

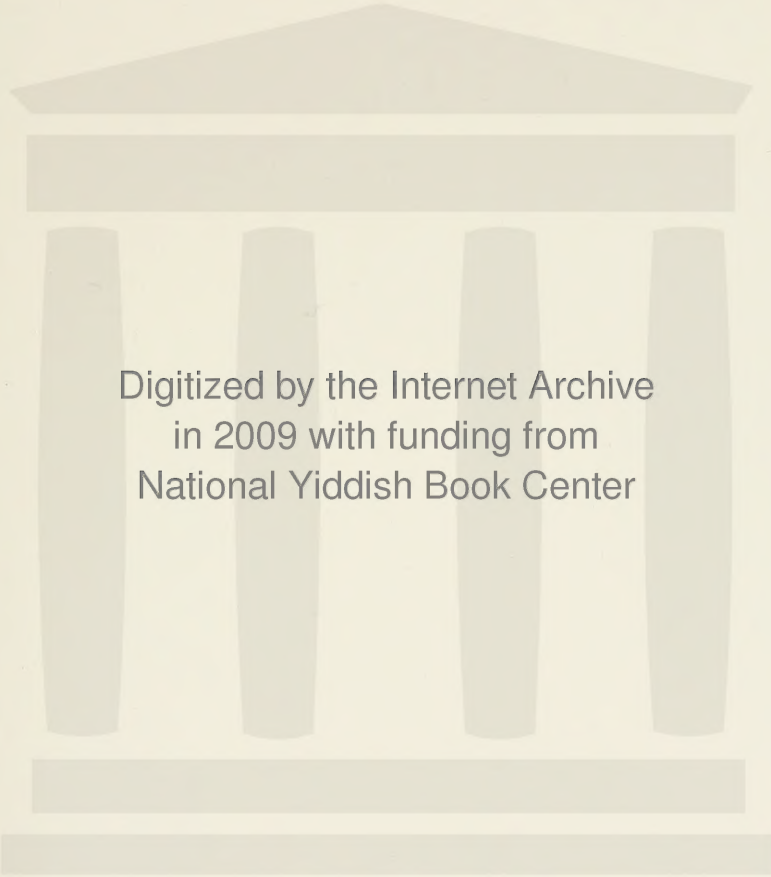
ארקן ישראל

1937

ISBN:0-657-05275-2

שריפטון

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
National Yiddish Book Center

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05275

ERTS-YISROEL-SHRIFTN

---

*Permanent preservation of this book was made possible
by Lorelei and Ben Hammerman
In memory of Louis and Rose Hammerman - Max and Anna Krohn*

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Lief D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

ארץ-ישראל = שריפטן

1937

זאמלבוך

ארויסגעגעבער

יידישער ליטעראטן-און זשורנאליסטן-קלוב אין ארץ-ישראל

ת ל א - ב י ב 7 3 9 1

Printed in Palestine

געזעצט און געדרוקט אין דער דרוקעריי „ליגא“, רמת-גן — ארץ-ישראל

ד י כ ט ו נ ג
ד ע ר צ י י ל ו נ נ ע ז
ע ס י י ע ז

אריה שמרי [עין שטר]

לייוזער ציפרעס

(פון א גרעסערער פאָעמע)

למד ואו צדיקים
די אייביקע גייער, די קעמלען פון דור,
די וואַסער-טרעגער, די האַלץ-זעגער,
די יידן פון אַ גאַנץ יאָר —
האַבן זיך צונויפגעטראָפן אלע
אין איינעם פון די טעג,
מיט וואַנדערשטאַק,
מיט תהלימל
און מיט געפּעק
אויף אַ ווייטן, ווייטן וועג.
און ל"ו צדיקים שטילע
האַבן זיך אַוועקגעשטעלט
אין שקיעה; באַלויכטענעם פעלד
זאָגן אַ תפילה
פאַרן מידן דור
אויף זיינע בלוטיקע וועגן
צו נייע הונדערט יאָר.
און אַז ל"ו צדיקים שטילע
האַבן אָפּגעזאָגט די תפילה,
די קוואַליקע רייד,
און זיך געגרייט צום סונאַנדערגיין
אין ווייטער וועלט,
פון פעלד צו פעלד,
פון שטאַט צו שטאַט,
פון מענטש צו גאַט. —
האַבן זיי די שורות אָפּגעציילט
און געזען, אַז לייוזער ציפרעס פעלט.

און למד־הא אלטע לייט
האָבן גיך די תהילמלעך פאַרמאַכט,
פעסט פאַרבונדן ערדישן געפעק
און זיך אַ לאַז געטאָן אין וועג
אין חשכות פון דער נאַכט.

און ס'איז געווען נאַכט ביים ווייסל,
פיפע, טויטע נאַכט.

ווען ס'זענען ל"ה פאַרביי
מיט רויטע שריט אויף שניי
שטום פאַרוויינט.

און ס'האָבן מיטגעוויינט מיט זיי
די מערק די פוסטע,
די שוועלן די פאַרלאַזטע,
און ס'האָבן שטיל זיך איינגעהערט
די סאָוועס אויף די דעכער,
די זשאַבעס אין די זומפן,
די יאַשטשערקעס אין ראָוו —
צום געוויין פון למד ואו.

און אין שעהן פון באַגינען,
ווען זון לייכט־אויף
פון שוואַרצער טיף,
האָבן ל"ה לייזערן געפונען
אויפן דעק פון אַ שיף.
און פינפאונדרייסיק אלטע לייט
האָבן זיך אַוועקגעשטעלט אַקעגן ים,
ווי שניי אַקעגן פלאַם,
ציכטיק ווייס.

און דער עלטסטער פון זיי —
אַ קריע איז —

איז צוגעגאַנגען נאַנט צום דעק
און שטיל געפרעגט:
— זאַג, לייזער, זאַג!

פאַרוואָס ביסטו פון אונז אַוועק
און אונז געלאַזט אַליין
דורך דורות גיין
אין שווערן וואַנדער־וועג?

א זון האט מאסטן אנגעצונדן,
מאטראזן האבן שטיק שוין אפגעבונדן,
שיפלעך האבן יינגלעריש געיאגט,
און לייוער האט געזאגט
ווערטער האסטיק שנעל:

— גענוג דאס ווארטן אויף א שוועל
מיט געבעט
פארטרערט
און נישט דערהערט.
זעט! —

וועלף אויף וואלקנס!
און אפשר איז שוין שפעט?!

א שיף האט אנגעהויבן וויגן,
א סירענע האט זיך ביזן צעשריגן:

— ש פ ע ט !
ש פ ע ט !

און ס'האט א פלאם געטאן באגין.
און ס'האבן זיך א לאז געטאן די זין
פון שטעטלעך און פון שטעט.
— — — — —

און ס'איז געוועזן טאג אויף פעלדער פון כנען — — —

ס'איז טאג אויף פעלדער פון כנען.

און זע! —

אט גייען זיי אן א גאט און אן געבעט,
די דארשטיקע לעמער פון שטעטלעך און שטעט,
די וואל ביז די פליישן טיף איינגעשוירן.

א, זע, ווי זיי גייען מיט אימפעט אויף טוירן,
מיט אפענע מיילער און טרוקענע קוואלן,
און הויבן שלאבאנעס און פראלן וואקזאלן
און רייסן די פרענטן פון לידיקע מערק.

און זע, ווי זיי גייען די קעמלען אויף בערג,
די הארבן באלאדן, און ציען און וויגן,
און צווישן זיי איינער — א גלגול פון ניגון,
אן אדם א נישט געזעענער, אין זייט,
ווי א וואלקן טרויער אין דער גרויסער פרייד.
(אים קלינגט נאך אין די אויערן א געוויין:

— א. לייזער! — לאז מיך נישט אליין!

אַט גייט ער, לייזער ציפרעס,

דער יונגער יירנדיקער טייג,

מיט צוואַנציק פּרילינגן באַלייגט,

און נעמט זיין גאַלדענעם פאַרמעג

און טוישט אים אויס אויף שווערע טעג.

זיין נאַפּל-שנור צום צווייטן מאָל געשניטן,

פון צוואַנציק פּרילינגן אויף ווייסן שליטן,

גענוג! גענוג מיט בלוטן אויף די שנייען,

די קאַלטע ווינטן וועלן שוין פאַרווייען,

די דינע גלעקעלעך וועלן שוין פאַרקלונגען,

אַ קדיש זאַגט ער היינט מיט הונדערט יונגען.

אַט גייט ער, לייזער ציפרעס,

מיט די אַקסעלעך די ברייטע,

מיט די פּלאַט-פּיס די צעשפּרייטע,

מיטן קוישל שפּיז אויף האַנט.

און צייכנט אויס זיין טריט

און שאַטנט אויס זיין ליד

אויף ווייסן זאַמד.

ער שווייגט היינט שטיל, ער לעסטערט היינט די הימלען.

ער וויל נישט מער, דאָס קינד פון דורות, דרימלען.

ער קניט אין ליימען, ער דאוונט צו דער זון,

ער וויל היינט זון!

אין שאַטן פּאָן ציפרעסן שפּאַנט ער,

דער גורל-שלעפּער אומבאַקאַנטער,

מיט פּלעקן בלוט אויף ווייסן נאַקן.

היינט וועט אים שוין אַ זון דערבאַקן,

דאָ וועט ער שוין אין טעג דערווירן,

שוין קלינגען גלאַקן ביי די טויערן

און רופן אים, דעם טייג, צום מולטער:

— קום, קינד פון האַרבסט און פון ווינטער,

אַ גורל טוט דיך היינט פאַרבעטן,

כאַמסיגען וועלן דיך שוין קנעטן

מעת-לעתן וועלן דיך שוין גרייטן!

און דינע טישן וועלן שפּרייטן

הונדערט שווייסעדיקע ברידער.

היינט וועט ער אויף זיין בעט אַ מידער

דעם ביזן גורל-רוף דערהערן.

היינט ברענען אים ווי פייערן באַגערן

אַ וועלט אַ נייע אויסקנעטן פון זיין גוף

און ירשהנען מוט ברידער די למד-ואו,

מיין מאמע שרייבט א בריוו

ווי א שיינע באבלעטערטע טאפאליע אין א סאָד,
 זיצט מיין מאמע אין איר בלומען-קלייד —
 עס קויטלען זיך שורות אין א קוילעכדיקן ראָד —
 און עס ציען זיך שורות, ווי וועגן אין דער לענג און אין דער ברייט...

זי שרייבט צו אירע שוועסטער צוויי,
 נישט מיט פערער נאָר מיט בליי,
 און עס פאלט פון אירע אויגן א דינער רעגן —
 עס גייען שורות אין אזעלכע ווייטע וועגן —

דאָ א זיפן, דאָרט — א שמייבל,
 ס'איז דער בריוו מיט חכמה און מיט שכל.
 און כאַטש עס טריפט אין פאלעסטונע יונג פארגאָסן פלוט,
 ליגן טרויסט-רייד אין די שורות אינדערמיט.

מאָלט זי, ווי א מאָלער, די צווייגלעך טרויבן;
 די רויטלעכע אַרבוז, די מעלאָנען,
 די גאָלדענע „מעראַנצן“ און געבלעכע באַנאַנען,
 און ווידער ווערן פייכט די ברילן אירע — אויגן-שוויבן.

און ווי מיליאָנען גרעזער — אזוי פיל לשונות!
 ווי נעמט מען אייך דאָ ביידן — מיינע שוועסטער — דאָ אַהער —
 און ס'עפנט זיך די בענקשאַפט, ווי א קאָלירטער שירם,
 און ווידער פאלט אויפן פאפיר. א גרויסע שטילע טרער. — —

תימנער הערן ראדיא

אָונט.

נאָך הייסן טאָג, איז שוויל און נאָס:
 זיצן תימנער אויפן מיטן גאָס —
 עס פינקלט א נאָרגילע,
 און א האַנטימאַשין א שטילע —
 סון א מעראַכע
 מיט אויסגעשפרייטע קינדער פאַרשוויצטע און נאָסע.

ווי ארוך מירט זענען אפגעשטאן
בלאנקעט אום דער סאמעטענער שלאף.
ער לינגט זיך צו די פיס דעם שוואם — מיט גארזילע און מורל,
וואס פופקעט די לאנגווייל אזוי פויל.

נאך ווי אז ווידערקול פון מורפאדירן גראף —
אין און דער עטוה אז גראדירט די —
וואס שפאלט די ווילטע לאנגווייל, ווי אז פונדירן מעלאך —
און עס גרעט זיי און אז ווייבער פירליאן.

די קינדער מיניען, אז עס האט זיך אונטערט זיי אז מעפיר ארוםגעשפרייט,
און די האנטומאשין האט זאליון געניט...
די מאמע ויצן און לאפען און פונדען לינגט די קינדערדייטע —
און אז וואונדירן גערעדט ווי קלינגט מעלאנגליש:
מא—לעש? — — — מא—לעש?

יערב צבי שארגעל [הל-טוב]

אלע בערג האבן גרינע אויפגעוואכט

א.

אין שפעטער שטח, אין בלויעס קלייד, האטס היינט געחנט,
האטס ארוםגעטראגען, ווי פון שלאף. האטס שטיל געווינט.
האטס אויסגעלאזטערט, ווי צום פליען; אונטעשטויפן אייג און אויער;
פון וואנען מיט ער, אט דער גאנגדירקער טרויער?

האטס פארטראכט זיך לעפן מיר: נישט ווייט צו נייטעס מאג.
אז די טאגט — און איינפאך, קייקלע זיך גאנג אראפ,
און דער געפיל וועלט זיך ארום, שוועלט לעט אונז פארפוי.
דער וויינער אין די בערג האט אויסגעשלאגן: דרוי!

ס'האט דאס לעצטע העלע געטראגען בינעטער זיך פארמאכט.
א קאזן אין זיך פארגאנגען — עס גייט איר אויס די נאכט.
און די האטס ווידער די הענט פארברענגן: פון וואנען מיט פונד?
פון שקמה'פנים קומט אפער אז פייער — אז לענה.

ב.

אט זענען מיר שוין פוי דיין היים, — שווער מיר אינגט דאס שיידין.
עס האלט אז טוי מילד און קיל, טיינט ער מאכט אונז פיידין.
אין פייך דיר ארום די שרעק און זאג: גענוג דיר היינט דאס וויינען!
נישט איינער נאך וועט מיר דערפאר ארויף פלאך, ארויף פאלקס,
פארשטיינען.

איך שטרעק דיר אויס מיין דארט האנט, פ'וועל דיר אליין פארגעבן.
נישט איינעם נאך אזוי ווי מיר, וועט פ'יין און האט פאררועבן.
איך רופ דערפאר ד'ך, בעט ד'ך שטארק: הער שוין אזויט צו וויינען! —
עס וועט זיי נמאס ווערן בלוט, דאס ליבט וועט זיי אנטוויינען.

איך וועל נישט לאזן ד'ך אליין אין סוף פון דער אשבורה. —
טויזנט שטערן שוין פארנאן, עס בלייבט נאך אליין די מורא.
שריי איך אויס צו דיר אין נאכט: גענוג דיר שוין דאס וויינען! —
מען וועט פ'ייווי מיט דיינע שרערן אלע שריפות קריינען.

ג.

איך זאג דיר איצט, "א גוטע נאכט" — פאטש שלאגט די לעצטע שעה,
דער לעצטער שלאגט אזוי אזויט די פענסטער, דער מארגנהימל גרויט,
אלע גאסן האבן אויפגעוואכט דערפרישטע, אויסגעקערט,
א מורבדיגונט, א הייסער, האט אויסגעוועקט די שטאט.

א ווילד גערויש האט אויסגעריסן, אויסגעשראלט די מיר.
מחנות הונגעריקע שטראלן האבן אנטוויקלט פון פעלד.
איך וויל דא שטיין און היטן ד'ך, וואסן איבער דיר. —
פאר: ארויף דער שטאט האט דער הימל אויסגעוואכט.

איך זאג דיר איצט, "א גוטע נאכט" — עס גייט שוין אויס די שעה.
די שטאט און דערפער פון ארום האבן מיר און טויער פארנאכט,
די מענטשן איצט רויקט שלאגט, איך זאג עס דיר פאר וואך,
אלע בערג ארום האבן גרינע אויפגעוואכט.

ד.

דער הימל שוילט זיך אויס, עס פאטש זיך אזויט א פרויט,
צוקאפטט גייט ים פארהיט א רויטער פלאט,
דאס רויטע טונעל ים גינדעלאונטער איצט מיין טרויט,
פראכטיק וועקט דאס פלוי זיך אזויט דעמעריקער גאט.

דו ביסט אליין נישט איינגעשלאפן, עס רייסט ד'ך אזויט דער ווי,
שווארצער טרויער איך דיינע אויגן פון א נאכט א גאנצער פארענען,
איך מיר האט אויסגעשטן דייך איינגעשטומט געשריי: —
דעם נאכטן און דאס וועלן — דו וועסט זיי נישט דערקענען...

עס פארעסט נאך אליין דער רוך פון דער נאכט, וואס פארדייט.
די טליענדיקע פייערן האבן פיינלעך היינט געלאכט,
פאר איך זאג עס דיר פאר זיבער, אט האסטו א באשייד —
אלע בערג ארום האבן גרינע אויפגעוואכט.

ה.

א גאנצע נאכט האט אנטהילכט און פלעכענעט דאך פון ארויף,
א געשריי, אן אפגעוואקסע, פארמישט האט דאס געפויק,

אין גרויען ליכט געהילט, אין ים דארט אין דער טיף
עס צינדט זיך אן א גרויס, א בלוטיק אויג.

שטערן-סוד אויף דעבער, ס'בלוי איז אויסגעגאנגען,
דאס רוישן פון מאשינען זאגט אן דעם נייעם טאג,
די זון איז שוין א פלאמיקע פון ים ארויסגעגאנגען,
באלייכט די הרובע ביימלעך, פארווייזט זיי פארן טאג.

און כ'זע דאס אליק, שריי מיט דיר, הייס פון זיך די קליידער,
עס קוואלט ארויס פון מיר דער פייך, עס פרעסט ארום פארדאכט,
נאר בעט איך דיר אין גרויען מארגן: הער שוין אויף צו וויינען! —
אלע בערג ארום האפן גרינע שוין דערוואכט.

ד.

זוי וואסער-פאל רעשט מיין קול, כ'קלאפ אן אין דיין שויב.
דער ווארעם-זייגט צעווייגט זיך שטארק, הייבט אויף א ווייסן שטויב.
דער מארגן גרינט און טרייסט אזוי — א בלעטל און א טויב,
איך נעם דיר ביי דער האנט און גיי דעם צארג ארויף.

משה זאה, [הל-אביב]

ערד און מענטש

מיין ברודער, געזען האָב איך אים
אויף מדבר-יועג, אין דער לענג, אין דער קרייב,
ביי הימלען פארברענטע, אין רויטן פארנאכט —
איז ער פאמעלעך געטראָטן פארטראַכט.
געטראָטן, געוויגט זיך — קעמלען געפירט.
אין א שורה א לאנגער, קוים זיך גערירט.
אין א שורה אעצויגן, פארוויקלט און מיר,
פארוויקלט אין מיילן, אין אַוונטיק ליד.
און געווענט האָט מיין ברודער ביי קעמלשע טריט
אזא פארביקן קלאַנג, פון בענקשאַפט א ליד,
א ליד צו דעם רחבות, וואָס ליגט אזוי שטום,
א ליד, ווי די בענקשאַפט פון ערד וואָס אַרום.
כאַטש שטיל, זייער שטיל האָט געקלונגען זיין שטום,
נאַר דערקענט פונדערווייטן, דערקענט האָב איך אים,
דעם מענטשן, וואָס בלאַנדזשעט, מיין ברודער, מיין פריינט
פון הימלען פון רויטע, פארשיינט.
כאַטש דאָס פנים אין קופער געקנאַטן,
די לעצטע ווייסקייט פון זאמרו פארשאַטן.
דער לייב ביו האַלב אַנטפלעקט און פארברענט,

באַרוועסט פיס, גראַפפעליקע הענט;
 פעלד איז אַרום, ווייט, ברייט — פעלד.
 דער וויי פון איר טיף שרייט צו דער וועלט:
 — וועלט... דערשטיקט האָט דער מדבר, דערשטיקט האָט ער שיר
 מיין שיינקייט די שוואַרצע, דעם זאָפּט, וואָס אין מיר!...
 וואָס בלאַנזשעסטו, מענטש, אויף מורבדיקן ראַנד? ...
 איך גיב דיר מיין שוויס, איך בין דאָך דיין לאַנד!
 מענטש, אָ, מענטש, גיב מיר דיין שווייס,
 דיין זוריק האַרץ, דאָס לויב, וואָס איז היים!...
 איך האָב געוואַרט, געוואַרט אזוי לאַנג,
 צו הערן אויפּפּניי דיין מענטשלעך געזאַנג.
 און וואָס שטאַרקער פון ערד געשפּאַרט האָט דער וויי;
 און וואָס שאַרפּער געשניטן דעם פעלדס געשריי, —
 אַלין מערער פאַרוויקלט מיט פּוּד,
 אַלין מערער מיט אומעט געלאַדנט
 דאָס מענטשלעכע ליד
 ביי קעמלשע טריט.
 די יאָרן, די פּגרים פון אַנגסטן געפּרעסן,
 וויל מיין ברודער פאַרגעסן, אינגאַנצן פאַרגעסן!
 פאַרעקן מיט שפּע מיט גרינעם און פּרוכט,
 דעם פּרעה דעם געגאַרטן, וואָס דאָס אויג האָט געזופּט!
 די קעמלען, זיי שפּרייטן געדושעטע טריט,
 און אין אויג האָט ביים ברודער אַ טרער זיך צעבליט,
 און די טרער איז געוואַקסן, געוואַרן אַלין פּולער —
 געפּאלן אַראָפּ צום ערד־שוויס צום שטילן.
 האָט דער מערב געוובלט, געבייערט פון פּרייד,
 געצירט זיך, געסוצט זיך אין בלאַמיקסטן קלייד,
 מיט טייבן פון וויינען דעם הימל פאַררונען. —
 דאָס האָט די ערד איר מענטשן געפּונען.

י. מאַניק לעדערמאַן [הרה]

דאָס ליבט פונם טאַג

דאָס ליבט פונם טאַג, וואָס פאַרגייט,
 זאַמלט זיך איין אינם מערב
 און שטילע באַרחלומטע נאַכט
 שוין ווידער די ערד איז מקרב.
 נאָך טאַג פון מי אינם פּרדס,
 אין זוניקער העלער צעגליטקייט,
 אַ שוויס אין פאַרנאַכטיקן טייך

היילט די די גלידער פון מודקייט:
 ווילסטו שוין בלייבן אין פעלד,
 צו זיין ביים פארגענג פונדערנאונט,
 שטוינטו צוזאמען מיט ביים,
 מיט פארגאון מיט אלץ, וועט איר אונט.
 פארשפעטיקטע בין זוכט פארביי
 אין ס'הויפן און זינגען די גרילן —
 א קעמל שטייט אונטער א פאלמע
 און קוקט אויף דיר, קוקט ווי מיט ברילן...
 שטייפטו אזוי און דו גאפסט,
 ווי פארהאנגען פינסטערניש פאלן,
 ביז ווענטעט עס יאגט אונד דיר און
 דאס פלינדע געוויין פון שאקאלן.

שלאכטפעלד

דאס פעלד, דאס פעלד, דאס נאכטישע
 האט אונטערבליט מיט טויט, —
 ס'הויפן דא פרידער זיך היינט
 פארקויפט צום טויט.
 איצט ליגן זיי מיט ארויסגעשפריעטע ציין,
 צעווארטן ארבעטן פעלד,
 ווי אויף א פרוכטנאלץ,
 א מרגה פאר פייגל...
 און שטיל איז אלץ ארום.
 די לבנה רוקט ארויס דעם קאפ
 פון הינטערן מזרח,
 מיט א וואלקנדל, —
 א דעבל איבער די אויגן,
 און קוקט זיך איין דערשראקן
 אין דער פינסטערער וועלט.

הלל שארגעל [ירושלים]

גילדענער טויער

אין ליכט פון צעשטאמענע שפרייען
 צעגלענעט זיך דער וועג פארן טויער,
 עס גייען טרויבען און גייען —
 אריין אינעם אייביקן טרויער.

דער גילדענער טוינער איז אַפֿן.
אויף אַ חרובֿן אייזל רייט אָן אַ פעלער,
זיין אויג איז מיט פֿרוגן פֿאַרלעבן,
אין פֿאַרן פֿאַרקוימט זיך אַ לאַך.

אויף דער ערד זיצט אָן אַלמער און וואַרט:
זיי רייט עס נישט אָן אַ דערלייזער?
דאָס לעבן פֿון פעטלער איז האַרט,
ווי די שוועלן פֿון עטווערנע הייזער.

דער גילדענער טוינער איז אַפֿן — און חרובֿ,
חרובֿ דער פֿאַרג מיטן אַלמן פֿאַרזאָש,
אַ טוינער איז קיינמאָל נישט ערפֿ,
ווי פֿאַר — פֿאַר טרוים און פֿירזאָש.

הארבסט

דער האַרבסט האָט אָנגעטאָן
אַ קאַלמן, פֿירטן טיזליק,
איבער צעפֿוהענע פֿלייצעס
פֿון אַלע איילפֿירטפֿיימער.

בייגן זיך נאַקנס;
קעס זענען שווער,
אַנגסטן גליטשן זיך און פֿלייצן:
וועמען וועט מען פֿאַרהן אויף די וועגן קרייצן?
וועמען וועט מען פֿויטן?
ציטערט אַ האַנט, ציטערט און פֿירט —
דאָס וואַלגערט זיך עמעץ הינטער פֿלייטן.

נאַכט און טונקעלע אַקאָרדן
אויף די וועגן;
אַ צעפֿראַכענע בראַנטן-פֿלאַש,
אַ הונט אויף דער גאַס —
ציטערן פֿון קעלט.
ירושלים גרייט זיך שוין צום וויי-נאַכט קרבֿן.

שענק, שיכורע פֿון וויין.
ווינט אין דרויסן
גייט אין עמעצנס ביינער אַרײַן.
באַלויבטענע בענסטער,
טאַנץ און גלויבן.
וואָס ציטערן די שוײַן?

ר' בער

לאנגע און ווייטע די גאסן, און אלץ נישט געענדיקט ;
אָט גיסט מען אָספּאַלט דאָ, אָט בויען מען אַ מויער,
און דערטן אַריבער דעם וועג, נאָך בויען זיך דער פּאַרט,
און מען לאַדנט שוין שיפּן.

פּאַרטראַכט זיך ר' בער.

דערמאָנט זיך אין זון, וואָס האָט אים געפּראַכט דאָ אַהער
און שטייט וווּ אַוודאַי, און אַרבעט ווי אַלע.

איז אַ טאָג אַזאַ בלאַסער, פּאַרשטויבטער, אַ טאָג אַזאַ וואַכעדיק גרויער.
אָט שלעפט זיך אַ וואָגן, אָט שיט מען דעם זיפּזיך,
און אָט ווערט בעטאָן שוין און ס'וואַקסט שוין די מויער —
דערזעט זיך ר' בער אַזוי איבעריק דאָ, אַזוי אַלט,
און פּילט זיך דערנידריקט ביי זיך, אַזוי מאַדנע דערשלאַגן,
שפּרייזט ער אַהין און אַהער,
און די הענט, די געדראַלענע, פּוכקע, באַוועגן זיך שווער,
און פּאַרוויגן דעם אומעס אין אים ...

קומט ווער אַנטקעגן און וויל עפעס פּרעגן, צי בעטן,
באַקענט מען זיך גלייך און ס'צערעדט זיך ר' בער,
דערציילט פון זיין שווערן געמיט,
פון זיין זון, פון זיין שנור

און נעמט אויך דערציילן פון צייטן ביי זיך :

— צייטן געוועזן, וואָס ווייסטו, וואָס ווייסט ...

געוועזן צעלייגט און צעשפּרייט מיט רייכן פּאַרמעג
און באַזונדער, די קלייט ...

איז געקומען אַ מאַרק, צי אַזוי אַ יריד, האָט מען געוויסט ...

נאָר איצטער ... פּאַרשטייסט —

אַז ס'האַט דאַרט די שוואַרצע האַלאַטע צענומען דאָס לעצטע צום רעשט,

איז — אויס שוין יריד און אויס שוין די קלייט,

און איצטער אַדאָ, און ס'איז אויך נישט אַזוי ...

נישטאַ צו וואָס זיך צו נעמען.

און זיין ביי די קינדער ... וואָס הייסט ...

און יענער דערזעט אין אלטן ר' בער א נאנטן צו זיך,
באנעמט א באגער אים צו רעדן, צו רעדן ווי ער,
נעמט ער צעוויקלען דעם יחוס.

מיט ארעמען לשון דערציילן פון וואנען ער איז, פון וואנען און ווער,
זיין האנדל מיט פעל, זיין קומען אויף מערק,
די שטעט וואו געווען.

דערנאך, אונטערוועגס מיט מעקלערס אין קרעטשמע,
עסן געבראטנס און מאכן א לעבן...

אין אז אלץ שוין דערציילט פון אמאל און מער שוין נישטא אין זכרון —
אריבער צו צייטן פון איצט,

ווי אנדערש זיי זענען, די צייטן, ווי אלץ איז א תל,
ווי אין דעם לאנד דא, דעם נייעם, ער דרייט זיך שוין וואכן ארום
און בלאנדזשעט ארום מיט די אויגן.

און ווי ער — אזוי אלטער ר' בער,
ביידע זיי זעען:

גאסן באווארפן מיט קלייטן, באהאנגען מיט שילדן אויף וואו נאך א טיר —
און נישטא צו וואס זיך צו נעמען;

— גוט וואלט געווען, זאגט דער אלטער ר' בער, א פארקלערטער אין זיך
אזוי שטיל און דערשלאגן,

צו שטעלן אוועק זיך, ווי זיי דא, דאס יונגווארג,
און מיטן דעם ליים און טראגן די ציגל, וואלט גוט שוין געווען,
נאך ווער וועט דען וועלן אזוינע ווי אונז? ...

איז א טאג אזא וואכעדיק רעשיקער, א טאג א פארנומענער;
אט שטייען און הארעווען מענטשן, אט לויפן פארמישט אין די אויטאס,
און אלע — נאך יונגע, בלויז יונגע...

פאלט אזא שווייגן אריין, אזא אומעטיק טיפער,
קוקן זיי ביידע מיט צער אין די אויגן, מיט קנאה, וואס ווייטיקט דאס הארץ
און האלדזן דאס לעבן אזויא פון ווייטן — האלדזן די גאס...

אבלדיק

אן אבל איז איינע, דאָ אין לאַנד, יעדער יודישער פויער,
אן אבל, וואָס קען זיך קיין שבעה נישט זעבן אין טרויער
נאָך לעבנס, נאָך לעבעדיק האָבן: בעלדער, גרינס, ווייזן און קאַרן,
נאָך ביימער, וואָס זענען פאַרברענט און עוקר געוואָרן.
און אַבלדיק זענען אין לאַנד איצט, די שעפער און פויער,
וואָס האָבן קיין צייט נישט, זיך שבעה צו זעבן אין טרויער;
פייטל אין וואַרשטאָטן, ביי טראַקטאָרס און אַלערליי פליכטן,
פייטלעך — אויף דער וואַך קעגן פראַיב, וואָס קענען פאַרניכטן.
אין אַבלדיק ס'לאַנד, ווי דער פירדער, דער פויער און פויער,
און אַלעמענס טרויער דאָ איצט — איז מיין אייגענער טרויער,
מיט וועלכן מען קען זיך קיין שבעה נישט זעבן און קלאַגן
נאָך אַקערן טיפער — דאָס אויפגיין וואָל העכער נאָך שלאָגן.

שוועסטער

זענען קראַנקן-שוועסטער צוויי,
ווי יעדן טאָג — צוועק צוויי
מיט גיבע טריט,
צום ווייסן הויז,
וואו קראַנקהייט פליט,
און קוקט זיי אויס
מיט היץ און פיפער,
דורשטיק נאָך די שוועסטער-הענט,
וואָס לייגן צו, און בינדן איבער
מיט אַזעלכע ליליען-פינגער,
גיסן זאלבן, ביילן טראַפנס,
מאכן לינדער, מאכן גרינגער,
מאכן ווייפער דעם צוקאַפנס,
און מיט אויגן — טויפן-אויגן —
פאַרעמהערציק אָנגעפויגן,
ווי די מאַמעס איבער קינדער —
קראַנקע אין די קראַנקן-פעטן,
ווי און קופעס שניי — צו גלעטן,
וואַרעם גלעטן, וואַרעם טרייפמן:
וועפט נאָך ווידער, ווידער, ווידער, — — —
אלע זענט איר אונז דאָ, פירדער,
אלע זענען מיר אייך שוועסטער
אין סכנה אויך, אין גרעסטער;
און די קראַנקע —

שמיכלען, דאנקען;
 דאנק איך, הארציקע און צארטע,
 דאנק — נחמה,
 דאנק — דיר, מארטע...
 אַט אזויאָ האָבן זיי —
 די פאַרעמהערציקע די צוויי,
 צום הויז צום ווייסן זיך פאַרנומען,
 און דאָס שוואַרצע געסל נישט אַריבער,
 און סוף שונא'ס שטאַט נישט צ'ריקגעקומען.

בלאג

הענגען טעג דאָ איצט, זיי קללות —
 פול מיט פינסטערניש און טויט,
 מיט לויות און יללות,
 קלאַג און — איינגעהאלטנקייט.

טעג מיט בייער, קוילן, בעסער,
 פלוט אין איבערפולער מאַס;
 און דער גרוי און שוידער — גרעסער
 ווערט פון ווייגעשרוי: פאַרוואָס?
 און זיי לאַנג נאָך וועט עם דוירן
 אַט די ווילדע שדומ־שפּיל,
 און ס'וועט חפּקר גיין פאַרלוירן —
 לעבן, האָפּ, און — שאַ און — שטיל.
 פונקט זיי נעכטן, אייערנעכטן,
 ערגעץ אין אַ גלות־לאַנד —
 לאַזן, זיי די שאַף זיך שעכטן
 און נישט רירן מיט קיין האַנט.
 דאָ — וואו ס'האַבן הענט פאַוויזן
 ווידער פון פאַרמעסט און שוונג,
 און מיט כוחות, זיי די ריזן —
 אלטקייט אָנגעשטעקט מיט „יונג“!

און געברענגט אַנטקעגן בלאַקער
 פון גהינומדיקע טעג,
 און אויף בערג געשלעפט דעם אַקער
 און דורך פעלז — געשניטן — וועג.
 און דעם טויט פאַוועגט צום לעבן
 און געמאַסט סוף חלום — וואָר,
 און אליין — זיך אָפּגעגעבן
 פאַר אַ קומענדיקן דור.
 פאַר אַ דור, אַ קערנדיקן,

ווי א מילגרוים פול מיט זאפט,
און ווי ער, וואס זאל צעשיקן
אין דער וועלט, איר פרוכט פון קראפט...

הענגען טעג דא איצט, ווי קללות —
פול מיט פינסטערניש פון טויט,
מיט ליות און יללות,
קלאג און — איינגעהאלטנקייט.

פליטים

צינדט מען ביימער — ברענען נעטן,
פליען פייגל זיך פונאנדער — — —
ווי דער אלבע גלות-פילדער,
דא — נאך גלות-איבערוואנדער.
ווי דער בילדער אויפגעלעבטע
אינם גורל אינם הארבן:
(טרעמפאטש, וויינלעז און מינקאווסקי'ס
הראט ליוונטן און פארבן):

שריפות, וואלקנס רוף און פליטים,
אויגן פול מיט שרעק געבונדן,
קליאטשעס, פורלעך פול מיט בראבוראג,
ניט אין קלימיקעס געבונדן —

ציען אלטע, ציען יונגע,
אין א וואהין צו וויסן —
אבי מיט א גרויסער עדה
ערגעץ זיך צוגיפצוגיסן.

און צעטריבן און צעטראגן
ווי א משערעדע פון פלאמען —
צו א סטארע צו א גאנצער
טוליען זיך און זיין צוזאמען;

זיצט מען אויף די טרעפ און שוועלן,
ליגט מען אויף די גאסן-ברוקן,
מען געוויקלט זיך, צעבינדט זיך —
זאל מען אויף די ווונדן קוקן!

זאל זי זען, די זון, און לייכטן
אויף דער פרוכט פון בלינדער שנאה;
פרוכט אין פינסטערנישט געפאלן
הארט, ווי איילבורטן, ווי הריגע.

זאל למנה, זאלן שטערן
וואך-יוון איבער נישט געהיטע,
אונטער הימלען — שלאפנדיקע
שעה, אונטערענע פון שחיתה.

אויך דאך שוין האט דערגרייכט די האנט די שווארצע,
וועלכע זייטע חשבות איבער וועלט,
און שטייט און פירט די פוזנט פון שווארצן שניט אויך,
דאך — פון גאלדענעם, פון יונגען פעלד.

שוין טעה, שוין לאנגע טעה, ווי — שווארצע וואלקנס
ווערן און די נעכט פון שריפות רויט,
אויך בלינדער מענטשן שטורעם, פון דער פינפטער
גייט אויף לעבן און לאזט איבער — טויט.

און הענט, וואס פקערן פלאממע און זייען,
פון ביקסן טראגן גאנצע נעכט,
און וואך-יוון, גרייט-יוון — אויסגעמען דעם שפון,
ווי ס'פארדינט צואל, וואס רויפט און שעכט.

און ס'מארעפט זיך אפט (ווי ס'קען און ס'מוז זיך טרעפן
אין טייט פון פייער און פון גרויל)
און ס'הוילט צואל פאר ווייטאג, ווי א היה
אין דער נאכט, געמארטן פון א קויל.

און ס'מארעפט, און ס'קלאגט צואל זיך פאר א ייד ווען,
קלאגט און וויינט און שלאגט זיך קאפ און וואנט
און שווערט ביי אלעל — געמען ווען נאמה
אין עפענדיג ריבערישער האנט.

די האנט, וואס פירט, בארפירט אועלכע בלינדע,
פירט פאר ארעם ליכט פון גראשן-געלט;
און האנט, וואס וויל זיך בענט מאכן דעם בארן
אויך טויט זי — דאס ווילד-גראז אויסן פעלד.

פינסטערניש וויל נישט קיין ליכט דא,
(דאס ליכט מאכט זי בלינד...)
און — זי רויסט זיך פארלעשן עם,
לעשן מיט סטעפישן ווינט,
און זי ווארפט זיך דערווא, ווי א חונט פון דער קייט,
און איז גרייט — — —
און איז גרייט עם צו שיקן צום טויט: —

גוי פארלענר, גוי פארניכט,
 און א סוף מיטן ליכט,
 און מיט די, וועלכע טראגן דאס ליכט ווו אריין
 און — זאל פינסטער דא זיין,
 ווי אמאל איז געווען;
 מ'איז דער בליץ פונעם מעסער דעם בלאזקן — דאס ליכט,
 און דעם רויב קען מען אויך אין דער פינסטער דערווען...
 און וואלקנס מיט פינסטערניש ציען אזוי —
 איבער וואלד, איבער מעלד,
 איבער הויז, איבער צעלט,
 איבער שטאלן מיט קו,
 איבער מענטשלעכער מי
 און — פארמאטערט געוויכט,
 איבער רו, איבער שלאף,
 איבער חלום פון ליכט.

אברהם לעוו [גבעת השלושה]

■ באלארדע וועגן סופר־סת"ם ר' אלתר אונגער פֿון צפת

אין צפת איז דערמאָרדעט געוואָרן דורך
 אַראַבישע מערדער דער סופר־סת"ם אַלתר
 אונגער מיט זיינע דריי קליינע קינדער...
 (פון דער א״י־כראַניק)

א.

קוקט די לבנת, ווי אַ קאָט,
 רויט אַראָפּ אזוי אויף צפת.
 פאלט איר שוין קיל אויף אַ דאָס
 פון אַ שילדל: „סופר־סת"ם".
 קוקט זי בלאַס אַריין אין שויב —
 איז אין שטיבל זייער שטיל,
 מ'שלאָפן קינדער ווי די טויפן,
 מ'שלאָפן קינדער אַויפן דיל,
 אויף אַ ראַגאָזשע אויסגעשפּרייט.
 לויטערט איבער זיי דער טויט,
 ווי אַ קאָץ מיט נעגל שאַרף.
 אין אַ ווינקל אויף אַ האַרף
 שפּילט ער צו שוין זיין רעכריין — — —
 אַ שאַקאַל אין גרויס געוויין

ט'זיך צעיאמערט הינטער וואַנט...
 ... זיצט די באַבע, קאָפּ אויף האַנט;
 זיצט די באַבע אין איין העמד;
 אלע שלאָפן שוין פון לאַנג,
 צער פול קלעמט אזוי און קלעמט.
 ז'הערט דער דרויסן יאָמערט ווילד —
 ס'האָט די בעסטע זיך געשפילט;
 ז'הערט דער דרויסן זיבלט, שאַלט —
 ס'האָט די חיה פונם מענטשן
 זיך אַ ריס געטאָן מיט גוואַלד,
 ווי אַ טוגער פונם וואַלד
 אויפגעריסן ווי אַ טייד,
 ווען דאָס אייז סוף־זינטער פלאַצט.
 אויפגעריסן און אַוועק — — —
 און אזוי געלאָזט זיך גיין
 איבער מענטש און איבער שטיין
 מיט רציחהדיקן וואַרט:
 "מ א ר ד!" — — —
 קאָרטשעט באַבע זיך אין שרעק,
 דרויסן רעוועט: "אל יאָהוד!"...
 קילט אין אַדערן דאָס בלוט.
 דרויסן דונערט שאַס נאָך שאַס,
 ציטערט באַבע. ווי אין פראַסט — — —
 דעקט די קינדער בעסער איין:
 "אויס באַשערט, איז מיר זאָל זיין
 סאַר אייער יונגען צארטן לויב,
 סאַר אייערע יונגע, יונגע יאָר!"
 דעקט זי צו די גרויע האַר,
 ליענט קריג־שמע וואַרט ביי וואַרט:
 "אומעטום איז דאָך דיין אַרט,
 היט אונז, גאָט, פון רויב און מאַרד!"...
 אַט אזוי, אין אויג אַ טרער,
 און אין האַרצן שאַרפער פויה,
 זינקט דער גרויער קאָפּ אלץ מער,
 ביז זי שלאַפּט אזוי אויף דר'ערד
 לעס די קליינע קינדער איין.

ב.

און אין צווייטן צימער מיר
 שלאַפּט דער "סופר-תורה"-ייד.
 אַטעמט שווער מיט קראַנקע לונגען —
 ר' אלתר אונגער.

פינטלט פונם שלאָף זיין ברעם :
 היינט צעפראַפן מ'זיך די פען,
 שרייבנדיק דעם „שם“.
 פלאַנטערט זיך אים איצט אין שלאָף
 מאַדנער חלום און אַ סוף.
 און אים דוכט זיך : שוואַרצער קאָפּ
 רונד קרייזל אום זיין אַרעם הויז,
 און אז פויגלען פון זיין קאָפּ
 פיקן אים דעם מאַרד אַרויס,
 און אז מ'שלעפן אום אים וועלן
 ערגעץ אויף פאַרשטיינערט ער.
 ראַנגלט ער זיך, שרייבט ער : „העלפט!“ —
 קיינער אָפער מ'נישט דערהערט.
 צאָפלט ער מיט הענט און פיס,
 ווי אַ פאַרזין, ווי אַ לין ...
 פלוצלונג האָט דערלאַנגט אַ ריס,
 פלוצלונג האָט דערלאַנגט אַ זעץ — — —
 מ'איז דער קאָפּ אַראָפגעשפּרונגען
 פון ר' אלתר אונגער ...

ג.

אין דער אויפגעפראַלמער טור,
 ווי וואַראַגעס שוואַרצע פיר,
 אין אַפאיעס אַנגעטאָן,
 מיט די פיקסן אין די הענט
 צו קליינע קינדערלעך געווענדט,
 ווי שוואַרצע פויגל גרייט אויף רויב,
 גרייט אויף רויב און גרייט אויף מאַרד ...
 וויל פאַפע געפן זיך אַ הויב —
 פלויפט זי צוגעשמודט צום אָרט ...
 צינדן אויגעלעך זיך אָן,
 קינדער-אויגן, פלויע, ריינע :
 וואָס מ'איר טאָן מיט קינדער קליינע? ...
 הויבן הענטעלעך זיך זעקס,
 פלאַסע הענטעלעך, ווי ליבט,
 דעקן איין אין גרויסן שרעק
 מ'קליינע קינדערשע געזיכט;
 הויבן הענטעלעך זיך — זעקס
 שוואַכע פליגעלעך פאַרמאָטערט;

גייט באַבע זיך אַ הויב אין שרעק,
ווי אַ גרויסע הון אַ פּלאַטער;
נאָר קיינער הערט נישט איר געפּעט,
קיינער הערט נישט איר געוויין...
ס'האַט אַ זען געטאָן אַ פּלאַט —
און איין קינד איז טויט — — —

הויבן הענטלעך זיך פיר,
הענטלעך, ווי קראַנקע פּליגל,
נאָר פון רחמים איז די טיר
פאַר קינדער קלייניקע פאַרזיגלט...
פּאַלט אַ שאַם... אַ ווילד געשריי —
און דאָס צווייטע קינד איז טויט — — —

הויבן הענטלעך זיך, אזוי
ווי צוויי גרינע פּלעטער
דעקן קינדערשע שוואַרצפּאַל.
און אויף די/ערד קינדער צוויי
צאָפּלען זיך אין לעצטן צאָפּל,
ווי די הינטלעך אין גראַז...
און דער מערדער גיט דעם שלאָס,
פירט אַ קויל צריין אין רעד,
נאָך אַ פּלאַט, און נאָך אַ שאַם,
נאָך אַ קינדערשער געשריי — — —

שוין נישטאָ קיין קינדער מער...
אין די לעצטע הענטלעך צוויי
פאַלן מיר אַראָפּ אזוי,
אונטערגעשניטענע ווי גראַז...

ד.

קוקט לבנה, ווי אַ קאַט,
רויט אַראָפּ אזוי אויף עפּת.
פּאַלט איר שוין קיל אויף אַ ראַם
היין אַ שילדל: „סופּר-סופּ"ם."
קוקט זי פּלאַט צריין אין שוויב —
איז אין שטיבל זייער שטייל,
ס'ליגן קינדער, ווי די טויבן
אויסגעשאַכטן אויבן דיל...
און ביים שוועל, לעם צווייטער טיר,
איינגעפּאַסט, ווי אין אַ ראַם,

ליגט דער גוף פון סוכר־פח"ם.
 און די באַפע — וויי איז איר,
 זיצט אזוי לעם זיי און וואַפּט,
 זיצט אזוי אין שוואַרצער נאַכט
 וואָן לאַפּט... און לאַפּט... און לאַפּט...

י. ח. בילעצקי [הפ-אביב]

באלאדע פון דער צום טויט פארמשפּטער פרוי

ס'איז אַ נאַכט געווען אַ גרויע,
 ווי דאָס לעבן גרוי און האַרט;
 ס'האַט אַ שווערער טרויער אויף די ברעגן פון דעם הימל
 זיך אַפּגערוט און אָנגעשפּאַרט.
 אַ וואַלקן האָט ווי אַ גיפּטיקע שלאַנג זיך געצויגן,
 געדרייט זיך אַהין און אַהער;
 אַרום — האָט דער אומעט אומעט אויסגעזונגען,
 ווי ס'פּאַלט פון אויג אַ טרער...
 געעטעמט האָט זיך וואַלקנדיק און שווער...
 ס'האַט דער ווינט אַריינגעפּייפט אַ ניגון,
 באַגלייט אין ווייט אַ שוואַרצע קראַך,
 אַ זלום פון אַ מענטש געלעגן איז באַשפּיגן,
 ווי געוואַרט אויף לעצטער שעה...
 — — — אין אַ נאַכט אַזאַ האַבן אומרואַיק די ווייזער זיך גערוקט,
 און אונטער גרויע וועגט האָט אַ פרוי געציילט די לעצטע שעה,
 ס'האַט פּינסטערניש אין פּינסטערניש געטובלט זיך, געטוקט,
 און געציילט: איינס, צוויי — לעצטע אַטעם־הויכן פון אַ מענטש אַ גרויען...
 צום טויט פאַרמשפּט.
 אויסגעהערט... און נאָר אין אויג אַ טרער האָט זיך געשטיקט...
 טיק־טאַק קלאַפּט דער זייגער אויף דער וואַנט ווי קלויסטער־גלאַקן,
 ס'לויפט אַ שאַטן גיך פאַרביי און דערמאַנט אין טויט,
 ס'צאַפלט זיך אַ האַרץ אימהדיק דערשראַקן,
 אַ וועכטער ביי דער טיר שטייט אָנגעגרייט...
 עס זאַפן איין אין זיך די טורמע־ווענט דעם אומרואַיקן צאַפּל,
 עס זאַפט זיך אָן די לופט מיט שטיקער טויטן גליווער,
 ס'וואַרפן זיך די נערוון אין צעהיצטן פיבער...
 און דרויסן שלענגלט זיך, ווי אַ הונגעריקער וואַלף, די מרה־שחורהדיקע כּמאַרע,
 ציט זיך סתם אזוי אין ווייטקייטן געהיימע
 און ווייס ניט גאָר, אַז דאָרטן אויף אַ נאַרע

קארטשעט זיך אַ האַרץ אין ווייטיק און אין אימה.
 אויפגעהויבן ביידע הענט, א תפילה אַ פאַרשטיקטע לאַזט זיך הערן,
 די נאַכט אין שוואַרץ האַט אַנגעטאַן די אַרעסטאַנטן.
 ס'פלעקן זיך די באַקן פון בלוטיק הייסע טרערן
 און פינקלען אין דער צעלע ווי ליכטיקע בריליאַנטן...
 און פלוצלונג... ווער האַט אין טיר אַ שליסל אַריינגעשטעקט?
 איז שוין דער זייגער זעקס... די לעצטע שעה... און שוין...
 ווער לאַזט עס אויך אין לעצטער שעה ניט זיין מיט זיך אליין?...
 דער וועכטער איז אַריין. די טיר נאָך זיך פאַרמאַכט.
 פאַרשלאָסן אויף דער צווייטער זייט, צוויי מאָל געפרוּווט די טיר
 און אַנגעהויבן שטיל: אין דער לעצטער שעה, אין דיין לעצטער נאַכט.
 פרוי, כ'בין געקומען צו דיר...
 געשוויגן האַט די פרוי. ס'איז אַ שאַטן דורכגעפלוין גענעל,
 באַהאַלטן זיך אין פינסטערן אַרום.
 ס'האַט אין הושכדיקער צעלע אויפגעשיינט אויף העל
 אַ האַפענונג אַ ליכטיקע און אויסגעלייגט זיך שטום...
 (די אַרעסטאַנטן האַט צוויי טיפע שוואַרצע אויגן אויפגעריסן,
 יעדער וואָרט געשלונגען, ווי שטיקער נאַכט דער טאָג,
 פאַרמאַכט צוריק די אויגן, ביז בלוט די ציין פאַרביסן...)
 ס'האַט דער וועכטער מיט אַ צאַפלידן קול געזאָגט:
 הער, צום טויט פאַרמשפטע! אַ בשורה כ'טו דיר ברענגען!
 פאַראַנען אַ געזעץ: מ'טאָר קיין פרוי ניט הענגען,
 ווען ס'צאַפלט זיך אַ קינד אין פרויען־טראַכט...
 כ'בין יונג, און דו — אַ יונגע פרוי,
 זאָלן ביידע מיר איין קערפער ווערן,
 כ'וועל דיין טראַכט באַפּרוכפערן, ווי ערד דער טוי,
 און ס'קינד וועט ביידן אונז געהערן...
 ס'געזעץ וועט טויט אויף תפיסה דיר פאַרבייטן,
 דיין טראַכט וועט טראַגן זריעה,
 און אונז וועט אַ קינד געבוירן ווערן, אַ שטראַל אין הושכדיקע צייטן,
 און טראַגן וועט דאָס קינד דעם אימה־נאַמען: ת ל י ה !!!
 פאַרשוויגן האַט דער וועכטער...
 אונטער פליגלען פון דעם טויט פאַרשטומט ווערט דאָס געוויסן,
 עס הייסט דאָס לעבן — לעבן און ראַנגלען זיך אויף ערד...
 שטום געלעגן איז די נאַכט, געשוויגן האַרט,
 צוויי קערפערס איינגעוויקלטע אין לייב און ליבע,
 אַ טורמע־וועכטער מיט אַן אַרעסטאַנטיקן, וואָס האַט אויף ליצטער שעה געוואַרט—
 אין דרויסן האַט געקלאַפט אין לאַדן אַ טאָג אַ טריבער...
 ס'איז אַ נאַכט געווען אַ גרויע,
 ווי דאָס לעבן גרוי און האַרט,
 שווערער טרויער אויף די ברעגן פון דעם הימל
 האַט זיך אַפּגערוט און אַנגעשפּאַרט...

קעגן?

(פאעמע-דערציילונג)

א.

געווען איז ער א מענטש אַט סתם —
 אַזעלכע זענען טויזנטער פאַראַן;
 ברייטע פלייצעס, שווערער טראַגט,
 הענט פאַרפראַצעוועט און גראַב,
 אַ האַרץ אַ רויטס, אַ נשמה,
 אַ ווייב אַ האַרעפאשנע, אַן אַלטע מאַמע,
 אַ טעכטערל אַ קליינס, אַ זונעלע פאַראַן...

געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם!

פיר מיילער בעטן עסן,

פיר דאַרע גופים

הענט אים שטרעקן,

רעדן אויגשפראַך:

— טאַטע, מיר זענען שוואַך! —

האַט ער — ברויט אַנטקעגן —

אַוועקגעכוואַליעט אין לעבנס-ים...

געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם!

ר'האַט געוואוסט:

פאַראַן אַ האַנט, וואָס פייניקט,

און הערצער האַרט און שטייניק,

זאַט פאַראַן און הונגעריק,

און גלאַק זיך הוידעט אין פאַבריק,

שקלאַפן-פייך און שקלאַפן-ברויז

מיט קאַמף און בונט פילן אויס

פון טאַג און נאַכט די ראַם...

געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם!

יאַרצענדליקער, יאַר נאָך יאַר,

ווען אין מזרח ציגדט

זון רויט דעם קאַיאַר —

פאַרלאַזט ער הויז געשווינט

אין וועג צו פאַבריקישע ווענט

פאַרקויפן מוסקלען, פאַרקויפן הענט, —

געשראַקן מענטש האַט פון טויט דער טעם...

געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם!

טויער... פאבריק... באגינען...
קעסלען... דאמף, מאשינען...
אייל... רויך... באפט...
פלוצים —
באוועגן שרויפן זיך מיט האפט,
א דריק,
נאך א דריק!
אין געווימל
צעדרעשט פאבריק
שטילקייטס-דרימל...
און עס וועפט זיך
און עס שפינט זיך
ליד פון טאג,
ליד פון שיין און קלאג!...
דרייען רעדער זיך אין טאקט:
שטארקער!
שנעלער!
די רו צעהאקט!
רייטן
פאסן
ווילד און ווילדער:
— אונזער לעבן איז געפילדער!
דעם דופק
טאפט,
טאפט און קלאפט
מאשין:
— אין פייער
גיסן צין!
גיסט
מעטאל,
רינט
בליי,
צינדט
א פונק פארביי
דעם אויג, —
בלינד!
אויג אויף אייביק שוין שלאפט,
אויג, וואס זען נאך געהאפט!
טראנסמיסיעס
פיפן
דין —
באפעל:

„אַכטונג, אַכטונג!
האַט זיך אַרבעטער פאַרטראַכט און
ווישט דעם שווייס ער —
איצטער זעט, איצטער ווייס ער:
אַזוי דער סוף איז פון טראַכטנדיקער זעל!
דאָ ווייט איינס פאַרשאַנד:
אַ מינוט טרוים
קאַסט אַ האַנט;
אַן אַטעם קוים,
אַן אַפּרורגע
און שוין —
אויס:
מאַשין רייסט
פּוס פון שוים!“

פאַבריק... טויער... אַוונט...
שטילקייט הערשט און בלוי...
אויף אַקסלען אויפגעלאַדנט
טראַגט זי טויט און גרויל!
זונפאַרגאַנג, פאַרנאַכט
נעמט מיט עמיצן אַהין...
עס האַט אים אומגעבראַכט
וואונדער עלעקטרישער, מאַשין!
מיט זונפאַרגאַנג פאַרגייט
הונגערס האַפענונג אויף זעט,
אברים ליגן איצט צעשפרייט.
גוף וועט מער נישט שפירן בעט!..

ביים זונפאַרגאַנג זאַגט אַן
קאַנצערן־סינדיקאַט: —
אינוואַלידן אַ לעגיאַן,
און אַ שפּאַגלנייעם האַרמאַט...

אַוונט... אומעט... פאַבריק
דרימלט ביז נאַכטישן סוף...
לויערט פינסטערניש און טרייבט
יעדעס ליכט אַוועק...
אַלטע מאַמע רעדט פון שלאָף,
ביי זייט ליגט אייגן ווייב...
אין קאַפּ יאַגט הינצוריק

פון שוואַרצער נאַכט די שרעק...
 טויזנט „וואַסן“ און „פאַרוואַסן“
 ווירבלען אום אין מוח
 פאַרוואַס אַרעם? רייך — פאַרוועמען?
 געלט צו וואַס און האַרמאַטן?
 אַט איז איצטער אָפגעפלאָסן
 דאַס לעבן פון מיין חבר אויך...
 ער וועט שוין מער, ווי איך, נישט קענען
 אַ ברודער העלפן, צי אַ טאַטן!
 און מאַרגן אפשר וועל אויך איך
 נישט קענען מער וואונדערן זיך:
 אַ פאַס וועט דעם מוח אַ ריס טאָן,
 אַ שרויפל וועט אַ פינגער אַ ביס טאָן.
 וועט מיך דאָן רעדוקציע
 (ווי דעם אָפפאַל פון פראַדוקציע)
 שטום פון הויף אַ שמיץ טאָן?!...
 געדאַנק אין מוח פלאַמט,
 באַוועגט זיך היין-אויך-הער...
 „וואַס“, „פאַרוואַס“ און „ווער“
 זיך רייסן פון געקלאַמער:
 — „פאַר זיי די וועלט איז אָפן
 און איך — אַן אַרעסטאַנט,
 קען אויך ביינאַכט נישט שלאָפן
 נאָך מיין טאַגס תפיסה-קאַמער“...

שרעק... נאַכט... מיט ראָזן וויין
 וועט קאַיאָר די הימלען באַגיסן...
 קוימענס שטרעקן רויך אויס, ווי העלזער פון שוואַנען...
 פון דרימל רייסט זיך טאַטע אויף ביים שיין,
 ווען סירענע האַט לאַנג שוין צעריסן
 מיט שרייאַיקן קוויטש די רו פון ביישטאַטישע לאַנען...

הערינג... ברויט און קאווע
 געוואַרעמט אין טערמאַס —
 שפאַנט אין פאַבריק אַ מענטש-אַט-סתם...
 באַגינען איז די וועלט אַזוי טשעקאווע!
 דאַרף מען דען מער-וואַס?
 ווען מען וואַלט לעבן געקענט, שפירן פון לעבן דעם טעם?!...

געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם —
אַזעלכע זענען טויזנטער פאַראַן:

פֿרייטע פֿלייצעט, שווערער טראַגט,
הענט פֿאַרפֿראַצעוועט און גראַב,
אַ האַרץ אַ רויטס, אַ נשמה,
אַ ווייב אַ האַרעפֿאַשנע, אַן אַלטע מאַמע,
אַ טעכטערל אַ קליינט, אַ זונעלע פֿאַראַן...
געווען איז ער אַ מענטש אַט סתם!

ב.

און איינמאַל
איז אַ טאָג פֿון זומער־הייסער פֿראַכט,
איז אַן אויגוסט־טאָג, לויטער און העל,
אין פֿאַבריק האַט געשריי זיך צעקראַכט:
— שטעלט אָפֿ מאַשינען!
— דעם דאַמף פֿאַרמאַכט!
— אין דרויסן אַרויס — שנעל!
וואָס פֿלוצים די פֿרייד? וואָס פֿלוצים — הערט אויף?
„מען זאָגט אונז אָפֿ“ — איז דורך אין קאַפֿ. —
— הערט נישט, פֿאַרשנעלערט פֿון פֿאַסן דעם לויף!
— גענוג געהונגערט!
— אַרבעט מיר מאַנען, ווי אַ זוב!
— חברה, אַראָפֿ אויפֿן הויף!

אַלע פֿאַלגן... דעם פֿראַסטן מאַג,
מיט פֿאַרפֿראַצעוועטע הענט און גראַבן לייב.
פֿיי אים איז אַ טעכטערל, אַ קליין זונעלע פֿאַראַן,
ער טײַשט פֿאַרלאַזן — סײַזאַל אויסגיין סתם,
זייער מאַמע, זיין האַרעפֿאַשנע ווייב!
דער הויף שווייגט, די פֿנימער — בליי,
די אויגן פֿון שנאָה פֿלאַמען.
פֿלוצים — פֿלאַטערן פענער פֿריי,
פֿון טויער, קומט, איילט פֿאַליציי —

— וואָס געשען? אַ יום טוב? פֿונדאָנען?
געוואַרט און נישט פֿאַרשטאַנען... ערשט אינדערמיט
אַ וואַרט ווי אַ דונער זיך צעשרייט,
אַ וואַרט, וואָס צעשטורעמט דאָס געבליט:
„— אויפֿמערקזאַם!

מיר האַבן היינט מלחמה פֿראַקלאַמירט —
דאָס מאַל וועט איר אַוועק ווייט, העט ווייט!“

רעגירונגס־וואַנן רופֿט אויס מיט פֿלאַם:
— פֿאַרווערטס, ברידער, אַלע באַנאַנד!
— מאַרשירן מיט געזאַנג און טעם!

— אהיים איז געקומען דער מענטש אַט סתם, —
אַ סאַלדאַט פאַרן פּאַטערלאַנד...

— עי, וואוהין, מיין מאַן?

— אוי, טאַטע, וואוהין? ...

זון, טאַכטער צו אים זיך דריקן שטום...
— ווייט?

— ניין, נישט ווייט פונדאָן...
ווערסט עלטער, מיין זון, העלף דער מאַמען, זיי אַ לייט..
אהיים וועל איך קומען אין אַ חודש אַרום...

— — — — —
אָוועק דער טאַטע... אַ יאָר אָוועק,
אַ יאָר פון צרות, פיין און לייט...
אין פאַבריק דער קליינער שנעק
טאַטנס אַרט פאַרבייט.

אַלע זיינען ווייט פונדאָנען
און פאַרשוואונדן פונם בליק...
הענגט באַפעל אויף פאַרקאַנען:
— „קינדער נעמען אין פאַבריק!“

אַרבעט ער... און נאָך יאַטן
קליין ווי ער אַז ווילן רו,
העלפן אָפּגיסן האַרמאַטן
און זיי שיקן ערגעץ-וואו.

אויך די מאַמע און ס'קליינע קינד
(וואָס קען נאָך, דאַכט זיך, גאַרנישט וויסן)
מוזן שלינגען דאַמף אַצינד
און לערנען ווי האַרמאַטן גיסן!

אַדורך אַ יאָר און נאָך אַ יאָר
אַ ביטער יאָר, שווער און האַרט...
די שוועסטער וואַקסט, די מאַמע גראַ,
און זון נאָך אַלץ אויף טאַטע וואַרט...

— — — — —
— — — — —

און טאַטע ערגעץ בליי ער שלינגט,
מינוטן ערגעץ-ווייט ציילט ער...
האַנט זייט טויט רעכטס און לינק,
שפּיז שטעכט דורך, גאַז מאַכט בלינד —
טיקטאַקט אַן אויפהער מאַשינגעווער!

און טאטע דארט ביי אַ שאַס
פאַרשטאַנען האָט דעם „פאַרוואַס“,
טײַך געעפנט אים פון סוד אַ בלאַט:
פאַר וועמעס „גליק“
אין פאַבריק
געשאַפן ער האָט דעם האַרמאַט!

ער האָט דאָ געלערנט
פון יעדן נישט-ווערו,
פון יעדער וואונד און טויטן אַרט. —
אַז ער אַליין
געווען איז דער מיין
פון האַרמאַטישן גרייט צום איצטיקן מאַרד!

נאָר איידער ער שטאַרבט,
דער מענטש אָט סתם,
דאַרף ער נאָך גיין און גיין —
און דאָן!

— איינס-צוויי, איינס-צוויי
(די פיס שפרייזן)
געבוירן ביסט איינמאַל, און שטאַרבן וועסט צוויי!
דער אמת פון אויבן וועט זיך פאַווייזן,
ווען אונטן צו לעבן וועסט וויסן וויאָזוי!
דער אמת פון אויבן
באַהאַלט זיך אין גלויבן,
דער אמת פון אויבן — געזעץ פון האַרמאַט!
פאַלסט אויף די פיס,
אין הימל דו שיסט —
איז קיינער נישטאָ דאַרט, אַנטקעגן — דו טרעפסט
אין אַ יאָט!

— איינס-צוויי, איינס-צוויי!
(שפרייזט מען אַזוי)
און פלוצים דאַרט אויבן אַ טומל, א רעש אין,
פלוצים פון אויבן
— נישט אמת און גלויבן —
אַ קריגס-אעראַפלאַן, — אַ משחית!
טאָך-טאָך!
פאַרשוואונדן דער אַדלער, פאַרבלענדט,
טאָך-טאָך!
אונטן אין בלוט אַ ים
(אַ לינקן פיס און אַן ביידע הענט)
געפאַלן איז רואיק דער מענטש אָט סתם!...

היינט איז ער אלט, די פופציק שוין אריבער —
 אן הענט, און אַנשטאַט דעם לינקן פוס — א קוליע...
 א סאַלדאַט אן אינוואַליד... ביי אַרבעטער — א גבור,
 און קינדער לויפן צו אים זיך טוליען!

ר'האַט קינדער פון פאַרשטאַט דערצויגן, געלערנט,
 א דור פון קעמפער, יונג און ניי...
 ער האָט זיי געלערנט:
 — „עס קען אַנדערש ווערן,
 מען דאַרף נאָר וויסן דעם וועג צו דער פריי!

איז טאָג פון דעמאָנסטראַציע, ווען פרויען און מענער
 איז אַרבעטער־רייען האָבן ריטמיש געברויזט,
 ווען רויט דער אַרום געווען איז פון פענער —
 איז ער אַ פריידיק־צעשטראַלטער, געאַנגען פאַרויס!

געקומען צום אַרט... האָט מען אים גאָר אויבן
 אויף דער בימה באַזעצט, און מאַסע צעוויגט
 געהערט האָט דערהויבן
 זיין רעדע: קריג דעם קריג!

גערעדט האָט ער אַ סך, ווערטער פון זיך געוואָרפן,
 ווי כוואַליעס פון אַ צעשטורעמטן ים...
 עס זענען רייד געווען פון אַ מענטש אַ קרבן,
 די לעבנס־רייד פונם מענטש־אַט־סתם! —

הערט אויס!

הברים און קאַלעגן:

איך סאַלדאַט, איך, אַרבעטער־רויט
 שעפּ מיך אויס אינגאַנצן מיט איין וואָרט: קעגן!
 קעגן דעם גרויזאַמען מערדער־טויט.
 איר ווייסט נישט און איך האָב עס געזען:
 פאַראַן אַ האַנט, וואָס שטיקט אייך אויף אַלע וועגן...
 איז מיין צעפיצלטן קערפער איז געווען איין רוף:
 קעגן!

און אויב צום שטימען פעלן הענט, —

גייט אויפן שלאַכטפעלד, גייט זוכן און מאַנען!

דאַרט זענען הענט צעשפרייט מיליאָנען —

פוילן אין דר'ערד יאָר נאָך יאָר —

ברענגט זיי

אהער,

און פרעגט זיי

קלאַר :

— פאַר אַדער קעגן ?

דאָס פרעגן

וועט הערן

פון מיליאָנען טויטע הענט

(איינע וויל די אַנדערע איבערוועגן)

— קעגן !

און נאָך : —

אויב ווידער

טאָג נאָך טאָג אין פאַבריק גיין —

מוז דאָך קאָפּ סוף כל סוף פאַרשטיין

דעם סוד פשוט און קלאַר :

— טויט ? —

— גוט ! נאָר —

אויב ווידער גיסן אַ האַרמאַט.

גיסט־זשע אים אַזוי,

ער זאָל זיין שטאַרק,

פעסט צו טאַט ...

ער זאָל אייך נישט פאַרשעמען —

אייך — פּראַ—לע—טאָ—ריאַט ! ...

און

ווען ס'וועט ווידער נעמען

שוימען דער סם

פון בלוטיקן ים —

זאָלט איר אַלע יאַט אין יאַט,

לענקען דעם האַרמאַט

צו נקמה

קעגן דער מלחמה !

פשוט טויט —

ניין !

נאָר אויב מען נויט

גיין, —

גייט צום טויט

אין בלוט פון האַרן,

וואָס שטיקן אייך דערוועגן ...

אויב טויט — איז פאַרן

קעגן !!!

דער פלייטן-שפילער

(צווייטער אַקט)

שייך סוליימאן

כוסנע און זשאזעפינע — זיינע צוויי ווייבער
 אסנע — זיין טאכטער פון א פריערדיק ווייב
 אבו כאליב
 סאלים — דער פלייטן-שפילער
 פאסטוכער, א קעמל-טרייבער און דאָרפס-מענטשן.

(סאלים געלעגער אונטער אַן איילברט-בוימ, אויסגעבעט אויף
 טרוקענע צווייגן און גראָז. פון א צווייג הענגט אַראָפּ אַ לאַמטערל
 א צוים פון ראַגאַזשעס טיילט אַפּ שאַף און רינדער.)

אסנע (קומט אַרויס): זעקס ציגעלעך, זעקס ציגעלעך,

פיר שוואַרצע און צוויי ווייסע,

אַלע זעקס היינט געבוירן...

ער איז נישטאָ? —

(קוקט זיך אַרום)

אבו כאליב וויל אים כשוף טאָן.

כ'ועל אים אַ סגולה ברענגען,

בלימעלעך פון רויטן מאָן.

דעם כשוף פון אים פאַרטרייבן.

פאַרטאָג, ווען ס'וועט אָנהויבן טאָגן,

וועל איך עס שטיל אים זאָגן.

אַט אַזוי, אַ דורך דער וואַנט.

אַזוי שטיל אַ ריר טאָן ביי דער האַנט.

(צינדט אַן דאָס לאַמטערל)

ער וועט מיינען, סהאַט אַ ציגעלע זיין האַנט געלעקט.

ביים מאַרגן-שטערן אויפגעוועקט.

(טענצלט אַרויס צו די שאַף אונטערן צוים.)

(אבו כאליב און שייך סוליימאן)

אבו כאליב: זעסט, ער איז נאָך נישטאָ.

דאַרטן איז ער

און טאַנצט מיט זיי און שפילט פאַר זיי

און די ווייבער שטייען און האַבן נחת.

אַזוי איז היינט געווען אַ גאַנצן טאָג.

ער שטעכט זיי אַלע מיט די אויגן דורך.

מיט די פינגער אויפן פיפּעלע

ער שטעכט זיי אַלע דורך.

שייך סוליימאן: אפשר ביזט גערעכט.

אבו כאליב: טויזנט מאַל גערעכט.

מיינע אויגן זעען אַלין.

שייך סוליימאן (פאַרטראַכט): די פינגער זענען זינדדיק

אבו כאליב: יאָ, יאָ. די ווייבער

האַבן אים ליב און גייען אים נאָך.

זיי ווערן פויל פון זיינע גרימאַסן.

שייך סוליימאן: פויל און אויסגעלאסן.

אבו כאליב: אט האט ער אנגעצונדן די ליכט,
זאלסט מיינען ער שלאפט,

ער ליגט אויפן געלעגער און היט די שאף...

שייך סוליימאן: גאטס שטראף... גאטס שטראף...
(צעשרייט זיך.)

איז וואס זשע זאל איך טאן?

אז אלץ ווייסט ער, און קען אלץ,

און ארבעט גוט.

און ס'זענען מיך מקנא ביזע צינגער.

אבו כאליב: האק אים אפ צוויי פינגער,

אט א די א—אט א די, וואס שפילן.

שייך סוליימאן: גאט אליין האט פיינט אויסגעלאסנקייט.

אלץ האט דער יונג, וואס ער וויל,

עסן, טרינקען און א געלעגער צום שלאפן.

אלץ איז פאר אים אפן...

אבו כאליב: ס'זאל נאר זיין שטיל.

שייך סוליימאן: כ'וועל עס מאכן אליין האלבע נאכט,

און ס'וועט זיך פארהיילן אין גיכן.

ער וועט זאמלען געלט

און קויפן א ווייב.

נישט זיין צו שאנד און צו שפאט.

אבו כאליב: א מצוה פאר גאט.

(זיי גייען ארויס. די סצענע בלייבט ליידיק. זיי קערן זיך אום.)

אבו כאליב: האסט געזען — הא? האסט געזען?

וואס טוט זי צווישן די שאף ביי נאכט?

וואס שפילט זי זיך מיט די יונגע ציגן,

און וואס זינגט זי אין דער שטיל?

און אין דער פינסטער אנטלאפן.

דערזען אונז, איז זי אנטלאפן.

(אפ)

(ערשטער און צווייטער פאסטוד)

ערשטער פאסטוד: זיי דרייען זיך נאך ארום.

היינט מער ווי אלע מאל.

צווייטער פאסטוד: ביז נאך האלבער נאכט וועט ער שלאפן.

ערשטער פאסטוד: און דאס טירל ביים צוים האסטו געלאזן אפן?

צווייטער פאסטוד: אפן... ס'וועט אפילו קיין הונט ניט הערן.

ערשטער פאסטוד: ער זאל נאר אויפשטיין צו דער צייט.

אט איז ער נאך ניטא, היי... היי... וועט דאס זיין.

און זיי וועלן יאגן און זוכן.

און מיר וועלן טרינקען מילך און עסן פלייש

און ליגן אין די הימלען און הערן זייערע טריט.

און דער שייך אליין וועט נעבעך וויינען,

וואס זיין פארמעגן האט מען צוגענומען.

און מיר וועלן לאכן פון זיי ביידן.

צווייטער פאסטוד: הער שוין אויף צו ריידן.

ווייזט אויס, ער איז שוין דא געווען
און דאס לאמטערל אנגעצונדן.

ערשטער פאסטוך: ווארויזשע איז ער, פארוואס איז ער נישטאָ?
קוק אָן דאָס געלעגער, אויף וואָס ער שלאָפט.
ביי אונז וועט ער שלאָפן אויף וואָלענע קאלדרעס,
מיר אַלע וועלן שלאָפן אויף וואָלענע קאלדרעס.

צווייטער פאסטוך: שאַ... שאַ, מען קען נאָך הערן.

ערשטער פאסטוך: זע נאָר די די קליידער, וואָס ער גייט,
די צעלעכערטע אַפאָיע מיטן צעריסענעם העמד.

צווייטער פאסטוך: כיוואָלט דאָס געלעגער אינגאַנצן פאַרברענט.

ערשטער פאסטוך: זע, די ערדענע צעשפאַלטענע שיסל,
דאָס טעפל פאַרוואַקסן מיט בלאַטע.

די שיד, און דאָס גאַנצע געלעגער —
טרוקענע גראַזן און צווייגן.

צווייטער פאסטוך: אפשר קענסטו שוין שווייגן?

ערשטער פאסטוך: עס איז דאָך אונזערס אַ חבר,
און דאַרף זיין אַ פירער.

דאָס גאַנצע פאַרמעגן מאַכט דער שייך פון אונז,
פון אונזער כוח און שווייס.

צווייטער פאסטוך: איך ווייס, איך ווייס...

נאָר מען דאַרף נישט רעדן,

ווייל אַלץ קען גיין פאַרלוירן.

ווענט האַבן אויערן.

(דריטער פאסטוך לויפט אָן.)

דריטער פאסטוך: וואָס קריגט איר זיך?

(ביידע דערשראָקן.)

ביידע פאסטוכער: האַ...?

דריטער פאסטוך: מ'דאַרף זיך אויסשלאָפן און נישט זיין מיד.

צווייטער פאסטוך: און איידער דו קוקסט זיך אום איז שוין
האַלבע נאַכט.

און די לבנה וועט שטערן, און פרעמדע הינט
קענען שטערן

(קעמל-טרייבער קומט אָן)

קעמל-טרייבער: איר זיצט דאָ?

און דער שייך זיצט מיט סוליימאַן אונטערן בערגל,

און רעדט מיט אים אויסטערלישע רייד.

איך האָב אַזש געציטערט הערנדיק.

ערשטער פאסטוך: וואָס רעדט ער, וואָס?

צווייטער פאסטוך: קום אַהער דאָ, זעץ זיך.

קעמל-טרייבער: וואָס ער רעדט? ער רעדט צו אים אַזוי איידל.

קיינמאַל האָב איך אים נישט געהערט אַזוי רעדן,

ווי צו אַן אייגענעם רעדט ער.

ער וויל אים מאַכן פאַר אונזערס אַ פירער;

ער וויל אים אַנטאָן קליידער, שיד.

ער זאָל אַכטונג געבן איבער אונז,

אַנזאַמלען געלט און ער וועט אים קויפן אַ ווייב.

ע'ר שטער פאסטוך: און סאלים וואָס ענטפערט?
קעמל-טרייבער: איך האָב זיך צוגערוקט בענטער,
געוואָלט דערקאָפּן אַ וואָרט.
אַבער ער שווייגט...

ערשטער פאסטוך: אויב ער שווייגט, איז אַ שלעכטער סימן.
קעמל-טרייבער: גאָר אַ שלעכטער סימן.
ערשטער פאסטוך: און ער איז נאָך נישטאָ.
איר זעט, ער איז נאָך נישטאָ.

דריטער פאסטוך: און איר זיצט דאָ און פלאַפלט.
ערשטער פאסטוך: כ'האָב מורא, חברה, ס'איז פאַרפאַלן.
דריטער פאסטוך: ער וועט אים אָפקויפּן, ווער ווייסט?
ווער ווייסט, וואָס ער זאָגט אים אַלץ.

דריטער פאסטוך: אויף אונזער חשבון זאָגט ער אים צו.
קעמל-טרייבער: זאָלן מיר נישט קריכן אין קיין בלאַטע.
ערשטער פאסטוך: לאַמיר זיך באַהאַלטן דאָ
און זען מיט וואָס פאַראַ פנים ער קומט.
נישט קריכן אין קיין בלאַטע אַריין ווי זשאַבעס.

קעמל-טרייבער: די ווייבער שלאָפּן נאָך נישט.
אפשר ווייסן זיי אויך.

ערשטער פאסטוך: אויך קיין ווייבער טאָר מען זיך נישט
פאַרלאָזן.

צווייטער פאסטוך: איז עס אַלץ אמת, וואָס דו זאָגסט?
קעמל-טרייבער: איך בין געקראַכן שטיל, ווי אַ מוראשקע,
כ'האָב יעדעס וואָרט געהערט און זיך געוונדערט,
איך האָב קיינמאַל נישט געהערט אים נאָך
אזויפיל רעדן.

דערצו אַזעלכע גוטע אויסטערלישע רייד.

(אַלע גייען אַרויס אונטערן צוים.)

(שטיל אויף דער סצענע. אַ ווינטל וויגט דאָס לאַמטערל. זשאַזעפינע
שטעלט אַוועק אַ שייטעלע האַניק און אַ קריגל וואָסער.)

זשאַזעפינע: שטיל — ?

אַלץ איז שטיל —

ער שפילט ערגעץ אין דער שטיל,
דאָס געלעגער איז צעוואָרפן און וואָרט;
דאָ איז דער קאָפּ, און דאָ — דער גוף
אַזוי צאָרט, אַזוי צאָרט.
איך וואָלט אַזוי לעבן אים געשטאַרט,
און מיין האַרץ וואָלט זיך אינגאַנצן אויפגעבונדן.
ווער האָט דאָס לאַמטערל אַנגעצונדן?
וויגט עס דער בוים, אַ ווינטל יאָגט פון אַלע שפּאַלטן.
אין בוים און אין בלעטער איז זיין אַטעם באַהאַלטן.
(זי בעט אויס דאָס געלעגער.)

באַלד וועט ער קומען און טרינקן וואָסער פון דעם קריגל.
(זי לייגט צו אירע ליפּן צום מויל פונם קריגל.)

ווען איך וואָלט קענען זעען זיינע בליקן
און זיין קאָפּ, די שוואַרצע האַר
צעפלאַנטערט, צעפלאַסן —

כ'וואלט מיין מויל אין זיינס פארשלאסן,

(זי כאפט זיך.)

כ'וואלט מיין לייב מיט זיינעם צוזאמענגעגאסן.

(9א)

(געלעכטער פון די פאסטוכער הינטערן צוים)

ערשטער פאסטוך: זי האט זיך אנגעצונדן ווי א פאלנדיקער שטערן.

קעמל-טרייבער: שיר נישט פארלאשן דעם לאמטערן.

ערשטער פאסטוך: אזא שטיק, אין אזא נאכט.

ערשטער פאסטוך: ווי זי האט זיך עס צעסמאטשקעט מיט די ליפן.

(כוסנע קומט אן)

כוסנע: די נאכט הערט אויס מיין הארצנס שלאג —

דא וועל איך זיצן ביז פארטאג.

אזוי א אויפן טרוקענעם גראז

(שטעלט אַוועק האַניק און זיסע וואַסער. דערזעט, וואָס עס שטייט.)

וועמענס איז עס?

צעבראַכן זאָל עס ווערן אויף שטיק-שטיקלעך...

(דערשרעקט זיך פאַרן קלאַפּ פון צעבראַכענעם קריגל. געלעכטער

פון די פאסטוכער.)

אוי...!

ווער איז עס דאַרטן הינטערן צוים,

זיצט ווער אפשר אויפן בוים?

און דאָס ליכטל שאַקלט זיך אויף די צווייגן.

(הערט אַ געלעכטער און אַנטלויפט.)

ערשטער פאסטוך:

(שפרינגט אַרויס)

געזען אַ שלאַק? אַט אזוי, גרייט זיך צו באַלעקן.

קעמל-טרייבער: אַלע קומען זיי אים וועקן.

איך וואַלט איר אזוי אויף שטיק-שטיקלעך צעשטאַכן.

(עס הערן זיך טריט)

ערשטער פאסטוך: שאַ—סיגייט שוין אַן אַנדערע מיט אַ קרוג.

אַ מזל... אַ מזל פון אַ יונג.

קעמל-טרייבער: באַהאַלט די צונג.

ערשטער פאסטוך: סיי-ווי-סיי שוין אַלץ פאַרפאַלן...

(סאַלים קומט אָן אַ שווייגנדיקער, זעצט זיך שטילערהייט אויפן

געלעגער. דערזעט דאָס קריגל און טרינקט.)

סאַלים: שוין שפעט, באַלד האַלבע נאכט.

ווער האַט עס געשטעלט די זיסע וואַסער,

און דאָס לאַמטערל אַנגעצונדן, און דאָס בעט געבעט?

דער אַלטער האַט גערעדט, און גערעדט, און גערעדט.

וואַלטן נאָר מיינע מענטשן דאָס פאַרשטאַנען.

(פאַסטוכער מיט קעמל-טרייבער באַווייזן זיך.)

ווי קומט איר אַהער, ס'איז נאָך פרי.

קעמל-טרייבער: דאָס האַב איך צעבויגן מיינע קני,

צווייטער פאסטוך: און ער האַט אַלץ געהערט, וואָס איר

האַט גערעדט.

ק'עמל־טרייבער: און דאָ קומען די ווייבער צו קריכן צו דיין בעט,
דריטער פּאָסטוּך: איז אמת, ער וויל דיך מאַכן איבער
אונז אַ האַר

מיט געלט דיך איבערקויפן?

סאַלים: שוויגט — קיין וואָרט נישט מערער!
איך צעברעך איך אַלע באַלד די קעפּ.

צווייטער פּאָסטוּך: ער איז גערעכט.
איר באַדט זיך אין אייער איגן בהמיש בלוט.
איך האָב די גאַנצע צייט געשוויגן און געשטיקט אין זיך.

סאַלים: גייט — לייגט איך שלאָפן גיך
און קומט צו דער צייט.

אַלע (צוזאַמען): מיר זענען גרייט!

ערשטער פּאָסטוּך: אַבי ער האָט דערציילט, ווי דו ביזט
געזעסן און גערעדט,

און דער שייך האָט דיר צוגעזאָגט געלט און קליידער,
און דו האָסט געשוויגן... געשוויגן.

סאַלים: גייט... גייט, און קומט פונקט נאָך האַלבער נאַכט.
צווייטער פּאָסטוּך: ווי אָפּגערעדט.

קעמל־טרייבער: מיר האָבן זיך דערשראָקן.

דיך געוואַלט אָפקויפן מיט זיסע רייד,
און מיט אַ ווייב און אויסטערלישע גליקן.

ערשטער פּאָסטוּך: מיר וואַלטן געבליבן ווי פאַרדאַרטע גראָזן.

סאַלים: ס'מיינט, אַז מען קען זיך אויף איך נישט פאַרלאָזן.
גייט שלאָפן — גייט.

צווייטער פּאָסטוּך: שלאָפן... שלאָפן... נאָך צוויי שעה צו שלאָפן.
סאַלים: וואָרט!

געדענקט, ווי אָפּגערעדט ביי טאַג:

איר פירט די שאַף אַרויס שטילערהייט און די הינט
זאָלן שווייגן.

און איך, דער לעצטער, וועל דאָס טירל פאַרמאַכן,
און דעם טויער פאַרצאַמען און היטן ביז איר פאַרגייט.

און דערנאָך מיט פערד אַרויס אַנטקעגן,
וואָרום אַז מיר וועלן די שאַף נישט גיין.

צווייטער פּאָסטוּך: לאָזן דיך דעם לעצטן, איינער אַליין?

סאַלים: איינער אַליין —

כ'וועל קעגן אַלעמען באַשטיין.

(אַלע אָפּ)

סאַלים: בלוז איך, דער לעצטער, אַליין.

(ער לייגט זיך אויפן געלעגער)

די נאַכט וועט שפּילן אונזער מזל.

היימישע נאַכט... אונזער נאַכט, —

מדבר וועט אונז לייטערן, דערהויבן.

ס'וועלן די הייסע וואַלקנס אַריבערגיין,

ס'וועלן די שטערן אונז וואַרעמען אין די קאַלטע בעכט.

גאָט וועט אונז מוהל זיין פאַר אַלץ.

מיר וועלן וואַקסן מיט מדבר־גוטס...

(שפילט אויפן פיפל. בלעטער וויגן זיך, די צווייגן ווערן פאלויכטן
איבער זיין קרייזל-קאפ; דאס לאמטערל וויגט זיך צום טאקט מיטן
פיפן; ער דרימלט איון. — אסנע באווייזט זיך מיט צוויי ווייטע
ציגעלעך, נענטערט זיך צו אים מיט צעפלאסענע האַר. רירט אן
זיינע האַר מיט אירע, לייגט צו די ציגעלעכס ליפן צו זיינע.)

ס א ל י ם (פון שלאָף): קיל איז די נאַכט נאָך הייסע כאַמסינען.
לאַמיר גיין אַזוי ביז גרויען באַגינען.
מיר וועלן דערגיין... ס'וועט זיין אַ נייער טאַג.

אַ ס נ ע: סאַלים! דאָס בין איך —

דאָס בין איך געקומען — צו דיר —
און צוויי ווייסע ציגעלעך מיט מיר —
און בלימעלעך מיט טוי און רויטן מאַן.

ס א ל י ם (כאַפט זיך אויף): ווער וויל עס מיר כשוף טאַן?

אַ ס נ אַ: אַבו כאַליב וויל דיר כשוף טאַן.

ס א ל י ם: וואָס טוסטו דאָ, אַסנאַ, אין מיטן נאַכט?

אַ ס נ אַ: צוויי ציגעלעך געבראַכט.

פיר שוואַרצע און צוויי ווייסע, —
זעקס ציגעלעך זענען היינט געבוירן.

ס א ל י ם: שאַ! — שאַ! — ווענט האַפן אויערן.

אַבו כאַליב, אַט דער אַבו כאַליב...

אַ ס נ אַ: ער וויל דיר כשוף אַפּטאַן,

צונעמען דיר פון אונז צו זיך,

ער פאַרכשופט דעם פאַטער.

ס א ל י ם: גיי שלאָפן, גיך.

מען וועט זיך אויפכאַפן און דערזען.

אַ ס נ אַ: איך וויל דיר געניסן —

אַט אַזוי, —

כ'וועל מיט דיר צוזאַמען פאַשען גיין

היטן דיר אַזוי פון אַלעם שלעכטן,

כ'וועל דיר געבן פאַר אונז ביידן

מיין שענסטע טויב צו שעכטן.

קיינער קען אונז נישט צעשיידן,

סאַלים, ווי די צוויי.

מיר ביידע, שטאַרק, ווי צוויי שטאַרקע מויערן.

ס א ל י ם: שאַ — ווענט האַפן אויערן...

אַ ס נ אַ: זאַג מיר יאָ, זאַג... זאַג...

און פון מאַרגן אָן וועט זיין אונזער טאַג.

אוי, וועט זיך וואונדערן דער פאַטער

ווי אַזוי עס האַט געטראָפן.

ס א ל י ם: האַסט מיר, אַסנע, אַזוי צעשראַקן.

אַ ס נ אַ: לייג צו דיין מויל צו די ציגעלעכס לאַקן.

אַזוי, אַזוי,

ווי די צוויי,

איך גיי —

(דער ווינט שטאַרקט זיך, זי נעמט אָן זיין האַנט און ציטערט.)

ס א ל י ם: וואַרט! שטיי, —

און אז איך וועל דיך אַוועקרוּפֿן פֿון דאַנען?

אַסנע: פֿון דאַנען? כּוועל גיין...

סאַלים: בלוז מיט מיר אַליין...

אַסנאַ: וואָס עס זאַל נישט טרעפֿן.

סאַלים: גיי לייג זיך שלאָפֿן, ביז איך וועל דיך רופֿן.

(זי לויפט אַוועק מיט די ציגעלעך.)

סאַלים: דערשראַק, צעמישט פֿונעם ווינט.

איז דאָס געווען דער כּשוף?

(לייגט זיך און הייבט זיך צוריק אויף.)

אַדער דאָס גליק?

אפשר איז צום גוטן גאַר באַשערט?

מיר ביידע אויף איין פּערד

און פֿריי, ווי דער ווינט

און פֿליען מיטן ווינט?

ניין, נישט קיין זינד.

פֿאַרוואָס מעגן עס יענע אַליין, און האָבן אַליין,

און פֿאַר אונז — בלוז ביטערניש און שטיינער —

און טרוקן ברויט מיט ערד.

איז אַליין פֿאַר אונז פֿאַרווערט?

אַט איז די נאַכט —

די ערשטע אַדער די לעצטע.

אַט אַ דעם-בּוים, ווען איך קען אומוואַרפֿן,

אַט אַ די צווייגן, ווען איך קען אַפּברעכן,

און זיך אַליין צעשטערן;

ווען איך קען די נאַכט אויף שטיקער צעשניידן — — —

און פֿליען, פֿליען, ווי אַ פּויגל פֿליען,

אַזוי צוגעדריקט צו מיינע קניען,

צוויי ציגעלעך — צוויי.

(ער שלאָפט איין אויסגעצויגן אויפֿן געלעגער מיט דער האַנט אויפֿן

קלאַץ, וואו עס ליגן די בלימעלעך. דער ווינט פֿאַרשטאַרקט זיך, דאָס

ליכט פֿאַרלעשט זיך און דאָס קריגל וואַסער מיטן שיעלע האַניק

פֿאַלן אַראָפּ. שייך ס'וויי מאַן אין דער פֿינסטערניש.)

שייך ס'וויי מאַן: איך דאַרף נישט קיינעם פֿרעגן.

גאַטס משפּט וועל איך אַליין דורכפֿירן,

און זאָלן די שטערן עדות זיין,

און דער בּוים, און די שטומע נאַכט, און דער ווינט,

פֿאַר אַלע זיינע יונגע זינד...

(ער ציט אַרויס אַ האַק, נעמט אַראָפּ די בלימעלעך מיטן קריגל.)

די האַנט איז גרייט, צוגעגרייט,

די אויגן שלאָפֿן פֿאַרשייט,

און דער יונגער חלום איז פֿאַרשייט,

און דאָס האַרץ שלאָגט,

ווי אַ ווינט יאַגט,

ווי אַ ווינט, —

(די האַק גיט אַ בליץ אין דער פֿינסטער איבער סאַלימס האַנט. אַ

שרעקלעכער געשריי פֿון סאַלימס האַלז רייסט איבער די שטילקייט.

סאַלימס אַנטלויפט אַ צעבלוטטיקטער. דאָס געשריי לויפט נאָך און

ווערט צו ביסלעך אין דער נאַכט אַריין פֿאַרשוואַנדן. עס לויפֿן אַן

אַטנאַ, זשאַזעפֿינע און כּוסנע, שפּעטער אַביסל עטלעכע פֿרעמדע.)

א ס נ א: זעט... זעט: די בלימלעך אראפגעוואָרפן,
דאָס קריגל צעבראַכן.

(עמיצער צינדט אָן דאָס לאַמטערל.)

א ס נ א: זעט... זעט. בלוט, פול מיט בלוט.
פון זיין האַנט, איך קען זיין האַנט.
ער וועט שטאַרבן, מענטשן,
העלפט, העלפט.

איינער: וואָס איז דאָ געשען?

א צווייטער: ווער איז דאָ געווען?

שייך סוליימאַן (לויפט אָן): וואָס איז דאָ געשען,
ווער שרייט עס דאָ אין מיטן דער נאַכט?
צי אפשר געגנבעט?

א צווייטער: אַז מען ווייסט נישט, ווער איז דאָ געווען?

זשאַזעפיג: אַבו כאַליב האָט כשוף אָפגעטאָן.
(אַסנאָ לויפט אַרויס. דער שייך איר נאָך.)

איינער: וואו לויפט מען?

פוסטע: איך האָב געהערט זיין קול.

(אלע לויפן נאָך. די סצענע בלייבט אַ ווילע לידיק. דאָס ווינטל
פאַרלעשט זי ליכט. אַבו כאַליב באַווייזט זיך.)

אַבו כאַליב: אַזעלכער איז דער סוף.

(דער בויפ וויגט זיך פון ווינט, דאָס לאַמטערל באַלייכט די פלעקן
פון בלוט, עס הערט זיך דעם מועזינס תפילה פון פאַרטאַג.)

פלאמען

דאס פרידלעכע ארבעטער-דארף תל-יצחק האט מיטאמאל ארום זיך דערפילט די בשורה פון א נאָענטן געוויטער. דאָס דארף האָט זיך אַ טרייסל געטאָן. ווי אַ געהיימער שפּרוך איז די בשורה געפּלויגן, אָנגעשטעקט איין דארף נאָך דעם צווייטן — דעם גאַנצן פּילפּאַרביקן טאַל יורעאל. אויף די בערג האָבן זיך באַוויזן שכנים אַראַבער אויף פּערד, די קעפּיעס אויף די קעפּ האָבן געפּלאַטערט אין ווינט ווי ווייסע פּענער. זייערע גרויסע אויגן האָבן זיך געשאַרפט, געצונדן קנאַה אויף די צעבליטע פעלדער, ביימער, אויף די ליכטיקע געביידעס. די ווילדקייט פּון זייערע אויגן האָט דערמאַנט דאָס אַמאָליקע וויסטעניש פּון טאַל, די אוראַלטע זומפּן, וואָס האָבן זיך געצויגן מיילנוויי. די אַראַבער אויף די פּערד האָבן געביילט פּויסטן, געשאַטן מיט וויסטע קללות.

מאַניע האָט זיך געטראָגן אויפּ דער גניאָדער שקאַפּע דורך די צייטיקע תּבוּאָה-פעלדער צום נאָענטן שכנותדיקן דארף, איבערצוגעבן אַ וויכטיקע שליחות פּון קאַלעקטיוו. די בלאַנדע קוטשמעס האָר אויפן קאַפּ האָבן זיך אים געהויבן אין גאַלאַפּ. די שקאַפּע איז געפּלויגן צעטרייבנדיק אַרום זיך וואַלקנס שטויב. דאָס האַרץ האָט פּאַרויסגעזאָגט נישט פּריילעכס, אומרויקס. — פּון יענעם דארף דארף ער נאָך אַפּקערעווען צו דער באַן-סטאַציע וווּ גיטעלע וועט אָנקומען מיט איר טאַטן פּון דער גרויסער פּאַרט-שטאַט.

ער האָט מיט די נאַקעטע קניען אָנגעדריקט דעם בויד פּון דער שקאַפּע, זי זאל זיך האַסטיקער לאָזן אין גאַלאַפּ. מיט צעעפּנטע פיבערדיקע נאָז-לעכער האָט מאַניע געוואַלט דערגרייכן די ווייט, ער האָט שוין געוואַלט זיין ביי דער באַן, אָנקוקן דעם „שווער“ זיינעם, גיטעלען.

די אַרבעט אויף די פעלדער, אין די גערטנער האָט זיך די לעצטע טעג געצויגן אָנגעשטרענגט. די זון, ווי זי וואַלט דעם זומער נאָך מער געברענט, געשרהפּ'ט. חברה פּון דער קאַמונע האָבן געפּילט, ווי די זון וואַלט געשפּיגן מיט שטיקער פייער. די ווינטן, וואָס פּלעגן קומען צו פּליען פּון די בערג, זענען דאָס מאַל ווי פּאַרשולנגען געוואָרן אין די לאַזע-אינגעוויידן. חברה האָבן געשיקט זייערע דורשטיקע הייסע אויגן אַהין צו די בערג, — זייערע הערצער האָבן זיך געוואַלט צוזאַמענטרעפּן ווי פּריינט מיט יענע בערג-שכנים — די אַראַבער-שכטים — וועלכע זענען פּון דער העלער הויט פּאַר-וואַנדלט געוואָרן אין שונאים.

נאך דער ארבעט האט דער אויסגעהארעוועטער עולם זיך פארקליבן
אהין צום שאסיי, וואס פירט צו דער נאָענטער באַן־סטאָציע. — די קאָמונע
איז געגאנגען אויף רעדער:

גיטעלע — די ליטוואַטשקע — איז שוין עטלעכע טעג אין חיפה. זי
ברענגט אַראָפּ דעם טאַטן פון דער ווייטער ליטע — וועט עס זיי מאַניע
איצטער ברענגען פון דער באַן־סטאָציע. דער עולם האָט זיך דערווייל גע-
ווערטלט:

— מ'וועט מוזן ברייטער מאַכן דעם בית־המדרש.

— נאָך אַ תהילים־זאָגער — האָט אָן אומצופרידענער אַ בורטשע געטאָן.
— לאַמיר שוין אַנקוקן מאַניעס שווער...

בערקע דער פאַרעקשנטער שוויגער מיט די ווילד־פאַרלאַזטע לאַנגע
האַר אויפן קאָפּ ווי אַן אוקראַינישער פּאַפּ, האָט נישט אויפגעהערט צו קנעטן
מיט די פינגער די שפיץ גאַמבע מיט דעם טיפן פינסטערן גריבעלע. פון דעם
טונקעלן טרויער אין די אויגן, פון יעדן קנייטש אויפן פאַרבאַקענעם פנים
האַבן זיך כסדר אַרויסגעריסן פּראַטעסטן:

— אַן אומזיסטער פרעסער...

בערקעס טיפע אויגן האָבן אַוועקגעקוקט ערגעץ צום תהום פון זיין
אייגענעם „איך“ — פון דאָרט האָבן צו אים אַרויסגעקוקט גיטעלעס וואָ-
רעמע בלויע אויגן — אויגן, וואָס זוכט זיך, זיי קוקן זיך אָן און זעען זיך
נישט — האָבן עפעס אין זיגען אַ צווייטן. אירע פיין געצייכנטע ברעמען באַ-
וועגן זיך, בערגלעך זיך אין פרעג־צייכנס — זי ווייס אויך נישט פאַרוואָס.

בערקע איז פּכוונה געווען צווישן דער מחנה אַפּוואַרטערס, — זאל מען
אויף אים נישט מיינען, אָז ער לעבט דורך אַ טראַגעדיע. זיין פאַרבאַקן טונקל
פנים, די טיפע טרויעריקע אויגן האָבן סיי־ווי אויסגעדריקט די פאַרשטיי-
נערטקייט פון אַ מצבֿה: הינטער דעם ווייס מען נישט, צי דער מת שמיכלט
אָדער וויינט...

— האָ, האָ, חברה, מען פאַרט! —

אין עולם האָט זיך די שמחה פאַרשטאַרקט, מען האָט געהויבן הענט,
געשריגן — האָ, האָ!

פון ווייטן האַרזיאַנט האָט זיך אַלץ בולטער דערנענטערט צו זיי דער
פּערד־אוי־וואָגן, באַלייגט מיט פעק, טשעמאַדאַנעס. ביים זייט פון וואָגן איז
מאַניע זיגערניש געריטן אויף דער שקאַפּע. — בערקע האָט אַזוי גריילעך
דערפילט איצט, אַז וואָס נענטער גיטעלע קומט אים אַנטקעגן מיט איר טאַטן
— אַלץ ווייטער פליט זי אַוועק פון אים. ער וועט זי שוין קיינמאַל מער נישט
דערגרייכן, קיינמאַל...

מאַניע איז דער ערשטער מיט קוראַזש אַריינגעריטן אין דער מחנה. די
שקאַפּע, אַ צעפאַרעטע, האָט געפאַרטקעט מיט די ראַזע נאָזלעכער, ווי זי
וואַלט שטאַלץ געווען: אַט מיר קומט זער פאַרדינטער כבוד! חברה האָבן
זיך, געשטופּט צום וואָגן מיט פריידיקע געשרייען. מ'האַט אַפּגעשטעקט
„שלום“. גיטעלע איז געשטאַנען איבער די פעק, פריידיק געפלאַטערט מיט
די הענט.

— שלום, חברה, שלום!

בערקע האָט שוין מער נישט געקאַנט פאַרבלייבן דאָ. איינס ווייס ער:

ער האָט גיטעלעס טאַטן נישט געגעבן קיין „שלום“. ער האָט זיך הינטער-
וויילעכץ אַוועקגעדרייט פון דער טומלדיקער מחנה. מיט אַ זייטיק וועגל דורך
אַ צייטיק ווייצן-פעלד האָט ער אַ פאַרעקשנטער, נישט-צופרידענער, גע-
שפּאַנט צו זיך אַ היים.

ווען דער פאַרשטיבטער פּערד-און-וואָגן, אַרומגערינגלט מיט דער
פּריילעכער כאַליאַסטער, איז אַריינגעפאַרן אין הויף פון דער קאַמונע — איז
שוין די ברענענדיקע סיון-זון געווען פאַרשטעקט הינטער די גראַע פּיאַלעט-
בערג. גיטעלעס טאַטע איז דער ערשטער אַראַפּגעשפרונגען פון וואָגן. — אַ
זשוואַווע פאַרויטלט מענטשל מיט אַ צוגעשפיצט רויט בערדל, מעשה פּריץ.
אַלץ, וואָס ער האָט געטראָגן אויף זיך, האָט צוויסן געגעבן, אַז ער איז נישט
אַב-וואָס: אַנגעהויבן פון דעם האַלב-יידיש — האַלב פּריצישן קאַשקעט אויפן
קאַפּ — ביז די כראַמאַווע געקנייטשטע שטיוועלעך אויף די פּיס. דעם ערשטן
אינדרוק האָט גיטעלעס טאַטע געהאַט, ווי ער וואַלט אַריינגעפאַלן אין אַ
לאַגער פון אַפּגעברענטע געזונטע זעלנער. ביי אַלעמען נאַקעטע אַפּגעברענטע
פּיס, קורצע זעלנערישע הויזלעך. פון די אַפּגעברענטע פּנימער האָט געשלאָגן
אַ ריח פון קאַרן-ברויט, פון פּריש געמאַלקענער מילך.
די ערשטע ברכה האָט ער אַ זאָג געטאַן:

— נו, סאַלאַם אייך, ווילע חברה!

מאַניע האָט נאָך אַ פּריער גיך זיך אַראַפּגעגליטשט פון דער שקאַפּע, אַ
פאַטש געטאַן איר צערטלעך איבער האַלז — ער האָט נישט געווסט, וואָס
פּריער אַנצוהויבן: זאַל ער העלפן אַראַפּנעמען די פּעק פון וואָגן; זאַל ער
גאַר אַננעמען פאַר אַ האַנט זיין נייעם „שווער“ — וואָס ער האָט נאָך מיט אים
קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט — און ווייזן אים דאָס האַב און גוטס פון
דער קאַמונע. — דאָס האַרץ האָט זיך ביי אים נאָך געפאַליעט פון ראַשיקן
רייטן, פאַרויסגעזאַגט אים נישט פּריילעכס, אומרויקס — ער האָט געטראַכט
פון יענע כּמורע אַרומיקע בערג.

— וואָס שטייסטו, מאַניע? — האָט צו אים גיטעלע אויסגעשטרעקט די
הענט — שוין, אויסגעגעבן די קינדער אין נחת? און צום טאַטן האָט זי זיך
געגעבן אַ קער:

— קום, טאַטע, ביסט מיד, — וועסט זיך אַפרוען פון שווערן וועג.

— ווייס איך וואָס, מיד... האָט זיך זיין פנים אַ קרום געטאַן — ווען
איך דערמאָן זיך וואָסערע מאַרשן איך פּלעג מאַכן אַמאַל ביי פּאַניען, איז
מיין איצטיקע רייזע צו דיר, טאַכטער, — געגליכן צו אַ סמעק טאַבאַקע.

גיטעלעס טאַטע האָט קענטיק שטאַרק אויסגענומען ביים פאַרזאַמלטן
עולם. מע איז געקומען אַנקוקן אויף זדושים דעם נייעם אורח אין די כראַ-
מאַווע געקנייטשטע שטיוועלעך מיט דעם מאַדנעם האַלב יידישן — האַלב
פּריצישן קאַשקעט אויפן קאַפּ. מ'האַט צווישן זיך גערעדט:

— אַ נישקשהדיק יידל, אַ פּריילעכס. איינער מיט אַ פאַרלאָזן בלאַנד
יעזוס-בערדל, מיט וואָסערדיקע פּרומע אויגן, האָט זיך צו אים געווענדעט:
— וואָס הערט מען עפעס אין דער ליטע?

— מע סלאַגט יידן — האָט דער אַלטער קורץ אַ זאָג געטאַן. ער האָט
שנעל געגעבן אַ וויש דאָס צוגעפּוצטע בערדל — און אַווי איז דען יע גוט
דעם יידן? אין דער גאַנצער וועלט סלאַגט מען יידן...

דער מיט דעם יעזוס-בערדל האָט אַ קאַרב געטאָן דעם אָפּגעברענטן שטערן:

— דאָ אין אונזער לאַנד וועלן מיר זיך נישט לאָזן קריכן אויפן קאַפּ — דאָ קענען מיר אויך שלאָגן.

— וואָס־טעבענאָ — האָט דער אַלטער אויפגעלעבט — אָט דאָס זאָג איך דאָך: גיט אונז כלי־זין, וועט איר זען... בשעת איך האָב געדינט ביי פּאַניען אין די סיבירער טייגעס האָב איך זיי געגעבן צו סמעקן פּולווער, אָט די יאַפּאַניקעס...

— טאַטע, איצט איז נישט קיין צייט אויף די מעשיות — איז גיטעלע, אַ פאַרפאַרטע אַראָפּ צו אים פון וואָגן. זי האָט באַפרייט דעם טאַטן פון די נייגעריקע חברים, און געלאָזט זיך מיט אים איבערן גרויסן הויף.

דעם אַלטן האָבן געלאָקט די ווייסע נידעריקע הייזער לענג־אויס דעם הויף. — עפעס ווי זיי וואָלטן צו אים געשיקט גרוסן נייע, נאַענט־היימישע. ער האָט געזען פאַרביי זיך אָפּגעברענטע געזונטע יונגען מיט צעפאַטלטע קוטשמעס האָר אויף שטאַלצע קעפּ. מיידן צעוואַקסענע אין קורצע שאַראַ-וואָרן, נאַקעטע אָפּגעברענטע פּיס. אַנדערע האָבן געטראָגן אויף די אַקסלען ליכטיקע, פריידיקע קינדער. יעדער איינער האָט געפונען פאַר נויטיק צושיקן איר אַ ליכטיקן שמיכל:

— מיט גליק, גיטעלע, מיט גליק!

איצט איז דאָס אַרבעטער־זאָרן שוין געווען איינגעהילט אין נאַכטישער פינסטערניש. די אַרומיקע בערג האָבן נאָך פינסטערער געלויערט מיט גי-גאַנטישער גבורה. — דער אַרבעטער־עולם איז געווען אויסגעזעצט פאַר די קאַמונישע הייזער און גערעדט און געסודט זיך, פון טעג פאַרגאַנגענע, פון טעג אַנקומענדיקע, מיט סודותדיקן ציטער.

ביי גיטעלען אין צימער האַלט מען אין איין אַריינגיין און אַרויסגיין. — איר טאַטע איז שוין מיד פון די סך געסט, ער זיצט אַ פאַררויטלטער מיט אַ גאַלן קאַפּ ווי אַ פריצל. די צונג פלאַנטערט זיך אים מיט מאַטערנאַלן — און דאָ וויקט צו אים אַ זויבער אויפגעבעט בעטל — אָט שוין אַריי-ציוואָרפן זיך אַהין אַ שיכורער...

גיטעלע האָט זיך פאַר אים באַוויון אַן איבערגעטאַענע אין קורצע שוואַרצע שאַראָוואָרן מיט נאַקעטע פּיס. דער אַלטער קוקט אויף איר מיט אַ צוגעקלעפט אייגל: דאָס ערשטע מאָל אין לעבן זעט ער אַזאַ-אַ.

מאַניע איז אַריינגעקומען זאָגן „שלום“ דעם טאַטן.

— וואָסי, מאַניע, וווּ איילסטו זיך? עס אַנטלויפט דער צוג?

מאַניע האָט זיך געקווענקלט, געטוישט די אָפּגעברענטע נאַקעטע פּיס: — אָט, מען דאַרף גיין אויף „שמירה“.

— אזוי גאָר? דער אַלטער האָט אַ פיר געטאָן די האַנט איבערן גאַלן

קאַפּ — קומען צו אייך גנבים אויך?

— אַמאָל נאָך ערגער פון „גנבים“ — פאַרריכט גיטעלע.

— שלום, טאַטע — האָבן ביידע אים געוונטשן — אַ גוטע נאַכט.

— שלאָף געזונט — האָט גיטעלע צערטלעך צוגעגעבן. זיי האָבן פאַרלאָזן

דאָס צימער.

א שיכורער, א מידער, האט ער זיך אריינגעוואָרפן אין ריינעם געלע-
גער. אין מוח ביי אים האָבן אויפגעבליצט, געעפנט זיך קעמערלעך, געוואָלט
אן ענטפער האָבן אויף א סך זאכן, וואָס ער האָט דאָ שוין געזען און געז-
הערט. —

זיין טאַכטער גיטעלע איז שוין נישט די זעלבע ווי מיט יאָרן צוריק,
ווען זי איז פון אים אַוועקגעפאַרן. — זי איז נאָך דעמאלט א קינד געווען,
איצט זעט ער זי אַזא צעוואַקסענע, אן אַפגעברענגטע, אירע נאַקעטע געזונטע
פיס זענען אים מאַדנע אויסגעקומען. — עפעס זעט ער דאָ אַלעמען מיט אַזא
געזונטער נאַקעטקייט. — האָט זי שוין, גיטעלע, א מאָן, זי מענער שטעקן
דאָ אין קורצע קינדערישע הויזעלעך מיט די נאַקעטע פיס אין דרויסן.

זיינע שאַרפע חושים האָבן פאַרטריבן דעם שלאָף. איין שעה האָט גע-
יאָגט די צווייטע, די נאַכט האָט פאַר אים פונאַדערגעוויקלט בילדער לאַנג
פאַרגעסענע, וואָלט זיך ווער פאַרגעשטעלט, אַז ער, פישל זיידלער, — פון דער
באַוווטער משפּחה זיידלערס — דער געוועזענער „שרייבער“ פון די גרויסע
ליטווישע וועלדער, זאָל אויף זיין פינג און פופציקסטן יאָר פאַרטראָגן ווערן
פון דער ווייטער ליטע אַזש דאָ, אויף די פעלדער פון ארץ־ישׂראל?

צייט זיין פרוי איז געשטאַרבן, זיינע צוויי קינדער זענען באַצייטנס אַוועק
וואַנדערן אין דער גרויסער וועלט, די ליטווישע פויערן האָבן אַלץ שיטערער
געמאַכט די וועלדער, דאָס געהילץ געפירט איבערן נייעמאָן, אַרונטער צו די
באַרושעס פון ימישן ברעג — איז ער געבליבן דאָס צינגל איבער דער וואָג-
שאַל פון זיינע צוויי קינדער: פון איין זייט זיין זון אין אַמעריקע, פון דער
אַנדערער זייט זיין טאַכטער — די „חלוצה“ אין ארץ־ישׂראל, נו, האָט זי
גיטעלע, איבערגעוויגן — די שיף האָט אים געפירט אַהערצו.

די נאַכט האָט זיך אים געצויגן פויל, נישט אַריבערצוטראָגן, געדאַנקען
האָבן אים געמאַטערט, אַ בלינדן באַשייד געגעבן, אַ גריל האָט פון ערגעץ אַ
ווינקל כסדר געגרילצט, געטאַטשעט די פינסטערניש. עס האָט זיך אים אויס-
געדוכט, ווי פון דער ווייט וואָלט אַפגעקנאַלט אַ ביקסן־שאַס. ער האָט זיך
שוין צום וויפלטן מאָל איבערגעדרייט פון איין זייט אויף דער אַנדערער,
נישט געקענט זיך צוגעוויינען צום רעווען פון די קי אין די נאַענטע שטאַלן
— די רופן די מעלקערינס לייכטער צו מאַכן זייערע פולע וואַרעמע אַייטערס,
דעכט באַגינען אין כאַר פון הענער־געקריי איז ער שווער איינגעשלאָפן, דאָס
צימער איז פול געוואָרן מיט אַ פאַרביסן געדיכט כראָפן.

אויף צומאַרגנס, ווען די זון איז שוין הויך געשטאַנען אויפן הימל האָט
זיך גיטעלעס טאַטע האַסטיק אויפגעריסן פון שלאָף, ער האָט זיך דערזען
איינער אַליין אין צימער.

— אַוואַ, אַוואַ — האָט ער זיך געריפן די פאַרשלאָפענע אויגן — הערסט
אַ מעשה... נישט ער האָט געזען פאַר זיך זיין גיטעלען, נישט איר מאַן מאַנע
— די אַרבעט האָט זיי אַלעמען פאַרשלונגען, עס האָט אים געצויגן צום זוניקן
דרויסן, ווו עס האָט וויבירט און אַפגעשלאָגן מיט פאַרשידענע ווידערקולות.
הונדערטער מענטשלעכע הענט האָבן ריטמיש זיך געפלאַכטן אין דער בשות-
פותדיקער קאַפעליע איבער פעלדער און וועגן פון דער קאַלאַניע תל־יבֿהק.
דורכן הויף האָט ער זיך געלאָזט גיין אַהינצו צו די שטייגן פון עופות
— גיטעלע אַרבעט דאָרט היינט, אין מיטן וועג האָט אים אַ גרייזגרויער ייִד

מיט אַ רייכער געדיכטער באַרד ווי גראַף טאַלסטאַי צופאַרגעקומען מיט אַ
ברייטן „שלום עליכם“:

— עס וועט ווערן פּריילעכער ביי אונז אין מנין — האָט דער אַלטער אַ
צופרידענער איבערגעלייגט דעם געשוואַלענעם טלית־זאַק פון איין אַרעם אין
אַנדערן — מ'האַט שוין געשמועסט... אַ נייער אָנגעקומען נעכטן, אַיאָ?

— אַ נייער אָנגעקומען — וואָס־ידען?
— עס פעלט אונז אַ „לוי“.

— איז טאַקע סלעכט — האָט ער אויף גיך זיך אַ וויש געגעבן דאָס צוגע־
שפיצטע בערדל.

— „ישראלים“ פעלט אונז נישט — ברוך השם...

— אויב אַזוי, סאַלאַם אייך — האָט ער פלינק זיך געגעבן אַ קער אוועק
פון דעם אַלטן יידן מיט דער „טאַלסטאַי־באַרד“.

— נעמט נישט פאַר אומגוט... האָט אים דער אַלטער נאַכגעשטאַמלט.
די באַרד האָט אים אַזש געציטערט — רעב ייד, ווי רופט מען אייך...
כ'מין...

ער האָט זיך פון אים דערווייטערט גיך מיט האַסטיקע טריט.
— וואָט טעביע־נאַ — האָט ער געמורמלט — גיי וויקל זיך אין טליתים...
ער איז אַריינגעפאַלן אין געמויערטן עופות־שטייג, אַ צעצאַרנטער, פאַ־
כענדיק פון זיך מיטן קאַשקעט די טוכלע געדעמפטע לופט. דערווענדיק זיין
טאַכטער שטיין צווישן אַ מחנה מילך־ווייסע עופות וואָס האָבן פול געמאַכט
די שטייג מיט אַ געדיכטער קוואַקעריי — איז ער צו זיך געקומען, אויפגע־
לעבט געוואָרן.

— אַט דאָס געפעלט מיר, הוראַ, גיטעלע!

— וואָסי, טאַטע, שלום, האַסט געטראָפן צו מיר?

— אַ שיינע געסיכטע, איך זאָל נישט טרעפן...

ער האָט געזען פאַר זיך זיין טאַכטער אין קורצע, שוואַרצע שאַראַוואַרן,
אַפגעברענטע נאַקעטע מיס.

— דו זעסט דאָך אויס ווי אַ גענעראַל צווישן סאַלדאַטן — ער האָט אַ
בליץ געטאַן אויף דער אַרמיי ווייסע עופות מיט די רויטע טשופקעס.

זי איז אים אַנטקעגן געקומען מיט אַ גראַבליע אין האַנט. — זי האָט זיך
שטאַרק געפילט פאַרשולדיקט, וואָס שוין דעם ערשטן טאַג פון זיין קומען
האַט זי אים איבערגעלאָזט אויף קאַמונישן באַראַט. זי האָט אים איידל געגעבן
צו פאַרשטיין, אַז דאָ איז יעדער איינער — נאַטירלעך מחוץ די באַיאַרטע
עלטערן — איינגעשפאַנט אין דער אַלגעמיינער דיסציפלין פון אַרבעט.

אויסהערנדיק אירע רייד האָט ער אַריינגענומען זיין פאַרשפיצט גראַ
בערדל אין דער האַנט און מיט אַן איינציק אייגל אַרויפגעקוקט מביניש צו
אַ כאַפטע הינער אויף אַן אויבערשטער שטאַנג. ער האָט געטראַכט:

— פישל זיידלער, דער געוועזענער „שרייבער“ פון די ליטווישע גרוי־

כע וועלדער, איז נאָך נישט צו פארזינדיקן אַזאַ סטראַפּצע. ער איז נאָך בכוח
צו ווערן דאָ אַ גלייכער שותף צום געשעפט... .

און צו גיטעלען האָט ער אַזוי געזאַגט:

— וועדליק איך זע, האַסטו אַ טעות אין גאַנצן חשבון — ער האָט אַ צווייט

מאַל אַריינגענומען דאָס בערדל אין דער האַנט און אַפגעציילט געטאַקעט

זױערטער — מײנסט אױדאױ אױך װעל זיצן זױ יענע זקנים, די בטלנים און קוועטשן די באַנק?

גיטעלע האָט אױף אים אָנגעשטעלט די בלויע װאַרעמע אױגן, נישט גע- מאַכט זיך פאַרשטיין, װאָס ער רעדט.

— פישל זיידלער איז נאָך ביי די כוחות...

אז דער טאַטע רעדט נישט פּוּסטע רייד — האָט זיך גיטעלע איצט אײ- בערצייגט אױף צומאַרגנס, װען זי האָט אים דערזען אין אַ װײסער לײוונטער- נער בלוזע, אַריבערגעלאָזט אײבער די הויזן, אױפן קאַפּ אַ גרויסן שטרױע- נעם הוט, װאָס מאַניע האָט אים פון ערגעץ אױפגעזוכט. אין משך פון עטלעכע טעג איז ער אַזױ אָפּעברענט, יונגער געװאָרן, דאָס צוגעשפיצטע גראַע בערדל איז װי קלענער געװאָרן, אײנגעשרומפן. פון אונטערן שטרױענעם גרויסן הוט האָבן אַרױסגעלויכטן אַ פאַר אױגן מיט נײדערוואַכטן װונדער — װאָס ער האָט עס געזען אַרױסבלײען פון די פעלדער, גערטנער און יונגע בויםער.

— אַלץ איז דאָ יונג — האָט ער געטראַכט — מען מוז אױך יונג װערן...

— גענוג געפּוּסטעפּאַסעװעט — האָט ער גערעדט צו זיך.

מאַניע האָט אים שױן עטלעכע מאָל גענומען אױפן טראַקטאָר אין פעלד. מען האָט זיך געגרייט צום „שניט“, דער װײץ איז שױן געשטאַנען מיט פּולע זאַנגען, געבוּיגן מיט רײפער שפּע אונטער זוניקן שמעלץ.

חברה אױפן פעלד זענען עפּעס אומרויק געװען: די צו אָפּטע װײזטן פון די אַראַבישע שכנים אױף די בערג האָבן אַרױסגערופן אַ חשד אין זײערע הערצער. זיי האָבן יעדע װײלע געװאָרפן בליקן אַהין צו די בערג, די שנייד- מאַשין האָט אָנגעהויבן אונטערצושניידן די ברעגעס פון פעלד. די זאַנגען זע- נען שאַרשקנדיק טרוקן געפּאַלן מיטן פנים צו דער ערד, שורותװײז, װן געפּאַלענע אין שלאַכט.

פישל זיידלער האָט געהאַלפן אױפשטעלן די גאַרבן, װאָס די מאַשין האָט עס ציוערשט צוניפּגעקליבן אין קופּעס. ער האָט געאַרבעט פּליסיק, דער האַר- בער ריח פון רײפער תבואָה האָט אים געקיצלט אין די נאָזלעכער, אין האַלז. די נאַקעטע אַרעמס, דאָס פנים האָט זיך געטונקלט, געבראַטן אין זוניקן שמעלץ.

אין דער פּרישטיק־הפסקה האָט זיך מאַניע צוגעזעצט צום אַלטן אין שאַטן פון טראַקטאָר.

— װײ? עס איז אַ שװער לעבן, יאָ? מאַניע האָט אַרױפגעשאַרט פון זײן פאַרשוויצטן שטערן די קודלעט פּלאַקסענע האַר. — ער האָט נישט געװאָסט װי אָנצורופן דעם „שווער“ זײנעם. ביי חברה האָט ער געהייסן פּראַסט פּשוט; חבר זיידלער! —

דער אַלטער האָט געקײעט מיט אָפּעטיט אַ בוטער־שניט. זײן פּײ- צינקע בערדל האָט זיך געטרייסלט אין עסן װי בײ אַ צײג. ביי יעדן שלונג האָט זיך דער קנאָפּ אין גאַרגל אַרױפגעכאַפּט קונציק און אַראַפּגעלאָזט. ער האָט אײגנטלעך געהאַט דעם מאַניען אַ סך צו ענטפּערן אױף דער פּראַגע. מאַניעס גױיש פנים האָט אים דערמאַנט אַן יענע ליטװישע פּויערן אין די װעלדער.

ער האָט פאַרמרוזשעט פאַר הנאָה די אױגן, בינטלעך קנייטשן האָבן זיך

פונאנדערגעלייגט אין די שלייפן. עס איז שווער געווען צו וויסן, צי ס'טוט אים הנאה דער געשמאקער פרישטיק, אָדער ער קוועלט גאָר אָן פון מאַניען מיט דער פאַרריסענער ברייטער נאָז און אַרויסגעזעצטע באַקן-ביינער. די אויגן ביי אים האָבן אַרויסגעלאַכטן מיט העלער גרינקייט, מיט מילדער גולנישקייט...

— „דאָרטן“ — האָט זיידלער געווישט די גרויסע וואַנסעס — זענען מיר אויסגעשפּילט. די וועלדער ביי אונז ווערן שיטערער — מיר פאַרלירן דעם באַדן אונטער די פּיס — „דאָ“, מאַניע איז עפעס אַנדערש, מען פּילט דאָך אייגנס אונטער די פּיס.

— יאָ — האָט מאַניע געקוקט אַ פאַרזאָרגטער צו די פעלזיקע בערג, דאָס שווער פאַרפּראַצעוועטע שטיקל ערד זענען זיי מקנא — די אויסוורפן... ער האָט געקוקט מיט גרינע שאַרפע בליקן אַהין אין בערגיקער ווייט.

דער טראַקטער האָט ווידער אָנגעהויבן טראַסקען און קנאַקן, צעשיקנ'דיק העט ווייט הילכיקע ווידערקולות. אַלע רעדלעך, שרויפן און אייזערנע געדערים האָבן געפּיבערט אין היץ. די ברייטע ציינ'רעדער האָבן געפּרעסט די קרוכלע אָנגעגליטע ערד. די שנייד-מאַשין האָט פּלינק אומגעוואָרפן די תּבואַה-זאָגען, לאַזנדיק הינטער זיך פּלאַכן שטח.

און דאָ איז מיט פּיטל זיידלער געשען, דוכט זיך אַ קלייניקייט — אָבער עס האָט אין אַ געוויסן זין געקענט ברענגען צו אַן איבעררייס אין אַר-בעט: פּיטל זיידלער האָט זיך פאַרטשעפעט אָן אַ שאַרפן, אַרויסגעזעצטן שפיץ פון טראַקטאָר. ער האָט דערפּילט אין די הויזן אַ גוואַלט'ריס.

מאַניע האָט זיך צעשמייכלט מיט אַ מויל געזונטע ציינער, דערזענדיק אַ נאַקעט שטיק פּוס פון צעריסענעם הויז. ער איז גרייט געווען אַראַפּצוטאַנצן פון טראַקטאָר אים קומען צו הילף. איינער פון דער חברה איז צוגעלאָפּן צו זיידלערן:

— פּאַשאַל, מאַניע, ווייטער! — ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, יענער זאָל נישט אָפּשטעלן די מאַשין. ער האָט זיך אַרונטערגעלאָזט אויף אַ קני צו זיידלערס צעריסענעם הויז און אָנגעהויבן שלעפּן פון זיין קעשענע טשוועקלעך.

— די ערשטע הילף, חבר זיידלער, וועל איך אייך געבן — ער האָט צו-נויפגעשפּיליעט דעם גוואַלט'ריס מיט טשוועקלעך, פּילנדיק אין די הענט זיין ביינערייזיק וואַרימע פּוס. — דאָס איבעריקע וועט אייך שוין פאַרריכטן אונזער פּראַפעסאָר רעב לייזער... דאָרט אין אונזער וואַרשטאַט...

פּיטל זיידלער האָט אַרונטערגעקוקט צו אים, ווי יענער פאַרעט זיך ביי זיין פּוס. עס איז אים דורך אַ קאַלטער שוידער איבערן לייב.

— הערסט אַ מעשה... נאָך ערגער פון אַ הונט איז די מאַשינדל — פון יענעם קענסטו זיך קאָטש אָפּטרייבן מיט אַ שטעקן — פון דעם-אָ, ברודערקע... עך, אַ חיהלע איז דאָס...

אויף דעם שפּוע פון די בערג האָבן קופּעסוויי געבראַדזשעט אָנגעפעלצ'טע שפּעסן מיט פעטע שווערע וויידלען. זיי האָבן מיט פּייכטע שנופן געפּאַרס'ט קעט, זיי האָבן גענישטערט, געסמאַרעט דעם גרינעם מאַך אין די טיפע צע-נער-קאַרבן, אָפּגעפּליקט אַ געשמאַקן קרייטעכץ, אַ זאָפּטיקן גראַז, ווילד צע-שאַסענע קוסטן זענען פאַרוואַרצלט צווישן סקאַלעס. די בערג האָבן זיך גבירהש

געטורעמט צום געוועלפטן טיף-בלויזן הימל. בערקע איז געזעסן ביי די טריט פון באַרג און געוואַרט די הונדערט פופציק שעפסן, צעוואַרפענע איבער באַר- גיקער הויכקייט. פאַר זיינע אויגן האָבן זיך געגאַלדיקט צייטיקע ווייצן-פעלדער מיט אַרונטערגעלאָזטע זאַנגען פון זוניקער שפע. די ברייטע ראַנדן פון זיין שטרויענעם הוט האָבן אים געשיצט פאַר דער שרפהדיקער זון.

זינט גיטעלעס טאַטע איז געקומען אין דער קאַמונע, האָט ער כמעט אויפגעהערט אין די אַוונטן צו טרעפן זיך מיט חברים. זיין אָפגעזונדערטקייט פון דער געזעלשאַפט איז ווי צוגעפאַסט געווען פאַר אים צו זיין דער פאַסטויך פון דער קאַמונישער ווירטשאַפט. אין פלוג האָט מען געקענט מיינען, אַז בערקע, דער געוועזענער עקסטערניק פון דער דרום-רוסישער אוניווערסיטעט איז טאַ- קע אַזאַ שווייגער — אַ פאַרבונדענע צונג — וואָס אַ וואָרט ביי אים איז אַ רענדל טייער. אַט דער בערקע קען שוין צופיל רעדן — ער רעדט שווייגנדיק מיט זיך, ער האָט ליב צו זיין אַליין אין די בערג מיט זיין משפחה שעפסן, זיי וועלן נישט שטערן זיינע מחשבות, נישט פאַראַטן אים... ער האָלט זיי פאַר קלוגע באַשעפענישן, פאַרשטייט זייער שפראַך, רגילותן, — מענטשן אויף צוויי פיס — האָט ער זיך דערטראַכט — קליגלען זיך, שפרייטן תורות פאַר די אומ- וויסנדע, גאַנצע חכמים זענען זיי. אין דער ווירקלעכקייט זענען זיי נאַרישער פון שעפסן...

גיטעלע האָט אים פאַראַטן, זי האָט נישט פאַרשטאַנען און האָט נישט גע- האָט דעם פיינעם אויער פאַר דער מוזיק פון זיין האַרצן, וויפל ער האָט אויס- געזונגען פאַר איר האַרץ-לידער אין דער שטיל, שווייגנדיק — און זי איז נישט ביכולת געווען עס צו פאַרנעמען.

...זי איז אַוועק צו מאַניען —

בערקע האָט איצט אויסגעשפילט אויף זיין פייפל דאָס ליד פון אַבד-אַ-אַלי- דער, וואָס האָט זיך פאַרליבט אין דער שיינער טאַכטער פון זיין האַר, כאַדזש כאַמדאַן אַבו זאַהאַראַ. ער האָט דעם דינער פאַר אַ שטראַף אַריינגעוואַרפן אין אַ טיפער, פינסטערער מערה — וווּ ס'האַט זיך געפונען אַ ריזיקע שלאַנג. יענער האָט פון טיפן גרוב אויסגעשפילט זיינע בענקשאַפטן צו זיין געליבטער, וועלכע איז געשטאַנען אַ פאַרשפאַרטע נעבן דעם פאַרגראַטעוועטן פענסטער פון איר צימער און זיך צוגעהערט צו זיינע לידער. דאָס פייפל האָט דערציילט פון יענעם לידן אין פינסטערן גרוב. דער שלאַנג וויקלט זיך אַרום זיין קערפער, און ער זינגט פאַר איר זיינע בענקשאַפטס-לידער. דער שלאַנג וויקלט זיך אַלץ העכער, העכער ביז עס דערגרייכט זיין האַלז — דאָס פייפל ווערט שטי- לער, שטילער, ביז יענער גיט פון זיך אַרויס דעם שטילסטן פליסטער פון האַלז — — —

ווען בערקע האָט אַ צעחושטער זיך אָפגעריסן פון פייפל, האָט ער דער- זען אַרום זיך אַרומגערינגלט די גאַנצע סטאַדע שעפסן, ענג צוזאַמענגע- דריקט, איין קאַפ געטוליעט אין צווייטן. זיי האָבן געפיבערט מיט די וואַלענע געקרייולטע פעלן, זיי האָבן געציטערט פאַר מתיקות. — מיט אַזעלכע גוטע פייכטע אויגן האָבן זיי געקוקט אויף בערקען, פאַרנומען דעם טיפן טרויער פון זיינע אויגן. זיי האָבן אים פאַרשטאַנען...

בערקע האָט זיך געלאָזט נידעריקער פון באַרג, מיטן לאַנגען שטעקן האָט ער געטאַפט אַן אַנשפאַר פאַר די פיס, די שעפסן האָבן אים געהאַרכזאַם

נאכגעהיפסלט. ארבעטער האָפֿן זיך שוין געלאָזט גיין פֿון די פעלדער. דאָס
טראַסקעריי פֿון טראַקטאָר האָט פֿאַרהילכט דעם אַרומיקן שטח.
בערקע האָט מקבל פֿנים געווען די דורכגייער מיט דערזעלבער פֿאַרביִ
סענער שווייגעניש ווי אַלעמאַל. דער פֿאַרבאַקענער בראַנזענער פֿנים האָט זיך
געחושכט נאָך יעדן „שלוֹם“־אויסרוף פֿון די חברים. דער טראַקטאָר איז אים
אַנטקעגן געקומען. קריכנדיק אויף ברייטע ציינערדיקע רעדער. מאַניע מיט
גיטעלעס טאַטן זענען געזעסן ביים רודער. אייגנטלעך האָט מאַניע ניט געהאַט בדעה
אַפֿצישטעלן די מאַשין. עס האָט אים געדוכט, אַז בערקע האָט אים פֿריינטלעך
צוגעוואָרפֿן אַ שמיכל, אַזאַ שמיכל, וואָס האָט פֿאַרוואַנדלט זיין צעאַקערטן
פֿאַרברוינטן פֿנים אין אַ מאַדנע גרימאַסע.

— שלום, בערקע!

זיי זענען ביידע אַראָפֿ פֿון די געזעסן.

— שלום, שלום, — האָט נאָכגעזאָגט דער אַלטער מאַניען — ער האָט מער
געבליצט אויף די שעפֿסן, ווי אויף בערקען. — דוכט מיר, אַז איך זע דעם
ערשטן ייִדישן פֿאַסטוך אין לעבן. ער האָט מיטן פֿלאַך פֿון האָנט דורכגעפֿירט
איבער דער שאַרסקער וואַל פֿון אַ שעפֿס — אַט אַזוי האָט יעקב אַבינו אויך
געפֿאַשעט די שאַף ביי לבן האַרמי.

— עס איז משל־קאַבאַק — האָט בערקע טרוקן אַרויסגעוואָרפֿן פֿון מויל.
עס איז אים אַליין פרעמד געווען דער קלאַנג פֿון זיין אייגענער שטים. — איך
פֿאַשע דאָ די שאַף פֿאַר מיר אַליין...

— פֿאַר דיר, פֿאַר מיר, פֿאַר אונז אַלעמען — האָט מאַניע פֿאַרראַכטן.

בערקען איז דערווידער געווען בכלל אַט דער מאַניע. עפעס האָט יענער
צו אים זיך באַגריסט מיט געצווונגענער לייטישקייט. לעצטנס האָט ער געהאַט
דעם איינדרוק, ווי נאַניע וואַלט אים אויסגעמיטן. וועגן דעם אַלטן אין די
לייוונטענע אַרבעט־קליידער האָט ער געטראַכט: צו וואָס דאַרף מען אַזעלכע
אַטוואַרג? אַז איבעריקער באַגאַזש...

— חבר, זאָגט מיר, איך בעט אייך — האָט זיידלער אויפגעוועקט בערקעס
צעשטרויטקייט — עס מוז זיין אַביסל קאַלעמוטנע, אַט אַזוי מיין איד, אַ גאַנצן
טאָג אַרומגיין מיט די באַשעפענישן?

— אינטערעסאַנטער, ווי מיט מענשלעכע באַשעפענישן... ער האָט
אַביסל געשוויגן און ווייטער צוגעוואָרפֿן: מיט „זיי“ דאַרף מען נישט אַזוי
אַקערן מיטן נאָז, ווי מיט „מענטשן“ — די שעפֿסן פֿאַרשטייען זיך אויפֿן
וונק. צו אייערע מענטשן, אַז מען וועט קלינגען מיט גלעקער, וועלן זיי אויך
נישט דעהערן...

בערקע האָט גענומען שפּאַנען, ווי אַן אַנגעכמורעטער צווישן די שעפֿסן.
ווי נישט לייגנדיק קיין אַכט אויף מאַניען מיט זיין שווער.

יענע, ווייטער, האָבן זיך אַרויפגעכאַפֿט אויפֿן טראַקטאָר. די מאַשין האָט
אַנגעהויבן צו בורטשען און זידן, לאַזנדיק הינטער זיך וואַלקנס שטויב.

— עפעס אַ טשעקאָווער מענטש, אַט דער פֿאַסטוך אייערער — האָט זייד־
לער אַריינגעשריגן מאַניען אין די אויערן, וועלנדיק איבערשרייען דאָס טראַס־
קעריי פֿון מאַטאָר.

— אַ ווילער חבר — האָט מאַניע אַפֿגעשריגן.

— צו וואָס טראַגט ער אַזעלכע לאַנגע קאַלטענעס אויפֿן קאַפֿ?

— אַט ווייס-איך-וואס — א שטיק פילאָזאָף איז ער.
— ננע... האָט ער אַריינגעקעכצט אין פיצל בערדל — פאַרשידענע
משוגעים ביי איך!

*

פישל זיידלער האָט זיך געלאָזט גיין אויף צו מאַרגנס צום „וואַרשטאַט“. די
הויזן האָט ער פאַרלייגט אין אַ פעקעלע אונטערן אַרעם. ער האָט זיך געע-
ררט, וואָס דער טאָג וועט אים צעטרענצלט ווערן אויף גאַרנישט. מיט מאַ-
ניען וועט ער שוין נישט קענען מיטפאַרן אין פעלד. אריינקומענדיק אין
דער אָפּענער טיר פון אַרבעטס-צימער האָט ער דערזען זיצנדיק ביים סאַמע
צעפראַלטן לופטיקן פענסטער אָן איינגעהויקערטע פלייצע, דער קאַפּ פון דער
פלייצע איז איינגעגראָבן געווען אין אַ ניי-מאַשין. די מאַשין האָט געיאָגט,
געשטעפט מיט אַ שניידער-שן זמר. דערנעבן אויף אַ בענקל איז געזעסן אַ
מאַנער יידל מיט אַ היפשן טלית-קטן אויף דעם בלויון העמד. דאָס שטיקל
פנים האָט פיינלעך ארויסגעשוויצט פון אַ צעקנאָדערט געל-גרוי בערדל. זיינע
קורצזיכטיקע קאָסאַקע אויגן זענען צוגעקלעפט געווען צו אַן אָפּענעם סידור,
פון וואָנען ער האָט געהאַלטן אין איין אַרויספרעפלען פסוקים תהילים. זיידלער
האָט געמאַכט עטלעכע שפּרייז טיפּער אין צימער. דער, מיטן סידור פאַר די
אויגן, האָט אַ טאַרע געטאַן די איינגעבויגענע פלייצע ביי דער ניי-מאַשין:

— נו-א, ר' לייזער...

די מאַשין איז שטוב געוואָרן, און פאַר זיידלערן האָט זיך אויסגעדרייט
אַ בכבודיקע זילבערנע באָרד. צעקעמט מיט אַ טאַלק אין דער ברייט אויף
צוויי גלייכע חלקים. יעדער אַקסל האָט געשלעפט צו זיך אַ האַלבע באָרד. פון
זיין וויכער דיקלעכער נאָז האָבן צו זיידלערן געגלאָצט אַ פאַר דיקע שפאַ-
קול:

— וואָס וועט איר זאָגן גוטס? — האָט ער אַרויפגעשיקט די שפאַקולן

אויפן למדנישן ווייסן שטערן.

זיידלער האָט קודם-כל אַראָפּגענומען פון קאַפּ דעם גרויסן שטרויענעם
הוט, אַוועקגעלייגט אים אויף אַ באַנק. דערנאָך האָט ער צעלאָזט די אַרבעטס-
הויזן פון אונטער אַרעם. צוגעטראָגן אים דעם גוואַלט-ריס פאַרן פנים:

— דאָס, וועט איר אַזוי גוט זיין און גאַנץ מאַכן.

— צאָ... צאָ... — האָט ער באַטראַכט מביניש דעם ריס — פון תהילים

זאָגן קומט עס נישט... מנע... מיר האָבן שוין אַמאַל פאַרראַכטן גענעראַל-
סקע הויזן אויך. באַלד, איין רגע — האָט ער ווייטער געלאָזט לויפן מיט אַ
שטעפּעריי די מאַשין — איך דאַרף דאָ עפעס ענדיקן.

עס האָט זיך אַריינגעטראָגן מיט אַמאַל אין וואַרשטאַט ציפורקע די עקאַ-
נאַמקע, אַן אָפּגעברענטע מויד מיט געקרייזלטע געשאַרענע האָר אויפן מולאַ-
טישן קאַפּ, די קורצע געפאַלדעוועטע שאַראַוואָרן האָבן איר צוגעגעבן הפּקדיקס.
אונטערן אַרעם האָט זי געטראָגן אַ פאַק ווייסע לייוונט. אירע ווייסע געזונטע
ציינער האָבן געשמייכלט, געשווימט זיך אויף דעם ברוינעם קאווע-פנים, גרייט
געווען צו צעקנאַקן די האַרטסטע נוס.

— אַט פון דעם לייוונט, ר' לייזער, וועט איר צעשניידן אַ טויץ פאַרטוו-

כער — זי האָט דעם פאַק לייוונט אַ שליידער געטאַן אויפן טיש.

דער ייד מיטן סידור פאַר די אויגן האָט האַסטיקער גענומען בראַקן אין

תהילים, ער האָט געוואָרפֿן האַסאַקע פֿליקן דאָ אויפֿן גאַלן קאַפּ פֿון אָפּגעברענטן זיידלעך, דאָ אויף די נאַקעטע ברוינע פֿיס פֿון ציפורקען.

— אוי, יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל... ער האָט זיך נאָך מערער מיט די אויגן איינגעגראָבן אין סידור.

— אַט אַזוי איז שוין — האָט ר' לייזער זיך אויפגעשטעלט פֿון מאַשין — אָדער דו זיצסט אָפּ שעהן איינער זאָלין, אָדער אַלע אינאיינעם צערייסן דיר די קאַפּאַטע.

זיידלעך איז צוגעגאַנגען אַן אויפגערעגטער צום יידן מיטן תהילים:

— דער תהילים העלפט אייך עפעס?

— וווּ? האָט יענער אָנגעשטעלט אויף אים אַ פּאַר קורצזיכטיקע, קינ־דישע אויגן.

זיידלעך האָט אים נאָכאַמאָל געפרעגט דאָס אייגענע.

— אַ זינדיקן העלפט ער — האָט ער ווי נישט וועלנדיק מפסיק זיין צוריק אַריינגעגראָבן דאָס קאָלירטע בערדל אין סידור.

זיידלעך האָט זיך נאָך מער אויפגערעגט:

— די גרעסטע זינד זענט איר באַגאַנגען, וואָס איר זענט געקומען אָהער! עס האָט זיך אַרויסגעריסן אַ זיכץ פֿון סידור:

— דערפאַר קלאַגט דאָך ישׂיעה הנביא: בנים גדלתי ורוממתי, אוי, והם פשעו בי... מיר זענען זינדיק, מיר זענען זינדיק... עמלק טראַגט זיך פֿון די בערג אונז צו פּאַרטיליקן — אוי... צו וואָס האָט מיך מיין זון דאָ אָהער־געברענגט?

— גנע... האָט זיך זיידלעך אַוועקגעדרייט פֿון אים, הויבנדיק די אַקסלען. ר' לייזער האָט שוין לאַנג אָפּגעפּטרט ציפורקען און ער האָט זיך גענומען צו זיידלערס הויזן.

— ווי איר קוקט מיך אָן, מיין ליבער ייד, האָב איך אַמאָל געשפּילט אַ ראַלע, גע־האַט צו טאָן מיט „נאַטשאַלסטווע...“ צען געזעלן האָבן ביי מיר געאַרבעט — און היינט, פּשע... ניט מען גאַטקעס פּאַר דער קאַמונע. ער האָט זיך צוגעזעצט צו דער מאַשין און ווייטער זיך אַראָפּגערעדט פֿון האַרצן:

— דאָס רעדל דרייט זיך איבער: היינט גייען קייסאַרים אין די הייזער. — ער האָט אַרונטערגעלייגט די הויז אין דער מאַשין און אַריבערגעקוקט פֿון אונטער די שפּאַקולן צו זיידלערן:

— עס האָט מיר אַמאָל אַ גענעראַל אַריינגעברענגט אַ פּאַר נייע בלאַנקע הויזן מיט רויטע לאַמפּאַסן — אַזאַר ריס איז דאָרט געווען — ער האָט מיט ביידע הענט אָנגעוויזן אַ מאָס — גאַספּאַדין לאַזאַר, זאָגט צו מיר דער גענעראַל, דו מוזט מיר פּאַרשטאַפּן דעם ריס, אַז דער סאַמע טשאַרט זאָל עס נישט דער־קענען. מאַרגן דאַרף דער קייסער דאָ דורכפּאַרן און איך מוז אין די הויזן זיין אויפֿן פּאַראַד, נו, ווי קלערט איר? מיינער האָט גענומען אַ דין בעדעלע, וואָס קוים דאָס אויג דערזעט עס, און אַזוי קונציק פּאַרנייט, אַז צען גענעראַלן וואַלטן עס נישט דערקענט. אַ נו, וואָשעפרעוואַסכאַדיטעלסטוואַ, דערקען דעם ריס? — וואָט! ווייזט מו אַן דער גענעראַל אויף אַן אַנדער אַרט. האָסט גע־טראָפּן ווי אַ בלינד פּערד אין גרוב — טראַכט איך מיר. ער האָט זיגערש אַ

קער געטאָן די פּבלידיקע באַרד צו דער מאַשין און געלאַזט לויפן מיט אַ
גרילצעריי דאָס רעדל.

— אַ פינף רובלשטיק, אַ גאַלדשטיקל האָט אַ קלונג געטאָן פאַר מיר
אויפן טיש. און היינט, מיין ליבער ייד — האָט ער אַריינגערעדט אין קאַפּ פון
מאַשין — נייט מען גאַטקעס...

— גלייכער, ווי זופן תהילים — האָט אים זיידלער געטרייסט.

ר' לייזער האָט אַראַפּגענומען די הויזן פון דער מאַשין, צוגעקלאַפט מיט
דער האַנט דעם פאַרנייטן ריס — נו, יא, מיין זון זאָגט אויך אזוי: איך בוי
דאָס לאַנד פונקט ווי ער.

— וואָני כּהרש לא אשמע ומאלם לא יפתח פיו... זער מיטן סידור פאַר
די אויגן האָט נישט אויפגעהערט צו שלינגען די פּסוקים.

לייזער האָט זיך געלאַזט גיין אַן אַנגעצונדענער פון אומגעדולד צו זייער
טיר, ר' לייזער מיט דער צעפליגלטער באַרד איז אים נאָכגעגאַנגען אויף וויי-
כע וויגנדיקע פיס. ביי דער אָפּענער טיר האָט אים זיידלער אַ פּרעג געטאָן:
— מיט דעם יידן האָט איר אָפּנים דעם זעלבן געשעפט געמאַכט, ווי
יששכר מיט זבולונען?

— געזונט זאָלט איר זיין — האָט ער זיידלערן שטיפּעריש אַ דריק גע-
טאָן פאַרן אַקסל — צו אַלצדינג געוויינט זיך צו אַ מענטש. וואָס זאָל ער
נעבען טאָן, מיין פּן-עיר, דער תהילים און „איך“ דערהאַלטן אים ביים לעבן.
איז זוניקן דרויסן האָט זיידלער זיך דערפילט אַן אָפּגעפּרישטער. ער האָט זיך
אַנגעהויבן באַרויקן, צו זיך קומען. ער האָט געטראַכט וועגן דעם גורל פון די
טאַטעס-מאַמעס, וואָס זענען געקומען אַהער פון קאַמפּאַקטע יידישע מקומות
(וואָס אַפּרייער האָבן זיך כּון זייערע נעסטן אַרויסגעריסן זייערע זין און טעכ-
טער). די ווינטן האָבן זיי ווי פּויגל פאַרטראַגן אַזש אַהער אין די בערג און
טאָלן פון יורעאל. ער האָט געטראַכט פון גיטעלען, וועלכע איז נישט צופּרידן,
וואָס מאַניע נעמט אים מיט אין פעלד. אָבער ער קען נישט זיין ווי יענע טאַ-
טעס. דער איינציקער זין אין לעבן — האָט ער געטראַכט — איז דאָ: אַרבעט.
זיין פאַרבונדן מיט דער שווער-פאַרפּאַצוועטער ערד, פון דאָרט דעם לע-
בעדיקן קערן אַרויסברענגען.

פאַר זיידלערן איז פאַרבייגעריטן אויף אַ ברוין אייזעלע פּן-יהודה, דער
אַרבעטס-פאַרמיילער פון תל-צחק. פון לאַנג-יאַריקע מאַטערנישן, זון, קדחת,
איז דער גוף און פנים ווי אויסגעזאַמערט געווען אויף אַ קאָואַדלע.

— וואָס עפעס, חבר זיידלער?

— חול המועד, וואָס? — ער האָט געקוקט אויף דעם געמישטן הילוך

זיינעם.

— צוליב אַ נאַרישקייט, אַ ריס אין די הויזן, גייט מיר דער טאַג אַוועק

אויף גאַרנישט — האָט זיך זיידלער שטאַרק מצער געווען.

— נישט געדאַגהט — האָט ער אים געטרייסט — דער טאַג איז נאָך גע-

נוג גרויס. ער האָט אַ קיך געטאָן אויפן האַנט זייגערל. — איך האָב פאַר אייך
אַרבעט!

זיידלער איז אויפגעלעבט געוואָרן.

דאָס אייזעלע האָט צעעפנט דעם פּיסק און זיך צעהעשעט מיט אַ פאַר-

ריסענעם קאַפּ, געוואַלדעוועט, געקלאַגט אויף טאַל און באַרג.

פרייהודה האט געבוכטשעט דאס אייזעלע און אריבערגעשריגן צו זיידל

לערן:

— נעמט א פיגש אין מאגאזין: דארטן ביים וואסער-טורעם ווארט א וואגן, איר וועט מיטפארן אין פרדס אריין. — דאס אייזעלע האט מיט שטייפע פיסלעך זיך אָוועקגעריסן פון אַרט.

זיידלער האט אין צימער פלינג זיך איבערגעטאָן, געשאפט זיך אַ פיגש, פאַרלייגט די כלי אויפן אַקסל און געלאָזט זיך גיין צום וואַסער-טורעם, וואָס האָט פון דערווייטן גיגאַנטיש זיך געהויבן מיט בעטאַנענער גרויקייט, גאַלדיק זיך געצונדן אין געוועלבטן בלוין.

גיטעלע איז גראַד אַרויסגעקומען פון די שטעלער מיט אַן עמער אין האַנט. זי האָט דערזען דעם טאַטן מיט אַ שטאַלענעם פיגש פאַרלייגט אויפן אַקסל. קיין שום זכר האָט זי נישט דערקענט פון איר אַמאַליקן טאַטן פישל זיידלער, דער גוט באַקאַנטער „שרייבער“ פון גרויסן וואַלד אין דעם ציכטיקן פריצישן אַנטוועכץ. גיטעלע האָט אין דער רגע געהאַט דאָס געפיל, ווי איר טאַטע וואָלט זיך פאַרקלייבט אין אַן אַנדערן מענטש: די לייזונטענע לויזע בלוזע מיט די ברייטע פלודערן, דער שטרויענער גרויסער הוט האָט עפעס גיטעלען דערמאַנט אַן די דאַרפישע פויערן פון איר אַלטער היים — זי האָט אים געוואָלט זען גאָר אַן אַנדערן אַ מער לייטישערן...

גיטעלע האָט אַוועקגעשטעלט דעם עמער און זיך אַנגערופן צום טאַטן:

— זאל דער טאַטע אַוועקשטעלן די כלי, איך וויל נישט זאָלסט זיך פאַרען דערמיט... עס איז שווער פאַר דיר...

— וואָס הייסט „דו“ ווילסט נישט? — האָט ער אַראַפגעשטעלט דעם פיגש אויף דער ערד — אָבער „איך“ וויל!

גיטעלע האָט אויף אים אַנגעשטעלט אַ פאַר בלויע אויגן:

— דיין מאַניע איז אַ מאַלאַדיע, ער פאַרשטייט שוין בעסער, איך גיי יעצט אין פרדס. — ער האָט אַרויפגעלייגט דעם פיגש צוריק אויפן אַקסל, לאַזנדיק זיך אין וועג. ער האָט געטראַכט, אָו עס איז איבעריקע טענות מיט איר. — טאַטע!!

ער האָט זיך האַסטיק אויסגעדרייט צו איר:

— הער, גיטעלע — האָט זיך זיין בערדל געבייזערט — האַסט נישט

קיין דעה איבער מיר, איך בין אַ גלייכער מיטגליד אין קאַמונע...

גיטעלע האָט געזען, ווי דער טאַטע דערווייטערט זיך פון איר, דער שטאַל-לענער גלאַנציקער פיגש אויף דער פלייצע האָט געבליצט מיט שטיקער ליכט, מיט זון פון אַ נייַדערוואַכטן אַויבעטס-טאַג. ביי איר אין ברוסט האָט זיך גע-וואַלקנט, אַ געראַנול פון געפילן, טונקעלע, פיינפולע.

— וואַט-טעפיע-נאָ — האָט זיידלער אַריינגעזויט אין פיצל בערדל —

אַ פרישער עסק...

די משא פון שטאַלענעם פיגש האָט אים דערמאַנט די שווערקייט פון אַ ביקס. ער האָט געטראַכט פון יענע אַלטע צייטן, ווען ער, נאָך אַ יונגער, אַ קרעפטיקער, פלעגט מיטן ביקס אויפן אַקסל מאַרשירן מיטן פאַלק איבער רוי סישע וועגן. ער האָט זיך איצט געזען מיטן פיגש אויפן אַקסל, ווי אַ זעלנער, וואָס דינט דער ערד, די לעבעדיקע פעלדער — דאָס אייגנטום פון גרויסן כלל.

די זעקס יארקע מאַראַנצן-בוימער זענען געשטאנען באַבלעטערטע מיט גרינער שפע, די שטאַמען — געקאַלכט מיט ציכטיקן ווייס. די בוימער האָבן געאַטעמט געווירציק אין צעגראַבענער ערד. פון דאָ און דאָרט האָט זיך געהערט אין די בוימער-שאַטנס דאָס טשאַפען פון די פּיאַשן, איינגעבויגענע רוקנס האָבן זיך געפאַרעט ביי די שטאַמען, אַרומגעגראָבן טעלערס — די וואַרצלען פון די בוימער זאָלן פרייער אַריינאַטעמען אין זיך ריינע לופט — עס זאָל זיך זאַפטיק צעגיסן אין די שטאַמען, דורך די צווייגן, בלעטער — ביז אין דער גרינער הוועלנדיקער פּרוכט.

זיידלער האָט געאַרבעט מיטן פּיאַש נישט ערגער, ווי די לאַנג-יאַריקע אויסגעפרוּוטע אַרבעטער. זיין שכן, אַ ברוינער אויסגעקעמטענער גוף אין אַ ווייס אַנגעצויגענעם טריק-העמדל, האָט געלייגט מיטן פּיאַש אין דער ערד און אַריבערגערעדט סאַפענדיק צו זיידלערן:

— איז נישטאָ אַזאַ זאַך, מ'זאָל עס נישט קענען — וויל נאָר, וועסטו ווערן אַ גאון — האָט אַמאָל אונזער ווילנער גאון געזאָגט צו אַ תלמיד.

— יאָ, אַלץ דער ווילן — האָט זיידלער געטשאַפעט מיטן פּיאַש.

— אַז מיר האָבן געוואָלט — האָט דער שכן זיך אויסגעגלייכט — האָבן

מיר אַזאַ קראַנקע וויסטעניש פאַרוואַנדלט אין אַ בליענדיקן גן-עדין.

— ימח שמם — האָט זיך פאַרבייגעטראָגן איינער זייטיק מיט אַ קערבל

מיסט אונטערן אַרעם — עס איז זיי אַ דאָרן אין אויג...

— וועמען? האָט זיידלער געווישט דעם שווייס פון שטערן.

— וועמען? אָט די אַנגערייצטע בעדואינער.

די פּיאַשן האָבן ווייטער געטשאַפעט. מ'האַט געהיפט אַלץ ווייטער אין

די שורות בוימער, סימעטריש צעשטעלטע איבער דעם צעוואַרפענעם פרדס.

בן-יהודה איז אַנגערופן אויפן אייזעלע און צווייטן געגעבן דער חברה,

מ'זאָל זיין פאַרזיכטיקער; אין די בערג איז עפעס אַ פאַרדעכטיקע באַוועגונג

פון די אַראַפער. אונזערע „שומרים“ זענען אויף דער וואַך.

חברה האָבן געאַרבעט מיט איינגעבויגענע רוקנס, מ'האַט אָבער הינטער

זיך געפילט לויערנדיקע בליקן פון די אַרומיקע בערג; בליקן, וואָס האָבן דורכ-

געבויערט די געדיכטע באַבלעטערטע בוימער און געדראַט מיט פחד.

מיט אַמאָל האָט אָטגעקנאַלט אַ ביקסן-שאַס; פון די ווייטע בערג האָט

אָפּגעהילכט אַ ווידערקול. איבער די בוימער האָט דורכגעשיטן אַ פּיף פון אַ

קויל. עס האָט אָפּגעקנאַלט אַ צווייטער שאַס, אַ דריטער. חברה האָבן זיך גע-

וואַרפן אויף דער ערד, מיטן קאַפּ אַלץ פלאַכער צום צעאַקערטן באַדן.

זיידלער איז געלעגן אויסגעצויגן אויף דער ערד האָרט נעבן פּיאַש. די

שיסערייען האָבן העפטיקער געקנאַלט. עס האָבן זיך געהערט די הילכיקע

ענטפער-שאַסן פון די „שומרים“. יעדער שאַס האָט ווי אויפגעריסן די אויער-

פּיילעך.

— אַ סלעכטער עסק — האָט זיידלער גערעדט צו זיך. די שלייפן האָבן אים

געהאַמערט, געפייערט. ער איז געלעגן מיטן פיצל בערדל אַנגעשפאַרט אויף די

דלאַניעס. איבער אים האָבן געסווישטשעט פליענדיקע קוילן. עס זענען אים

פאַרבייגעקומען יענע צייטן, ווען ער, אַ סאָלדאַט, איז געלעגן אין די מאַנ-

ז'וטורישע אקאפעס, איבער אים האבן זיך געטראגן דעם פיינדס קוילן. ער
האט פאר זיך געזען ליגן דעם פרידלעכן ארבעטס-פּיאַש, אַוועקגעשליידערט
אַ פאַרשעמטער, אַנגעקלעפט מיט שטיקער ערד אויפן שטאַל. די קוילן האָבן
נישט אויפגעהערט צו פייפן איבער זיין קאַפּ.

ער האָט געקוקט אויף דעם צעאָקערטן באַדן, וואָס האָט אים אַזוי נאַענט
געווירצט מיט שאַרפע ריחות אין נאַז. ווערימלעך, שורות מוראַשקעס האָבן
נישט אויפגעהערט צו מאַרשירן הין און צוריק פאַרענדיק זיך אינטענסיוו אין
זייער מוראַשקע-צוג — זיי איז נישט אַנגעגאַנגען די אַרומיקע שייסעריי.
זיידלעך האָט געטראַכט פון אַ לאַנג פאַרגאַנגענער צייט, אַ צייט, וואָס
חזרט זיך אים איבער אפשר נאַכאַמאַל? ער האָט געמורמלט אין דעם צע-
גראַפענעם געווירצטן באַדן:
נחדש ימינו כקדם?

*

טעג זענען דערנאָך געקומען גרויליקע, געלאָדענע מיט אומרו; איין טאָג
האָט ווי איבערגעשטיגן דעם אַנדערן. ווי אַ גיפט האָט זיך די שנאַה צעגאַסן
איבער דערפער, איבער געצעלטן טעלאַכישע, געמינעוועט דעם גאַנצן טאַל פון
יזרעאל.

תל־יצחק איז ווי אַ לוי־רנדיקער לייב צעלייגט געווען מיט אירע הייזער,
שטעלער און געוואַכט אין די הייסע, טרוקענע תמוז־נעכט מיט גבורה אויף
אירע פעלדער, סעדרע. תל־יצחק האָט געוואַכט מיט הייסע פייערדיקע אויגן.

יעדן פרימאָרגן האָבן הברה זיך צוגעכאַפט צו די פריש געדרוקטע ציי-
טונגען, וואָס זענען אַנגעקומען מיט דער נאַענטער באַן־סטאַנציע. די מידע
אויגן פון גאַנצע נעכט נישט שלאָפן האָבן זיך אַנגעטראָפן מיט די שוואַרצע
טרויער־רעמלעך: געפאַלענע קדושים דאָ און דאָרט אין לאַנד. ציינער האָבן
געקריצט פון די גרויליקע נייסען.

אויף בערקעס אַקסל איז געהאַנגען אַ ברוינער שווערער ביקס. ער פלעגט
זיך נישט דערווייטערן מיט דער סטאַדע שעפּסן ווייט פון די פעלדער. צייט
מ'האָט באַשאַסן דעם פרדס, דעם כרם, פינף שעפּסן זענען געטראָפן געוואַרן
דעמאַלט פון די קוילן. בערקעס אויגן האָבן געפונקלט פון אונטער די שוואַרץ
געדיכטע ברעמען, ער האָט געקוקט צו די בערג מיט כעס, מיט אַנגעצונדענעם
איפער.

אין אים איז פאַרגעקומען אַן ענדערונג: ער האָט אויפגעהערט צו גרונ-
טעווען דעם אייגענעם „איך“. ער האָט זיך געזען, ווי אַ טייל פון גרויסן קאַ-
לעקטיוו. עס האָט אין אים געיערט דער כוח פון אַנגעגריפענעם כלל.
די שעפּסן האָבן געראַיעט ביי די טריט פון באַרג, געפליקט די גע-
שמאַקע גראַזן. די פלאַמיקע תמוז־זון האָט אין די טעג געשמאַלצן מיט העלישן
פייער געבאַקן דעם גערשטן אין פעלד — די זאַנגען האָבן אַזש געקלונגען
גלאַזיק, ווי הייסער בורשטין. נאָך אַ טאָג — וועט די מאַשין אַפּקאַשיען דאָס
צייטיקע גערשטן. די נאַקעטע פעלדער וועלן אין בערקעס האַרצן
אַרויסרופן בענקשאַפט, פוסטייט. די גערשטן־פעלדער האָבן זיך געצויגן ניי-
דעריקע, פלאַכע; ווי צוגעברוינטער גאַלד האָבן זיך די שטחים פונאַנדערגע-
געשפרייט אונטער געוועלבעטער בלויער הויכקייט. זיי האָבן זיך געצויגן ווייט
אַרונטער ביז די באַן־רעלסן, אַנגעגליטע פון דער חמימהדיקער תמוז־זון, בער-

קע האט געהערט יעדע פאך שעה דורכלויפן א צוג מיט געפילדער, מיט טראסקעריי, רייסנדיק שטיקער בערג פון ארומיקן חלל. ער האט יעצט גע-ווארט אויפן לעצטן צוג — ער זאל צונויפזאמלען די סטאדע שעפסן און זיך לאזן צו די שטאלן.

פרייטיק צו נאכט. הל'יצחק איז געלעגן א הייסע, א טרוקענע אונטער גראנאטענע טיפע הימלען. ווענט פון הייזער האבן געדעמפט מיט טוכלער היך, מיט קאלך — דאס איבערבלייב פון בייטאגיקער זון. שטיקער וואלקנס האבן טונקלער געמאכט דעם הימל, געלאשן די בריליאנטענע שטערן. די בערג ארום האבן געלויערט אנגעכמורעטע, פינסטערע.

זיידלער האט זיך דעם אונט נישט געפונען קיין ארט, ער איז ארומגע-גאנגען א צעטראגענער מיט א גאלן קאפ, דאס פיצל בערדל האט זיך גע-זילבערט אויפן טונקלען, אפגעברענטן פנים. מיט גיטעלען איז ער כמעט ווי צעקריגט: זי וויל אים נאך זעהן, ווי א טאטן, געהיט און געשירעמט פון א געטרייען אויג. ער וויל אבער יונג ווערן, זיין אויסגעמישט מיט פריילעכער חברה. עסן צוזאמען ביי איין טיש, זיין איינגעשפאנט אין יאך פון ארבעט אויף די פעלדער און בליענדיקע סענער.

מאניע האט אין „שווער“ געזען א חבר. ער האט אים נישט געקענט פאר-גלייכן מיט יענעם אלטווארג, וואס זיצן ביים „כשרן“ טיש אין א באזונדערן צימער, און נאכן עסן בענטשן זיי אריין מיט א ניגון אין די בערד. גיטעלע פלעגט פאר מאניען דערציילן וועגן איר טאטן פישל זיידלער, דער שרייבער פון גרויסן ליטווישן וואלד. ביי די פרומע יידן אין שטעטל האט ער געשמט פאר „פישעלע אפיקורס“, דער, וואס שמעקט קיינמאל נישט אריין אין א שול. — מ'קאן זיין א שטאלצער ייד אן די זאבאבאנעס — פלעגט ער זאגן. דאס יונגווארג אין שטעטל האט פון אים א וועלט געהאלטן. ער פלעגט קור מען אויף זייערע פארזאמלינגען, אנטהיל גענומען אין די וויכחים. אן די אנטיסעמיטישע ס'דענטן פלעגן איבערפאלן יידן אין דעם גרויסן שפאציר-פארק, האט ער ארגאניזירט די יוגנט אין א „זעלבסטשוין“. נישט איין סטו-דענט האט מען אוועקגעפירט מיט א צעשפאלטענעם קאפ.

זיידלער איז צוגעשטאנען צו מאניען, ער זאל אים מיטנעמען אויף „שמירה“ אין די נעכט. — מיט א ביקס איז ער א מומחה, ווי יענער ייד מיטן תהלים. מען דארף זיך פארטייזיקן קעגן די פלישתים — די צעשטערער פון אונזער פארפראצעוועטן האב און גוטס. מאניע האט זיך געקווענקלט און נישט געוואלט מסכים זיין מיט אים.

זיידלער האט פאר זיך קיין ארט נישט געפונען, אפפטרנדיק דאס אונט-עסן ביים קאלעקטיוון טיש, האט ער זיך געלאזט גיין צום „פארזאמלונגס-זאל“ הערן נייעס פון נציבס ראדיא. אין געפאקטן זאל האבן געווימלט אפגעברענ-טע ארבעטער אין בלויע „הפועל“-העמדלעך, די אויסגעצוואגענע גרויועס שבתדיק פארקעמט. אויף דער פאדערשטער באַנק האט זיידלער געזען ויצן ציפורקע די עקאנאמקע, אויסגעפוצט אין א בלאנקווייסע מאטראזן-בלוזה, נעבן איר האט זיך וואושנע עכמורעט דער מיט דעם בלאַנדן יעזוס-בערדל און פרומע וואסערדיקע אויגן. ציפורקעס געזונטע ווייסע ציינער האבן גע-שמיכלט, געשוימט זיך אויף דעם טונקל אפגעברענטן מולאטן-פנים, גרייט געווען צו צעקנאקן די הארטסטע נוס. דער, מיט דעם יעזוס-בערדל האט גע-

קנייטשט דעם געקארבטן שטערן, איינגעהערט זיך מיט ערנסט צו דעם גע-
רעדערי פון פאליטן ראדיא־קעסטל, וואָס איז געשטאַנען ווי אַן אָנגעצונג-
דענע איקאַנע אין ווינקל.

אַ פאַרקוועטשטע, פאַרדריקטע שטימע האָט אויסגעקערעכצט פון ראַדיאָ
די הפטורה פון דער וואָך, „מהפך־פּשטאַס“, „פורס“ און „שלשלתן“ האָבן זיך,
ווי היעראָגליפן, געציקלט איבערן זאַל. ציפורקע האָט אַריינגעקוקט מיט חשיבות
אין אַ חומש, וועלנדיק נאָפּן, וווּ ער האַלט דאָרט אין ראַדיאָ.

— שקט! האָט זיך געלאָזט הערן אַ שטימע..

פאַר די בענסווער, פאַר דער טיר האָט מען גערעדט, געשטערט די הפ-
טורה איבערווייניק.

לייזער דער שניידער איז געשטאַנען פאַר אַ פענסטער און אַריינגעשמי-
כלט מיט די פולע אויגן, נאָז אין דער צעקעמטער, צעפאַרענער באַרד. נעפן
אים זענען געשטאַנען עטלעכע ווייבער מיט פאַרבונדענע קאַפֿ־טיכלעך הינטער
די גאַמפעס, געשאַקלט פרום מיט די קעפּ. אַן עלטערער ייד אין שטעק־שיך
איז אויסגעוואַקסן צווישן מיט אַן אָנגעגעסן בייכל, פון אונטער דער סאַמע-
טענער יאַרמולקע האָט זיך געוויקלט אַ גרוי בערדל. די גרויסע בייזע ברעמען
ווי צוגעקלעפטע צום שטערן האָבן זיך אַלע מאָל געהויבן צו לייזערן מיט
אַ פּראַגע:

— ווי?, וואָס זאָגט ער דאָרט?

— שש... שטילער, עץ הערט דאָך די הפטורה!

— האָ? האָט יענער מיט די בייזע ברעמען צוגעלייגט אַ האַנט צום אויער.

— די הפטורה טאַקיש, אין ענגליש?

— ענגליש, שמענגליש — האָט לייזער אָנגעצילט די אויערן צום פענ-
סטער — איר הערט דאָך לשון־קודש.

— גאָר אזוי? ער האָט זיך אַ קראַץ געטאַן אונטערן קאַלנער און אַוועק־

געטשאַפּעט אַן אַנטישטער פון פענסטער.

— אייטעך וואָס... וואָס פאַלט זיי דאָרט איין... איצט די הפטורה...?

ווען זיידלער איז אַרויס צוריק אין דרויסן האָבן שטיקער וואַלקנס נאָך
מער געטונקלט די גראַנאַטענע הימלען, חברה האָבן זיך געשאַרט פוילע פאַר
די הייזער, יעדערער איז אַוועק צו זיך אין די צימערן אויסרוען די מידע
קערפערס אויף די געלעגערס.

מיט אַמאַל האָט אָנגעהויבן צו קלינגען אויפן קאַמונישן הויף, עס האָט
געקלונגען האַסטיק, עס האָט געוועקט צו טרעוואַגע. די הימלען האָבן זיך
ראַפּטום אָנגעהויבן צינדן אין ראַז, איבערגיין אין רויט. די וואַלקנס האָבן זיך
אָנגעטרונקען מיט פלוטיקן פייער און געשראַקן פון אויבן די הייזער, מענטש
און בהמה.

חברים זענען געלאָפּן צעשראַקענע איבערן הויף, די פנימער באַלויכטן ווי
קופער.

— עס ברענט!

— די פאַרשאַלטענע רוצחים!

— די פעלדער ברענען!

נישט אַלע זענען געלאָפּן אַהין צו די גערשטן־פעלדער, וואָס האָבן זיך
געצונדן ווי אַ פייערדיקער ים. די הימלען האָבן זיך געצונדן אין בלוטיקן

רויט. איין רויטער גרויל האָט אַרומגעכאַפּט אַלץ און אלעמען.
דער גלאַק האָט אייפגעהערט צו קלינגען. חברים מיט געווער אין די
הענט האָבן זיך געלאָזט אַהין צו די ברענענדיקע פעלדער.
זיידלער איז געלאָפן איבערן הויף אַ צעטראָגענער. ער האָט געזוכט מאַ-
ניען, ער האָט אים נישט געפונען. גיטעלע האָט אים אין דער טיר אָנגעכאַפּט
פאַר די הענט:

— טאַטע, בלייב דאָ, וווּ גייסטו?

זיידלערן האָבן געוואָרן טרערן אין האַלז. די אויגן צעטראָקענע, אַרויס-
געזעצטע — עס האָט אָפגעגלאַנצט אין זיי רויטער גרויל.
— לאָז מיך — האָט ער זיך אַ ריס געטאָן מיט אַלע כוחות פון אירע
הענט.

— טאַטע!!

זיידלער איז אַרויסגעלאָפן ווי אַ וויכער פון צימער, ער האָט זיך געטראָגן
לויפנדיק איבערן הויף. גיטעלע האָט אים נאָכגעשריגן מיט תחנונים — ער
איז פאַרלאָרן געגאַנגען אין דער פינסטערניש.

מיט פאַרפעלטן אַטעם איז זיידלער צוגעלאָפן צום אייזערנעם טויער, פון
וואָנען חברה האָבן זיך געאַלזן ראַטעווען די ברענענדיקע פעלדער. אַ באַ-
וואַפנטע וואָך האָט קיינעם מער נישט אַרויסגעלאָזט. זיידלער האָט זיך גע-
קלאַמערט אָן די אַייזערנע שטאַבעס, אין די שליפן האָט געקלעמט, געפייערט.
ער האָט זיך געוואַלט געפינען מיט די העלדישע יונגען ביי די פלאַמיקע
פעלדער, ראַטעווען די פאַרפראַצעוועטע תבואָה.

פון דערווייטן, וווּ פעלד האָט זיך צעגאַסן מיט העלישן פייער, האָט זיך
דערהערט דאָס טראַסקעריי פון טראַקטאָר.
— האָ, האָ... האָט זיך איבאיינעם אַרויסגעריסן אַ טרייסט ביי די פאַר-
זאַמלטע הינטערן טויער.

די נאַכט האָט דייטלעכער דערנענטערט, פאַרשטאַרקט דאָס הילכיקע
זעצעריי פון טראַקטאָר. פון די בערג האָט אָפגעקנאַלט אַ ביקסן־שאַס, אַ
צווייטער, אַ דריטער. מ'האַט געהערט סווישטשען קוילן אין דער ריכטונג צו
די ברענענדיקע פעלדער.

זיידלער האָט הייסער געדריקט די אייזערנע שטאַבעס פון טויער. ווען
ער וואַלט אין האַנט אַ ביקס געהאַט, וואַלט ער אָפגעפיייערט עטלעכע שאַסן
צו די מנוולים אין די בערג. ער האָט מיט שטאַרקע אויגן אַריבערגעקוקט אַהין
צו די פלאַמיקע שייטערהויכנס. ער האָט באַשיימפערלעך געפילט, ווי דער
טראַקטאָר רייסט זיך אַריין אין דעם פאַרטמאַליעטן גערשטן, ער האָט געזען
ווי מאַניע אַ באַלויכטענער פון פייער קערעוועט מיט אַלע חושים דעם רודער. די
אַקערס קערן איבער מיט די אינגעוויידן די ערד — לאָזן נישט דעם פייער
ווייטער זיך צעשפרייטן.

— אַט אַזוי, מאַניע... האָט זיידלער געקריצט מיט די ציינער — ראַ-
שיקער, פעסטער!

די בערג האָבן ווידער אָפגעקנאַלט הילכיקע שאַסן אין דער ריכטונג צו די
פעלדער. און דאָ איז ווי פון דער העלער הויט אויסגעוואַקסן אַ מאַשין־געווער.
עס האָט אָנגעהויבן שטעפן, האַגלען מיט קוילן, אַריינגעקעמט האָט עס מיט
פייער אין די בערג.

— הא, הא... האט זיך זיידער אינאיינעם ארויסגעריסן א טרייסט ביי
די פארזאמלטע הינטערן טויער.
— זיי זענען דא, די ענגלענדער!
— זענען שוין באלד געקומען צום אויסשפייען — האבן זיך געהערט
שטימען.

דאס מאשינגעווער האט א רגע אויפגעהערט, א טויבע שטילקייט האט
געהוושעט אין די אויערן, מ'האט געהערט פון ווייטן דאס הילכן פון טראג-
טאג, א יללה פון שאקאלן האט זיך צעטראגן איבער די פעלדער, צעשיקנדיק
דער וועלט וויסטע שרייענדיקע קללות.
דאס פייער האט גענומען נאכלאזן, איינפאלן, די הימלען האבן זיך געלאשן,
פינסטערער געווארן.

ווען זיידלער האט זיך אימגעקערט צוריק אין הויף, האבן די הימלען
זיך געשפרייט די זעלבע טיפע, גראנאטענע ווי פריער, די שטערן האבן גע-
שיקלט מיט פאלירטן זילבער. פאר אים איז פארבייגעלאפן האלב געבוירן
לייזער דער שניידער מיט, ער צעקעמטער בכבודיקער בארד, ער האט זיך
געהאלטן מיט גרימאכן פארן בויך.

— שוין, נאך אלעמען — ווו לויפט איר? — האט אים זיידלער נאכגע-
שריגן.

— נישט פאר אייך געדאכט — האט לייזער א געבויענער געמאכט גריי-
מאסן — איך לויף שוין דעם זעקסטן מאל... איך הער נאך די קאפעליע,
לויף איך באלד אין בית-הכסא.

זיידלער האט זיך אוועקגעזעצט אויף א שטייגערנער באנק נעבן א בוים
אין גאנצן אן אפגעקירטער א פארטראכטער אין זיך. — ער האט געזוכט א
באשייד פאר די רציחות, אויסראטונגען, וואס די אראבישע שבטים ברענגען די
יידן, איז דאס אייגענע נישט פארגעקומען מיט טויזנט יאר צוריק? יחשע'בן
נונס שבטים — די בני-ישם — האבן געברענט דערפער, פעלדער און פאר-
טיליקט כנענים אין דעם זעלבן טאג פון ירעאל, וואס פאר א מהלך פון תקופות
עס זענען שוין אריבער פון דעמאלט אן, די געשיכטע קייקלט זיך אויף צוריק,
צום בראשית, צום קרבן פון בלוט, אלץ פאר דער אויסלייונג, פאר דער
גאולה פון כלל.

— מיר וועלן נישט פארטיליקן — האט אין אים גערעדט א שטים —
מיר וועלן פארטיידיקן יעדן שפאן ערד, וואס מען וועט מיט די נעגל פון אינו
אוועקרייסן.

אין זיידלערן האבן זיך, עפענט מחיצות, געזוכט א באשייד פאר ספקות
אונגעפלויענע אין א מענטשלעך הארץ.

איבער די פינסטערן כמירנע בערג האט זיך אויפגעהויבן א מעשענע
לבנה, א רונדע, א פולע, זי האט געקוקט פארבליפט אויף די צעשפרייטע
פלאכע פעלדער, וואס האבן ווייט צעטראגן ארום ריחות ביטערע, ריחות פון
אפגעזענקטע, פארסמאליעטע תבואות, די לבנה א פולע, א מעשענע האט ביי-
טערלעך געשמיכלט איבער דעם צעשפרייטן, פארברענטן אש: פארוואס?

אויף צו מארגנס האט זיך געשטעלט א הייסער זוניקער תמוז-טאג, די
בלויע הימלען האבן זיך געשפרייט טיפע, געוועלפטע, איבער תל-יצחק, ווי
נעכטן וואלט דא גארנישט פאסירט, אין מיטן הויף איז געשטאנען א געפאנ-

צערטער טאָנק פאַרשלייערט ביז צו דער ערד מיט שטאַלערנער גבורה. ענג-
לישע סאַלדאַטן, מיט איבערגעקערטע אייזערנע שיסעלעך אויף די קעפּ האָבן
געהאַלטן וואָך אַרום דעם שטאַלענעם בער. די סאַלדאַטן זענען באַהאַנגען
מיט רימענס, רימענדלעך איבער די כאַקי־לענדן, איבער די פאַרשארפטע
גאַמבעס. זיי האָבן געענגלישט אויף די באַק־ציינער מיט אַ פּול מייל צונג.

אַרבעטער אין בלויע „הפועל“־העמדלעך האָבן זיך געטראָגן איבערן הויף
מידע, נייטט אויסגע־אַפּענע, די האָר צעשויערט איבערן שטערן, אויף יעדן
פנים האָט מען איבערגעלייענט די נעכטיקע געשעענישן. מ'האַט זיך געאַיילט
צום „פאַרזאַמלונגס־זאַל“. פון די נאַקעט אָפּגעברענטע פיס, פון די פאַרשוואַרטע
מוסקלירטע הענט האָט דאָך געווייעט מיט רו־טאַג, מיט פראַלעטאַרישן שבת.
מאַניע האָט געשפּילט מיט גליק: נעכטן, ווען ער האָט זיך געריסן מיטן
טראַקטאָר אין דעם ברענענדיקן גערשטן, איז צו אים פאַרפּלויגן אַ קויל פון
די בערג, די קויל האָט דורכגעשניטן דאָס גראַבע פלייש פון האַנט־מוסקול. די
גאַנצע האַנט פאַרוויקלט אין אַ ווייסן באַנדאַזש איז געהאַנגען אויף דער ברוסט
אונטערגעבונדן אויף אַ האַלז־בענדל. ער האָט זיך געלאָזט אין דעם פרימאַרגן
מיט זיידלעך אין קליניק איבערצובינדן די ווונד. די פאַרבייגייענדיקע עלטערע
יידן מיט די טליתים־זעקלעך אונטער די אַרעמס האָבן אים נאַכגעקוקט מיט
מיטלייד אין די בערד.

- נגע... האָט מען געהויבן די אַקסלען — אַן אמתע מלחמה!
- ווער האָט זיך געריכט אויף דעם?
- דאָס זענען דאָך היישעריקן, די אַראַבער.
- ס'לעבט פון גזלה און רציחה.

צוויי יידענעס מיט פאַרבוטדעגע טערקישע שאַלן אויף די קעפּ, די פנים
ער שבתדיק צעפלאַמט, האָבן זיך אָפּגעשטעלט מיט די גראַבע קרבן־מנחה
סידורים אויף די פולע בייכער:

- מען זאָגט, אַז „ער“ איז דאָרט אויך געווען.
- ווער? דער שווער זיינער? האָט די אַנדערע אויסגעדרייט אויף הינטן
אַ פנים, אַ פעט געמבעלע מיט נגידישע גוידערלעך.
- ער מיינט, ער גייט קריק ..
- די יאָרן נאָרט מען נישט, מיין טייערע.
- זיי האָבן ווייטער געשטעלט טריט און געמאַלט:
- ס'האַלט אין איין מיטטאַנצן מיט חברה ינגוואַרג.
- פון אַריינשמעקן אין אַ מקום־קדוש, דאָס ווייס ער נישט.
- וויכט, ווי אַ שד פאַר ווירערך.

באַלד פון פרימאַרגן האָט דער טעלעפאָן אין קאַלעקטיוו־ביראָ נישט
אויפּגעהערט צו קלינגען. מען האָט גערעדט פון צענטער, פון די אַרומיקע
יידישע דערפער, די צייטונגען האָבן געפאָדערט פּרטים. בן־יהודה, וואָס האָט
געהאַט דיושור ביים טעלעפאָן, האָט דאָס טרייבל נישט אַרויסגעלאָזט פון האַנט,
זיין פאַרבאַקענער אויסגעהאַמערטער פנים האָט זיך געפינסטערט, געצאָהנט
מיטן טרייבל אויפן אויער:

- יאָ, צוואַנציק דונאַס... גערשטן, ווי? יאָ... דאָס איבעריקע געראַ-
- טעוועט... איינער בלויז... לייכט פאַרווונדעט... ווי? נאַטירלעך... זענען
- דאָ, זענען דאָ... מיט אַ טאַנק... דער עיקר אונזערע העלדישע חברה...

— צום טייוול! — האָט ער אָוועקגעלייגט דאָס טרייבל — האָלטן אין איין טרענען די אָדערן.

עס האָט אָנגעהויבן ווידער צו כריפען דער טעלעפאָן.

אין דרויסן האָט דער טאַק זיך געכמורעט צו דער ערד. געווייטע מיט שרויט, מיט בליי. די טאָלדאָטן מיט די אייזערנע שיסעלעך אויף די קעפּ האָבן זיך געכמורעט מיט דעם זעלבן קאָליר פון טאַק, ווי אייזערנע אויטאָמאָטן? זענען זיי צוגעשמידט געווען צו דער ערד. ווייסע טויבן האָבן פרידלעך שפּאַ צירט פאַר זייערע פיס, שיקנדיק פאַרזיס זייערע ציכטיקע בייכלעך.

די עלטערע יידן, אין די געשפּיליעט שבתדיקע רעקלעך, קאפּאָטעס זענען שוין צוריקגעגאַנגען פון שויעכל, אָנגעזעטיקט פון טאַפּעלטן דאווענע. האָבן זיי האָפּערדיק זיך צערעדט פון פּאָליטיק, געמאַכט חשבונות מיט ענגלאַג, מיטן מופּטי — און אָנגעהויבן אויף ס'ניי מיט דער נעכטיקער גהנום-נאַכט.

— און ווי קלערט איר — האָט איינער אַ שאַר געטאַן דעם דאַשעק אויסן שטערן — פון אַזאַ באַד ווי נעכטן איז פון זיי ווייניק געפאַלן?

— גייט שוין, גייט — האָט אַ צווייטער ברייט צעעפנט דאָס מויל מיט אַ פּוילישן ניגון — אַנישטן טיסן זיי צום פונקט, מ'שיסט אין דער לופטן... .

— זייט נישט קיין חכם, בעט איך אייך זייער, אַז מ'האַקט האַלץ פאַלן שפענער... .

זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט פאַרן פעלד-גרינעם טאַנק.

לייזער דער שניידער האָט מעשה מיליטערי-קענער ארויסגעשטעלט דעם בייכל און זיך אָנגערופן:

— יידן, איך זאָג ענק: אַלע יונים האָבן איין פנים.

— גערעכט, ר' לייזער — האָט אַ צווייטער זיך אַ קראַץ געטאַן אונטער דער באַרד — אונזערע פּוילישע זעלנער האָבן די זעלבע צורה, געזען שוין? די יעקעס, איך בין דורכגעפאַרן איטאַליע — איך האָב זיי אַלע געזען אין די מעטאַלענע קאַסקעס.

— וויי, וויי, דערטאַר האָבן מיר טאַקע אַזאַ פנים — האָט דער ייד מיט דער רייכער טאַלסטאַי-באַרד זיך געיאושט — עס פעלט אונז אַזעלכע שקאַצים.

— וואָס רעדט איר, בענדעט, מיר פאַרמאַגן ווייניק שקאַצים?... .

— אַט דאָס פעלט אונז! האָט לייזער אַ ווונק געטאַן מיט דער גענע-ראַלסקער באַרד צום טאַנק.

— ס'איז טאַקע אמת — האָט אַריינגעשטעקט דעם קאַפּ יענער יידל מיט די שפיציקע ברעמען — ס'קערט איבער הייזער מיט בויער?

— איר זענט מיט זיי ברוגז? האָט לייזער אַריינגעשיקט יענעם די באַרד אין פנים — פרעגט זיי, די יונים.

די ענגלענדער מיט די רימענדלעך אויף די גאַמבעס האָבן זיך דורכגע-וואָרפן מיט ווערטער אויפן חשבון פון די „בייבל דזשוס“. זיי האָבן געצישעט אויף באַק-ציינער מיט אַ פול מויל צונג.

איבערן הויף האָבן דורכשפּאַצירט פאַרווייז ליכטיקע קינדערלעך, האַל-טנדיק זיך פאַר די הענטלעך. ווי ביי אַלעמען די קעפלעך פאַרבונדן מיט ווייסע טיכלעך, געשיצט פאַר דער ברענענדיקער זון. ביי דער זייט האָט געשפּאַנט די פּרעבליסטין אין אַ שטרויענעם גרויסן הוט. זי האָט געוואַכט מיט אַ געטרייען

אויג איבער די צענדליקער פאר קעפלעך.

א קינד איז ארויס פון דער שורה און אָנגעוויזן מיט אַ הענטל צום טאַנק:
— מה זה? טראַקטאָר?

א צווייט קינד איז אַרויסגעלאָפֿן פון דער שורה.

— גדעון! האָט זיך געלאָזט הערן אַ שטרענג קול פון דער פרעבליסטין.

א טשאַטע טויבן האָבן זיך ראַפּטום פון דער ערד אַ הויב געטאַן מיט
צעשפּרייטע ווייסע פּליגל, זיי לופּט איז פול געוואָרן מיט אַ ווייס פּאַכעריי.
עטלעכע ווייבער זענען געזעסן אויף אַ באַנק און נאַכגעקוקט מיט הנאָה
די קינדערלעך.

— איך זאָג ענק, ווען איך זע די קינדערלעך, קוועלט אין מיר דאָס האַרץ
פאַר פּרייד.

— איך דערקען צומאָל נישט מיין אייניקל — האָט איינע געציטערט מיטן

קאַפּ אויף נייַן-ניין — אלע פּנימלעך זענען ווי איינס.

— מען זעט עס נישט אויף דער גאַנצער וועלט.

— כּוֹזאַג ענק, זיי מעגן איינשטיין ביי קייסאַרים.

— אוי, זאָל זיי דאָרט אויספאַלן צו זייערע קעפּ, די רוצחים — האָט די
יידענע געציטערט מיטן קאַפּ גייַן-ניין — ס'אַ נאַכט, ס'אַ גהנום.

— עס האָט געמעגט שוין קומען אַ ישועה אויף אונזערע יידן — האָט
איינע אַ זיפּן געטאַן..

— איך זאָג ענק, אַז משיח וועט אַי צט נישט קומען — ווייס איך שוין
נישט...

איבערן הויף האָט דורכגעשפּרייזט מאַניע מיט דער פאַרבאַנדאָושירטער
האַנט אויפֿן ברוסט, די פּלאַקסענע האָר צעשוּיבערט איבערן שטערן, ער האָט
געשפּאַנט מיט פעסטע אָפּגעברענטע פּיס. זיידלעך איז מיטגעאַנגען אַ באַזאַרג
טער פון דער נעכטיקער געשעעניש. זיי האָבן געשפּרייט אַרום זיך שאַרפע
שפיטאַל־ריחות.

*

אין אַ מעכטיקער שפיץ-נעץ זענען די ייִדישע דערפער, ישובים געווען
איינגעוועבט. אין סאַמע מיטן, ערגעץ דאָרט, איבער די הייליקע בערג פון
ירושלים, האָט געלויזערט מיט בלוטיקע אויגן אַ פאַרשלייערטע שפּין און גע-
שלעפט צו זיך קרבנות איינציקווייז, איינציקווייז. די טעג זענען בלוטיקע גע-
פאַלן פאַר די פּיס; מ'האַט געציילט די בלוטיקע „ספּירה“ פון וואָסן זענען
חדשים געוואָרן, תּל־יבחק הָזֶט שוין אָנגעהויבן ציילן אין חודש אָב.
זיידלעך פּלעגט אין דער אַלטער היים תּמיד קאַלעמוטנע ווערן אויפֿן
האַרצן, ווען דער חודש אָב פּלעגט זיך באַווייזן אין דער ייִדישער גאַס. דאָס
טרויערן נאָכן חורבן בית־מקדש פּלעגט אים אַרייַנברענגען אין מרה־שחורה.
עס האָט אים געריסן צו ניצחונות, געטראָגן צו ווערן אויף פּליגל.
די פאַר חדשים, וואָס זיידלעך געפינט זיך אין דער אַרבעטער־קאַמונע, האָבן
אים גרינטלעך איבערגעפורעמט אין אַן אַנדערן מענטשן. ס'פּלעגט אים דוכטן.
אַז ער געפינט זיך דאָ שוין יאָרן, מיטגעוואַקסן מיט די יונגע בויםער, פעל-
דער — אַ ריזיקער ניצחון איבער דעם פּריערדיקן מדבר.
זיידלעך האָט מען, כּוֹפֿ־מל־סוף נאַכגעגעבן: אין זיי נעכט פּלעגט ער
אַרויסגיין אויף „שמירה“ מיט אַ געלאַדענעם ביקס.

גיטעלע האט שיעור דעם קאפ פארלארן, ווען זי האט זיך עס דערוואסט.
זי האט זיך אָנגענומען כוחות און צו אים אַרויס אויף דער וואַך.
— טאַטע האָב רחמנות אויף מיר...
זי איז געשטאַנען פאַר אים מיט תחנונים־הענט און געשלונגען פאַר־
שטיקטע טרערן.

זיידלער האט לכתחילה געוואלט אַ שמייכל טאָן, ס'האט אים עפעס געאַרט איר
בעטן, איר צושטיין צו אים. ער האט זי לאַנג אָנגעקוקט, שווינגנדיק מיט
פרעמדע אויגן. מיט אַמאָל האט אים אָנגעהויבן צוקן אַ האַלב פנים, אָן אויג;
פון ברוסט האט אים אַ שלאַג געטאָן צום האַלז אַ הייסער קנול, ס'איז אים
מאָדנע ענג געוואָרן. ער האט אַרויפגעלייגט אַ פיבערדיקע האַנט אויף גיטע־
לעס אַקסל און פון זיין מויל האָבן זיך אַרויסגעקליבן פאַרשטיקטע ווערטער:

— גיטעלע... זעסט... גיי אַהיים, אין אַזאַ צייט... טאַטעס, קינדער
עקזיסטירן נישט... מיר זענען זעלנער פאַרן כלל... גיי אַהיים...
גיטעלע איז אַוועקגעגאַנגען אַ צעפייניקטע מיט פאַרוויינטע אויגן.

זי האט זיך פאַרשולדיקט קעגן זיך, קעגן טאַטן, קעגן מאָניען. — צייט
תל־יצחק געפינט זיך ווי באַלאַגערט פון די אויסבאהאַלטענע לויטערער אין
די בערג — זענען אירע טרוימען אינגאַנצן צעשטערט געוואָרן. מאָניע איז
תמיד אויף דער וואַך ביי די גרעניצן פון דער קאַמונע. די האַנט האט זיך אים
שוין לאַנג פאַרהיילט, ער איז נאָך אַנטשיידענער, דרייסטער ווי פריער, ער
האט אויך אַריינגעשלעפט דעם טאַטן אין דער „שמירה“ (ער האט פאַר איר
נישט דערציילט, אָן ער, מאָניע, איז געווען קעגן דעם) — דורך דער צייט האט
מען שוין באַוווּן אַראַפצונעמען די גאַנצע תבואה פון די פעלדער, איינזאַמלען
עס אין שיער.

די אַרבעט איז איצט געגאַנגען אַ פיבערדיקע אין די וויין־גערטנער. מ'האט
געשינטן די וויינטרויבן מיט קניפ־שערעלעך גלייך אין די טיפע קערב.

גיטעלע האט געאַרבעט אין וויינגאַרטן אינאיינעם מיט נאָך אַ סך בחורות
פון דער קאַמונע. מ'האט אַלעמען מאָביליזירט צום טרויבן־סעזאָן. מיידלשע
רוקנס האָבן זיך אַ גאַנצן טאַג געבויען צו די נידעריקע, צעקריפלטע שטאַ־
מען, די צווייגן מיט בינטלעך ירינע, שוואַרצע טרויבן האָבן זיך געגלידערט
הייסע צו דער ערד, די פולע קערב האָבן חברה יונגען ארויפגעשטעלט אויף
וועגענער.

פאַר גיטעלען האט זיך אָפגעשטעלט א פאַרברוינטער יונג מיט אַ גע־
קרייזלטן קאַפ האַר:

— עך, אַמאָל איז דאָס געווען אַ לעבן ביי דער־אַ אַרבעט. מ'האט געוונ־
גען, געהוילעט!

גיטעלע האט געפליקט מיטן קניפ־שערל די בינטלעך טרויבן און גע־
קלערט פון מאָניען, פון טאַטן, אויפן האַרצן איז איר געווען ווי ערב תשעה
באַב.

— יאָ — האט זי זיך אויסגעגלייכט קעגן אים — „אַמאָל איז געווען
אַ מלך...“

צום יונג האט זיך דערטראָגן אַ מיידלשער קול פון אַ שכנותדיקן בוימל:
— ווען איז דאָס ביי דיר דער „אַמאָל“? האָ?
— ווער זינגט עס אַזוי שייך, ציפורקע? איך האָב באַלד געטראָפן —

איז ער ווי אויפגעלעבט געווארן — שרעק זיך נישט ציפורקע — האט ער איר צוגעווארפן מיט איראניע — נישט דיין „אמאל“ פון די חשמונאים-צייטן... ציפורקע האט א בליץ געטאן מיט אירע ווייסע ציינער: — וואס זאגסטו, גיטעלע, צו אונזערע „פועלי-ציון“?

דעם פארברוינטן יונג האט געווארפן די נכפה, ער האט געוואלט איר אריינזאגן עפעס א שטארק ווארט:

— צוליב דיין צאצקען זיך מיט דער „היסטאריע“ האבן מיר איצט די בלוטיקע מערכה.

ציפורקע האט פארלייגט ביידע הענט אויף די בעדרעס און מיט ביטול אים אפגעצייילט ווערטער:

— דו וויסט וואס דו רעדסט?

— איך ווייס שוין יא, וואס איך רעד!

— אנטשטאט פירן אן אויפקלערונג ביי די מדבר-שכטים, האט איר זיי איבערגעגעבן אין די ארעמס פון די בלוט-דורשטיקע עפענדיס.

— נארישע פראזעאָלאָגיע — האט ציפורקע מיט כעס זיך אראפגעבויען צו די טרויבן. ס'האט זיך געהערט א האַסטיקער קלימפערן פון קניפי-שערל — אינטערנאַציאָנאַלע פאַרברידערונג מיט די מדבר-מענטשן, פשע...

דער יונג האט א הויב געטאן א קארב טרויבן און געלאזט זיך צום וואַגן: — זי מיינט אַלץ, אַז זי געפינט זיך אין דער תקופה פון ניראָן קייסער — האט ער אַריינגערעדט אין די ברוינע פערדישע הינטנס.

אין א פאַר מינוט אַרום איז ער ווידער געשטאַנען פאַר ציפורקען:

— האַסט פאַרגעסן, אַז מיר לעבן אין אַ פאַשיסטישן „היינט“: דו מיינסט אַלץ, אַז דו צאָלסט נאָך ציינון, האַלבע טאַלערס, פאַרן רוימישן גאַט יופיטער. נישט אפּפּסינעטעס חיילות האַבן אַקופירט דאָס איצטיקע ארץ-ישראל — זעסט די סקאַטלענדער? — האַט ער אַנגעוויזן אין דער ווייט אויף אַ מיליטערישן פאַטרול.

ציפורקע האט אים נישט געענטפערט; מ'האט בלויז געהערט א פאַרביי-סענעם קלימפערן פון די קניפי-שערלעך.

— יא — האט גיטעלע זיך ווידער אויסגעגלייכט — ס'זינגט זיך נישט ווי אמאל, היינט קריגט מען זיך, מען פירט פאַרטייאישע מלחמות.

גיטעלע האט אַזוי קוקנדיק אין דער ווייט באַמערקט, ווי עס טראַגט זיך אַ ליידיקער וואַגן צעטרייבנדיק אַרױם זיך וואַלקנס שטויב, דער וואַגן האַט באַרג-אַראַפּ גאַלאַפירט צום צעוואַרפענעם ווייך-גאַרטן. זי האַט באַמערקט דאָרט זיצנדיק נאָך אַ פאַרשוין — יא, זי וועט שווערן, עס איז דער טאַטע. — וואָס עפעס? זאַל האַבן וואָס געשען? זי האַט שוין געוואַלט אים זען, רעדן מיט אים.

די רעדער פון וואַגן האַבן זיך ווייך אַריינגעשניטן אין די צעאַקערטע גרודעס פון ווייך-גאַרטן. זיידלער איז אַראַפּגעשפרונגען זשוואַווע פון וואַגן, גיטעלע איז אים געלאַפּן אַנטקעגן מיט דעם שערל אין האַנט.

— וואָס איז געשען, טאַטע?

— גאַרנישט, גאַרנישט! האַט ער צונישט געמאַכט איר שרעק.

נאָך עטלעכע זענען זיך צוזאַמענגעלאַפּן אַרום זיידלערן.

— איך בין געקומען אייך העלפן אין דער אַרבעט, ווייטער גאַרנישט.

וויפל הענט עס זאלן היינט נישט נישט זיין אין דער קאמונע. זענען ווייניק. — גייט, גייט צו דער ארבעט! — האָט ער די נייגעריקע געטריבן.

אַז ער האָט זיך באַרויקט, געשטאַנען שוין ביי די איבערגעלאָדענע בוימ- לעך מיט הייסע טרויבן, האָט ער אין אַ פאַר מינוט אַרום דערציילט, ווי מ'האָט אַן אַראַבער געכאַפט גנבנדיק זיך אויף אַלע פיר נאַענט צו די עלעק- טריישע עמודים. און ווער, קלערט איר, האָט עס באַמערקט? מאַניע! ריי- טנדיק אויף זיין שקאַפּע, האָט ער מיט זיינע שאַרפע אויגן באַמערקט דעם תּכשיט, ווי דאָס פּאַרעט זיך אין דער אַדמה. אַנדערע צוויי פון אונזערע חברה האָבן אים פּאַרלאָפּן אויף הינטן, און מ'האָט דעם בחור געכאַפט. יענער שווערט זיך מיט כל השבועות ביי מוכאָמעדן, ביי די קעמלען, ביי די וויי- בער, היטכן? ער איז דאָך אונזערער אַ שכן, אַ ברודער, געזוכט, ווייס- איך וואָס, אַזעלכע זעלטענע גראַזן צו אַ רפּואַה — און דאָ אַזאַ בלבול אויף אים, הע...? מ'האָט געזוכט, גענישטערט אין דער ערד — און איר מיינט, מ'האָט נישט געפונען אַ באַמבינערקע?

— אַ וואָס? האָבן אייניקע נישט דערהערט דאָס לעצטע.

— אַ באַמבע! האָט זיידלער אויסגערופּן בקול רם.

— אַ כאַלעריע... האָבן זיך געהערט אויפגערגעטע שטימען.

— עס האָט נישט געהאַלפּן די ווייטערדיקע שבועות — האָט זיידלער ווייטער פּאַרגעזעצט — מ'האָט דעם תּכשיט מיט דער באַמבינערקע איבער- געגעבן אין די הענט פון די סקאַטלענדער. איר האָט באַדאַרפט זען די אויגן פון דעם בעדואינער: צוויי שאַרפע מעסערס, גרייט אַפּצוקוילן דעם ערשטן און בעסטן פון אונז.

— נו, וווּ איז ער דאָרט, דער פּועלי-ציוניסט, האָט ציפורקע טריומפּירט מיט די ווייסע געזונטע ציינער — גיי שאַף אַ ברודער-בונד מיט די רוצחים! דער פּאַרברוינטער יונג איז אויסגעוואַקסן מיט דעם געקרייזלטן קאַפּ. — איך בעט דיך זייער, ציפורקע — האָט זיך אים אַרום מויל צעלייגט אַ שפּאַט — עס איז דעמאָנאָגיע!

— הערט, חבר זיידלער, איז ער גלייך אַריבער מיט פּאַטאַס צו גיטעלעס טאַטן — איר זענט דאָך אַ ייד מיט פּאַרשטאַנד, ווי האַלט איר, מ'האָט גע- קענט אויסמיידן די בלוט-באַד?

זיידלער האָט מילטבדיק זיך אַ גלעט געטאַן דאָס פּאַרשפיצטע בערדל און אַזוי געזאָגט:

— די געסיכטע פון דער היסטאָריע איז אַזוי: וועדליק מיר דוכט, קען מען אַ בער אויך אויסלערנען טאַנצן; עס ווענדט זיך אין ווילן — אַז איך האָב געוואַלט, בין איך פון אַ ליידיק-גייער געוואָרן אַ דאַרפֿט-מענטש, אַ גיי- כפּיים. האָבן צו טאָן מיטן גרויסן כלל, זעט איר, איז אַ סלעכטער עסק.

— באַלד, נאַמאַל — האָט יענער זיך אַ טאַרע געטאַן הינטן אין דעם געקרייזלטן קאַפּ — איר זאָגט דאָך, עס ווענדט זיך אין ווילן, יאָ?

— כאַפּט נישט! האָט זיידלער פּאַר אים אויפגעשטעלט די דלאַניע — אונזער סטאַדע שאַף קען געפירט ווערן פון איין איינציקן פּאַסטוך — פון אונזער בערקען, מענטשן, אַבער, זענען בפּחינות חיות, גרויזאַמע חיות — צו מענטשן דאַרף מען צו האָבן דעם גרויסן מאַנגעטישן כּוח, כדי זיי צו צווי- מען, זיי צו באַהערשן... —

— קומען מיר טאָקע מיט דעם מאַגנעטישן כוח, מיט דער אידייע פון סאַציאַליזם — האָט יענער שנעל אַרויסגעוואָרפן פון מײל — מיט מעשים דאַרף מען אַרויסקומען, מ'קען נישט סתם יוצא זיין מיט פּאַפּירענע דעקלאַ-ראַציעס.

עס איז געוואָרן אַ גאַנצער טומל אַרום זיי. ער האָט גערעדט פאַר פּייער און וואַסער, ווי אויף דער טריבונע אין פאַרזאַמלונגס-זאַל. ציפורקע איז אים אַלע מאָל אַריין אין מיטן די רייד מיט ראַיה'ס פון דער געשיכטע, ער איז אַ בוגד, ער פאַרקויפט זיך דעם פּיינט, ווי דעמאָלט די בוגדים ביים חורבן בית-המקדש.

ווער ווייס ווי לאַנג דאָס האָט זיך געקענט אַזוי ציען, ווען נישט דער פּולער וואָגן מיט אויפגעשטעלטע קערב טרויבן, וואָס האָט מיט אַ קרעכץ זיך אַ רײס געטאָן פון אַרט.

— יאַללאַ — האָט זיך צום רעדנער דערטראַגן אַ געשריי פון וואָגן — טייל איין דעם רעפּעראַט אין אַ פאַרזעצונג — איך פאַר אַליין אַוועק. ווי מען וואָלט אים איבערגעריסן אין מיטן פון אַ געשמאַקן עסן — אַזוי איז ער, דער רעדנער, אַ נישט צופרידענער, אַ מבולבליקער אַוועק פון זיידלערן מיט דעם אַנגעלאָפּענעם געזעמל. דער וואָגן האָט זיך מיט אַ סקריפּעריי דערווייטערט איבער דער געדרייטער סטעזשקע. אַ הייסע שטילקייט איז דערנאָך צוגעפאַלן אין וויינגאַרטן. מ'האַט געהערט האַסטיקע, פאַרביסענע קלימפּערן מיט די קנייפּ-שערלעך.

— אַ צרה מיט אונזערע יידן — האָט זיידלער גערעדט און אַראָפּגע-פּיקט בינטלעך טרויבן. — ניין מאָס רייד און איין מאָס מעשים. ווען דאָס וואָלט געוועזן פאַרקערט, עך...

*

תּל-יחזק האָט אַפּגעציילט ביז דעם אַכטן טאָג פון חודש אָב. איבער די פּלויע הייסע הימלען האָבן זיך געכמורעט פאַרנע וואַלקנס, ווי ערב רעה. די וואַלקנס האָבן געשאַטנט זוניקע שטיקער פּעלדער, הייזער, די זון האָט נאָך מער געדושעט ווי אַלע טאָג, ס'האַט נאָס געמאַכט מענטשנס לייפער.

זיידלער איז געבליבן אַרבעטן דעם טאָג אין די שטאַלן פון די בהמות. ער האָט אַרויסגעשאַרט מיט אַ גראַבליע די הויפּנס מיסט אין זוניקן דרויסן. ריחות, טוכלע, שלעכטע, האָבן זיך געשפּרייט אין אַויר. זיידלער איז שוין צוגעוויינט געווען צו דעם, עס האָט אים נישט געאַרט. צוויי קי, חולהוואַטע, מיט ברוינע לאַטעס אויף ווייסע פעלן, זענען געבליבן אין די שטאַלן ביי די מולטערס פּאַטע; זיי האָבן אַלע מאָל געדרייט די קעפּ מיט אַ קייטן-קלונג צו זיידלערן. די אויגן ביי זיי, גרויסע, טונקעלע גאַלעס, האָבן אויסגעדריקט שטור מען צער, בהמהשן ווייטיק.

אין דער ברייט צעפּראַלטער טיר האָט זיך באַוויזן לייזער דער שניידער מיט די הענט פאַרלייגט אויפן הינטער-חלק, ער האָט מיט דער נאָז אַ בכבודיקן שמעק געטאָן די טוכלע שטאַל-לופּט; עס האָט אים אַ גריס געטאָן אויפן ניכ-טערן ליידיקן מאַגן.

— הע, דאָס זענט איר? האָט לייזער ווי גאַרנישט געריכט זיך צו טרעפן דאָ זיידלערן.

— וואָס עפעס ביחידות? האָט לייזער אַ שיק געטאָן די פאַרד צו די קי.

— זענען קראַנק!

— נעבעך... האָט לייערן אַרומגענומען אַ רחמנות.

— להבדיל — איך בין אויך נישט מיט אַלעמען...

— וואָס עפעס? האָט זיידלער אים אַנטקעגן געטראָגן אַ גראַבליע מיסט.

— אַן אַלטע געשיכטע, דער מאַגן... דער דאָקטער זאָגט: דער קלימאַט

איז שולדיק, — ווייס-איך-וואָס?

— מ'פאַסט מער, ווי מ'עסט...

— עס גייט דאָך צו תשעה באָב — האָט אים זיידלער געטרייסט.

— נו, מאַכט מען זיך „שוועגטי“ — האָט לייער נישט געוואַלט הערן

זיינע טרייסט-ווערטער. — מ'קוקט אַן ס'באַלעבאַטישקייט. איך בין אַקאַרשט

געווען ביי די אינקובאַטאָרן, עס איז אַ נחת צו זען די עופעלעך, ווי דאָס פיקט

זיך אויף „לעקטריע“, פלאי פלאים...

— אַלץ דער מענטשלעכער שכל, אַיא, ר' לייער?

זיידלער האָט אויף אַ ווילע זיך אַנגעשפאַרט אַן דער גראַבליע און זיך

פאַרטראַכט אין אַ וועלט פון געדאַנקען: דער מענטש ברענגט לעבן, דער

מענטש ברענגט אויך חורבן. די אַראַבער ברענגען אויך אַן חורבנות דעם

יידישן ישוב. אַנשטאַט צו לעבן בשלחה אונטערן פרייען הימל — איז מען זיך

דע-שוואַים, ווי קין מיט הבל.

— נע... האָט לייער אַריינגעשיקט די האַנט אין דער בכבודיקער באַרד

— מען דאַרף זיך שוין גרייטן צום „פאַרפאַסטן“... שלום!

וועגן זיידלערן האָט ער, גייענדיק, געטראַכט: אַ פרומער צדיק, וועט

פראַווען דעם תענית ביים גויישן טיש...

דער טאָג האָט געמעקט די הייסע שעהן, די ברענענדיקע זון האָט אַנ-

געהויבן גיין אויף אַרונטער. צו מערב, חברה יונגען זענען צוריקגעקומען פון

די פעלדער, פון די גערטנער. איבערן גרויסן הויף איז געוואָרן אַ באַוועגונג

פון פאַרשטייבטע אויסגעהאַרעוועטע האַרעפאַשינקעס. מ'האַט געטריבן די קי

און די שעפּסן אין די שטאַלן. דאָס מעקען און רעווען פון די בהמות האָט

פול געמאַכט דעם גאַנצן הויף.

זיידלערן האָט אַרומגעכאַפט אַן אומרויקייט. נאָך בייטאָג האָט אים בן-

יהודה אַנגעווינקען אין די רייד, אַז אין די בערג איז נישט כשורה, אַ פאַר-

דעכטיקע באַוועגונג. די חברים אויף דער וואַך האָבן כסדר אַפגעגעבן נישט

קיין פריילעכע גרוסן. מאַניען האָט ער אַ גאַנצן טאָג נישט אַנגעזען פאַר די

אויגן, ער איז יעצט אויף אַ סטראַטעגישן פונקט ביי די גרעניצן פון דאַרף.

די אומרויקייט איז אין אים געוואָקסן — זאָל דאָס זיין צוליב דעם, וואָס עס

דערגענטערט זיך די נאַכט פון תשעה-באָב? ניין, ער וויל נישט טרויערן

נאָכן אַמאָליקן חורבן פון ירושלים, — ער וויל אויפהאַלטן, אָפּהיטן דעם

אויפגעבליטן גיצחון פון היינט. די אַפגעברענטע יונגען אין די בלויע „הפּו-

על"-העמדלעך האָבן אין אים געוועקט גלויבן, כוח פאַרן היינט, פאַרן ליכ-

טיקן מאַרגן.

ערגעץ פון אַפענע פענסטער האָט ער געהערט אַרויסשרייען וויינענדיקע

קולות; די קלאַגערייען זענען געאַנגען בציבור. זיידלער האָט זיך געכאַפט.

אַז מ'האַלט שוין ביי „קינות“ אין שולעכל. אין דער אַפענער טעראַסע האָט ער

דערזען זיצן אויף אונטערגעשפרייטע ראַגאַזשעס ווייבער, איינגעשלייערט די

פארוויינטע פנימער אין טיכער. איבער די באַקן, איבער די געשוואַלענע וויי-
נענדיקע געז האָבן זיך אַראַפּגעגאַסן גרויסע טרערן, זודיקע — גלייך אויף
די געל באַפּלעקטע בלעטער פון די ווייבערישע קינות. איינע מיט אַ פנים, ווי
אַ צעקרימטע מאַסקע, האָט געשלוכצט און אַרויסגעקרייט פון עברי־טייטש:
„און ער האָט פאַראומרייניקט אַנטווכס די ווענט פון זיינע הייליקטימער, און
ער האָט געלאָזט טוען קוילענען אַ חזיר אויף דיין געטלעכן מזבח...“

זיידלער, מיט דעם גרויסן שטרײַהוט אויפן קאַפּ, איז אַריין אין צווייטן
צימער, וווּ אַלץ איז געווען צעלייגט ווי טונקעלע שאַטנס אויף יער פּאַד-
לאַגע, די בענקלעך איבערגעקערט, ווי נאָך אַ חורבן. ייִדן מיט טרויעריקע
בערד, אין די בלויע שקאַרפעטקעס האָבן געכליפעט ווי קליינע קינדער. יער
נער יידל, דער „תּהילים־זאַנער“, האָט זיך געקלאַפט מיט די הענט אויפן
קאַפּ, פון זיין צעווייטיקט מויל האָט זיך אַרויסגעריסן אַ געשריי: לאַ האַמינו
מלכי ארץ וכל יושבי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים...

זיידלער איז געשטאַנען אַ פרעמדער אין דער וויינענדיקער עדה; דער
אומרו איז אין אים געוואַקסן, געטראָגן אים ווייט פון דאַנען. ער האָט געזען
דאָ דעם נעכטן, וואָס פאַרגייט, וואָס קומט שוין מער נישט צוריק.

ווען ער איז אַרויס אַ צעטראָגענער פון דעם קלאַג־שטיבל, האָט ער היב-
טער זיך געהערט אַרויסשלוכצן אַ ווייבערישע שטימע: אַ די יונג־פּרוי, טאַכ-
טער פון ציון, גרויס איז דיין אומגליק ווי דער ים, ווער קען לייַנד־ד־ער־ין
די ווונדן...

אין דרויסן איז שוין געווען טונקל, נאַכט. זיידלער האָט זיך געלאָזט
צום פאַרזאַמלונגס־זאַל הערן „נייעס“ פון נציבט ראַדיאָ.

אין די אויערן פון זיידלער און פון נאָך אַ סאַך יונגע צעוואַקסענע
דאָרף־מענטשן האָבן די ראַדיאָ־כוואַליעס געברענגט צו טראָגן די קרעכצן
פון גוססע אין שפיטעלער. דער בלוטיקער שפּין ערגעץ דאָרט אין די הייליקע
בערג פון ירושלים האָט געשלעפט צו זיך קרבנות איינציקווייז, איינציקווייז.
דאָס פייער האָט זיך געשפּרייט איבער תּבוּאַה, בויםער — און זרוב געמאַכט
פּראַצע פון מענטשלעכע הענט.

זיידלערן האָט געווייטיקט דאָס האַרץ — ער האָט דעם ווייטיק פאַר-
קריצט מיט די ציינער...

די יונגען אין די בלויע „הפּועל־העמדלעך האָבן זיך אַ וויג געטאַן —
זיי זענען גרייט געווען מיט די הערפּעריס צו פאַרצוימען די וויסטע מגפּה...

— מיר וועלן נישט לאָזן! — האָבן זייערע פּויסטן זיך געביילט. —

... פון די בערג האָבן אין דער זעלבער רגע זיך אַרונטערגעלאָזט טונ-
קעלע געשטאַלטן פון די מדבר־געצעלטן, ווילדע שנאָה האָט געברענגט אין
זייערע בוזימס. זיי האָבן זיך געגנבעט מיט שטילע היהשע טויט אַלץ נאָנע-
טער צום טאָל, די אויגן ווי אַנגעצונדענער פּאַספּאַר, האָבן דורכגעשטאַכן
נאַכטישע פּלאַנצן, קוסטעס. אויף אַלע פּיר האָבן זיי זיך געצויגן צום נאָענטן
וועלדל — צו די שיטער: געשטעלטע עקאָליפּטוס־בויםער. — — —

— — — דאָס פייער האָט אויפגעקנאַלט מיט איין זעץ, פּלאַמען, רויטע
צונגען האָבן געקלאַפט די שטאַמען, די צווייגן, עס האָט געטרעשטשעט, גע-
קנאַקט מיט פונקען צום הימל. —

...אויפן זאַל איז געוואָרן אַ טרעוואַגע. די יונגען אין די בלויע „הפּועל־

העמדלעך האבן זיך, ווי מיט א מאַנגעט, אַ וויג געטאָן מיט ליאַרעם אין הויף אַרויס. אין איין רגע איז דער זאַל געוואָרן ליידיק. דאָס פּאַלירטע ראַדיאַ-קעסטל האָט געגלאַצט מיט אַנגעצונדענע עלעקטרישע אויגן צו די ליידיקע שורות צעשטעלטע בענק. דער ראַדיאַ איז זיך ווייטער אַנגעגאַנגען מיט זיינע רעדעכצן. (ס'האָט קיינער נישט פּאַרדרייט דאָס קנעפל.) זיידלער איז געלאָפּן אויסגעמישט מיט דער צעשטורעמטער מחנה. דער הימל איבער די קעפּ האָט זיך געצונדן אין רוים.

— דאָס וועלדל ברענט!

— עס נעמט קיין סוף נישט!

— די רוצחים!

פּון אַלע זייטן האָבן אַנגעהויבן קנאַלן ביקסן-שאַסן, די קוילן האָבן גע-טווישטשעט ווי נישט-גוטע איבער די קעפּ. איבער די הייזער, מאַיז געלאָפּן מיט איינגעבויענע רוקנס ביי זיי ווענט, מאַיז געלאָפּן און געפּאַלן. די אַר-מיקע בערג האָבן הילכיק געקנאַלט.

תל-יחזק האָט אַנגעהויבן ענטפּערן מיט פייער.

לענג-אויס די פינסטערע, אויסגעלאַשענע הייזער איז געלאָפּן בן-יהודה, ער איז געלאָפּן געבויגן מיט דער ביקס אין דער האַנט. ער האָט געהאַלטן אין איין געבן דירעקטיוון די כרויען, די קינדער, ער האָט די עלטערע מענטשן אַריינגעיאָגט אין די בעטאַנענע ווענט. מיטאַמאַל האָט ער באַמערקט אַרויס-בלישטשען פון דעם פּאַרזאַמלונגס-זאַל אַ טונקעלע שייך.

— וואָס איז דאָס פּאַראַ חוצפה! האָט ער געצישעט מיט די ציין.

צו זיינע אויערן האָבן זיך דערטראָגן די קלאַגעדיקע טענער פון „איכה“ — טענער געוויקלט אין זעק מיט אַש.

ער איז אַריינגעלאָפּן אין זאַל אַ צעצאַרנטער, אַ פינסטערער; ער איז צו צום ראַדיאַ-קעסטל און מיט ווילדן כעס אַ דריי געגעבן דעם קנאַפּ:

— צום טייוול, מיט זייערע „קינות“! ...

זיידלער איז געלעגן אין פּאַרטיידיקונגס-גראַפּן מיט נאָך אַ סאָך בראַווע העלדישע יונגען. די ביקסן האָבן העפּטיק געקנאַלט מיט פייער אַריבער דעם אַנגעשאַטענעם וואַל. איבער די קעפּ האָבן געפּיפּן קוילן פון די אַרומיקע בערג. דער הימל, אַ רויטער, אַ געצונדענער, האָט באַלויכטן די איינגעגראַ-בענע פּנימער, ביקסן. די שייסערייען האָבן נישט נאַכגעלאָזן אַ רגע, ווי זיי וואַלטן אין געוועט געאַנגען; ויער וועמען וועט איבערשטייגן. זיידלערן האָט געפּאַליעט דאָס האַרץ, נאָך יעדן קנאַל פון ביקס האָט די קאַלבע אים אַ שטויס געטאָן אין אַקסל. עס האָט אים רק געדוכטן, אַז אַט לויפט מען אים אַנטקעגן. אַט פּאַלט מען צו דער ערד, עס דרייט זיך ווי אַ קריפּל אין די קוסטעס, אין די גראַזן. עס האָט פיבערדיק געקלימפּערט מיטן מעטאַלענעם שלאַס, פּאַרזעצט דאָרט פּאַטראָנעס און ווייטער געקנאַלט, געפייערט. — דער מהלך פון פינף און דרייסיק יאָר האָט זיך אים אין איין רגע איינגעשרומפּן, אַט דוכט זיך אים אַז ער, פּיטל זיידלער, געפינט זיך אין די מאַנדזשורישע אַקאַפּעס — און ער, אַ קרעפּטיקער, אַ יונגער, איז גרייט אַפּצושטויסן דעם פיניט, וואָס וועט זיך וואַרפּן אויף אים.

מיט אַ צען טריט ווייטער איז געלעגן מיט דער ביקס בערקע, די לאַנגע

האר צעווארפן איבערן קארק, איבערן טונקעלן פנים. דער אנגעצונדענער הימל האט אפגעגלאנצט אין זינע זייסע אויגן — צוויי גליאיקע קוילן. ער האט אויסגעזען, ווי א פארצייטיקער פריסטער. אין דער ווילדער וואקסאנאליע פון פארטויבנדיקע קנאלן און סווישטשענדיקע קוילן, האט אים דער באווסט זיין געמונטערט. זיי ווילן אונז אומברענגען, די רוצחית, אפמעקן פון דער ערד. נאך יעדן פיער-שאס פון ביקס האט ער א קריץ געטאן מיט די ציין. אין זייער טאטן אריין...

ענדלעך האט זיך דערהערט זאס הילכיקע שטעפן פון א מאשין-געווער. עס האט געהאגלט מיט קוילן, אריינגעקעמט מיט פייער אין די בערג. בערקען איז לייכטער געווארן אויפן הארצן. ער האט דעם הייסן שטערן צוגעלייגט צום קאלטן ביקסן-שלאס, די געדאנקען ביי אים זענען ווי איין שטיק בליי געווען. אין דער לייזשאפטלעכער האגערדיי פון מאשין-געווער זענען די ביקסן קנאלן פון די חברים שוואכער, שיטערער געווארן. בערקען האט גערעגט זאס העפטיקע קנאלן פון שכן, יענער האט נישט אויפגעהערט אויף א רגע מיט זיין שיסן.

— ווער איז דארט? .. הכר... האט ער אריבערגעשריגן אהין מיט איינגעהאלטענעם נייגיר.

ער האט קיין ענטפער נישט באקומען.
דאס שיסן האט נישט אויפגעהערט. בערקע האט אנגעהויבן קריכן אויפן בויד, שיקנדיק אויף פארויס די ביקס.

זיידלער האט פון דער זייט דערהערט עמעצן קריכן.
— ווער איז?

בערקע האט זיך צו אים דערשארט, קריכנדיק ווי א געשפענסט.
— דאס בין איך, בערקע...
— ווער?

זיידלער האט דערזען פאר זיך בערקען מיט צעפאלטע ביטן האר אויפן פנים, איבער די אקסלען, די אויגן האבן ביי אים געגליט ווי ביי א נביא.
— הא, דאס זענט איר? האט בערקע פארווונדערט אויסגעשריגן —
גיטעלעס טאטע?

ער האט נישט געגלויבט די אייגענע אויגן.
פאר בערקען האבן אין דער רגע ארויסגעטויכט גיטעלעס ווארימע, בלויז אויגן, — אויגן, וואס קוקן אים אן און זעען אים נישט, האבן אין זינען אן אנדערן...
— עך, די מנובלים — האט זיידלער אפגעפייערט פאר בערקען נאך א שאס — ווילן אונז ברענגען דעם חורבן בית-שלישי...
בערקען האט גערירט ביז טרערן דעם אלטנס העלדישקייט, דרייסקייט; ער האט אים א סאך גוטע ווערטע געוואלט זאגן — זענען זיי אים שטעקן געבליבן אין האלז: ער איז מוחל, ער איז מוחל... ער האט אויסגעשטרעקט די האנט צו זיידלערן און געדריקט שטארק, הייס...
— איך האב זיך נישט געגלויבט, חבר זיידלער, און דאס זענט איר, נייין...
בערקע האט דעם ערשטן מאל אפגעגעבן א פריינטלעכן „שלום" גיטעלעס טאטן.

תל-אביב, סעפטעמבער, 1936.

פינף חורנער

(דער ציילונג)

פינף אַרבעטער האָבן געגראָבן אַ ברונעם אויפן פעלד, וואָס האָט געהערט צום עפענדי מוסטאָפּאַ אַבו הידזשלי.
עפענדי מוסטאָפּאַ אַבו הידזשלי האָט פיל פעלדער, גיטער און פרוכט-גערטנער.

לעצטנס, ווען ער איז געפאָרן אין אויטאָ קיין טול-כרם, האָט ער געהייסן פאָרקערעווען די מאַשין אויף לינקס, עפעס האָט ער זיך דערמאָנט, אַז אין דער געגנט, אָט ווייטער מיט די שמאַלע סטעזשקעלעך, וואָס ציען זיך נעבן טער צום ים, ליגן דאָרט זייע אַ פּאַר הונדערט דונאַם באָדן, וואָס מען דאַרף אַ קוק טאָן... ווייל מיט אַ חודש צוריק האָט אים אַ ייזל פּאַרדולט דעם קאַפּ, און דווקא געוואָלט, ער זאָל אים שוין אָפּשרייבן אויף צוואַנציק פונט אַ דונאַם.

האָט דאָס קליינע לאַקירטע מאַשינדל זיך לייכט אַריבערגעטרייסלט איבער דעם צעבערגלטן און צעטאַלטן וועג און אַהינגעברענגט בשלום דעם שווערן גוף פון דעם עפענדי מוסטאָפּאַ אַבו הידזשלי.

האָט עפענדי מוסטאָפּאַ אַבו הידזשלי זיך אַוועקגעשטעלט אויף אַ קליין בערגל, אין אַ העלדישער פּאַזע, פאַרלייגט די הענט אויף די ברוסטן, ווי אַ נאַפּאַלעאָן-סטאַטוע, די ברייטע זיידענע קעפּיע האָט געפּלאַטערט אין ווינט מיט אירע פרענזן, און ער האָט גענוי באַטראַכט דעם ברייטן פּלאַכן באָדן, וואָס קוים דאָס אויג קען דאָס אַרומנעמען.

דער באָדן איז אַ גוטער באָדן, ער איז אינגאַנצן באַדעקט מיט חילפּע. ווי הויך און שטאַרק די חילפּע איז אַרויס! גוטער באָדן, און אין אַלע זייטן אַרום גרינען אַזוי פיל בוימער. די יידן האָבן שוין דאָ אַרום פאַרפּלאַנצט פּרדסים, כאַ-כאַ, לאַכט ער צו זיך, און זיי ווילן פון אים אַרויסקריגן זיין שטיק באָדן אויך! צוואַנציק פונט אַ דונאַם האָט ער אים געוואָלט געבן, ניין, האָט ער באַשלאָסן, פאַרקויפּן נישט. ער וועט אַליין פּלאַנצן, אַזוי ווי די יידן טוען, און אין אַ פּאַר יאָר אַרום, ווען ס'וועט אָנהויבן געבן פרוכט, וועט ער קענען אָפּנעמען דערפאַר. האַ-האַ...

איז ער אַראָפּ טון בערגל און געזוכט אויפן באָדן דעם נידעריקסטן פּלאַץ, דאָס טיפּסטע אָרט, וווּ מ'וועט קודם כל אָנהויבן גראָבן אַ ברונעם. איבערגעלאָזט אַ סימן פון אַ פּאַר שטיינער, און מיט אַ פאַרטיקן באַשלוס איינגעשטיגן אין אויטאָ און גיך אַוועק.

האָבן פּינף אַרבעטער געגראָפּן דעם ברוינעם. געברענגט האָט זיי אַ לאַסטי־אויטאָ צוזאַמען כּיט לאַפּעטעס, פּיאָשן, פּאַרזשאַווערטע בענויך־בלעמ, און אַ פּלאַכטע מיט שטריק, אויסצוציען אַ געצעלט.

געגראָבן האָט מען קבלנות, אויפן מעטער. דער באָדן, אַ האַרטער דורכ־געטריקנטער פּון די שטאַרקע זונען, לאָזט אין זיך געדולדיק קלאַפּן מיט די שפּיציקע מאַקושן, און נייילט פּון זיך אָפּ שטיקער. קראַך, קראַך, וואַרפט זיך ווילד אַ שאַרפּער פּיאָש, און פּליקט אָפּ שטיקער, אַלטע טויט־פּאַרדעמפּטע שטיקער פּון אַ באָדן. וואָס ליגט שוין אַזוי פּיל לאַנגע הונדערטער יאָרן פּאַרטרוקנט און גיט פּון זיך אַרויס שטייפּע מעטערדיקע גראָזן ווי דראַטן, וואָס וואַקסן קנאַספּנווייז. ווי בינטן שפּיזן, און הייסט: חילפּע. אַ באָדן אַ באַטרעטענער פּון שאַקאַלן און וואַנדערנדיקע בעדווינער. ווערט אין אים געמאַכט די ערשטע דערפּענונג. דורכגראָבן אים אין דער גאַנצער טיף, אַראָפּ־לאָזן דאָרט עפעס אַן אייזערנעם מאַגן, וואָס וועט אַרבעטן מיט אַ צען פּערד קראַפּט, און וועט בכוח זיין אַרויסצוברענגען וואַסער. וואַסער פּאַר די פּעלדער פּונם עפענדי מוסטאַפּאַ אַבו הידזשלי, וואָס וועט פּלאַנצן אַ פּרדס, וואַרטן ביז ערשטע פּרוכט און אָפּנעמען פּאַר אים, האָהאַ...

פּינף אַרבעטער, באַרוועסע, אין לאַכעס און טראַנטעס, חורנער, רוען ביינאַכט אין געצעלט אויף אויסגעשפּרייטע זעק, עסן סאַלאַטן פּון מאַדנע גרינסן, און בייטאַגן גראַבט מען.

טעג נאָך טעג, טעג נאָך טעג; שווייס, שווייס, אַ ברוינעם שווייס. פּינף חורנער עסן סאַלאַטן פּון מאַדנע גרינסן; האַקן מיט מאַקושן אַ שטייך־האַרטן באָדן, גיסן שווייס. טרינקען וואַסער, וואַרעמס, פּאַרדעמפּיקטס, פּון ערגעץ ווייט געברענגט, אין קיינער איז נישטאַ.

שוין פּינף מעטער טיף, מע דאַרף אַ לייטער, מע דאַרף אפּשר פּאַרלייגן אַזאַ רעדל אויף שטריק אַרויפּצוציען דעם געהאַקטן באָדן. מע דאַרף, מע דאַרף—מען זאָגט, אַז דאָרט ווייט אַראָפּ, וווּ ס'זעען זיך די ווייסע הייזלעך, אַז דאָרט איז אַ יידישע קאַלאָניע, און דאָרט איז פּאַראַן אַ געוועלבל פּון שפּייז, און פּאַר אַ טאַריפּע קען מען דאָרט באַקומען שפּאַר כּאַלווע, אויך באַקומט מען דאָרט טאַבאַק, אין אַ ביסל קאַווע צום פּאַרבריען, און דאָ איז קיינער נישטאַ, ווער ס'זאָל געבן אַ פּיאַסטער.

האַט גענומען אַן עפענדי און אַנגעטרויט ווילד־פרעמדע חורנער אַ שטיק פּון זיין אייגנטום; אַ וויסטער פּאַרשטיינערטער באָדן, און גיט זיי די מעג־לעכקייט צו פּאַרגיסן שווייס ווימל זיי ווילן, און קיינער איז נישטאַ...

עפענדי אַבו הידזשלי האָט ליב רואיקייט, ער קאַן זיך נישט איבעראַנ־טרענגען, ער האָט שוין זיינע פּאַרטרויטע מענטשן און זיי דערלעדיקן אים שוין אַלצדינג. זיי פּאַרקויפּן אים שוין די זיתונעס פּון יעדן יאָר צען טויזנט בלעבן, זיי גיבן אַכטונג אויף זיינע גיטער, אויף די אַרבעטער, און ער רוט און פּאַרט. ער פּאַרט אַמאָל דאָ, אַמאָל דאָרט, כאַפּט אַ קוק... אָבער איבערהויפּט רוט ער, רוט ער, ער רוט זיצנדיק אין קאַפּע ביי שעלעכלעך קאַווע, חלומט ביי אַ נאַרגילע, און וואָס געדענקט ער דאָרט פּינף חורנער, וואָס ווילן עסן כּאַלווע, רויכערן טאַבאַק?

ער איז בעצם נישט קיין שלעכטער. נאָר אַט איז אים איינגעפּאַלן אַ קוק

צו טאן אויף א שטימל אלטן באדן, אט האט ער באשלאסן פלאנצן א פרדס —
איז ער מחויב צו געדענקען וועגן פינף חורנער?

נאך לאנגע, לאנגע טעג ווארטן און בעטן אללא, אז דער עפענדי זאל
קומען און ברענגען פראסטערס, האָפּן פינף חורנער זיך צעבונטעוועט — ס'הייסט,
זייתכן? ווי האָט ער נישט גאָט אין האַרצן, ווי לאָזט מען נישט איבער פינף
מענטשן כאָטש איין שילינג?

האָפּן פינף חורנער באַשלאָסן, אז מען גייט, מען גייט קיין יפו אויפזוכן
דעם עפענדי מוסטאָפּ אָבו הידזשלי און באַווייזן אים פרעגן? היתכן? ווי האָסטו
נישט גאָט אין האַרצן, און לאָזט נישט איבער פינף מענטשן כאָטש איין שילינג!
און טאַמער, פרעגט איינער, וועט דער עפענדי ווערן אין כּעס? די וואַנסעס
ווערן האָך ביי אים אָזוי שטייף, ווען ער ווערט אין כּעס, די אויגן שפּריצן דאָך
מיט פייער, און קללות שיטן זיך, יאָ ראַבי!

זענען אלע בלאַס געוואָרן פון שרעק, גלייך ווי עפענדי מוסטאָפּ אָבו
הידזשלי וואָלט שוין פּאָך זיי געשטאַנען מיט די שטייפע וואַנסעס, די אויגן
שפּריצן פייער, אַ ביזנע שטים שרייט, און קללות...

וועל איך צוגיין צו אים און וועל אים בעטן הכנעהדיק, האָט זיך אָנגערופן
אַ צווייטער, איך וועל — יאָ איך וועל וויינען, איך וועל אים בעטן: יאָ עפענדי,
זאל איבערזעקערט ווערן דיין גרימצאָרן פון פינף געבעדיקע מענטשן, וואָס
האָבן נישט די ווערט דעם שטויב פון דייע פיס, זאל אללא דיר צווייטן געבן
וועגן דייע פינף אַרבעטער, וואָס אַרבעטן שוין לאַנגע לאַנגע טעג ביי דיין
ברונעם, האָבן שוין אויסגעגראָבן פינף מעטער טיף, דאַרפן אַ לייטער און דאַרפן
— דאַרפן אויך מאַסאָרי, נישטאָ קיין טאַריפע אויף כאַלווע, יאָ עפענדי, און
אללא וועט דיר גלייך געבן וואַסער און אַ ברכה אויף דייע פעלדער.

האָבן פינף חורנער זיך געשטעלט אַ טאָג מיט אַ נאַכט, איבער זאַמדן און
פעלדער, ביז זיי זענען אָנגעקומען קיין יפו.
אָוונט דרימלט יפו, אָוונט זעצט מען זיך אויס, אין און אַרום די קאַפעען,
ביי קליינע שעלעכלעך קאַווע, מען שמועסט און מען דרימלט.

סע זענען פאַראַן קאַפעען מיט מאַטע שויבן, מיט אַ קליין מאַט ליכט אין
דרויסן, קאַפעען מיט טענצערינס שפּילערינס און זינגערינס.
קוקן פינף חורנער דורך אַ שפאַרע, און וואָס מען זעט דאַרט, יאָ ראַבי!
יאָ ראַבי! אָזוי פיל טעפּעגריעס, אָזוי פיל כאַוואַדזשאַס, און געבן זיי פרויען,
זיבן אָזוי נאַענט, ממש אָנגעשפאַרט מיט די ברוסטן, יאָ בייע!

שטופּן זיך פינף חורנער ביי אַ קליין אויסגעריבן שפאַרעלע פון אַ מאַטער
שויב, און דערזען דעם עפענדי מוסטאָפּ אָבו הידזשלי, ווי ער זיצט, אַהאָ!
וואָלאַ! שרייען זיי אויס מיט שטאַלף; אונזער עפענדי איז דער גרעסטער עפענדי,
ער איז אַרומגעזעצט מיט דריי, דריי פרויען, איינע מיט אַ גריין קליידל און
גאַלדענע האָר, די צווייטע אין אַ רויט קליידל מיט הויכע ווייסע פיס, און
אויגן, אַך, וואָס פאַר אַ אויגן, און די דריטע, אַ אַ! אַהאָ!...

פּלוצים ברידזש, ברידזש, קלאַפט אַ שפיצרוט איבער די קעפּ, שטייט אַ
יונג מיט אַ שפיצריט אין האַנט — יאַלאַ! יאַלאַ! חורנער, אַוועק פון דאַנען.

זיצן פינף חורנער אין אַ האָוו אין מיטן גאַס, קוקן צו דער טודותפולער

קאפע און וואַרטן, דער עפענדי זאל שוין אַרויסקומען און זאל שוין אויסהערן דעם, וואָס וועט רעדן צו אים מיט הכנעה, וועט נישט זשאַלעווען קיין ברכות. און דער עפענדי וועט עפענען דעם בייטל און געבן פּיאַסטערס. ציט זיך אַ שעה נאָך אַ שעה, אויפן טישל פונם עפענדי מוסטאַפּאַ אַבו הידזשלי שטייען אויסגעליידיקטע פּלאַשן פון ביר, וויין און קאַניאַק, די שטאַלצע וואַנסעס הענגען אַראָפּ נאַסע, פאַרוועלקטע און לאַזן פון זיך קאַפען טראַפנס שיריים, דער קאַפּ מיט צוויי קלעפיקע אויגן וואַרפט זיך פון רעכטס אויף לינקס, פון לינקס אויף רעכטס, און איינע מיט אַ קורץ רויט קליידל, צוויי הויכע נאַ-קעטע פיס, שפילט זיך מיט זיין פעטן גוידער. אַ צווייטע אין בלויען זייד, אויס-געשמירט דאָס פנים מיט אַלע מינים פאַרפן, די אויגן ווי אַריינגעפאַסט אין גראַבע שוואַרצע ראַמען, קוועטשט אים כסדר ביי אַ קני. אַ בייסיקער רויך פון אַפּיומירטע פאַפּיראַכן קנולט זיך אין דער לופט, און דער קאַפּ פון עפענדי מוסטאַפּאַ פּאַלט אַהין, אַהער, אַהין, אַהער, און אַ גאַווער פליסט איבער דער ווייסער זיידענער וועסט.

אַ שעה נאָך אַ שעה, אַ שעה נאָך אַ שעה, די נאַכט ציילט שוין אירע לעצטע שעה, און אין דרויסן זיצן אין ראָוו פינף חרונער, וואָס גראַבן אַ ברונעם ביים עפענדי פּוסטאַפּאַ אַבו הידזשלי און ווילן עסן כאַלווע.

געלט

פאַרטאַג איז ער דער ערשטער אויף דער גאַס, פאַרטאַג איז ער פּריש, רואיק, דער תּרבוש, דער העל גרויער קאַסטיום, די ברוינע שיד, אַלץ ליגט פינקטלעך, פּריש ווי אויסגעוואַשן.

פאַרטאַג איז אַבו מאַהאַמעד דער ערשטער אויף דער גאַס. טריט ביי טריט גייט זיך אַבו מאַהאַמעד פאַרלייגט די הענט פון הינטן. דער בעטאַן-ברוק, די טראַטואַרן אויסגעצוואַגענע פון טוי, אַ ווינטל קומט פון ים און דרינגט אַריין אין אַלע אָפענע פענסטער, פאַרזיסנדיק דאָס לעצטע ביסל שלאַף פון דער פאַרדעמפיקטער נאַכט. אַ פאַסטוכל מיט אַ צענדליק ציגן, לויפט פאַרוועסער-הייט שטיל פאַרביי דער גאַס, מיט דעם ביסל מילך, ווי אַ פאַרבאַרגענע מתנה פון דאַרף.

גייט זיך אַבו מאַהאַמעד טריט ביי טריט, קוקט אויף ביידע זייטן גאַס, אויף ביידע זייטן הייזער, וואָס געהערן צו אים. פאַרטאַג שטייען די הייזער שטיל, רואיק, מיט פאַרמאַכטע לאַדנע איבער די קלייטן און וואַרשטאַטן, גלייך זיי וואַלטן ספּעציעל דעמילירט פאַר זייער באַלעבאַס, וואָס קומט יעדן פאַרטאַג אויף דער ערשטער קאַנטראַל. עס דאַכט זיך, די הויכע פיר און פינף שטאַקיקע הייזער, ציטערן אונטער זעם שטרענגען בליק פון זייער באַלעבאַס.

קוקט אַבו מאַהאַמעד אויף זיינע הייזער, האָט הנאָה פון דער שטילער פאַר-טאַגיקייט. מיט זיין גאַנצער באַלעבאַטישקייט. פון קיינעם נישט געשטערט, נעמט ער אַרום מיט זיינע גיריקע אויגן, זיין גרויס פאַרמעגן: הייזער, הייזער, די גרויסע שטחים לופט, הימל, וואָס עס ליגט אַרום זיינע הייזער און געהערט אַלץ צו אים.

טריט ביי טריט, טריט ביי טריט, לאנג צו שפאנגען איבער דער גאס און געכלעך, צו קענען זען און באטראכטן יעדעס הויז, וואס געהערט צום עפענדי אָבו מאָהאַמעד.

יעדן פּאַרטאַג באַקוקט אָבו מאָהאַמעד זיינע הייזער, און יעדן פּאַרטאַג שמייכלט ער צום קליינעם הייזל, און דערמאָנט זיך, וואָס פּאַראַ טפּש זיין טאַטע איז געוועזן, געבויט אַ הייזקע פּון גראַבע קרעציקע שטיינער, שווערע אייזן פּאַרקראַטעטע פענסטער, אַ דאָך מיט פיר קופּאַלן אויפן, ענלעך צו דער מערת המכּלה, און אַלץ קרישליט זיך, זשאַווערט און טריקנט, ווערט צעקוועטשט פּון דריי גרויסע מויערן אַרונב. אָבו מאָהאַמעד שמייכלט מיט ביטול אויף זיין טאַטנס הייזל, טוט אַ וואָרף מיט דער האַנט, ווי איינער זאָגט: זאַל עס נאָך שטיין אַ ביסל.

ווען די גאָס איז שוין באַלעבט מיט מענטשן, ווען די קלייטן אַלע זענען שוין אָפּן, קולות פּון מענטשן, אַ טראַסקעריי פּון אויטאָס און וועגענער פּאַרהילכן די גאָס, גייט עפענדי אָבו מאָהאַמעד צוריק פּון מאַרק מיט אַ קויבערל גרינוואַר, אַן אויפּערעגעטער. אָבו מאָהאַמעד ווערט אויפּגערגעט, ווען ער גיט אויס געלט און ווען ער נעמט נישט איין קיין געלט. יעדער פּונט, וואָס קומט אַריין, קומט ער גלייך צו אים אין האַנט אַריין, און יעדן מילים, וואָס ער גיט אויס, גיט ער אויט מיט זיינע אייגענע הענט. אַלץ טרויט ער אַן זיינע הויז־מענטשן, די ווירטשאַפּט, די כלים און די טייערע חפּצים, דאָס צירינג און די דיוואַנעס, אָבער דאָס געלט, געלט טרויט ער קיינעם נישט. ביי געלט ווערט ער אויפּגע־רעגט, אַפילו אַז ער גיט אויס אַ מילים אויף אַ ציבעלע. געלט, ווייסט ער, דאָרף צו אים אַריינפליסן, דאָס גאַנצע געלט מוז צו אים אַריינפליסן, ווייל ער האָט הייזער — אַ טאָר, אַ סאָך הייזער...

די שפּחה זיינע פּייזאַ ווייסט שוין, אַז איצט, אַכט דער זייגער, קומט איר באַלעבאַט אָבו מאָהאַמעד פּון מאַרק מיט אַ קויבערל גרינס אַן אויפּגע־רעגטער, איצט, אַכט דער זייגער, מאַכט זי צורעכט איר טואַלעט, די האָר לאַזט זי צעוואַרפן און אירע געדיכטע שוואַרצע קודלעס, צוויי גרויסע גאַלדענע רינגען ביי די אויערן, די טונקל ברוינע הויט גלאַנצט אונטער די פּאַרשידענע זאַלפּן, צוויי גרויסע שוואַרצעפלאַמיקע אויגן קוקן אין שפיגל, לאַכן צו זיך מיט אַן אויסגעשטאַפּט מויל ווייסע ציין. יעדן טאָג אַזוי וויל זי זיך פּאַרמעסטן מיט דער בייזקייט פּון איר באַלעבאַט, מיט איר ווילדן יוגנט־פּלאַקער פּאַרברענען איר באַלעבאַט צאָרן. אַזוי, יעדו טאָג אין דער צייט, הערט זי רופן פּון דער גאָס איר נאָמען: פּייזאַ! פּייזאַ! און דאָס נעגער־מיידל פּייזאַ, וואָס איז גע־ברענגט געוואָרן קינדוויי פּון ערגעץ אַן אַפּריקאַנער דאָרף פּאַר אַ דינסט צום עפענדי אָבו מאָהאַמעד, ביי אים אויסגעוואַקסן, ביי אים אויסגעפּאַשעט געוואָרן, און אים איר יוגנט אַוועקגעגעבן, לויפט מיט איר מעוברתן בויך אַראָפּ פּון אַלע שטיגן צוצונעמען דאָס קויבערל גרינס, מיט דער גראַבער קללה פּון איר ביזן האָר.

עפענדי אָבו מאָהאַמעד, אַן עלטערער שוין, אַ דיקער, האָט אַ ווייב אַ יונגע, אַ שיינע, וואָס האָט איב געקאָכט שוין באַלד אַזוי פיל ווי אַ הויז, זי און אַ יונגע נעגער־דינסט, ביידע זענען מעוברת, דריי קינדערלעך שלענדערן זיך אַרום גאַנצע טעג ביי אים אין שטוב, און שטענדיק איז ער ביזן אויף אַלץ און אַלעמען, שטענדיק איז ער צאָרנדיק, ער רעדט נישט צו קיינעם, נאָר ער שרייט, ער קוקט אויף יעדן מענטשן, ווי אויף אַזעלכע, וואָס גייט ביי אים עפעס

אויסנארן. ער גלייבט נישט, ער זאל האבן ערגעץ א מענטשן, וואס זאל אים נישט זיין קיין שונא. דערפאר ווייס ער צו זיין מיט יעדן פארזיכטיק, צי ער פארדינגט א גרויס געשעפט, א פאבריקס-לאקאל, א גרויסע ווינינג, אדער א קעמערל ערגעץ פאר א בעל-מלאכה. — האט ער ליב צו נעמען וואס מער א דערויף, דערנאך א לאנג אנגעשריבענעם קאנטראקט מיט דעם באקאנטן נוסח פון זיין אדוואקאט, ווו עס ווערט באווארנט יעדע קלייניקייט, וואס אין פאל אזוי... אדער אזוי... מוז ער גלייך אויפן ארט, אן שום טענות און פאר-ענטפער, אפילו אן אמשפט, פארלאזן דעם לאקאל, דאס צימער, אדער דאס געוועלב. אונטערגעשריבן אויף א מארקע, מיט אלע פיטשעווקעס, און צוגע-דראט מיט דעם פינגער.

יעדן טאג נאכן פרישטיק ווערן דערליידיקט אועלכע צענדליקער קאנט-ראקטן. אבו מאהאמעד נעמט געלט, גרינע און רויטע באקנאטן, שרייט און שיט מיט קללות, און קליינע ציטערנדיקע מענטשעלעך שרייבן אונטער לאנגע קאנטראקטן באקלעבט מיט מארקעס.

נאכמיטאג איז אבו מאהאמעד אין גאס, נאכמיטאג, א זאט אנגעגעסענער און א זאט אנגעשריגענער, האט אבו מאהאמעד באפרייט די שטוב און זיך פארנומען אין גאס.

נאכמיטאג גייט ער אויף דער גאס און זוכט. ער זוכט, ווי ער וואלט געווסט אויף זיכער, אז ער וועט עפעס אנטדעקן. ער קוקט יעדן איינעם מיט פארדאכט אין די אויגן, גלייך מ'זעלט אים יעדן טאג אוועקגעגבעט א היז, ער גייט פון געוועלב צו געוועלב, פון פאבריק צו ווארשטאט, קוקט אויף די ווענט, טאפט פונדע מאשינען, שרייט, שילט, און די בעל-מלאכה'ס, אינהאבער שאקלען זיך פאר אים מיט חניפהדיקע שמיכעלעך, בארויאקן אים: מאלעש, יא עפענדי, און שיקן אים נאך וויסטע קללות ביים אוועקגיין.

אזוי גייט ער פון געוועלב צו געוועלב, פון פאבריק צו ווארשטאט, ביז ער מעסט ארום זיין גאנצע פראנט גאס, און פארנעמט זיך אין די זייטיקע שמאלע געסלעך.

שמאלע געסלעך, פארשטעלטע מיט אלטע אומגעלומפערטע היזער, לידיקע פון פארקער און פולע מיט מיסט, שאלן פון אויבס און חמרים כליגן. קינדערלעך בארוועסע, האלב נאקעטע, שפילן זיך אויפן ברוק אונטערן שאטן פון די היכע אפגעשיילטע מויערן. אבו מאהאמעד באווייזט זיך צווישן די מויערן מיט זיין גאנצער גרויסקייט, און מיט זיין גאנצער בייזקייט, צעלויפן זיך די קינדער אין אלע זייטן. ווי העזלעך שפרינגען זיי אין זייערע נארעס, אונטער די פלויען און טירן, און יעדעס קינד זאגט אן אין זיין היים — ער גייט... פארמאכן זיך שטיל לאדנס און טירן, און אבו מאהאמעד שטייט פאר יעדער פארמאכטער טיר, קלאפט מיט זיין שטעקעלע און שרייט אויף אלע דריי שפראכן: מאסארי, כסף, געלט! אין יעדער טיר עפנט זיך א שפארע און ס'קוקט ארויס א רחמנות בעטנ-דיק געזיכט פון א פרוי — בוקרא, מארגן, יא עפענדי.

אבו מאהאמעד קלאפט מיט זיין שטעקעלע, שרייט און שילט: בוקרא, בוקרא, קול יאס, מארגן, מארגן, מאפיש מארגן! מאסארי! כסף! געלט!

איז שטיל אין די שמאלע געסעלעך, איז די איינציקע ניי-מאשין אויך שטיל געווארן פון שרעק, און עפענדי אבו מאהאמעד מיט זיין גאנצער גרויסקייט און

גאנצער בייזקייט קלאפט מיט זיין שטעקעלע אין פארמאכטע טירן, שרייט, שילט
און מאנט געלט.

אבו מאהאמעד האט פיינט דאס שמאלע געסעלע, ער וואלט איינגעווארפן
די אלע הייזלעך, אויסגעגלייכט זיי מיט דער ערד. ער וואלט מיט שטעקנס
פארטריבן זיינע אינוויינער, די תמיד קרעכצנדיקע און תמיד וויינענדיקע קב-
צנים, וואס טרייבן אים אריין אין געריכטס-הוצאות, און ער מוז יעדן טאג
ארויסווארפן א צווייטן.

האט ער, אדורכגייענדיק דאס גאנצע געסל, אדורכקלאפנדיק אלע טירן
און באקומענדיק אומעטום אגשטאט געלט, א תשובה, האט ער זיך אויסגעדרייט
מיטן פנים אויף צוריק, באקיקט דאס לאנגע שטילע געסל, באטראכט די לאדנס
און טירן, וואס זענען פארמאכט געווארן פאר אים, און אנגעהויבן זיך פאר
רצחה — קיינער אין געסל איז נישטא, פארשטעקט האבן זיי זיך אלע, יינאלא
אפוהאם, אין זייער טאטן אריין, די ווערטער האבן אים אנגעהויבן כארלען אין
האלז, האט זיך אים שווער געהויבן די ברוסט און מיט א קול פון א רעוועדיקן
איזל האט ער אנגעהויבן שרייען, דראענדיק מיטן שטעקן: יינאל דינקום! אין
איער גלויבן אריין! ממזרים! ווי די הינט וועל איך איך ארויסשליידערן! דער
עכא האט אפגעשלאגן זיך דעם שטילן געסל, און איז אליין צוריקגעקומען ווי א
תשובה, שווארצע קראען, וואס נעסטן זיך אויף די שפיצן דעכער, האבן זיך פון
שרעק צעפלאטערט אין דער לוכט איבער זיין קאפ, מיט א קראקעריי.

ביים סוף גאס, טונקט זיך א קליין הייזל אין גרינס, א טעראסע מיט בלוי-
מען, אן ארויפגאנג פון זיבן ברייטע טרעפ, צוויי פענסטער מיט ראזע גארדינען,
א פארמאכטע טיר מיט אן אויפשריפט: בערטא. ביז צו דעם הייזל דערגרייכט
זיין בייזקייט, קומט ער צו דעם הייזל ווערט ער מילדער, שטייט און קוקט אויף
דעם פארמאכטן טירל מיט דער אויפשריפט בערטא, קוקט ער אזוי לאנג, ביז
א הינטל צעבילט זיך, עפנט זיך לאנגזאם אויף די טיר און עס קוקט ארויס
א בלאנד געקארבטער קאפ, מיט בלויע אויגן, און דערזעענדיק דעם עפענדי
אבו מאהאמעד, האבן די רויטע ליפלעך זיך פארצויגן, אזא צניעותדיק שמייכעלע
האט זיך צעלייגט אויפן געזיכט, און די טיר האט זיך ברייט געעפנט...

שפעט ביינאכט שלאפן די הייזער און גאסן, וואס געהערן צו אבו מאהאמעד,
צוזאמען מיט דער גאנצער שטאט. שפעט ביינאכט קארטשען זיך אויף געלעגערס
אין שרעקלעכע חלומות ארעמע מענטשן, וואס עס חלומט זיי ווי דער עפענדי
אבו מאהאמעד ווארפט זיי ארויס ווי הינט אויף דער גאס, שפעט ביינאכט
עפנט זיך די טיר פון דעם באגרינטן הייזל, מיט דער אויפשריפט בערטא און
עס גייט ארויס א וואקלדיקער זער עפענדי אבו מאהאמעד, וואס ווערט קיינמאל
נישט זאט מיט ליבע, און קיינמאל נישט זאט מיט געלט. — — —

זריעה

מײן טאָטן — וועגן טעג פאַרלאַפּענע
 ערגעצווו אין אַ ייִדיש דאָרף אויף
 אוקראַינע — צום 60-יאָריקן געבורטס־
 טאָג.

1.

די לעצטע באַנאַכטיקע פרעסטלעך.

באַטאָג האָט שוין די ליבע זון אין יעדער שפּאַרונע אַריינגעדורנגען, זיך
 אַן איטלעכס לייַדנשאַפטלעך איינגעזויגן און פון דאָרטן מיט צעפּאַרעטע בעזימער
 אַרויסגעשטויסן די רעטטלעך פּונם פּאַרקאָוועטן ווינטער. ארום זענען סטעפעט
 פון דעמפּנידן וואַרעמער פייכטיקייט צעפריעט געוואָרן און זיך אין אייגן זאַפט
 געבאַדן.

אַן אויסגעדייווערט טעלעטשקע האָט אויסן הויט אַן עק פּאַרדראַלעט, זיך
 פּרילינגדיק צעמעקעט און איז אַנטריגען געוואָרן ערגעץ אין אַ בלאַטיקן
 צעכראסטעטן זאוואלעקל.

אַט די ליבע צאַפלייַק־מעשענע זון האָט געזיגט און האָט אין איינעם
 אַ סוף־מערץ טאָג אַנטפּלעקט:

— דאָרף, — האָט זי שטראַלנדיק איר סוד אַנטפּלעקט — ס'איז שוין
 צייט צו זייען יאַרע־פּרויט!

— אַוודאַי איז שוין צייט, אָבער וווּ נעמט מען זריעה?

באַלאַטעטע גאַליפע האָבן אין ראַגעזשענע לאַפּציעס איבער זוניקע דאָרפישע
 גאַסן געבלאַנקעט, ווי נאָך אַ שווערן תּענית. קיין עלטערע מוזשיקעס האָט
 מען גאָר אויף די גאַסן נישט געזען. ערשטנס, איז אין דאָרף מקדמונים אַ
 מנהג, צו טראָגן פּלודערן לכול־הפּחות פאַר דער עפּנטלעכקייט, והשנית, און
 הויפטזעכלעך, זענען זיי, דווקא די עלטערע מוזשיקעס, געווען פון די ערשטע
 פּראַטעסטאַנטן קעגן נישט געשטויגענעם תּענית, האָט זיי דער טויט שוין
 אַוודאַי געגילט און זיי זענען זיך גלאַט אַזוי אַפּגעשטאַרבן, אַן אַ צוואַה אַפּילו.
 — צוועלף, דרייצן אַ טאָג! — פּלעגן פּויערים שוין שפּעטער אין די

בעסערע גערעטעניש־יאָרן הונגער־זכּרונות דערציילן.

און אַז אין דרויטן האָט אַ שפּראַצנדיקע וועסנע זיך מיט גרינער פּרייד
 פּאַרכלינעט, איז שוין איבעריק די הייצונג געוואָרן און אַנשטאַט קוראַי* צו־
 נויפּצושאַרן אויף דער שוין אַזוי אויך רייַן־אַפּגעראַזירטער לאַנקע, האָט דאָר־
 פישער געפּגרטער עולם זיך אַוועקגעלאָזט צו אַ צעטרייסלעכער געביידע, וווּ
 אויף אַ רויטן שילדל מיט ייִדיש־ווייסע אותיות איז געווען אויפּגעשריבן
 „נאַהאַרגלאַזוקער וואַלאַיספּאַלקאַם“.

ווי מוראַשקעס האָבן פּויערים וואַלאַיספּאַלקאַמישע געביידע באַרינגלט.
 און אַז רעקוויזיטע צימערן האָט דאָרפישער עולם פּאַרפּולט פון אייז קאַנצע־

* קוראַי — אַזאַ מין בוריאַן צום הייצן.

לארשן טיש ביזן צווייטן, פלעגט דרויסנדיקער עולם זיך דערפאר נישט בא-
ליידיקן — ווער סע פלעגט זיך צוועצן אויפן צעמענט-קרילעץ און ווער —
אויף די ערשט-אויפגעגאנגענע גרעזער.

געוויינטלעך זענען כמעט אלע פנימער פארשוואלענע געווען און פון
איינער די רעליעף-אנגעדראלענע האַריקע באָן האָבן זאָרגאָס אַ פאַר שמאַלע
יאַפּאַנישע אייגעלעך אַרויסגעקוקט. געזיכטער האָבן בטלניש געגענעצט. סקע-
לעט-אויסגעצויגענע דאַרע פינגער האָבן זיך אין פייכטער ערד געגריבלט, אַן
ערשט אַרויסגעשפּראַצט גרעזעלע אויסגעצופט, אויטאָמאַטיש עס אָפּגעטיילט און
מיילער האָבן עס געשמאַק צעסמאַקעט. אייניקע האָבן „סאַמאַדעלאַטשנע“ מאַ-
כאַרקע גערויכערט.

אין וואַלאַיאַספּאַלאַקאַס האָט זיך היינט געטומלט אַ סאַך מער ווי אין די
געוויינטלעכע טעג. פריער האָט מען גלאַט געדברט, שפעטער האָבן זיך געמבעס
איבער עפעס צעאַמפּערט — זענען צדדים געוואָרן. און צווישן די צדדים איז
געוויינטלעך אַ ויצעקו. אַ געפילדער — יעדער צד וויל איבערשרייען. כאַטש
אייגנטלעך גערעדט איז עס בלויז אַ רמז אויף אַמאַליקע זאַטע געשרייען.
— אַט, אַמאַליקע יאָרן, אַז מען פלעגט זיך צעשרייען, איז טאַקע געווען
וואָס צו הערן.

— טויב צי ווערן.. — האָט שמעון, סמאַקענדיק אַ גרין שטענגעלע, צו-
געגעבן.

— אַמאַל פלעגט מען טאַקע אין „פּריקאַז“* עפעס אויסשרייען, און
היינט — וואָס? רופט זיך אָפּ אַ דריטער.

— ביסט אַ מאַדנע בריאה, ביסטו. כ'פרעג דיך, דו נאַרעשע בהמה, וואָס
ט'פונם „פּריקאַז“ געהאַט? „אַמאַל, אַמאַל...“ וואָס אַמאַל, וואָס? דו שלעפּער
בן שלעפּער, אַ פּריסטאַוו פּעלט דיר? צי אַ שולץ*? ימח שמו, פּעלט דיר? האָ?
ר' שבת, אַ בכבודיקער פאַטריאַרך פון אַ גאַנצן שבט קינדער און קינדס-
קינדער אונטער איין קאַמישאָון דאַך, האָט אַזוי שטייענדיק קעגן האַלביצע-
לייטן עולם, אַ געשוואַלענער, אַ בלויער אויסגעשטרעקט פּרעגנדיק זיין אויס
אויסגעדייווערטע דלאַניע.

מנהם טעפלושקע (אַזוי רופט אים דאַרף צייט ער איז פאַרנדיק אויף פאַ-
דאַליע נאָך ברויט באַגנבעט געוואָרן אין אַ טעפלושקע-צוג) פילט זיך אַביסל
באַליידיקט פון ר' שבת'ס ענטפער, כאַטש ער פאַרשטייט, אַז גערעכט איז ער
טאַקע, אַט דער אַלטיטשקער. וואַלט ער, ווי זיין שטייגער איז, רויט געוואָרן,
איז ער בלוטלאַז, מנהם. פאַרענטפערט ער זיך כאַטש:

— נישט דאָס האָב איך געמיינט, ר' שבת. אַוודאי איז ביי מיר ניקאַלי
וואַרע מיט קרישטעפאַרעווקער פּריסטעוו אַ כאַלעווע... ופלאַט... ביז...
גאַרנישט...

ביי די דאָזיקע ווערטער האָט זיך מנהם טעפלושקע צעהוסט און פאַרכלינעט
און איז בלאַסער ווי תמיד געוואָרן.

---

* פּריקאַז — דער אָפּיציעלער נאַמען פונם מאַכט-אַרגאַן אין די יידי-
שע קאָלאָניעס ביזן 17-טן יאָר.
** שולץ — פאַרזיצער פון פּריקאַז, סטאַראַסטע.

— מירקע, גיב לשון! — האָט עמיצער אַ זאָג געטאָן און דער עולם
טײַד צעלאַכט.

— אַט, וועט מען, מנחם, קאַרטאָפּליעס אַרויסגעבן, וועט עס אַביסל פּריי-
לעכער ווערן אויפן מאָגן. האָ, ווי זאָגסטו, שמעון?

שמעון זאָגט גאַרנישט. זינט ער איז פון בירגער־קריג צוריק צו זיך אין
דאָרף געקומען, שווייגט ער, שמעון. נישט דער וווּיליונגערישער שימעלע,
וואָס פּלעגט אַמאָל מיט זיינע גליטשערס די אַזערע צעקריצן. גלייך ווי ניט
ער פּלעגט עס אַמאָל שיסן פון זיין „קוילנוואַרפער“ מיט גרינע, האַרטע טערנעס
אין די מיידלשע בעקלעך אריין. „גאַרנישט דער שימעלע“ — פּסקנט דאָרף.
אַנגעוויורן זייער אומרואַקיגניגלשן ברען, האָבן זיינע וויינשלאַאויגן אויסגעזען
פאַרחלומט און דער טראַט זיינער איז אויסגעצויגענער געוואָרן, לאַנגזאַמער,
אַבער פּעסט און אַנטשיידן.

שמעונען עקבערט אַ געדאַנק, אַז ער — טאַקע אויסשליסלעך ער —
איז שולדיק אינם טאַטנס טויט. וואָדען? ער זאָל האָבן זיין אין דער היים,
וואָלט אין שטוב פּרויט געווען, וואָלט מען די פּערדלעך נישט אַריינגעגעסן,
איז וואָלט איצטער נישט געדרייט דער קאַפּ וועגן אַ נבלה צו אַרינקע. איז
אַבער פאַר דינצען אַ באַעוולטער, אַ שוועסטער אַ געשאַכטענער, שמעון אויף
מאַכנאַוועס ביי געווען, איז ער מיט אַ פאַרטיזאַנישן אַטריאַד פּרייוויליק אַוועק
און דערווייל אַ טאַטן אומגעבראַכט, אַ מאַמען צום טויטנבעט צוגעקאוועט און
ברידער — ווי פּענכער פאַרשוואַלן. עקבערט עס אין מוח, קנייטשלט זיך דער
שטערן, חלמען די וויינשלאַאויגן. און די באַקן... אוי, די באַקן! ער וואָלט
זאָגן, אַז זיי זענען אַביסל פּעכקער געוואָרן. נאָגט עס אינעווייניק, סע פאַר-
קוועטשט אונטערן האַרצן, צופּט ער ווידער אויס אַ שטענגעלע און זויגט עס
ווידער אַ פאַרחלומטער, אַן ערנסטער.

— דער מאָגן, קינדערלעך, וועט שוין זיין ווי סע נישט איז גאַנץ, די קאַר-
טאָפּליעס גיט מען צום איינזייען, נישט צום עסן. — טאַקט אָפּ מיט זיין
סאַמעט־ווייכער שטים ר' שבתי און שפּאַרט זיך צו אַ געשוואַלענער מיט איינ-
געהויקערטער פּלייצע אַן נאַקעטן אַקאַציע־שטאַם.

— אַז סע גאַר ניטאָ וואָס צו רעדן: די קאַרטאָפּליעס ט'מען צוגעשיקט
אויף זריעה און באַסטאָ! — גיט צו אַנטשיידן שמעון.

— אַי, שמעון, דו רעדסט אויך. וואָס מיינסטו, אַז מע ווייסט ניט, אַז
ביי אייך ט'מען די טעג „קאַנסקע זוב“* אין קאַשע אונטערגעשאַטן.

שמעון ווייסט עס דווקא, איז ער טאַקע די טעג נאָך טיפּער באַצאַרנט,
מיט דער מאַמען זיך דערפאַר צעקריגט און די טאַרבע איז ממילא פּולער
נישט געוואָרן. נישט מער, וואָס ער האָט עס איצט פאַרשטעקט אין אַזאַ לאַך,
אַז קיין פּויגל וועט עס נישט געפּיגען — ביז דער אַרענקע האָט ער עס
פאַרשטעקט.

— דאָרף זאָל כאַטש העלפט פּונם אַרויסגעגעבענעם מאַיס איינזייען...
און ביי מיר איז העלפט זיכער פאַרבליבן — פאַרענטפּערט זיך שמעון פאַרן
עולם, פּילנדיק בשעת מעשה ווי אומפאדייטנד זיין אַרגומענט איז.

---

* קאַנסקע זוב — אַ מין קוקורוזע, לויטן אויסערלעכן אויסזען פּון אַ
פּערדישן צאָן.

— אז מע קויפט אן ביי פאטאפ טריהוב מאקוכע און מע מישט עס אונז
טער מיט א ביסעלע „קאנסקע זוב“ קאן שוין העלפט אויף ארענקע צווארטן.
— סע שוין קיין זכר פון דעם נישט פארבליבן, — האט שמעון נישט גערן
אפגעענטפערט אויף עמיצנס ביטערן שטאך און בשעת מעשה האט אים נאך א
שניט געטאן ביים הארצן דער לעצטער אנדענק פונם טאטנס אקארשט פאר-
הכלעוועטן שבתדיקן בגד.

— און איך בין גראד מיט זריעה האיער שוין באווארט! — האט הענער
מאיר-איצעס ווי מיט א כיוון איבערגעריסן דעם אנגעצויגענעם שמועס, וואס
האט שוין געהאלטן ביים איבערגיין צו אן ערנסטער מחלוקת.

— ווי איך מסתמא.

— טאקע אן חכמות, יידן, איך גיי נעכטן אוודאי אריין אין קלוגיע צוצו-
נעמען די ארבע*.) אז מיט וועגענער זענען מיר אין דר'ערד, איר ווייט ער,
וואס פארא וואגן כ'האב געהאט? — א געפאלירטן, און קלינגען פלעגט ער ביז
דער הינטערשטער גאס. פאר א פוד מעל מיט פיר מאקוכעס אויסגעביטן אויף
קרישטעפארעווקער יריד.

— כ'וויי, אן אלטע מעשה.

— ווארט, ווארט! צענעם איך מיר אזוי די ארבע, נישט געכאפט,
ליושניע נאך ליושניע*.) זיי זענען ביי מיר אייזערנע, כמעט נייע, קלער איך,
פאר פאטאפן וועט עס זיין סחורה. מאקוכעס האט ער, אט דער פאטאפ טריהוב
פארן גאנצן ראיאן, אויב נישט מער. פאררוק איך זיי דערווייל, די ליושניעס
אונטערן קיזעק, דארטן איז ביי מיר אין ווינקל א ביסל פארציאריקע פאלאווע
אויף...

— איז וועמעס איז עס עסק? — פלאצט עמיצנס געדולד פון הענער
מאיר-איצעס צעצויגענער מעשה.

— ניטא, יידן, וואס צו הערן אזא נודניק. פאדאוועט זיך בעסער אין
וואלפאלקאם, עפעס שלאגט מען זיך דארטן איבער דער דעה.

— האקט ניט איבער, הערט זשע, וואס סע געווען.

— וואס איז דארטן געווען, וואס?

— איז הערט-זשע, פאררוק איך אזוי די ליושניע אין דער פאלאווע אריין.

טוט עס דארטן א טרוקענעם פישן...

— א טשטור מסתמא, איז וואס?

— ניין, ניט קיין טשטור, טרעפט וואס.

— הויבט זיך אן א מעשה.

— מסתמא א צאפ.

— ניין, נישט קיין צאפ, — פשענקעס פארלעגענע.

— פשעניטשקעס! האט דער עולם אונטערגעכאפט נישט אן קנאה.

— פשענקעס, פשענקעס! פארזיכערט הענער — א ביסעלע צעהריזשעט.

אבער פון דעם בעסטן סארט קוקורוזע.

— א סאך קאטשענעס? — זענען אייניקע נייגיריק.

(* ארבע — א לאנגער לייטערארטיקער וואגן אראפצופירן די תבואח
פונם פעלד.

(* אייזערנע אדער הילצערנע אקסן-שטאנגען.

הענעד מאיר-איצעס קוקט מיט אומצוטרוי אויפן עולם. פארושמורעט נאך
שטארקער זיינע יאפאניש-כיטרע אייגלעך און לאזט אויס נישט גערן:
— אויף א פאָר דעסיאָטינקעס זריעה וועט שוין מירצעשעס קלעקן.
מוזשיקעס זענען אין פארלעגנהייט פון אזא פלוצימדיקן „אוצר“. קארטשעט
מען זיך נאך פוילער קעגן דער מחיהדיקער זון און מען באַטראַכט הענעד מאיר-
איצעס פונם קאפּ ביז די לאַפּציעס.

2.

אין נארגילעווקער איספאלקאם האט זיך דער שמוע ערשט צעפלאַקערט.
הייזעריקע קולות האבן גערעגט, צערעפעטע הענט האבן אין קאנצעליארישע
טישן נעוועז געפאַטשט. עמיצער האט געוויינט.

דער דרויסנדיקער עולם האט זיך ווירקלעך „פאדאוועט“ אין וואַלפּאלקאם
און מ'בעט ווערטער. אייגנטלעך בעט מען נישט — מ'נעמט אליין. וועמען סע
נאָגט אין מאָגן, דעם פיקט די צונג: רעדט מען אָן אויפהער. אמת, נישט אַלעמען
הערט מען אויס, דערפאַר אָבער פילט זיך יעדערער מעשה דעמאָקראַט. באַ-
זונדערס ווען סע האַנדלט זיך וועגן מאַקועס, „קאָנסקע זוב“, קארטאַפּליעס
און נאָך אַזעלכע ווילע פּראָדוקטן, וואָס קערן אָן אַלעמען גלייך.

— געוויס אַלעמען גלייך. דאָלאַי בעראַווענסטוואָ! אַלע ווילן עסן! ...
— וואָס פאַראַ עסן?

— דו, רויטער קאַצאַפּ, שווייג — נישט דיין זאך. האַסט מאַקועס, טאָ
פּרעס, און מיר וועלן קארטאַפּליעס עסן.

— וואָס איז עס פאַראַ ווערטער: „עסן“? — האַט אויסגעשריגן דניאל
כאַיגענעסעס מיט אַ פאַטש אין טיש — ניין, חברים, קיין זריעה עסט מען
נישט, זריעה זייט מען איין. לויט די ידיעות, וואָס קומען אָן אין איספּאלקאָם,
האַט מען שוין אין א סאך הייזער אויפגעגעסן דעם „קאָנסקע זוב“, איצט וועלן
מיר די קארטאַפּליעס אויפעסן, און איבעראַכטאָג וועלן מיר זיך צו די „ראַבאַ-
טשע פּערד“ אַ נעם טאָן. זיי אַזוי קענען מיר גאָר איצט פאַרטיילן די אָנגעקור-
מענע פאַרטייע פּערד, אויב סע שטעקט אַ געפאַר, מיר זאָלן זיי גאָר פשוט
אויפעסן?

דער נאהאַריקער איספּאלקאָם-פאַרויזער, דניאל כאַיגענעסעס, האַט פּרעג-
דיק באַפליקט דעם אויפגערגעטן עולם:

— ווי אַזוי, פּרעג איך איך, אדרבה, זאָגט אליין.

— נישטאָ וואָס אַנצווערן, ממילא סאָוועצקע פּאַדלעס.

— אַ סאָוועצקע פּאַדלע ביסטו אליין.

— פּאַדלעס, פּאַדלעס, — זעצט פאַר דניאל — אָן זיי וועלן מיר אָבער
גאַרנישט מאַכן. אַט שפּרינגט אונטער אַרענקע און מיט דער סאַפּע* וועסטו
ווייט נישט פאַרפאַרן, איז דראַט אונז, הייסט עס, אַ נייער הונגער-יאָר.

קאַלאַגניסטן פילן, אַז ער, דניאל כאַיגענעסעס, איז גערעכט. זיי ווייסן, אַז
נישט פאַרווייטע אַרענקע איז הונגער. האַט אַ דריקנדיקע שטילקייט
דעם צונופגעפּרעסטן עולם מיט שווערער לאַסט באַהערשט און אַ שטילע מחשבה
האַט געעקבערט, טיף געעקבערט פּויערישע קעפּ.

דורך געלאַטעטע שמוציקע שוויבן האַט אַ נאָכמיטעקדיקע זון מיט מעשענעם

(* סאַפּע — מאַטיגע, אַזא ערד-האַק.

צאָפּל אַרײַנגעקוקט או האָט זיך אַ לײַג געטאַן מיט שוויסיקע טראַפּנס אויף פּאַרמעט געקנייטשטע שטערנס, אויף האַריק-געדראַלענע באַקן.
— וועט זײַן ברויט בײַ די גוים, וועלן מיר אויך נישט פּאַרפּאַלן ווערן...
— האָט עמיצער מיט הייסן פּולווער שטילקײט אויפגעריסן.
— בײַ די גוים, — כאַפּט אונטער שמעון — וועלכער לעקיש מײַנט עס דאַרטן, אַז בײַ די גוים איז גן-עדן. זײ פּעכנען אויפן פּיסק נישט ווינציקער פּאַר אונז. און וואָס אָנבאַלאַנגט...
— פּאַר פּאַטאַפּ טריהוב האָסטו נישט וואָס צו זאַרגן — האָט עמיצער בײַסיק אַרײַנגעזאַגט.

— ווידערצאָל פּאַטאַפּ! — רײסט איבער שמעון מיט רוגזע און ווענדעט זיך צו דער פּאַרזאַמלונג מיט זײַן איבערצײַגנדיקן באַסיקן קול — אַז פּאַטאַפּ האָט, טאָ וווּ איז איוואָן, סטעפּאַן און צענדליקער אַנדערע געשוואַלענע און פּאַרשמאַכטע, וואָס בוטיקן זיך אין זריעה אַזוי גוט ווי מיר? נײַן, נישט ריכ-טיק, חברים! נישט אַזוי פּאַגײט מען זיך מיט הונגעריקע. האָט מען יענע וואָך אַ ייִדישן דאַרף מאַיס אַרויסגעגעבן, האָט מען באַדאַרפט אויך די קרישטאַ-פּאַראַוקער פּאַרטיילן. איצט גיט מען קאַרטאַפּליעס, דאַרף מען נישט פּאַרגעסן, אַז אַ כאַכאַל איז אויך אַ מענש און דאַרף אויך זײַען, ווײַל אויב...
— פּאַרשטעקט אים, יידן, ס'מױל!
— וואָן פּון וואַלפּאַלקאַם!
— צעפּאַטשט אים, דעם סמאַרקאַטש!!

האָט עס אַ ברום געטאַן, ווי פּון אַ בערלאַגע, און הונגעריק-וועלפעשע אויגן האָבן זיך בליצנדיק צעפּינקלט און האַריקע פּויסטן האָבן זיך איבער לײמענע בערד צעהיידעט און קאַנצעליאַרישע טישן האָבן זיך גרוילנדיק צע-סקריפעט.

שאַט זאָל זײַן, חברים, שאַט אַ ווײַלע! — האָט דער אײַספּאַלקאַם-פּאַרויצער אַן אײַמהדיקן קלאַפּ געטאַן אין טיש, וועלנדיק פּאַרואיקן דעם צערייצטן עולם, וועלכער האָט זיך אַ וואָרף געטאַן אויף שמעונען, ווי אויף אַן אמתן שונא ישראל — שאַט, חברים, זאָל זײַן שטיל.

נאָר שטילער איז נישט געוואָרן. אַדרבא, די קולות און באַוועגונגען זענען אַזוי משונהדיק-ווילד געוואָרן, אַזוי האַריק-קלעמענדיק און סומנע, ווי דאָס גור-סודיקע ברומען פּון אַ חיה, אַ בלוט-פּאַרוונדעטער.
און ס'איז שווער געוואָרן צו דערגײן, ווער ס'איז „פּאַר“ און ווער ס'איז „קעגן“.

— וואָס פּאַראַ שאַט? טרייבט אים, יידן, אַזאַ סמאַרקאַטש גיט מען קײן ווערטער נישט.

— אויף אַמעריקאַנסקע מאַיס איז ער אַ גאַנצער באַלעבאַס.
— וואָס אַמעריקאַנסקע, דער קאַנסקע-זוב איז ייִדישער... וײַנער ייִדי-שער... ספּעציאַלנע פּון זשוײַטן... מיט אַמעריקאַנסקע פּרײַנטלעך... קעגן די וואַניקעס אין נײַנצנטן יאָר...
— וואַלסט כאַטש שווייגן, זשאַב, וואַלסטו קוים, קוים אַ שוואַנץ געווען.

— ווער, ווער, זאַגסטו איז אַ שוואַנץ?
דער אײַספּאַלקאַם-פּאַרויצער איז אַ ווײַלע אין פּאַרלעגנהײַט, קומט צו זיך און ווערט רויט, פּאַטשנדיק אין טיש, ער בעט, ער שרײַט, ער דראַט — סע

העלפט נישט. לעצטנס וואָרנט ער, אָז האָקן אַ טשאַניק קען יעדער פֿאַר זיך, אַז דער היים, און אַז איצטער פֿאַרלאָזט ער דעם זאַל, האָט זיך דניאל כאַיגע געטעס אויף אַט דעם שוויסיקן דאַרפישן קערפער מיט זיינעם אַנגעוואָרפן, געקרוישלט לינקס און רעכטס מיט זיינע ביידע וועסלעס און ווי אַ דערטרונג קענער זוכט מיט לעצטן אַטעם לופט, אַזוי האָט ער, דניאל, דעם אַרויסגאַנג געזוכט.

האַבן אים צוואַנגען פֿאַר די פלודערן געהעקלט, פנימער האָבן רחמים גע- בעטן: „דניאל, זיי אַ מענטש, דניאל.“ און גלייכצייטיק האָט דער צעשוויצטער המון דניאלן צוריק אויף אַ קאַנצעליאַרישן טיש אַרויפגעהוידעט, טֿער שוין הייזעריק אויסגעשריען:

— איז ווער וויל אַ וואָרט פֿאַ-סושטשעסטוואו?

און אַז ר' שבתים סאַמעט-ווייכע שטים האָט זיך פון ערגעץ אַ ווינקל אָפגערופן, איז אין זאַל שטיל געוואָרן — פֿאַר ר' שבתין האָט דאַרף אָפשיי. — אַט וואָס כ'וועל זאָגן: דאָ ט'מען זיך אין דער וועלט אריין צעאַמפערט, אַן טאַקל. שמעון ט'פֿאַרגעלייגט אינוינען האָבן ביים פֿאַרטיילן די זריעות אויך די שכנותדיקע נישט-אידישע דערפער. גוט, אַ גלייכע זאַך איז עס. אָבער שמעון פֿאַרגעסט, אַז מיר האָבן אַ סכּום זריעה אויף איין דאַרף, און דאָס אויך בצמצום, און שכנותדיקע דערפער האָבן מיר אַ סך. וועט עס זיין — נישט מיר, נישט דיר, און מיט יוצא זיין אַליין וועלן מיר קרישטאַפֿאַרעווקע קיין טובה נישט טאָן. וואָס-זשע דען? אונזערע דייטשן, דער טשערעדיניק, וועמען נאָך האָבן מיר אין קאַלאַניע נישט אידן? הכלל זיי וועלן מיר געוויס פֿאַרטיילען גלייכע פֿאיען קאַרטאַפֿליעס, אַזוי ווי מיר האָבן יענע וואָך דעם מאַיס צעטיילט.

— גערעכט ר' שבתים!

— פראוויילנע אידן!

— שאַט זאַל זיין! — האָט דניאל אונטערגעכאַפט מיט אַ פֿאַטש אין רויטן

טישטוך. ווער וויל אַ וואָרט?

אַ האַריקע האַנט האָט זיך איבער היטלען פֿאַרהויבן. נישט ווייל יאָהאַן דיקהויט רעדט בעסער יידיש פון די איבעריקע דייטשן. יידיש רעדן זיי דווקא אַלע נישט שלעכט און טאַקע מיט העברעזמען. לויט מנחם-טעפלשקע, איז עס אַ צעקאַלעטשעט יידיש ביי זיי, כאַטש יאָהאַן דיקהויט, האַלט ער, איז „אַ נאַסטאַיאַסטשער איד“. די אמתע סיבה דערפון איז אָבער דאָס, וואָס יאָהאַן איז דער ערשטער דייטשער פֿאַרשטייער אין נאַרגילאָוקער וואַלאַיס- פֿאַלקאם און רעדט געוויינלעך אויף יעדער דאַרפישער פֿאַרזאַמלונג אין נאָמען פון „זיינע דייטשן“.

— חברים, יודען! — ווענדעט ער זיך צו דער פֿערוואַלונג — ר' שבתים האָט ערשט אַנגעוויזען, אַז די קאַרטאַפֿליעס וועט מען צעטיילען אין גלייכע חלקים. מיר, דייטשן, ווייסן, אַז דעם „קאַנסקע-זוב“ האָבן צוגעשיקט יידישע הילפס-אַרגאַניזאַציעס און דעריבער זענען מיר נאָך מער דאַנקבאַר פֿאַר דער מתנה. נאָר ערלויבט אַנצווייזן אויף אַ נישט-ריכטיקייט. אויב שוין יאָ אין גלייכע חלקים, נאָ פֿאַרוואָס ט'מען דעם טשערעדיניק יענע וואָך קיין מאַיס נישט געגעבן?

— מ'האַט אַלעמען געגעבן.

כ'ווייס, חברים, מ'האַט אַלעמען געגעבן, און האַווריליען ט'מען אָפן

סקלאר אָפגעזאָגט. און ס'ע נישט פֿיין. אויב אין אונזער קאָלאָניע וואוינען אַ פּאָר אוקראַינער, טאָר מען זיי נישט בייגיין.

יאהאַנס באַמערקונג רופט אַרויס אַ גאַנצע ריי באַגיטנדיקע אויסגעשרייען: „פּאַרוואָס ט'מען טאקע האַווריליען פּאַרפעלט?“ דניאל איז אין פּאַרלעגנהייט, פּאַרויכערט ער דער פּאַרזאַמלונג, אַז ער ווייסט נישט פון וואָס צוזאָגן, אַז ס'ע שטעקט דערין עפעס אַ שטיקל טעות, אַז האַווריליע וועט מסתּמא זיינס באַקומען.

— נישט מסתּמא. האַווריליען דאַרף מען זיכער געבן.

— זיכער, זיכער! — פּאַרבעטערט דניאל און לייגט פּאַר צו באַהאַנדלען די פּראָגע פון פּערד-פּאַרטיילונג.

דערווייל איז מיטוואָך אַן אָונט צוגעפּאַלן. העלפט זיך האָט זיך נאָך אין ראַזעווען האַרזיאָנט געבאָדן, העלפט האָט זיך אַריינגעשניטן אין „בערע-וואַלפּט מאַהילע*“ אַריין. און אויף אַסתר-ריוועס קאַמישאָוון דאַך האָט אַ דינפֿ-סיקער בושל שוין ס'ראַבע העלזל פּאַרוואַרפּן און האָט זיך מעשה קוילנוואַרפּער בינ-השמשותדיק צעגראַגערט. שיערע שטערן האָבן שוין אויך אויף דער אונטערשטער גאַס נייט בלאַסן חן אַראַפּגעקוקט און אַז דאַרטן טאקע האָט זיך עס „צעפּויליעמאַטעוועט“, איז דאַרף מיטן קוק באַגייסטערט געוואָרן און קינדער, בלויע אַזוינע, מעוברת'ע, האָבן זיך באַרג-אַראַפּ געלאָזט מיט אַ ווילדען יוצעקו:

— דזשוינטס אַפּטענאַביל!

— זשוינטס מאַרנעביל!

3.

אין אַ פּריען ניסנדיקן באַגינען האָט שמעון פּאַרן טשוב אַריינגעפירט אין הויף אַריין אַ בולאַנטשיק, דוקא אַ בויסטרוק מיט קיילעכדיקע ליאַשקעס. אַזוי ווי שמעון אַליין האָט ליב. אמת, איין מום ט'ער געהאַט — אַן אַפּגעריבענע (כאַלקע*). נאָך נאַפּלעוואַט, נישט שמעונגען שרעקן אַפּ אַזוינע קלייניקייטן. ער ווייסט, וואָס צו טאָן מיט כאַלקע. אַט באַלד טאקע וועט ער מיט אַן אַפּצווענגל אַרויסציען פון ראַדטן אַ מאה ווערים, וועט ער אויסוואַשן מיט אַקרעפּ און אויבן מיט אַ ביטינקע האַרן-אייל. דערנאָך — כאַטש „וואַלאַי נאַ שפּיץ“, ווי מנחם-טעפּלושקע זאָגט.

מנחם ט'עס אַפילו פּאַרויכערט, אַז דער בולאַנטשיק שטאַמט פון אַ פּריין.

— זעסט דען נייט גולם, נאָכן האַלאַפּ, אַז דאָס איז פון גראַף פּאַטאַצקיס זאָוואַד. — און דאָס איז קודש. מנחם איז גראַדע אַ קאַנעוואַל אַ בקי, קען מען זאָגן.

— טפּיר — ר. — פּאַטאַצקי! — האָט שמעון בכיוון הויך אַנגעשריען אופן פּערד — לאַזן זיי אין שטוב דערהערן, וועלן זיי אַרויסגיין אַנקוקן זיין כּודאַבע. — אַנו, בראַניע, ווייז מיר אַהער אַ צוימעל! — האָט ער נאָך העכער אַריין געשריען אין דער צעפּנטער טיר אַריין.

(* מאַהילע — קורגאַן, קינסטלעך-אַנגעשאַרטע בערגלעך פון די סקיטישע אין טאַטערישע צייטן.
(* כאַלקע — דער קאַרק ביי אַ פּערד.

חויז דער קראנקער מאמע האבן זיך אלע שטופיקע נפשות אויפן הויף ארויסגעשאטן, פאטראכט מיט אומצוטרוי דעם בולאנעמס צעיאטערטע כאלקע, פון וועלכער סע האט געשפארט אן עפושדיקער גערוך. בראַניע האָט אַ קנייטש געטאָן מיט איר פאַרריסן נעזל, פאַרהילט אירע לאַנגע דאַרע הענט אין שאַלעכל, זיך אויף די שפייץ־פינגער פאַרהויבן און אַ קוק געכאַפט מיט עקל אויפן פערדס וואונד.

— קיין ערגערע נבלה האָסטו שוין נישט געקענט אויסקלייבן — טוט זי שמעונען אַ שטאַך און פאַרציט אירע יעכידנע ליפלעך.

— גאַנץ איינפאַך: קיין ערגערס איז פשוט נישט געווען — ענטפערט איר שמעון מיט אַ גוטמוטיקן שמייכל. ער פאַטיעט אַלץ אַרום פערד און טוט נישט קיין קוק קיינעם אין די אויגן.

פאַרשטייט, סודאַריניע?

— צי איך פאַרשטיי? הלוואי וואָלסטו עס פאַרשטאַנען, וואָלסטו זייער פנים בעסער באַקראַקעט. איידער אַרויפצופירן אויפן הויף אַזאַ פאַרשטונקענע פאַדלע.

— עפעס זענט איר מיר היינט אויפגעשטאַנען, סודאַריניע, אויף דער לינקער זייט — וויצלט זיך שמעון, כאַטש אייגנטלעך איז אים די מעשה שוין אַ ביסל פאַרדראַסיק.

— הער זיך כאַטש אויף זיך חכמען, שמעון, אַז סע נישטאַ קיין שכל, שווייגט מען בעסער. הענעך מאיר־איצעס האָט יאָ געקאַנט נאַר־וואָס דורכפירן אַ שקאַפע אַ קראַסאָוויצע, און דער קליינער חניבע, וואָלט איך זאָגן, האָט גאַר געפאַקט אַ יונג לאַשיעקל, און דיך ט'מען אַריינגעפערעט אַן אַלטן תרח, און נאָך מיט אַ צעיאַטערטער כאַלקע.

בראַניע האָט מיט עקל אַ שפיי געטאָן אויף בולאנעמס גריווע, אַ פאַרניכטנ־דיקן קוק געוואָרפן אויפן שלים־מזלדיקן ברודער און זיך צוריק אין שטוב אַוועקגעלאָזט.

שמעונען האָט אַ ביסל ס'האַרץ פאַרקלעמט פאַר אַזאַ נישט דערוואַרטעטן קבלת־פנים, נאַר פונדעסטוועגן ט'ער אויסערלעך געהאַלטן פאַסאַן און מיטן זעלבן שמייכל, קאַלטבלוטיק און זיכער אַ זאָג געטאָן אין דער ריכטונג פון דער אַוועקגייענדיקער שוועסטער.

— פּוּסטיאַקי סודאַריניע, פאַטאַצקע וועט מיר גיין אין באַראָזשנע* נישט ערגער פאַר אַמעריקעס טראַקטער.

בראַניע טאים שוין אַבער נישט געהערט, און דער קלענערער חברה האָט עס קאַרג וואָס אינטערעסירט. די לעצטע זענען גלאַט געווען קאַפּאָול אַנצופאַלן אויף שמעונען, עס אויסדראַפען די אויגן, זיך אַריינרייסן מיט זייערע יונגע דריבנע ציינדלעך אין זיין, שמעונס, האַריקן גאַרגל אַריין און עס אַזוי לאַנג בייסן ביז ער וועט, דער מאַכנאַוועץ, זאָגן, ווהיין ער האָט ערגעץ פאַדוקט די קאַרטאַפליעס, ווהיין ער האָט ערגעץ דעם קאַנסקע־זוב פאַרטעכערט, די טאַרבע פּראַצע, וואָס ער האָט אויפן טאַטנס פעלץ אויסגעביטן און נאָך, און נאָך. אַך, וואָלטן זיי עס... נאַר... טראַכט זיך דער פּערציניעריקער וועווקע

(* באַראָזשנע — דער ריווטשאַק, וואָס בלייבט נאָכן אַקער־גאַנג, דער תלם.)

— וואָס פאַראַ ווערדע האָבן זיי, אָנעלכע פּיצלעך, קעגן די האַרטע, פּינערדיקע פּויסטן שמעונס? וועט ער שוין טאַקע נאַכאַמאַל פּרוּוון מיט גוטן, יאָ טאַקע מיט גוטן, באַשטימט וועווקע, מ'וועט אים, שמעונען, ראשית, זאָגן, אָז ער וויל שטאַרק, שטאַרק עסן דערנאָך וועט ער אים זאָגן, אַז... אָז אַפילו מ'עט אַראַפּ־נעמען העלפט קאַרטאָפּליעס, וועט נאָך אַלץ אויף, וריעה בלייבן איבער און איבער, וועט עס נישט העלפן... וועט ער זיך צעוויינען, און וויינען וועט ער שטאַרק און בעטן וועט ער רחמים כאַטש איין קאַרטאָפּליע, ער וועט אַפילו שמעונען פאַרזיכערן, אָז דער שאַלעכץ וועט נישט גיין אין ניוועז, ער וועט עס אומקערן צוריק... מיט די גאַנצניקע אייגעלעך וועט ער עס אומקערן... און כאַטש פון דער נעכטיקער מאַכוקע שניידט עס אינעווייניק מיט פּערצן מעסערס, און כאַטש דער בויד איז אויפגעפּוועט פּול, און דאָך ווילט זיך עסן, וועווקע האַלט נישט אים:

— שמעון! — רופט ער אים אָן מיט אַ נכנעדיקן טאָן.

— וואָס?

— גאַרנישט!...

און שוין איז זיך וועווקע מתיאש אין זיין ווענדונג, אַ האַפּנונגסלאָזער פּרוּוו, ער וועט נישט געפן, אדרבה, ער האָט גאָר אַן איינפאַל, ער וועט טאַקע אַהין שטילערהייט אַרויפקלעטערן און וועט גוט באַקוקן די באַנטענעס דער נאָך די סטריכעס, דערנאָך... דערנאָך גאָר די דרעש־מאַשין, יאָ! — באַ־שטימט דער פּערצניעריקער וועווקע — נאָר שאַ און שטיל זאָל זיין, און פאַרן אַוועקגיין טוט ער פאַראַכטונגסזול שמעונען אַ זאָג:

— גיסטו ניט קיין קאַרטאָפּליע?

— פּראַווע נישט קיין הינטישע שטיק! — ווערט שוין שמעון ביז און קאָן

בשעת מעשה נישט פאַרגעסן, אָז די פּרעסערס האָבן אים שוין אַזוי אויך צע־געסן אַ „מאַיאַנטעק מאַיִס“.

שמעון האָט פון ערגעץ דערקויבערט אַ סנאַפּ קאַמיש, פון דעם דעם צע־בלעטערטן עק אָפּגעהאַקט און האָט עס פּאַטאַצקען אין יאַסלע אונטערגעוואָרפן.

4.

נאַסע וואַלקנס האָבן זיך מיט שווערער דריקנדיקער לאַסט איבער דאָרף געטראָגן, אַ שטיפּעריש רעגן־ווינטל האָט איבער ברייטע חושכדיקע גאַסן גע־הוליעט, זיך אין שוואַרצע קאַליוזשעס פּאַליושקעט און עס מיט שמוציקע דריב־נע טרויפן איבער צעווייקטע קאַמישאַווע דעכער צעשפּריצט.

ביי אסתר־ריווען אין פּאַרהויז האָט שוין לאַנג דער קאַנעצל מיט אַ רויטלעך מידן צינגל געפּלאַטערט און דיניקע זיילן סאַזשע צום סטעליע געשלענגלט, הילצערנע פּלעקלעך זענען מיט אַלערליי לייטשקעס געווען באַוויקלט, מיט צע־ריסענע שליעס, מיט צוימען און מיט אַ פּאַר געפּאַלירטע אַרטישקעס באַהאַנגען, און געשמעקט האָט עס מיט אַלטן דושעגעכץ.

בראַניע איז אויפן טאַפּטשאַן מיט צוגעזשמורעטע אויגן געלעגן, זיך פון זייט אויף זייט געוואָרפן און האָט ס'פאַריסן נעזל אין דלאַניע געטוקט, און ווען פון נאַסע וואַלקנס טוט אַ שאַס מיט טוקנדיקן שרויט אויף אסתר־ריוועס שויבן, ווערט איר סומנער אויפן האַרצן, צאַפּלט זי, בראַניע, ציטערט און גורעט זיך איין טיפּער אינבם קישן.

— גיב מיר, בראַניעלע, אַ ביסל וואַסער — האָט קוים די מיטליעריקע אַסתר־ריווע אַרויסגערעדט.
— נאָך וואָס, מאַמע, רויע וואַסער? — האָט זיך בראַניע פון טאַפּטשאַן פאַרהויבן — כּוועל בעסער מאַכן טיי. סאַכאַרין איז נאָך אַ ביסינקע פאַראַן.
— סע שוואַכט מיר נאָר ס'האַרץ פונם סאַכאַרין. גיב, טאַכטערקע, אַ ביסל וואַסער — בעט זיך די פאַרשוואַלענע אַסתר־ריווע.
— וועל איך כאַטש מאַכן געזאַטן וואַסער, מיט קוראַי וועט עס לאַנג נישט דויערן.

און נאָך אַט דעם געזאַטענעם געטראַנק ווערט אַסתר־ריווע, פאַר געדע־ריס־ספּאַזמעס געוויינטלעך פאַרצויגן אין אַ טרייסלדיקן בלו־פאַרשוואַלענעם קנויל. באַטאַפט איר בראַניע דעם קאַלטן שטערן און קוקט צו הילפּסלאָז, ווי פון אַ פאַר גאַנגליווערטע אויגן קוקט שוין אַפּשר אַ לעצטן מאָל די מאַמע אַרויס.
איבער די שטאַק־פינסטערע שוויבן האָט אַלץ דער רעגן געשמיסן און ערגעץ אַרויף אויפן שפיץ דאָך טײַך דער שטיפּערישער ווינטל פאַרקליבן און האָט לאַנגזאַם און אַבלדיק אין קוימען געפייפט.

— שטאַרבן... הינד מיינס... טאַטע... רייסן זיך פאַרוואַרגענע ווער־טער ארויס פון אַסתר־ריוועס איינגעפאַלענער ברוסט.
ס'האַרץ האָט בראַניע פאַרקלעמט, טרערן האָבן זיך חוצפהדיק געריסן, נאָר זי האָט באַצייטנס ס'האַלו פאַרשלאָסן, די ליפּן פאַרביסן און איז אַזוי אַ ווילע גולמדיק געשטאַנען: וווּ נעמט מען ווערטער?
— ניין, מאַמעשי... עסט לעבן... דו דאַרפסט לעבן... ביזט נאָך אַזוי יונג מאַמעשי און וועסט געזונט ווערן... אַט וועלן מיר מאַרגן איינזעצן קאַר־טאַפּליעס, זאַלסט נאָר זען, מאַמעשי, ווי אונזער ווינטער־ווייץ איז אויפגעגאַנגען — אַזוי גריין און געדיכט.

בראַניע גלעט דער מאַמעס בלויע פעכקע באַקן, ווישט פון זיי ס'פליסי־קייט און בעט איר, דער מאַמעשי, נישט זאַרגן.
— אַט, נאָך אַ ווילעטשקע, און זיי וועלן שוין האָבן שרייצייטיקע רעטעכ־לעך אין מאַרגן וועלן זיי שוין האָבן אַ באַרשט אויף שטשאַוועל; אַ גוטן באַרשט וועט זי מאַכן, אַט וועט זי שוין זען, די מאַמעשי, מיט סאַכאַרין אַ ביסל וועט עס זיין.

— וואָס מאַרגן, זאַל ער, דער מאַכנאַוועץ, באַלד געבן אַ ביסל קאַרטאַפּל — רופט זיך עמיצער אַן פונם אויוון.

בראַניע ווייסט, אַז פון עטלעכע קאַרטאַפּליעס קען זיין די בעסטע ווער־טשערע אין דער וועלט. היינט וואַלט זי דער מאַמען מהיה געווען, נאָר וואָס איז דער טראַכטן, וואָס? — טרייבט זי פון זיך אַט די קלעפיקע מחשבה, זי ווייסט פאַרויס, אַז שמעון וועט ניט געבן, זי ווייסט אַבער גלייכצייטיק אויך, אַז שמעון איז גערעכט, אַז מען האָט אים אַזוי אויך צעפטרט דעם מאַס.

אַז די טיר האָט זיך אַ האַסטיקן עפּן געטון און שמעון איז אַריין אַ צע־ווייקטער מיט אַ שלייע אויפן אַקסל, איז, ראשית, זיין בליק אויף יענער בעט געפאַלן, וווּ די מאַמע האָט קרעכצנדיק געגליווערט. האָט ער זיינע ווייניש־ל־אויגן אַ ביסינקע פאַרזשמורעט און האָט פּלוצים א פּרעג געטאַן בראַניען:

— צי ווייס זי אפּשר, וווּ דער קנויל מיט דראַטוועס איז?

שמעון וואַלט זאָגן, אַז ער האָט נאָך היינט נישט געגעסן, אַז ער האָט גאַנץ

פרי טיי געטרונקען. דערמאנט ער זיך שוין, און ווייטער איז פון קאפ ארויס. א גאנצן טאג ט'ער ארויגעבלאנקעט איבער דארמיש-ברייטע גאסן. דא איז ער ביי ר'שבתין געווען אנטלייען א שטילוואגע איבער ארענקע, און דארטן. ביי די ליטמאנאוויטשעס מכוח צונויפשפאנען זיך. אז סך-הכל דארף מען אין צווייטן נומער בוקער* זעקס פערד און א נומער 1 וועסטו נישט קריגן, כאטש לייג זיך אין מיטן גאס און וויין, נישטא. אפילו אויף דער פראקאט-סטאנציע נישטא. איז געווען איינס, האט אים נאך יענע וואך אונטערגעכאפט הענעך מאיר-איצעס. וואס-זשע דען? — מיטן אקער, באשטימט פאר זיך שמעון און עקבערט אריין די אל אין שלייע אריין. און אן אקערל האט שמעון א גוטס, טאקע א פערווע נומערל — פאר צוויי פערד פונקט. וועט ער זיך צונויפשפאנען מיט ביינישן, און אראפ פון מארק, ווינציקער עולם, איז די שמחה גרעסער, און „פאטאקע" איז טאקע א וויל פערדל, די כאלקע פארציט זיך שוין און מיט א שטיקל וואליק אונטער דער שלייע וועט ער גיין נישט ערגער פאר אמעריקעס טראקטער.

און אט אזוי טראכטנדיק ווארפט זיך שמעון מיט אל און דראטווע. ס'הארץ טוט א קלעם: ס'ווילט זיך עסן. נאר וואס-ווען? — ס'דאך נארישקייטן. פון דער זריעה וועט ער קיין הויפן נישט אראפנעמען און אייגנטלעך וויל ער גארנישט אזוי שטארק עסן. סע ווייזט זיך אים אויס. נישט מער, וואס ס'ציט אים צו דער ערד. קייין כוח איז נישטא. פונם גיין אוודאי, פוסיאקי!

— ער ט'זיך עס א ביסל אנגעהולכט היינט — טוט ער א זאג, ווי זיין שטיי-גער איז, נישט קוקנדיק קיינעם אין די אויגן אריין. נאר קיינער רופט זיך נישט אפ און ס'הארץ קלעמט.

— וואלסט כאטש אראפגענומען עטלעכע קארטאפליעס אויף וועטשערע — וואנט בראניע פארט א זאג צו טאן.

— נאך דאס פעלט נאך.

— יא, יא, שמעון, סע וועט גאר...

— אי, בראניע, כ'בעט דיך, הער אויף צו רעדן. -- שלאגט איר שוין שמעון איבער די רייד נישט אן כעס.

— שמעון! — פרווט זיין שוין בראניע אנטשיידן — כ'ווייס, ברודערקע, אליין, אז מע טאר עס ניט. אבער ביי לייטן רעכנט מען זיך ניט דערמיט. און אפשר זענען זיי טאקע גערעכט. כ'פרעג דיר, וואס פארא ווערט ס'עט האבן די צוקונפטיקע זריעה-גערעטעניש, אז מירן עס נישט זוכה זיין צו פארזוכן? בראניע כאפט א קוק אויף דער מוטער, הערט ווי יענע זשיפעט קוים, א פארכליאנעטע, פארווערגט עס ווידעראמאל אין האלז. איז זי עס קראפטלאז צו דערשטיקן, צעוויינט זי זיך:

— שמעון, טייערער, — וויינט זי שטיל, אסתר-ריווע זאל ניט הערן, און דאס קול אירס איז אזוי בעטנדיק ווייך — זאל ער נאר צווען, ווי זייער מאמעשי מוטשעט זיך. וועט עס אים גאר קיינמאל נישט פארדריסן, וואס זיי אירע קינד דער, האבן איר מיט הונגער פארמאטערט. אז זיי... האבן איר ביז צום שווערן טויט דערבראכט, אז זיי... זיי... זיי זענען די תלינים געווען. אויף אן איי-גענער... מאמען... תלינים...

(* בוקער — אן אקער מיט עטלעכע לעמישן.)

האָט עס אַ פּרעס געטאָן אינעווייניק, האָט שמעון דער שלייע אויף דער פּאַדלאַגע אַרונטערגעלאָזט, דעם פנים אין זיי זלאָניעס איינגענומען אינדרייען זיך איינגעקארטשעט און סע שרייענדיק-שטיל געוואָרן.
 ניין, בראַניע וואָלט זאָגן, אַז עמיצער כליפעט ערגעץ, עמיץ שטיקט זיך, אַז סע פיבערט שמעונס העמדל אויף די ברייטע פלייצעס.
 — וואָס איז מיט עס? — כאַפט זי אים אַרום מיט אירע דאַרע שוועסטער-שע הענט.

נאָר שמעון שווייגט, עטעמט קוים אַריין מיט וואַרגנדיקער לופט, ווייל אינעווייניק איז אַזוי שווער געוואָרן, אַזוי שווער, איז עס אַ רחמנות אַ מאַמען אַרויסצוווייזן, פאַרקרעמפּעוועט ער שטייף די פאַק-ציינער, פאַרקוועטשט די פּווי-סטן און טוט זיך אַריס צום טיר אַרויס.
 — וווּהין? — שרייט אים נאָך די צעשראַקענע בראַניע.
 — נאָך קאַרטאַפּליעס! — האָט שטאַק-נאַכטיקער דרויסן אויף פעלדער ביי-נאַכטיקע אַז עכאַ צעטראַגן.

5.

זון האָט זיך שוין אַ צייט אין „אלימלכס סטאַוו“ געבאַדן, ווען יאָהאַן דיקר הויט איז פאַרבייגעפאַרן די הרעבליע. נאָכן וואָגן האָט אַן אונטערגעבונדענער בוקערל מיט פיר דרייבנע לעמישן געווייאַנקעט. נאָך אים האָט זיך מנחם-טעפּ-לוישקע אויף אַ בידקע געהעצקעט און האָט מיט גדלות אָנגעטריבן זיין בלינדע שקאַפּע. ביידע אַקס-זייטן האָבן ווי טשאַטעס ראָבן געקראַקעט און האָבן שוואַלבן פון נאָך נאַקעט-הרעבליע-ווערבעס אויף טעפּישע ברייטן פאַרטריבן. יאָהאַן האָט אַ יונק געטאָן אַז זיין קאַמפּאַניאָן, האָט עס מנחם באַלד פאַר-שטאַנען און האָט מיט אַ האַסטיקן „טפור-ר-ר“ אַ קערעווע געטאָן זיין שקאַפּע צום וואַסער און איז אַליין פון בידקע אַראָפּ, און כאַטש זיין בלינדע האָט איינ-גענורעט די מאַרדע אין קילן וואַסער אַריין איבער די נאָזלעכער און האָט גע-שמאַק געזופּט, האָט מנחם דאָך אונטערגעפּייפט, געגלעט איר די ליטקעס און האָט אין זיך עפעס אַזוינס אַ צערטלעכעס געמורמלט, גלייך ווי אַן דעם איז דאָס פאַיען אַן אומזין. האָט אים אַבער יאָהאַן דערמאַנט, אַז דער טאַג שטייט נישט און אַז מען דאַרף אָנגיטן די פאַט. האָט זיך מנחם אַ וואַרף געטאָן אונטערן אַקס, אַפּגעטשעפעט אַן עמער און האָט צוגלייך מיט יאָהאַנען אין וואַסער געטיאַפּעט ביז די פאַס איז פול געוואָרן. האָט יאָהאַן דערנאָך אויף די פערד אַ ניאַקע געטאָן, זענען זיי פונם שידוועג לינקס אויפן צוועלפטן אוטשאַטאַק אוועק און פאַר-שוונדן זענען זיי אַהינטער בערע-וואַלפּס מאַהילע.

אויף שמאַלע טעפּישע וועגן האָבן זיך געצויגן וועגענער, אַרבעט באַלאַ-דענע מיט דייזשעס וואַסער, מיט קלומיקלעך מאַיס און מיט אַן אַקערל נומער 1. צווישן זיי האָבן זיך נישט זעלטן פּוסגייער גערוקט מיט סאַפעס אויף די פלייצעס און מיט טאַרבעלעך זריעה אונטער אַרעמס. געווען זענען עס אַמערסטן, אַט די פאַמעלעך גייענדיקע, אַלמנות, רויט-אַרמייאישע סאַלזאַטקעס און גלאַט מיידלעך-יתומות, וועלכע האָבן ערשט נישט לאַנג טאַטעס אויפן בית-הקברות איבערגעפּעקלט, טאַקע יענע טאַטעס, וואָס זענען פון די ערשטע פּראַטעסטאַנטן געווען קעגן נישט געשטויגענעם תענית און וואָס זענען אַזוי זיך אַוועקגע-שטאַרבן אַן אַ צוואַה אַפּילו.

א שטיל ווינטל האָט איבער פוסגייערס לאַפּציעס געפּאָכעט און האָט מיט פּרילינג־פּרישן רויערד־גערוך די נאַזלעכער גערייצט.
ערגעץ אויף אַ זייטיקן שלימד האָט זיך אַ רייטער באַוויזן. דאָס פּאַרכאָר־מענע פּערדל אונטערן רייטערס היפּשן קערפּער האָט ליכט געהאַלאָפּירט. נאָך זיין אַנטבלייזטער טשוּפּרינע האָט מען שוין פּונדערווייטנס ביינישן — שמענס קאַמפּאַניאָן — זעקענט. און אַז בייניש האָט איבער אַ פעלד־אויטשאַ סטאַק דערזען „אַ קאַראַוואַן הוילע ווייבער“, האָט ער מיט באַרוועסן פּוס אַזאַ שטויס געגעבן ס'פּערד אין ריפּ. אַז יענער האָט אויסן הויט אַן עק פּאַרדראָלעט און איז אַוועק פּאַלכסון איבער די ניוועס.

די ערשטע, וועלכע האָט באַמערקט דעם רייטער, איז קוילע די סאַלדאַטקע געווען. האָט זי באַצייטנס געוואָרנט:

— מיידלעך, דער בורלאַק, היט זיך.

— וואו — או — אוס?

— ביינישקע פּורט.

— בעי—ניש! האָבן מיידלעך פּאַרחידושט אויסגעצויגן און האָבן פּאַר־שנעלערט דעם טראַט.

הינטער די פּליינעס האָט זיך שוין בולט דערטראַגן דאָס טעמפע טופּען פון קאַפּעטעס און טאַקע פּאַלד:

— דאָראַווי בולי, ווייבער!

— פּור ווייטער!

— האַ? קוילע? — איז איר בייניש פּאַרפּאַרן מיטן פּערדס נאַזלעכער אויף

די אַקסלען אַרויף. קוילע האָט זיך כּלומרש דערשראַקן און האָט זיך אַ וואָרף געטאַן צו די מיידלעך מיט אַ קוויטש.

— בעי—ניש, פּאַרכאַפּט זאַלסטו ווערן!

— ס'ט זיך דערשראַקן, כאַ־כאַ־כאַ — האָט בייניש גאָר אַנגעקוואַלן —

כאַ־כאַ־כאַ, זי טײַזיך גאָר דערשראַקן — ט'ער געווינקען צום איבעריקן וויי־בערשן עולם, וועלכער האָט זיך פּונם וועג געזייטיקט און געסטאַרעט אַדורכ־צולאַזן דעם אומגעווינשענעם רייטער.

— מיט די סאַפּעס וועלן זיי עס זייען קאַנסקע־זוב — האָט בייניש

איבער זיי געשפּאַט.

— מיטן טראַקטער, — האָט גיטעלע, די יונגסטע, איראַניש געענטפּערט.

— „מיטן טראַקטער“, כאַ־כאַ, אויך אַ זייערן, כּוואַלט גאַר זען, ווי אַזוי

איר וועט עס מיט די סאַפּעס לויזן דעם באַדן.

— לאַך, לאַך, בייניש!

— ווער לאַכט? — האָט זיך בייניש פּאַרענטפּערט — זעט ביי גיטעלען...

פון גיטעלעס... אַן אַ, האָן מען טאַקע צעפּלאַצט ווערן פּאַר געלעכטער, כאַ־כאַ־כאַ, כּוואַלט נישט אויס.

גיטעלע האָט האַסטיק איבערגעוואָרפּן די טאַרבעלע מאַיס פּאַרשטעלנדיק

אויפּן צערויסענעם קאַפּטל דאָס, וואָס איז עטוואַס אַנטבלייזט געווען. די מייד־לעך האָבן זיך אויף איר אומגעקוקט און זי האָט זיך פּאַרויטלט.

— איר'ט געזען, מיידלעך? — האָט בייניש ווידער אַ שפּאַר געטאַן ס'פּערדל

צו קוילען און בדעה געהאַזן ערגעצווו ביי איר עפּעס אַנטאַפּן, האָט עס אים אַבער אַזאַ מאַרדעווע גיטאַן, אַז ער האָט דערזען שטערן. און אינם מיידלשן

געפילדער אין געלאָף טײַזר גאר באַמערקן ניט געקאָנט. פון וואָנען סײַ שײַט זיך אויף אים דער האַגל שטעקנס.

— פאַר מײַנעטוועגן אויך — האָט גיטעלע אונטערגעהעצט — אָט אַזוי.
— אוועק, בורלאַק! האָט קיילע געבאַסעוועט — טראָג זיך אָפּ פון דאַנען.
— פּפּיוט! האָט בײַנײַש אַ יאָג געטאַן דעם בוציק — נאַסטאַיאַשמע ציגן.
כאַ-כאַ-כאַ — טײַזר זײַ שוין פון ווייטן אויסגעלאַכט, כאַטש געלאַכט טײַזר מיט קרעמינעס.

6.

אויף אַ סאַך נײַועס האָבן שוין לעמישן מיט נאַז דעם אויבערפּלאַך גע-
גריבלט. רעדלעך אַקערשע האָבן מעטאַליש קלינגענדיק גערעדט. אויף אייניקע
שטחים — באַשטאַנעס פּאַראַיאַריקע — האָבן מײַדלעך מיט סאַפעס דעם
באַדן צעהאַקט און האָבן זיך געמאַכט האַרץ: „סײַ גײט בײַ זײַ ניט ערגער, ווי
מיט דזשינטס טראַקטער“.

יווײַגשטױוו האָבן נײַועס אויפגעגאַנגענער ווינטער-קאַרן מיט פּלאַטערדיקן
גרינס זיך אַרייַנגעקלינגעוועט אין שוואַרצערד אַרײַן. צעפאַטלט. פּרילינגדיק און
גריין האָבן זיך גראַזיקע מעזשעס איבער צעאַקערטע אַוטשאַסטקעס געשנירלט
און אויסגעזען האָט צעקעסטלטער כּטעפּ ווי פּאַסן געשניטענער לעקער.

בײַנײַש האָט זיך געכאַפּט, אַז שמעון קער דאַרטן אַרויסשפּרינגען פון דער
הויט וואַרטנדיק אויף אים, טײַזר דעם בוציק מכּבּד געווען מיט אַן יאַבעריקן
שטויס אין ריפּ און האָט האַלאַפּירנדיק זיך געלאַזט צו שמעונס אַוטשאַסטאַק.
פּאַרבייגעפאַרן בערע-וואַלפּס מאַהילע, האָט ער באַמערקט אויף דער זײַט אַן אײ-
בערגעקולעט: וואָגן.

— זדאַראַווי בולי! — האָט זיך בײַנײַש געגריסט, האָט אים אַבער קײַנער
נישט אָפּגעענטפּערט. „אַ-האַ, אויף יענער זײַט אַוטשאַסטעק, הימם, קאַק-ראַז
אין באַלקע“. בײַנײַש האָט העציש-פּאַרוזיכטיק באַבליקט דעם אַרום און איז אַראַפּ
פון פּערד. „יאַהאַנס וואָגן? יאַ! — אָט ליגן אַפּילו זײַנע, דאַנציקער פענטעס“.
האָט בײַנײַשן פּין איינער אַ פּלאַקסענער טאַרבע אַ זעטיקן שמיכל געטאַן, טײַזר
זיך דערלאַנגט אַ קראַץ אין פּאַטילניצע, דערנאָך עס אונטערן גאַרטל פּאַרשטעקט
און:

— פּפּיוט!

שמעון איז קוים נאָכן אַקער נאַכגעגאַן. אינעווייניק האָט געוויינלעך גע-
נאַגט, דער מאַגן האָט נאָך אַלץ עקשנותדיק געמאַנט און האָט בײַז און
קרענקלעך געמורטשעט, די פּיס האָבן זיך אונטערגעקאַסעט. פּונדעסטוועגן
האָבן די פּערדלעך אונטער שמעונס אָפּטן וויאַ פּרײַלעך געשפּאַנט. און אַז
„פּאַטאַצקע“ איז זיך אין באַראַזשנע געגאַנגען, ווי אַן אלטער ברדדעט, האָט
עס שײַנענען הנאה געטאַן.

אז זון האָט זיך העכער אויף בלויען הימל אַרויפגעקײַקלט, איז אין שוויי-
סיקע פּאַכוועס פּאַרנע געוואָרן. האָט שמעון סײַ העמדל מיט די לאַפּציעס אַראַפּ-
געוואָרפּן און האָט באַרויכ מיט תּענוג געקנאַטן די ברוינלעך קילע גרייפּלעך
פון אויפּגעריסענע באַראַזשנעס.

— דיך אָפּבײַטן, שמעון? — האָט בײַנײַש צופּאַרנדיק אַ פּרעג געטאַן.
שמעון האָט זיך נישט אומקוקנדיק אַ וויאַקע געטאַן אויף די פּערד, אַ

מרוקן שמיכל געטאן און איז צווישן העסטיקער נאכן אקער. עטוואס נאנדיק האט ביינישן אן אנטשולדיגונג-געמיל בנדריקט. האט ער אין פארלעגנהייט צווישן פליענס פאנעקעס. שמעון איז אבער שוין ווייט פארויס-ארוק אין גיבן אקער-שאפן.

— שמעון — האט אים בייניש אנגעיאגט — אט על איך דיר אפטייטן, הא?

— מ'דארף נישט.

— זאל איך פראגעווען?

— מ'דארף נישט, מאך מיי

בייניש האט זיך א לאז געטאן צום וואגן, נאר האט פלוצים א צי געטאן דעם פאנועד אזוי, אן בוציק האט זיך אויף די פאדערשטע פארהויבן.

— שמעון, הא, שמעון?

— וואס ווילסטו?

— נעם א זשמענעיע קוקרווע.

— קוקרווע? ווי קומט צו די קוקרווע?

— כ'האב אים געפאיעט — האט בייניש אנגעוויזן אויף בוציקן — ביי

קרישטאפארעווקער פאנטאן. דערוויל האב איך מיר געכאפט, אז ניט ווייט דארף ערנען אקערן מיי א באקאנטער קרישטאפארעווקער כאכאל, הריצקא דער קירנאסער, קענסט אים?

— נו? — האט שמעון שוין וויכער ווערנדיק געהייסן פאטאצקען זיך

אפשטעלן.

— בין איך ציגעפארן און געבעטן אנטלייען איבער ארענקע א טארבעלע

קוקרווע.

— אאא, דערפאר האסטו זיך געזאמט.

— וואדען מיינסטו?

בייניש האט פאריסן ס'הענדל, ארויסגעצויגן פון דארטן א פלאקסעגע טאר-בעלע און האט שמעונען אנגעשאטן א פולן הויפן קוקרווע.

מיט טיפן דאנק האבן שמעונס ווייניש-אויגן אויף ביינישעס אנטפלויוטן בויך געקוקט: „ס'א ווילער יאט ער איד“.

— גיי-זשע, בייניש, מאך מיי איכל נאך א פאר מאל ארומגיין, עלן מיר

קארמענען.

און שמעון קוקט שוין ווידער צו מיט פארגעניגן, ווי די ברוינלעך-פעטע גרייפעלעך שיטן זיך מיט תמימות-דיקן קוראזש אויף זיינע בארוויסע פיס, ער טוט א שמיכל, א צערטלעך וויאקע אויף די פערד:

— האידא, יאטו, האידא! — גייט ער זיי נאך אין שנעלן אקער-טראט.

ווייל איבער 200 סאזשען איז א געוויינלעכער אוטשאסטקאווער שליאך מיט אן איבערגעקוליעטן וואגן, מיט הייסע מיי, מיט ביינישעס קוקרווע.

שמעון כאפט א קוק פון אהינטער דער דלאניע, זעט ער, ווי פון א שייטער-הויפן וואלען ווייסע זיילן רויך. ווייטער זעט ער נעבן וואגן ביינישן און הויך ביינישן? .. נאך עמיצער, ווער-זשע זאל עס זיין? קיילע? משוגע! ... און

ווער נאך? — א-הא, מנחם און גיטעלע, דוכט זיך, אויך, וואס זאל עס זיין?

— האידא, נבלות! — איילט זיך שמעון און קאן נישט ביישטיין דעם אויפ-

געברויטן פלאנטער: „ווער זאל עס זיין? מ'ראנגלט זיך ... בייניש? ... יא, ביינישן“.

האָט זיך דער אַקער אויף א זייט איבערגעקוליעט, זענען די פּערד פּאַפּעריק
דער ניווע פּאַרקראַכן און שמעון האָט אין איילעניש זיך אַ יאָג געטאָן צום וואָגן
און די בייטש האָט רוגזהדיק אין זיינע הענט געהודזשעט.
— זע, בראַניע! — האָט זיך פּון שמעונס טיאַכענדיקער ברוסט אַ קרענק-
לעכער ברום אַרויסגעריכן.

— בראַניע! — האָט זיך די בייטש פּון שמעונס הענט אַרויסגעגליטשט און
איז אינם רויכעדיקן שייטער-הויפּן אַריינגעפּאַלן — איז אונזער מאַמע געשטאַרבן?
האָט אָבער בראַניען קיילע פּעסט אין אירע אַרעמס פּאַרקלעמט, גיטעלע
האָט זי דעם פנים מיט וואַסער באַטריפט און האָט זי איבער די האַר געגלעט.
— איז אונזער מאַמע געשטאַרבן! האָט שמעון גולמדיק געקוקט אויף
בראַניעס בלאַסן צאַפּל, געזוכט עפעס אַזוינס אַ וויכס, האָט ער אָבער פאַר וויי
פּון יענעמס האַרצן קיין טרייסט-וואָרט נישט געפונען... איז ער אויף אַט
דער גאַנצער וועלט ביין געוואָרן... ט'ער דעם דיטל אַרויסגעצויגן און האָט
אים אין ווילדן טאַנץ צעהוידעט איבער מנחםס פּליצעס.
— פּאַרוואָס? — ט'זיך מנחם טעפּלשקע בפּירוש געוונדערט — פּאַרוואָס,
שמעון?

גאָר שמעון האָט אַליין נישט געוואָסט, פּאַרוואָס — צי וויל מנחם האָט
ביינישן טוט אַ שפּיצע געקלאַפּט, צי אפשר גאָר דערפּאַר, וואָס יאָהאַן איז אונ-
טערגעשפרונגען מנחמען צוהילף, יעדנפּאַלס האָט עס שמעון אַפּילו וויסן נישט
געוואָלט.

— די קוקרוזע גיב אַהער — האָט יאָהאַן פּון ביינישעס הענט אַ פּלאַקסענע
טאַרבע געריסן.

— האָ? וועמעכ קוקרוזע?

— אונזער קוקרוזע, שמעון, אונזער זריעה — האָט מנחם קיין צייט ניט
געהאַט רעכט אַפּצוענטשערן.

— אייער זריעה, זאַגסטו, האָ? — האָט שמעון אַ ביטערן קוק געגעבן אויף
ביינישן — האָ? דו בורלאַק איינער, הריצקאַס קוקרוזע דערציילסטו.
אַ בלוז-פּאַרשוואַלענער מיט יאַפּאַניש-שמאַלע וויינשלאַ-אויגן, מיט האַריק-
פּעסטע הענט און מיט אַ דיטל אַ בעריאַזעווען, אַ צעהוידעטן האָט שמעון גאָך
אסתר-ריווען קדיש געזאָגט...

עולים

(פ ר א ג מ ע נ ט)

אין יפוער האפן האט מען פארטאגט שוין אראפגעלאזט די „עולים“. די גרויע שוף, דרייקוימענדיק געבויט, ווי א פעסטונג, האט ארויסגעשאטן די פאסאזשירן אין מיטן ים אויף שמאלע לאדקעס און צעלייגט זיי קופעסווייז, ווי באנדעס פיראטן.

ס'האט געגרויט. דער ים, אן קאליר, האט זיך איבערגעגאסן און זיך געפעלדלט אינם באגינען-נעפל. בארוועסע אראבער אין ווייטע פאלע-הויזן, ווי ים-קאמטשקעס, זענען געווען פארווייז צעשטעלט איבער די שמאלע געפאקטע טייך-לאדקעס און געזעגט דאס וואסער מיט די רודערס. דאס האבן זיי ארומ-געקרייזט די גרינע טקאלעס, וואס זענען צעווארפן איבערן ים-דעק, ווי ווילדע וואסער-געוויקסן — און נישט צוגעלאזט, אז א שוף, וואס קומט אין יפו, זאל זיך שטעלן אין אריינטאר, זאל אריינלאזן דעם שנאבל.

די „עולים“ האבן גענומען אויסשטייגן אויף דער אפענער ים-טרעפ און געבליבן שטיין מיט האק און פאק פארן צאל-אמט.

א קאלטע זון האט זיך געוועקט און געצונדן מיט געבראכענע שטראלן דעם ים-פלאך, אלט-יפו האט גערשפעט. די נאקנס פון די אפגעשונדענע מויערן האבן געברענט. אנגעוהייצטער פרימארגן איז געקראכן איבער די שמאלע ליקעס און ים-געסלעך, איבער די בלינדע, אפגעקירישלטע הייזער, ווו א וואנט קלעטערט אויף א וואנט, א נישע אויף א נישע. ס'איז געווארן ליכטיק אפילו אין די טיפע געטרעפלטע גראטן, וואס ליגן אנגעווארפענע, אנגעשא-טענע, ווי אויפגעטוועמטע דעקאראציעס.

די פאסאזשירן, וואס האבן איינציקווייז זיך ארויסגעשאטן דורכן שמאלן צאל-אמט-טויער, האבן אויפן ערשטן בליק נישט געוויסט, וואס מיט זיך צו טון. נאכדעם. ווי די באאמטע האבן ביי זיי רעוידירט די פעסער, דורכגעווארפן די געפעק, אפגענומען קאפ-שטייער, זענען זיי איצט געבליבן שטיין אויסגעהוילטע. טייל האבן זיך געקווענקלט, צי זיי געפינען זיך מיט אן אמת אויף דער ארץ-ישראל-יבשה. מען איז נישט זיכער געווען, צי מען האט נישט אראפגעשטעלט א פוס אין ארגענטינע, צי אין אפריקע. דער עולם האט געטאפט מיט די אויגן ארום זיך, געשנאפט. דער עולם האט געזוכט א גאר-יקי, ווו מען קען איבער-כאפן דעם ערשטן פרישטיק .

אָפּגעוואַרבער דעם צאָל-אַמט זענען הייפּלעך מענטשן אַפּוואַרטערט געקראַכן
אויף אַ לאַנגער שטיינערנער מויער, וואָס האָט זיך געצויגן לענג-אויס דעם
האַפּן, זיך געטונקען אין מאַך און זיך געשוואַנקען אין די גרינע שימל-כוואַ-
לויכט. זיי מויער האָט געקייטלט דעם יפּוער ברעג, אָפּטיילנדיק ס'וואַסער פּון
דער יבשה.

מענער, ווייבער, קינדער, ווער ס'האָט אָפּגעוואַרט אַ ברודער, ווער אַ
מאַמע, ווער אַ שוועסטער-קינד, האָבן זיך אויסגעקוקט די אויגן איבערן ים,
נאָכצייילנדיק די אַנגעקומענע שיפלעך, וואָס האָבן טוצנדייז אַרױסגעוואַרפּן די
פּאַסאַזשירן אויף דער יבשה. טייל האָבן געהאַט שפּאַקטייטן. אַנדערע האָבן
געהויבן די האַנט-פּלאַכן איבער די שטערנס, נישט קענענדיק זיך פּונאַנדער-
קלייבן, אויף וועלכע לאַדקעס מען דאַרף פּריער האַלטן אָן אויג.
און מיטאַמאָל איז די מחיצה, וואָס האָט אָפּגעטיילט די פּאַסאַזשירן פּון
די אָפּוואַרטערס, זיך צעפּאַלן, דער עולם האָט זיך אויסגעמישט.
ס'האָבן זיך געהערט לשונות פּון פּוילישע יידן, פּון ליטווישע, פּון פּויל-
גאַרישע און פּון שפּאַנישע. אין געדראַנג האָבן אייגענע זיך דערקענט, קרובּים
האָבן זיך אַרומגעכאַפט. מען איז זיך געפּאַלן אויף די העלוער:

— אַבי אין ארץ-ישראל.

— געלויבט דער אויבערשטער, אַריבערגעקומען בשלום דעם וועג.

— זעסטו, ברוך, מיין סערטיפיקאַט האָט געהאַלפּן?

— האָסט אַמאָל אַ טראַכט געטאָן, שמואל, אַז מיר, זיי גאַנצע משפּחה

וועלן זיך דאָ באַגעגענען?

משפּחה-הויזן האָבן די „עולים“ זיך גרופּירט אַרום דער מויער. איטלעכער
איבער זיין בימל פּעפּעכנס. פּאַלד האָט מען זיך געדונגען מיט די טרעגערס,
וואָס זענען די יפּוילענער באַפּאַלן ס'האָב און גאַב און גענומען אויפּלאַך-
דענען אויף איהלען און אויף קעמלען.

אין פּראַקט האָבן זיך גערוקט געפּעק, וואַליזעס, קופּערטעס, און הינטער
די געפּעק — אַ באַזונדערע צעטער ייד אין אַ ברייטן גאַליציאַנער רבנישן קאַפּע-
ליש. לעבן אים האָבן נאָכגעצויגן אַ ווייב מיט זין און טעכטער. אויפּן ערשטן
קוק האָבן ביים ייד זיך געוואַרפּן די אויגן, ווי ביי אַ צעשראַקענעם האָז. ווי
ער האָט נאָך געמאַכט עטלעכע טריט פּאַרויס, האָט ער געלאָזט הינטער זיך
ס'בניינדיק ער האָט פּאַרקוועטשט די אויגן, דערנאָך זיך אויסגעצויגן אויף
דער ערד. ער האָט אַ קוש געטאָן די שטיינער, ווי מען קושט אַ ספּר-
חורה און געבאַמבלט אויפּן קול:

— צוויי טויזנט יאָר, ווי כ'האָב דײַך נישט געזען, דו ארץ זבת חלב ודבש...

— ווי לאַנג האָט ער דאָס „ארץ“ נישט געזען? — האָט אַ יאָלדישער

בחור אין קורצע האַקיי-הויזן, אן אויסגעבאַקענער, ווי אַ „צאַברע“ אַראַפּגע-
שריגן פּון דער מויער.

— צוויי טויזנט יאָר! — האָט אַ יידענע אין אַ טיפּער הויב אָפּגעענטפּערט.

— זענט איר דאָך, פעטער, עלטער פאַר מתולחן... — האָט דער

בחור אויסגעשאַסן אין אַ געלעכטער.

דער עולם האָט זיך געשפּאַלטן אין ביידע זייטן, ווי צוויי מויערן, לאַונדיק

פּריי דעם דורכגאַנג. בכבודיקע טוריסטן, פּאַסאַזשירן פּון ערשטער קלאַס און

פון צווייטער, זענען דורכגעגאנגען לייכט, מיט האנט-וואַלדקעס, גלייך זיי וואַלטן איצט אַראָפּ פון דער באַן, נישט פון שיף.
האַפּן-באַאַמטע, יידן, אַראַבער מיט לעדערנע אַקטן-טאַשן, האָבן זיך גע-
דרייט פאַרשמייעטע, צווישן די מאַגאַזינען און רעוויזיע-קאַנטאַרן. אַ ענגלישער
פּאָליס, וואָס האָט באַוואַכט דאָס שווערע אייזערנע טויער, האָט באַטאַפּט די
אָפּגעשליסענע טרעגעערס, וואָס זענען אָנגעקומען פון די פּאַסט-סקלאַדעס.
צוויי יונגע אַראַבער, שיך-פּוצערס, זייערע שוואַרצע הויזן פון הינטן ברייט,
מיט טאַרבעס, ווי די געזעסן וואַלטן ביי זיי געווען אָנגעשוואַלן — האָבן גע-
טראָגן איבער די אַרעמס קעסטלעך מיט באַרשטן, פלעשלעך גלאַזער, שוך-וואַקס
און פּאַמאַדעס. זיי האָבן זיך אויסגעזעצט לענגאַויס דער מויער, רופּנדיק
דורכגייער. און באַלד זענען זייערע פּוך-באַרשטן געלאָפּן מיט אימפעט איבער
צענדליקער פּאַר שיך.

אַ מיטליאַריקער פּאַסאַזשיר, אין די פּערציקער, מיט פּרישע רויטלעכע
באַקן, וואָס, זינט ער האָט אַראַפּגעשטעלט אַ פּוס אויף דער יבשה, איז ער
פון יעדער קלייניקייט נתפעל געוואָרן, האָט איצט געלאָזט שטיין אַ וויילע זיין
פּרוי מיט קינדער און זיך צוגערוקט צו די שוך-פּוצערס. ער האָט מיט חשד
זיך איינגעקוקט אין זייערע פּנימער און אַ פּרעג געטאָן:
— זיי זענען אויך אַחינו בני ישראל?
— איר מיינט, דאָס זענען תּימנער יידן? — האָט איינער פון עולם אים
פאַרהאַלטן.

— די באַרווע האָבן זיי די זעלבע.

— וווּ האָט איר געזען תּימנער יידן?

— געזען האָב איך נישט, נאָר מען האָט מיר דערציילט וועגן זיי, וועגן
די שוואַרצע יידן, נאָך אין פּוילן. — האָט דער פּאַסאַזשיר זיך געגרויסט מיט
זיין לומדות. — פאַראַן פאַרשידענע סברות וועגן זייער אָפּשטאַם. מען רעדט
אַהין, מען רעדט אַהער, אָבער איך רעכן, דאָס מוזן זיין די קינדער פון דער
מלכת-שבא און שלמה-המלך.

דאָס איז געווען יצחק בייטנער. טייל „עולים“ האָט אים שוין גוט גע-
קענט פון דער שיף. זיי האָבן געוויסט, אַז דעם ייד האָט אין פּוילן „די האַבער
געשטאַכן“. ער איז געפאַרן נאָך ארץ-ישראל פון „וויילטאַג“. ער האָט נישט
געקענט פאַרטראָגן, וואָס דער „פּאַלאַק“ האָט איבער נאַכט, אַזוי ראַפּטום, אַן
בוך-ווייטיק צוריקגעקראָגן זיין מדינה, און כּהרף עין געקומען צום אויספיר, אַז
אויך יידן דאַרפן צוריק אָפּנעמען זייער לאַנד.

נעבן אים איז געשטאַנען זיין זעכצן-יאַריקער זון מענדל, אָנגעטאָן אין
אַ פּוילישער פּריצישער „בעקעשע“, אויפן קאַפּ — אַ גימנאַזיסטן-היטל. דער
זון האָט זיך פּונקט אַזוי באַגייטערט מיט יעדער זאַך, ווי דער פּאַטער. בייטנער
האָט אים טאַקע געפירט פאַר אַ האַנט, באַטאַפּנדיק דאָ אַ שטיינער-וואַנט, דאָרט
אַ שטיק אָפּגעקרישלטע מויער און זיך דורכגעשמועסט:

— נו, ווי געפעלט דיר, מענדל, דאָס איז יפו! געדענקסט, ווי ס'רעדט
זיך אין תּנ"ך וועגן יפו? מען האָט דאָך די גאַנצע שטאַט אַמאָל צוריקגענומען
פאַר אַ שיבוש. ס'איז פאַרקויפט געוואָרן פאַר אַ פאַר זילבער-שטיק.

ס'האָט זיך דורכגעשטופט אַ רירעוודיק מענטשל מיט אַ פאַר באַקן און אַ גאַמבע, באַרעקט מיט שוואַרצע צעפעלעך האָר. ער האָט אַרויסגעשטעלט דעם איינציקן טשעמאַדאָן כּוּן דער האָנט, נישט צולאָונדיק צו זיך קיין טרעגער און זיך צעשריגן:

— יידן, ס'איז נישט קיין תּכלית, בלויז נתפעל צו ווערן פון די יפּוער וואַל-פּיש. מען דאַרף אָביסל אויפהייטערן דעם „קל ווּומר“ אויך ... און איך בין טויט הונגעריק. וווּ איז דאָ דער בית-החלוץ?
אַפעסן וועט מען אין „מטבח-העולים“ — האָט אַ צווייטער אים איבערגע- האַקט — דערנאָך וועט מען גיין אין בית-החלוץ.

— אַט קומט דער פּקיד! — האָט עמעץ אויסגערופן.

— וועט ער אונז אָהינפירן?

— וווּ? צו דער אַכילה?

— געגאַנגען זאָל ווערן, יידן, געגאַנגען!

משפּחהווייז, באַלאַדנט מיט געפּעק, אַ ריי נאָך אַ ריי, ווי דאָס וואַלטן געווען אַרויסגעטריבענע „גולים“, האָבן די „עולים“ זיך געלאָזט צו דער עמיר- גראַנטן-קיד.

אויפן וועג, לענג-אויס דעם האַפּן האָבן זיך געצויגן ווי שורות, באַזאָר- געסלעך, אַראַבישע קלייטן, טיפּע, אויסגעוועלבעטע, ווי טונקעלע גראַטן, אינע- ווייניק זענען געווען צעלייגט שוכטער- שטעלן, סטאַלעריי-וואַרשטאַטן, קופּער- שמידערייען.

באַרוועסע הינדוסן, מעסער-שלייפּער, זענען דאָ און דאָרט געשטאַנען אין די שוועלן, איבער די שטיינערנע שלייף-רעדער און געטון מיט בקיאות זייער מלאַכה. מוסולמענישע היטל-מאַכערס האָבן געפרעסט „טאַרבוטן“ אויף שווערע, קופּערנע פּאַרמען. זיי האָבן אויסגעפאַרטיקט פעסקעס, רויטע פעסקעס מיט פּראַנזן — אַ צודעק אויף מאַכמעדאַנישע קעפּ.

פון ים האָט געיאָגט אַ געזאַלצענע קילקייט, וואָס האָט געטריקנט די ליפּן. הינטער די אָפענע ים-געסלעך, צווישן די באַזאָר-ליקעס, האָבן אַרויס- געשטעקט אַראַבישע גאַסט-הייזער און גאַר-קיכן. פון דאָרט האָבן זיך געטראָגן שווערע, צוגעזענקטע ריחות, וווּ דאָס פרעגלעכטס פון געבראַטענע פעטסן און פליישן האָט געריסן די נאָז און געקרעקט אין גאַרגל.

אַראַבישע האַפּן-טרעגערס, לאַסט-אַרבעטער האָבן, דורכגייענדיק, זיך צו- געזעצט אין די שוועלן פון די גאַר-קיכן. ווער ס'האָט פאַרצויגן זעם זויג-שלוידן פון אַ נאַרגילע, ווער ס'האָט טועם געווען אַ פּיטע מיט גרינע פעפּערלעך, ווער אַ געזויערטן קנאַבל-סאַלאַט.

רעכטס האָט זיך געצויגן אַן אָפענער, אָפּגעליידיקטער מאַרק, אַ זיץ-אַרט פאַר וויסטע קונצן-מאַכערס, פאַר סעדאַנער האַקוס-פאַקוסניקעס, פאַר לויזערס און בעטלערס. אַנטקעגן מאַרק — אַ מעטשעט מיט נידעריקע, שווערע ווענט, מיט איינגעזונקענע שוועלן און איבער די ווייסע קופּאַלן — ווי אַראַבישע קעפּיעס — אַ דינער פאַרריסענער טורעם, ווי אַן עגיפּטישער אָבעליסק.

מענדל איז געגאַנגען נאָכן פּאַטער. ס'האָט אים געקיצלט אין האַלז ביז צום ברעכן, וואָס טיפּער ער איז אַריין אין אַראַבישע געסלעך, אַלץ שווערער און קילער איז אים געוואָרן, אַ פרעמדע וועלט, פרעמדע שאַטנט, וואָס פאַראַ שייכות

האָט דאָס אַלץ מיט דעם ארץ־ישראל, וואָס ער האָט אויסגעוואַרעמט ביי זיך אין חומש, אין די הומש־מעשיות? און אפשר האָבן אַזוי אויסגעזען די אַבות, די נביאים? באַרוועסע, אָפגעשליסענע, געוויקלט אין אַבאָיעס, ווי די אַרעמע שוועל־זיצערס דאָ אַרום מעטשעט?

זי בילדער, די באַגעגענישן האָבן מענדלען מער נישט געהייטערט. ער האָט זיך געשעמט עס אַרויסצוזאָגן דעם פּאָטער. און ווען נישט זי עטלעכע יידישע פּקידים מיט די אויסגענייטע מאַג־דודס אויף די אַרעם־בענדער, ווען נישט די העברעישע אויפשיפטן אויף די שילדן, וואָלט ער זיכער געווען, אַז ער איז אַריינגעפאַלן איצט אין אַן אַראַבישער מדינה.

ס'איז געוואָרן ליכטיקער און טומליקער. פון אַ נישע, ענג, ווי אַ טויער־שפּאַלט, האָט אַפּערגעשלייכט אַ געבויענער וואַסער־טרעגער, מיט אַ פּולן לאַגל אויף די פּלייצעס, אַ קעמל־טרייבער, וואָס האָט געפירט הינטער זיך אַ קאַראַוואַן, האָט אים עזותדיק פאַרשטעלט דעם וועג. ביידע האָבן זיך איבערגעקוקט מיט אַזאַ האַס, גלייך די שנאָה וואָלט געפּלאַקערט צווישן זיי פון דור־דורות. דער קעמל־טרייבער האָט צוגעוואָרפן אַ קללה דעם שונא. דער לאַגל־טרעגער האָט אים צוריקגעשיקט כּפּל־כּפּלים. ער האָט אים אויסגעמיטן צום אויסגעמויערטן שטאָט־זייגער, וואָס האָט זיך געצויגן אַרויף, אַרויף, שיכטנווייז, שטאַקנווייז, ווי דער בבל־טורעם.

אַנטקעגן דעם שטאָט־זייגער האָט זיך געהויבן די „סאַראַיע“ — אַ מעכטיקע רעגירונגס־געביידע מיט גזימטן, מיט קאַלאַנעס. אויף די ברייטע, פּלאַטשיקע טרעפּ, וואָס האָבן געפירט צום אַריינגאַנג, איז געשטאַנען אַ באַוואַפנטע פּאַליציי־וואַך, די ביקסן פאַרשפיצט מיט באַגנעטן.

פאַר אַ פּלאַטשיק אַראַביש הויז מיט קראַטעס אין די פענסטער און אין די טירן, ווי דאָס וואָלט געווען אַ תּפּיסה, צי אַ האַרעם־שטוב — זענען די עולים שטיין געפליבן. דאָ איז געווען דער מטבח־עולים. אויסגעהונגערטע, ווי נאָר עמיגראַנטן קענען זיין, האָבן זיי זיך אַריינגעשאַטן אין די אָפּענע טירן.

ביי די לאַנגע טישן און בענק, האָט מען דערלאַנגט אין בלעכענע טעפלעך קאַכעדיקע שוואַרצע קאַווע, שוואַרץ ברויט מיט מאַרמעלאַד. דער עולם האָט גע־שלונגען מיט אָפּעטיט און געוואָרן אויפגערוימטער. צונגען האָבן זיך פּאַנאָדער־שרויפט. מען האָט געשלאָסן באַקאַנטשאַפט.

דאָס רירעוודיקע מענטשל, וואָס האָט ביים שיף דער ערשטער געמאַנט אַנ־בייסן, האָט זיך דאָ געשפּירט ווי אַן אמתער בן־בית. ער האָט געקייט אויף ביידע באַקן. האָט געזופּט די שוואַרצע קאַווע מיט אַ מין זשליאַקען און אַריינגערעדט: — ס'ערשטע נאָכן אַנבייסן פאַרפאַר איך אין אַ האַטעל אין תּל־אָביב. כ'בלייב נישט אין יפו.

— איר מעגט בלייבן אין בית־החלוצ — האָט אַ וווקסיקער יונג מיט אַ פאַר בריטשעס־הויזן אים איבערגעהאַקט.

— דאָס האָב איך דיך נישט געפרעגט — איז דאָס מענטשל געווען באַ־לידיקט — מיינסט, האָטט צו טון מיט אַ „גרינעם“? כ'בין שוין ט'צווייטע מאָל דאָ.

— קענט איר טאַקע גלייך מאַכן אַ „השיבנו־נאָזאָד“, נאָך איידער די שיף שווימט אָפּ — האָט אַ צווייטער אַריינגעוואַרפן.

א באגלייטער, וואָס איז אָנגעקומען מיט אַ הייפל טוריסטן האָט זיך אַרײַב־
געמישט:

— שאָ, שאָ, אַזוי איז מען מקבל פנים די נייע „עולים“?

— ווען איך בין ס'ערשטע מאל אַהערגעקומען, איז גאַנץ יפו געווען איין
שטיק עיפּוש — האָט דאָס מענטשל אריבערגערעדט צו די באַזעצטע טישן —
ס'איז געווען מיט צוואַנציק יאָר צוריק, אַז דער ערשטער באַלעגאַלע איז דורכ־
געפאַרן אַ יפּוער גאַס, זענען די אַראַבער אים נאָכגעלאָפּן, ווי אַ ביין ווּנדער
און אָנגעכאַפט דעם וואָגן פאַר די רעדער... פון אויטאָמאָבילן איז אָפּגערעדט...
אַלץ האָט מען געלאַדנט אויף קעמלען און אויף אייזלען. איצט, אַז ס'איז אויס־
געוואַקסן אַ כּרד, ס'בויט זיך, זאָגט מען, אַ נייע שטאָט, אַ תּל־אַביב, הייסט ער
מיך צוריקפאַרן.

דער עולם האָט אים באַוואַרפן מיט פּראַגן .

— זייט איר דאָך אַן אַרץ־ישׂראל־ייד?

— וווּ בויט זיך תּל־אַביב?

— וואָס האָט איר דאָ געטון מיט צוואַנציק יאָר צוריק?

— וואָס איך האָב געטון דאָ מיט צוואַנציק יאָר צוריק? — האָט דאָס
מענטשל אָפּגעמאַסטן די נייגיריקע פּנימער, וואָס האָבן זיך צו אים גערוקט פון
אַלע זייטן — מען איז מיר דאָ נישט אַקעגן געגאַנגען מיט קיין טראַמפּייטן.
קיין ציוניסט איז דעמאָלט אויף קיין רפּואַה נישט געווען... און מיט וועמען זיך
אַן עצה צו האַלטן, האָב איך אויך נישט געהאַט. קיין היימישער, פּוילישער ייד
האָט נישט געוואָלט פאַרן. געלאָפּן אַהער זענען בלויז ליטוואַקעס, אַדעסער
חובבי־ציון. האָב איך מיר אויסגעבויט אַ הייזל און געמאַכט אַ פּאַפּע־פּאַבריק.
פאַרוואָס דווקא אַ פּאַפּע־פּאַבריק? געמיינט האָב איך, אַז ווען מען גייט בויען
אַ ניי לאַנד, דאָרף מען האָבן פּאַפּע, אַ סאָך סמאַלע... און וואָס איז געווען
דער סוף? די פּאַפּע איז אויסגעלאָפּן, דאָס הייזל איז פאַרברענט געוואָרן, און
איך, קוים אַ לעבעדיקער, האָב אויסגעקראַצט אויף אַ שיפּס־קאַרטע און עוקר
געוויי פון דאַנען...

אַ גרופּע חלוצים, צומייסטן איבערגעוואַקסענע יונגען אין רייטער־הויזן און
אין צוגעשניטענע שטייול מיט רוסישע העמדלעך, פאַרמאַכט ביז צום האַלז,
האָבן זיך פאַרקליבן אין אַ זייט פונם עס־צימער. זיי האָבן זיך נישט צוגעהערט
צו די שמועסן און אַלע אינאיינעם האָבן אָנגעהויבן ריטמיש אַ ניגון, ווי אַ
סאָדאַטסקע געזאַנג.

בין איך מיר אַ חלוצל,

אַ חלוצל פון פּוילן, —

גיי איך מיר אין שיכעלעך,

שיכעלעך אַן זוילן.

חברה האָבן אונטערגעכאַפט:

חלוצ, חלוצ, חלוצ, חלוצ,

חלוצל פון פּוילן, —

הויזן טראַגסטו לאַטע אויף לאַטע,

שיכעלעך אַן זוילן.

אינער אין צעפאַרענעם זעלנער־שיגעל, אַ שווער־לייביקער חלוצ האָט

אָרױסגעצױגן פֿון אַ הױנטער־קעשענע אַ האַרמאָניקע, װײַ ט׳צײַט אַרױס אַ פרומער
ײַד אַ שניי־טױך. ער האָט פֿאַרצױגן עטלעכע טענער, דערנאָך האָט ער זיך
אַװעקגעשטעלט אין דער פֿאַזע פֿון אַן אַקטיאָר און פֿאַרגעזונגען :

באַנען, פֿורן און מײַדלעך פֿיל :

דבורה, ציפע, חוה ;

און זײַ ליפּערן אַ גאַנצן װעג

ברױט מיט שװאַרצע קאַװע — — —

דער עולם האָט צוגעקלאַפט :

חלוקי, חלוקי, חלוקי, חלוקי, . . .

דער שװער־לייביקער יונג האָט פֿאַרגלאַצט די אױגן און װײַטער געזונגען :

— — — און אַ מעלה האָט די קאַװע,

ציקאַריע מיט סאַכאַרין,

זי פֿירט אָפּ דירעקט

פֿון פרעשבורג ביז װײַן . . .

דער עלטערער עולם, אָן אומצופֿרידענער, האָט זיך געקרימט פֿון די גע־
זאַנגען, װאָס האָבן געשמעקט מיט קאַזאַרמע, מיט שקאַצישקייט. מען האָט גע־
רוקט פֿון זיך די לײַדיקע קאַװע־טעפּלעך מיט די קרישקעס ברױט. מען האָט
זיך אַרומגעשטעלט פֿאַר זײַער הברה, װײַ פֿאַר אַ בײַז װונדער. צומײַסטן האָט זיך
געערגערט יצחק בײַטנער. ער האָט זיך צוגערוקט צום רעדל יונגוואַרג :

— פּע, אַזעלכע לידלעך זײַגט מען הײַנט דאָ ? סע שמעקט דאָך מיט גלות.
דאָ שױן, נאָכן אַרײַבערגײַן די שבעה מדורי גיהנום דאַרף עפעס זײַן אַגיל
ואשמחדיק, װוּ ביסטו ? — האָט בײַטנער געזוכט זײַן זון — מענדל, טו נאָר אַ
הויב אַ טאַן !

דאָס רירעוודיקע מענטשל, דער געװעזענער פּאַפּע־פּאַבריקאַנט, האָט פֿאַר־
כאַפט דאָס אַרט, װוּ מענדל האָט זיך באַדאַרפט אַװעקשטעלן, און צעשרויפט די
הענט, װײַ אַ דיריגנענט.

מענדל האָט זיך פֿאַררױטלט, װײַ אַ בר־מצוה־בחור, װען מען רופֿט אים
ס'ערשטע מאָל אױף צו דער הפטורה. ער האָט געװאָלט צוליב טון דעם פּאַטער.
אָן פֿאַרװאַס און פֿאַרװען האָבן זיך געריסן פֿון אים טענער, קלאַנגען, װאָס האָבן
עפנט ס'מויל, און װײַ אױף צו להכעיס האָט ער זיך נישט געקענט דערמאָנען
געװאַרט, מען זאָל זײַ מצרף זײַן, צונױפּגיסן אין אַ געזאַנג. ער האָט שױן גע־
קײַן אײַן ליד. צי פֿון רוגזה, צי פֿון בושה, אָז ער װעט זיך אױסגליטשן. — מענדל
האָט אָנגעהויבן :

שם פֿאַרץ, חמדת אַבות,

תתגשמה כל התקות,

אָן אומצופֿרידענער בר־נש, װאָס האָט זיך געדרייט צװישן די טישן און
געשנאַפט מיט דער נאָז, װײַ אַ שפֿיר־הונט, האָט נישט געקענט פֿאַרטראָגן די

התלהבות, וואס האָט אַרומגעכאַפט דעם עולם. ער האָט זיך געווענדעט צו
בייטנערן:

— איר זייט ערשט היינט אַראָפּ פון שיף, און איך שטעק שוין אין דעם
מדבר דריי חדשים. און כ'קען אייך זאָגן, פון ארץ־ישׂראל האָט שטענדיק גע-
שמעקט מיט טרייקעניש. ס'איז גאַרנישט אַזוי אַגיל ואשמוזיק... אַהער פירט
מען אונז ווי אַ סטאַדע בהמות, ערגער, ווי דעם דור־המדבר. און דער אַרײַנפאַר
אין יפו! — דער יונגעראַמן האָט זיך געטאַפט פאַר דער נאַז — עיפּוש!

— אַ וואָ, דיבורים! — האָט אַ זקן, ווייט ווי אַ טויב, זיך אָפּגעשטעלט פאַרן
בר־נש און אים באַטראַכט מיט זיינע רויטע, קורצזיכטיקע אויגן.

— דאָס איז ער גערעכט — האָט אָן אויסגעפראַנטעוועטער יונגעראַמן
אַרויסגעהאַלפן — אַ לייטישער פּאַרט האָט שוין אין יפו געמעגט זיין. ווי איר
קוקט מיך אָן, בין איך אַ באַרייזטער יונגעראַמן. און וווּ כ'פּין נאָר אַלץ נישט
אויסגעפאַרן, אין אַלעקסאַנדריע, אין ביירוט, צי אין מאַרסעל, זענען אומעטום
דאָ אויסגעמויערטע האַפּנס, און אין יפו מוז מען זיך אַלץ צושיפּן, ווי אין
טערקס צייטן.

— אין דעם זענען שולדיק די ציוניסטן — האָט אַרײַנגעוואָרפן אַ מיטל־
יאַדיקע יידענע, אויסגעבעט, אויסגעפּולט פון פּאַרונט, ווי אַ מעוברת.

— פאַרוואָס עפעס די ציוניסטן? און נישט אונזער מאַנדאַטן־מאַכט, די
רעגירונג? — האָט אַ חלוץ, אָן אויסגעבאַקענער, צונויפגעלייגט זיינע רויטע
ליפּן, ווי געטרוקנטער קעלבאַס.

— די רעגירונג? וועלכע רעגירונג? — האָט דער קורצזיכטיקער זקן צור
ריקגעשמיסן דאָס וואָרט — דער ענגלענדער איז אַ גנב, און ביי אַ גנב מוז מען
פּאַדערן, אַנדערש באַקומט מען נישט צוריק...

אַ צעפאַלעטער ייד מיט אַ בייזער פליבקיט אין יעדער תנועה זיינער, האָט
זיך געטראָגן אַרום זי לאַנגע טישן, ווי אָן אַקראַבאַט. ווי נאָר איינער טון
עולם האָט אַרויסגעוויזן התפעלות, ווי איינער האָט זיך צעקרעכצט פון פרייז —
דער ייד האָט אויף אַלץ געענטפערט מיט אַ פול מויל געלעכטער. ער האָט
לאַנגזאַם צוגעשפּאַנט צום זקן:

— צווישן אונז זאָל עט בלייבן. וואָס האָט איר צו ענגלאַנד? ענגלאַנד
האָט ליב דעם תנ"ך, זי האָט ליב דעם עס־הספר. נאָר וואָס דען? יידן אַליין
זענען קיין פּאַלק נישט. מען גיט זיי אַזאַ מתנה, ווי אַ לאַנד, און זיי ווייסן עס
נישט ווי צו נעמען... און כ'וועל אייך זאָגן נאָך אַן אַפיקורסות — האָט דער
ייד זיך איבערגעבויגן — ארץ־ישׂראל איז קיין לאַנד אויך נישט. ס'האָט קיינמאַל
נישט געקענט שפייזן די איינוויינער.

— און וואָס פאַראַ מדינה איז דאָס שוין — האָט אַ צווייטער אונטערגע-
כאַפט — אַז אַפילו פאַרצייטנס האָט מען פּימסנהאַלץ און עלפאַנטבין צו בויען
ס'בית־מקדש געמוזט אַזש פירן פון ווייטע לענדער.

— אַ שיינע פּראָפּאַגאַנדע פאַר ארץ־ישׂראל מאַכט איר, יונגעלייט.

— ס'איז אמת! — האָט עמעץ אויסגעשריגן.

— אַזאַ אמת דאַרף מען אויסבאַהאַלטן — האָט אַ פאַררויטלטער זיך

אַנגערופן.

— ער מעג רעדן, דער חלוי, ער האט גענוג געליטן פארן לאַנד. ר'האַט שוין געפֿיבערט, געהאַט מאַלאַריע...

— וואָס הייסט געפֿיבערט, געהאַט מאַלאַריע? — האָט אָן אָנגעפֿאַמפעטער ייד, אָנגעפֿעלצט, אָנגעשוכט ווי אָן עסקימאָס, זיך אַרויסגערוקט — און אָן ס'קומט אַהער אַ ייד פֿון אַ גאַנץ יאָר? ער צעברעכט זיך, ער לייגט אָן ס'פֿאַר־מענק, און צום סוף — קיין באַזיץ, קיין דאָך איבערן קאַפּ... הייסט דאָס נישט געליטן? אָן אַזאַ ייד דאַרף אויף איינמאַל אויסשפּיען אין אַרץ־ישׂראל דאָס, וואָס ער האָט אָנגעזאַמלט אַ לעבן לאַנג אין גלות, איז עס דאָך נישט „אַרץ זבת חלב ודבֿש“, איז עס „אַרץ אוכלת יושביה...“

— אזוי האָבן גערעדט די „מרגלים“ — האָט בייטנער אַ בייזער אויסגערופֿן.

— טאַקע די מרגלים! — האָבן קולות צוגעהאַלפֿן.

— אויב אַ מרגל — איז דער צעפֿאַלעטער ייד אָנגעלאָפֿן ווי אַ מגיד — דאַרף מען אים לייגן אין חרם אַריין.

— אַוודאי אין חרם אַריין!

— אין חרם!

דער געליאַרם איז געשטיגן.

אַ פּקיד, אין אַ בלויען מאַטראָזן־ראַק, איבער ביידע אַקסלען ווייסע אויס־גענייטע מגן־דודס, ווי עפֿאַלעטן, האָט זיך געשטעלט אין דער טיר און געמאַלדן, ווי אַ קאַנדוקטאָר:

— צוגרייטן ס'געפעק. מיר גייען אין בית־החלוי.

אהרן קאווע [חל-אטיב]

אויפֿן פֿאַרהער

מיטן שוואַרצן אַגצוג אין אַ וואַכן־טאַג, האָט גאַלדמאַן אויסגעזען אַ פרעמ־דער זיך אליין, ער האָט געהאַלטן ביים עפענען די טיר צום גיין און הערמאַנט זיך, אַז ער האָט פֿאַרגעסן אַז געמען עפעס אויפֿן קאַפּ.

— אַ שיינ פנים וואָלט איר דאַרטן געהאַט אָן אַ היטל.

ער האָט אָנגעהויבן נישטערן אין דער שאַפֿע, אַרויסגעטילעפט פֿון אַ ווינקל אַ צעקנייטשט היטל, אָפּגעקלאַפט און אויסגעלייכט עס, און אַז ער האָט גע־פרוווט אָנטאָן, איז עס אויפֿן קאַפּ נישט אַרויף, גלייך דער קאַפּ וואָלט איבער־דער צייט, וואָס ער האָט עס נישט גענוצט, אויסגעוואַקסן. ער האָט עס אויסגע־צויגן אויף אַ קני און אָנגעטאַן. נאָר עס האָט אים נישט געפֿאַסט.

— נו, ווי זע איך עפעס אויס אַצינד? — האָט ער געפרעגט דאָס ווייב.

— ווי אן אמתער חזן — האט זי געענטפערט און פון אים האט היינט צו טאג אראפגעצויגן. — וועסט עס שוין דארט אנטאן.
ער האט זיך געלאזט גיין צום אויטא, אויסגעמיטן בעקאנטע, ווי ער וואלט געגאנגען א גנבה אפטיאן.

דער אויטא אין שטאט אריין איז נאך ליידיק געווען. אז גאלדמאן איז ארויף האט זיך דער אויטא א לייכטן וויג געטאן, ווי א שיפל. ער האט זיך געזעצט, געשראקן זיך, טאמער וועט אנקומען א היימישער, זיך זעצן לויפן אים און פרעגן ווהין ער האט זיך אויסגעפוצט. און ווען ס'איז ארויף א פרעמדער אין געזעצט זיך אויף א צווייטער באנק, האט גאלדמאן זיך צוגעזעצט צו יענעם א צופרידענער.

עס איז אריין א באקאנטער און געהידושט זיך אויף אים פונדערווייטס :
— וואס איז, גאלדמאן? אויף א חתונה?

ער האט געענטפערט בלויז מיט א שמיכל, ווער דארף דען וויסן, אז ער, אן ארבעטער, וואס איז לאנג שוין ווייט פון יידישקייט. פארט פארדינגען זיך פאר א חזן? שפעטער, אז ער וועט שוין האבן די פאר פונט אין קעשענע, וועט אים נישט אנגיין.

פון איר, פון זיין ווייב, שטאמט דער איינפאל.

יעדעס יאר, פאר ראש-השנה, זענען אין אים אויפגעקומען די גוונים פון דאוונען, וואס זענען אים געבליבן אין זכרון פון אמאל, ווען ער האט, ייגלווייז, געזונגען ביי א חזן. ער פלעגט איבערזינגען גאנצע שטיקער פון דאוונען.

— כ'לעבן, ווי דו וואלט געקענט עפעס פארדיגען דערמיט — האט ס'ווייב צו אים געזאגט — ס'גייט צו ווינטער און די קינדער האבן נישט וואס אנצוטאן.
— מאכסט א שפאס.

ער האט זיך נישט געגלויבט, אז זי מיינט דאס ערנסט.

— כ'מיין עס גאנץ ערנסט.

פארוואס נישט? — האט ער שוין אויך א טראכט געטאן. א פאר פונט וועלן שטארק צונוץ קומען.

— ווו-זשע שאפט מען זיך א שול?

— אז מען זוכט געפינט מען. — האט זי וואויל-ווייבעריש געענטפערט.
ער האט זיך דערמאנט אן זיין באקאנטן לאנדסמאן, וואס איז קהלים יענעם אין דער שכונה, עטלעכע קילאמעטער פון דאנען, אויפן וועג אין שטאט אריין. יענער האט אים געדולדיק אויסגעהארט. זיין גבאזשע חוצפה האט זיך מיטאמאל איינגערומפן, איבערגעגאנגען אין געמאכטער עניוה.

— כ'וואלט זייער געוואלט דיר העלפן. נאך אליין קען איך זיך נישט „מעכטיקן“. גיי צו צום צווייטן גבאי און זאג, אז איד האב דיך געשיקט.

— „כלי-קודש“ — האט גאלדמאן מיט פארדראס א טראכט געטאן. נאך עס האט אין אים שוין געטליעט אן עקשנות דורכצופירן די זאך.

— שרייב מיר אן עטלעכע ווערטער.

ער האט עפעס אנגעשריבן, פארקנייטשט דאס, אריינגעמאכט די עקן איינס אין אַנדערן, ווי א פראשעק.

דער צווייטער ייד, א הויכער, א דארער מיט ביזע תקיפישע אויגן, האָט
איבערגעלייענט דאָס צעטל :

— ווי הייסט איר ?

— גאלדמאַן.

— אַדון גאלדמאַן, איר וועט קומען די צווייטע וואָך, אַרום מיטוואָך אָונט
אין שול אַרײַן, מ'דאַרף דאָך הערן, ווי איר „זאָגט“.

עפעס נאָך עמיצער רופט אזוי „אַדון גאלדמאַן“. יא, זײַן באַלעבאַס, ווען
ער מאַנט בײַ אים דיר-הגעלט. ער האָט זיך זײַן אופן פון מאַנען. ער שטייט
בײַ דער טיר, רעדט שטיל און פאַרענטפערט זיך, אַז ער וואָלט נישט געמאַנט,
נאָר ער איז זײער געדריקט. מ'דאַרף אים טאַקע באַצאָלן.

און אַט איז גאלדמאַן אַצינד געפאָרן אויפן פאַרהער.

עס זענען אָנגעלאָפן אַקעגן די נידעריקע הייזלעך פון דער שכונה. גאלדמאַן
איז אַראָפּ פון אויטאָ און געלאָזט זיך גיין צו דער שול, אין די פענסטער האָט
געלויכטן אַ טריבע שײַן. ער איז אַרײַן איבערווייניק. עס איז נאָך קײנער נישט
געווען. אויפן עמוד, אין אַ ווינקל, האָט געברענט אָפּגעזונדערט פון דער וועלט
דער נר-תמיד. ס'פיער האָט אַלעמאַל אַרומגעלעקט דאָס גלאָז, וואָס האָט הייס
געגלאַנצט. אויפן עמוד איז געלעגן אַן אַלטער סידור. ער האָט זיך צוגעבויגן.
דער ריח האָט אים דערמאַנט אין זײנע אַמאָליקע פרומע יאָרן. ער האָט דעם
סידור צוגענומען צום פנים און לאַנג אַרײַנגעזויגן אין זיך יענע פאַרגאַנגענע
צײַט. געעפנט דעם סידור, געטראָפן צו דער שמונה-עשרה „ רפאנו ה' ונרפא“.
אומעטיק און פאַרגעסן האָבן די ווערטער צו אים געקוקט. ער האָט זיך אינגאַנצן
אַנגעשפאַרט אַן עמוד, אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ. די פינסטערניש איז געוואָקסן
אַרום אים, ווי ווענט. עפעס האָט אָנגעהויבן רירן זיך אין דער שול. ער האָט מיט
שרעק אויפגעהויבן דעם קאַפּ, אַרומגעקוקט זיך. קײנעם נישט געזען. פון אַרײַן האָבן
אַראָפּגעגלאַנצט די צוויי לײבן און געקײכט אַן לשון. ער האָט גענומען אין דער
האַנט אַרײַן דאָס הייסע גלאָז פון נר-תמיד און פאַרויכטיק אַרומגעגאַנגען. אין
אַ ווינקל אויף אַ באַנק איז ווער געלעגן מיט אַ האַנט אויפן פנים, ווי צו
פאַרשטעלן זיך. גאלדמאַן האָט זיך געדרייט אַהין און אַהער, געקוקט אויף דער
אָפּגעריסענער הלבשה. די שײַך זענען פון אויבן דווקא גאַנץ געווען, נאָר פון
די פאַדעשוועס האָבן געפעלט גאַנצע טײלן און ס'האַבן אַרויסגעקוקט בלאַטיקע
שטיקער פיס פון לעבן די פינגער. דער שלאַפנדיקער האָט די האַנט פון פנים
אַראָפּגענומען מיט אַ קרעכץ, און גאלדמאַן האָט דערקענט דעם וואויל-באַקאַנטן
נאַר, וואָס וואַנדערט אַרום מיט אַ טאַרבע איבערן לאַנד. דער קרעכץ איז
גאלדמאַנען אויסגעקומען עפעס אַזאָ שכלדיקער. אַ נאַר קען אזוי נישט קרעכצן.
ווער ווייסט ? אפשר איז ער גאָר פאַרשטעלט פאַר אַ נאַר ? ער וועט זיך באַלד
אויפכאַפן און גאָר אָנהייבן רעדן צו אים קלוגע רײד. ער וואָלט זיך דערפאַר
דערשראָקן, ווי פאַר אַזעלכן, וואָס מע האַלט שוין פאַר געשטאַרבן און ער
הייבט זיך פלוצים אַן רירן. זײַן כוח הדמיון האָט געאַרבעט. אַט גיט זיך דער
נאַר ראַפטום אַ שטעל אויף און וואַרפט זיך אויף אים מיט הענט און פיס.
אַ ציטער איז איבער אים דורכגעגאַנגען. ער איז פון נאַר פאַמעלעך אַוועקגע-
גאַנגען און צוריקגעשטעלט דעם נר-תמיד. אויף די ווענט האָט שטיל זיך

גענומען רוקן אן אויטא ליכטיקייט און ווען ס'איז פארשווינדן האבן די ווינט
זיך איינגעטונקט אין גאך א גרעסערן הוישד. — וואס טו איך דא? — האט גאלדמאן
זיך געפרעגט, און שוין אנגעהויבן גיין צו דער טיר. עס איז אים באפאלן א
גאנדיקער אומעט. ער האט זיך דערמאנט אין זיין ווייב מיט די צוויי קינדער,
ווי אין ווייטע פארגעסענע קרובים. און אז ער איז שוין געשטאנען אין דער
טיר ארויסצוגיין, איז אנגעקומען דער הויכער גבאי מיט עטלעכע מבינים און
סתם יידן, וואס זענען געקומען הערן ימים נוראזידיקס.

— וואָס זיצט איר אין דער פינסטער? — האָט דער גבאי געזאָגט און
אָרויפגעדרײט די עלעקטריע.

דער גאר האט זיך אויפגעזעצט אין ווינקל, אַרומגעקוקט זיך מיט אויסגע-
בלאָצטע אויגן און געלאָזט זיך גיין צו דער טיר. דער גבאי האט אים אונטער-
געשטופט אויף דער פלייצע — גיי, גיי — און אליין איז ער געגאנגען אנצוינדן
די עלעקטרישע מנורה אויפן עמוד. ער האט אויפגעמישט אַ מחזור ביי „אתה
זוכר“ און אַוועקגעלייגט פאַר גאַלדמאַנען. די מנורה האָט געלויכטן אויפן מחזור
וואכעדיק און פרעמד. גאַלדמאַן האָט געזאָגט מיט אַ טרויעריקן ניגון און מיט
קאַלטקייט. ס'איז נישט געווען דאָס, וואָס אַמאַל. די אומגעריכט באַלויכטעגע
שויל האָט צוגעצויגן גייעריקע. פאַרחידושטע און שמיכלדיקע פנימער האָבן
געקלעפט אין די פענסטער פון דער מזרח-וואַנט.

דער גבאי איז געזעסן מיט אַ קרומער מבינותדיקער מינע און נישט
ווייט פון אים — אַ ייד מיט אַ לאַבוסעוואַטער באַרד, וואָס האָט געקוקט אים
אין פנים אַרײן, ווי אַ הונט, וואָס וואַרט אויף אַ ווינק פון באַלעבאַס. מיט די
הענט האָט ער געקנעטן און געקנאָדערט עפעס לעבן זיך אויף דער באַנק.
דער גבאי האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ אויף ניין צו די פאַר מבינים און
באַלד איז דאָס צונויפגעוויקלטע האַנטוך געפלוין אין קאַפּ אַרײן עמיצן.
וואָס איז געשטאַנען נישט ווייט פון גאַלדמאַנען. און די לאַבוסעוואַטע באַרד
האָט מיטאַמאַל זיך פאַרשלאָסן מיט אַן ערנסטקייט.

— די קאַמעדיע איז געענדיקט — האָט גאַלדמאַן זיך געטראַכט, און זיך
אַרומגעקוקט. דער גבאי איז צו אים צוגעגאַנגען און געזאָגט

— כ'קען אייך דערוויל קיין תשובה נישט געבן.

גאַלדמאַן איז געשווינד אַרויס פון שול. ער איז געווען צופרידן, וואָס עס
האָט זיך אויסגעלאָזט מיט גאַרנישט. זיין לעצטער סענטימענט פאַר יידישקייט
האט זיך אויסגעלאָשן. אַ באַפרייטער האָט ער זיך געלאָזט גיין צום אויטאָ. עס
האָט זיך געהערט פון ערגעץ האַלץ-האַקן. מסתמא גרייט ווער צו פאַר זיך אַ
יארעמע באַד קעגן נאַכט. דאָס האָט אים אַרומגענומען מיט היימלעכקייט.

דער אויטאָ איז געפאַרן לעבן נאַכטיקן פעלד, וווּ ס'האָט אַרויסגעקוקט
אַ ווייס הייזל מיט טונקעלע צוויי פענסטער, ווי אַ שלאַפנדיק פנים.

מ י נ י א ט ו ר ר ן

„גאָספּאַרדין סאַלאַמאַן“

1.

שוין אַ מידע, אינגאַנצן פאַרמאַטערטע זון האָט אויף גיך פאַרנומען לעצטע שטיקלעך פון אַלטן טאָג און אייליק פאַרלאָזן די שטאַט.
נאַכט. ס'צינדן זיך די לאַמטערן. בייכיקע טראַמוויען, פול געפאַקט מיט איילנדע פון דער אַרבעט, ווערן קלינגעוודיק און שטרענג.
ס'צעשאַטנט זיך. און שטיל, מיט שעמעוודיק פאַרקרימטן שמיכל, באַוויון זיך אין הימל, האָט לבנה זיך גענומען טוקן אין דעם בלוי.

אַנגעהויבן האָט זיך דאָס, ווי געוויינלעך פון אַ קלייניקייט: דער שטענדיק פאַרטראַכטער, מיט עפעס משונה מאַדנע געדאַנקען פאַרנומענער שלוימקע, גע- קומען פון דער אַרבעט און אַוועק אין וואַש-צימער זיך וואַשן, האָט זיך אָפּ געוואַשן, געלאָזט נאָך זיך דעם קראַן אַ נישט פאַרדרייטן.
— בעזאַבראַזיע! — האָט דער דירעקטאָר פונעם קאַרפּוס באַמערקט דאָס, אויף אים געגעבן אַ געשריי, — פאַר אַזאַ מין באַציונג צום געזעלשאַפטלעכן פאַר- מעגן — ווייסט דאָס? — איז ווינציק דורכטרייבן פון אינטערנאַט!
אַן אַנדערער אויף שלוימקעס אַרט וואַלט פשוט דערפון געמאַכט אַ געלעכטער, זיך איבערגעבעטן מיטן דירעקטאָר און נאָך אַפילו אויסגענוצט דעם דאָזיקן צופאַל צום ווערן מיט יענעם, מיטן דירעקטאָר, הייסט דאָס טאַקע, בעסטע גוטע פריינט. ווייל, בסך-הכל, איז גאָר יענער, דער דירעקטאָר, הייסט דאָס טאַקע, אַ זעלטן ווייכהאַרציקער בחור, אַ טייערער אַנצערעמאַניעסדיקער יאַט. אַנדערש, אַבער, איז דאָס געשען מיטן „גאָספּאַרדין סאַלאַמאַן“ (גאָספּאַרדין) האָבן אַלע אים גערופן מחמת זיין שטענדיקן בלאָזן פון זיך). יענער האָט נאָר אַנגענומען אַ פול מויל מיט וואַסער, נישט געענטפערט אַפילו מיט קיין איינ- ציק וואָרט און, פאַרשלאָסן אין זיך אויף דעם דירעקטער און „אייביקע שנאָה“, גענומען פאַקעווען זיין ראַנק.

— וווּהין? — האָבן זיינע חברים לויטן צימער ממש זיך צעלאַכט.

— דעם דירעקטאָר פרעגט! — האָט שלוימקע געגעבן אַ וואָרף.

און זיך אַפילו נישט געזעגנט, האָט ער געטאָן אַ שליידער מיט דער טיר. אַוועק...

דער דירעקטאָר, דערוויסט זיך וועגן דעם, האָט שיר פאַרלאָרן דאָס לשון. אַז שלוימקע איז נישט אינגאַנצן קיין נאַרמאַלער, האָט ער געוויסט. אַבער אויף אַזוינס גאָר, האָט ער זיך נישט געריכט.

און מאַדנע: ס'איז גאָר קיינעם נישט געפאַלן אויפן זינען, אַז שלוימקע פילט זיך אַצינד אַסולע גליקלעך, אַז שלוימקע האָט צופעליק היינט דערגרייכט

דאס, צו וואָס ער האָט אַזוי לאַנג שוין — אמת, אונטערבאווסטזיניק — גע' שטרעבט; ווערן באַליידיקט. אַריין אין דער זיסער ראַליע פון אַ „קרובן“ פון דעם אים „עקלדיקן, אוממענטשלעכן אַרום“.

לבנה, קונציק זיך פאַרקליבן אויף אַ וואַלקן, וואָס האָט שטאַרק דערמאַנט אַ קראַקאַדיל, האָט האַסטיק צעכראַסטעט די געגנט.

— ווי שוין! — וואָלט אַצינד געזאָגט „אַ מענטש מיט אַ געפיל“.

שלויםקע, אַבער, איז נישט פון די, וואָס „בוקן זיך צו ביימער און צו גראָוץ, האָט זיי אויף צעפיקעניש, זיך נישט אינטערעסירט מיט זיי, און האָט דעריבער פון דער מיטאַמאַל פאַר אים אַנטפלעקטער פרעכטיקער לאַנדשאַפט, חוצה, דאַרף מען זאָגן, שמוציקן, שוין שימלענדיקן טייכל, ביי וועלכן ער פלעגט שוין זיין פון די אַפטע געסט, כמעט, ווי גאַרנישט ניט באַמערקט.

— טרינקען זיך ... — האָט ער געגעבן אַ חוזקדיקן לאַך.

טרינקען זיך ט'ער נישט געהאַט דאָן קיין חשק (נישט געווען פאַקטיש, פאַרוואָס), נאָר וועגן איבערלאָזן אויף דעם דאָזיקן פאַר אים מיטאַמאַל זיך אַנטפלעקטן זאַמדיקן ברעגל זיין פידושאַק און דאָס היטל ... וועגן דעם האָט ער באַשטימט צו געבן נאָך אַ קלער.

! — — —

— האָ? ! — שלויםקע האָט אַ ציטער געטאָן.

— ניין, גאַרנישט — האָט ער תיכף זיך פאַרענטפערט מיט אַ שמוך.

אַן אַלטער, קוים זיך האַלטנדיקער אַפיש, אַכזריותדיק באַצווונגען דורך אַ ווינטל, האָט זיך פלאַטערנד געראַנגלט מיט אַ פלוים.

— גאַרנישט ... — האָט ער ווידער באַטראַכט דעם אַרום.

און באַשטימט, אַז לאָזן אַצינד דאָס אַנטאָן איז נאַריש (ערשטנס — אַן עבירה דאָס פידושאַקל, צווייטנס — דער נייער הוט), ער האָט זיך אַרומגעקוקט, אַפגעזוכט דעם אים פון לאַנג שוין באַקאַנטן און עפעס שטענדיק מאַדנע אים ציענדן אַלטן, צעפוילטן שוין וואַרצל, וואָס האָט זיך טאַקע געפונען נישט ווייט, נעבן דעם טייכל, זיך צוגעזעצט אויף אים, אַנגענומען אַ פאַזע פונקט ער וואָלט צו אים צוגעוואַקסן געווען און ביטער זיך פאַרטראַכט.

— ווען מע באַשולדיקט מיך כאַטש אין עפעס אַ „פאַרברעכן“ — איז

אים אַדורך אַ געדאַנק.

און נישט לאַנג געטראַכט האָט ער זיך דערזען אַ געשמידטן שוין אין קייטן, אַ דערשלאַגענער, אַ דערנידעריקטער, אַ קרבן פון עפעס אַ יורדישן גרייט, ער זיצט אויף דער באַשולדיקונגס-באַנק און געפינט אַפילו נישט פאַר נויטיק אויפהויבן דעם קאַפּ.

זאַל זיך גיין, ווי סע גייט זיך ...

— ער איז דאָך אינגאַנצן נישט שולדיק! — טענהט פאַר אים איינער אַ

נישטיקער, ווייניק באַווסטער אַדוואַקאַט.

און שלויםקען (ער זיצט אַצינד אַ שטומער קעגן טייכל) טוט עס דווקא מסוכן הנאה, וואָס ער און זיין פאַרטיידיקער שטעלן מיט זיך פאַר אַזאַ מין נישטיקע קראַפט.

ס'האט שטאט שוין געפרישטיקט דעם באגינען, ווען שלוימקע איז ערשט אויף פונעם שלאף.

געזאנג פון סירענעס, קלינגעריי פון די טראמוויען, זיך איילנדע צו ארבעט — אלץ האט דערמאנט אים, אז ס'איז שוין צייט צו לויפן אין זאוואד.

— פארענדיקן די „סוויאזקע“; פארענדיקן דעם באק. מאדנע: נאך א קורצן, נאר רואיקן שלאף איז פון אים אינגאנצן פארשווינדן די נעכטיקע שטימונג און ער פילט זיך פונקט, ווי מע וואלט אויף אים אנגעטאן א נייע הויט.

„פוסטיאקי“! — ט'ער רייבנדיק די אויגן, געגעבן, ווי א שפיי. — „סע נעמט זיך ביי מיר פשוט פון מידקייט. מיד. שטענדיק פארטאן אין דער ארבעט, אין דעם לערנען, האב נישט קיין פרייע מינוט... דערצו נאך מיין דורכפאל אויף די וואלן פון פאבאקאם“ ...

שלוימקע ט'זיך פארקמורעט. דאס דערמאנען זיך די געשיכטע פון זיין דורכפאל אויף די וואלן אין פאבאקאם האט פארשאפט אים לייד. פון יענער צייט, טאקע, אן גייט ער דאס ארום אזוי באליידיקט, טוט נישט קיינע געזעלשאפטלעכע ארבעט און איז אזוי ברוגן אויף דער וועלט.

אזויפיל געהאפט דאן! און מיטאמאל — לאפ! אדורכגעפאלן! און אויך פריידקע, וועלכער ער ט'אנומעלטן געטראפן זיצן אויף דעם דאזיקן, טאקע, אלטן, פארפוילטן שוין ווארצל, באקענט זיך מיט איר, ליב איר געקראגן, „קוים געפועלט ביי איר די האנט“, איז דאן פון אים אוועק.

איבערן טייכל ז'געהאנגען א נעפל. קוים, וואס מען האט עפעס געזען. שלוימקע האט זיך אויפגעהויבן, צונויפגענומען זיינע זאכן און, נישט געאיילט זיך, גענומען שפאנען צו דער שטאט.

— גענעכטיקט ביי באקאנטע... — ט'ער צוריקגעקערט זיך אין זיין צימער, געגעבן ווי א זיך פארענטפערנדן וואָרף, כאַטש סע האָט אים קיינער נישט געפרעגט.

און אלץ איז אוועק, ווי געוועזן. מישקע האט ארויפגעבראכט דעם טיי; זעליק איז אנטלאפן אויף דער גארקיד

2.

ווען שלוימקע האט געלעבט נאך איינער אליין אין א צימער, נאך איידער, ווי ער זאגט דאס אליין, ער איז געוואָרן „צעדרייט“, פלעגן אָפּט צו אים אריינקומען זיינע צוויי שוועסטער-קינדער: מרדכי און אברהם. דערגאָך, אָבער, האָט ער שוין לאָנג זיי נישט געזען. היינט, אין סאַמע ברען פון דער אַרבעט, ער גיט אַ קוק, — ס'קאַצל קומט! — איינער פון זיי, דער עלטערער — ז'שוין דאָ! דער פילט, אַז סע וועט אים גאַרנישט ניט העלפן, האָט ער פאַרכאַפּט זיך, געביטן אין דערזעלבער, טאַקע, רגע, זיין טאַקטיק און, זיך אַנגעטאַן אַ פּריילעך פנים, אים גענומען צו באַגעגענען מיט פאַראַד.

— מע שיקט מיך אין דאָרף אַריין, פאַריכטן דעם קאַלוירטן-אינווענטאַר!
— האָט יענער אויסגעשאַסן מיט פּרייד. — דרוו הע-ערסט, צייַ ביסטו טויב?!
שלוימקע איז טאַקע געשטאַנען אויף אַ הויכן לייטער, אָבער דאָס, וואָס מרדכי האָט צו אים געשריגן האָט ער געהערט. נאָר מחמת דעם, וואָס ער האָט מיטאַמאַל דערפילט צו דעם דאָזיקן שטענדיק צופרידענעם מרדכי עפעס אַ מין

געפיל פון נישט פארגינען, האט ער נאָר געמאַכט זיך אַז ער הערט נישט.
— און אויב דו ווילסט, — האָט יענער זיך געריסן דעם גאַרגל — האָט
דער פּאַבאַקאַם באַשטימט, אַז דו קענסט צינד מיטפאַרן מיר מיר!

צוריק אין דער גרויסער, שטענדיק טומלענדיקער שטאָט אַריין איז
שלימקע געקומען ערשט אין שפעטן האַרבסט, אַ געוונטער, אַזאַ מין פּאַרברוינ-
טער — אינגאַנצן אַ נייער מענטש.
נאָר וועגן דעם, אַז איידער ער איז אַריין דאַן אין די שטאַטישע טויערן,
האַט ער אַפּריער עפעס לאַנג-לאַנג געדרייט זיך אַרום טייכל, געאַרבעט מיט
אַ גראַב-אַייזן און עקשנותדיק באַמיט זיך צו פּאַרניכטן עפעס אַן אַלטן, צעפּוילטן
שוין וואַרצל, האָט ער קיינעם קיינמאַל נישט דערציילט.

ג ל י כ

ס'איז נאָך ווייט-ווייט נישט אַזוי קלאַר, וואָס, אייגנטלעך, דאָס פּלעג אַזוי
מסוכן ציען אַנווער חבּר מישיקען, אַ שלאַנקען, פּופּצניעריקן בחורל, אין דעם
שטעטלשן סאַסנאַוו וואַלד אַריין: די דאָרטיקע ראַמאַנטישע נאַטור, צי די, וואָס
פּלעגן דאָרטן קלייבן יאַגעדעס, די שטענדיק פּריילעך-טומלענדיקע אוקראַינישע
מיידלעך. אַלנפּאַלס, נישט וויכטיק, זיין גרויסער העפט מיט געמעלן, וועלכן ער
פּלעגט שטענדיק מיט זיך מיטטראַגן אַהין, האָט גרינג אַרויסגעגעבן אַ יונגען
קינסטלער און אים, ממילא, שוין געדינט, ווי אים האָט זיך געדוכט, אַלס אַ מין
רערלויבעניש צו טאָן דאָרט אַלץ, וואָס אים האָט נאָר געגלוסט.
און אַט, איינמאַל אין אַ זוניקן פּאַרמיטאַג, ווען אין דער שול, וווּ ער
האַט זיך נאָך געלערנט, האָבן קוים זיך געענדיקט די לימודים און ער, אַ דער-
פּרייטער, וואָס ער האָט אויף מאַרגן גאַרנישט ניט צו גרייטן — דאָס איז פאַר
אַן אַפּר־טאַג געווען—איז נאָכדעם, ווי ער האָט אויף גיך אַפּגעמיטאַגט, ווידער
אַהינצו אַוועק, ער האָט דאָרט צופּעליק געטראַפּן אַ באַקאַנטן — דעם אַלטן
משה שטיל.

— וווּהין שפּאַנט דאָס אַ ייד? — האָט יענער אים באַגעגנט מיט אַ שמייכל,
— מען שפּאַצירט?

— מען שפּאַצירט, מען שפּאַצירט! — האָט זיך מישיקע מיט יענעם ממש
דערפּרייט.

דער אַלטער שטיל, אַ פעסטער זקן, האָט אייליק געשפּאַנט צו דער שפּאַלן-
שניידעריי, „ער דינט דאָרט אַלס מעכאַניקער!“ — האָט מישיקע געווסט דאָס,
מיט דעם זיך ממש געגרויסט. — „אַ קלייניקייט, אַ מעכאַניקער!“
— פעטערקע, דערציילט עפעס אַ וויץ! — האָט ער, פּלוצים, נישט אויס-
געהאַלטן, זיך געגעבן אַ בעט.

— נישטאַ, מיין ליבינקער, קיין צייט, — האָט יענער אַביסל קילבלעך אים
געענטפּערט, — זעסט דאָך, ס'איז געווען שוין דער הוּדאָק.

און מישקען — ער איז פון שטענדיק אן געווען געווינט. אז דער גוטמו-
טיקער אלטער זאל אים ביי יעדער באגעגעניש, פארווילן, שיטן פאר אים מיט
פארשידענע פריילעכע וויצן, — האט זיך מיטאמאל גענומען דוכטן, אז דער
ווילער אלטער איז אויף אים עפעס אין כעס.

— מארגן האט איר אפרו? — האט ער שטיל געגעבן א פרעג.
וואסער אפרו! — האט זיך יענער געגעבן, ווי אַ בייזער, פון וואָס מישקע
האָט תיכף געדרינגען, אז דאָס איז, ווי געזאָגט: דריי מיר נישט דעם קאָפּ!
— פיל אַרבעט פאַראַן. — האָט דער פעטער שטיל געכאַפט זיך, אז דער
טאָן פון זיין ענטפער איז מישקען נישט איבעריק צום האַרצן, שוין צוגעגעבן
מיט צאַרטער ווייכקייט אין דער שטימ.
און מישקע האָט, ווי אויפגעלויכטן: — וועל איך קומען אייד העלפן, פע-
טערקע. אָפּגעמאַכט?

נאָר דער פעטערקע שטיל, אַ וויילע אים אַרויסרופנד געקוקט אין די אויגן
אַריין, האָט, מיטאַמאַל אים געגעבן אַ שנעל איבער דעם נעזל, זיך הילכיק
צעלאַכט:

אויך מיר אַ מענטש! שטופט זיך אויכעט! אַזאַ מין, פאַרשטייטו מין,
ווי דו, דאַרף מאַרגן אַ גאַנצענעם טאַג האַלטן אין איין רוען, נישט טאָן קיין
מינדסטע זאַך! רוען, רוען! אַזאַ מין, פאַרשטייטו מיר, ווי דו, אַזאַ מין, וואָס
ווייל אויסוואַקסן אַ געזונטער קומענדיקער... אַ...

— און איר? — האָט מישקע איבערגעשלאָגן ווערנדיק אַזש רויט.
— וועגן מיר, פרעג נישט... מיט מיר איז עפעס אַנדערש... אינגאַנצן אַן
אַנדער זאַך... איך, פאַרשטייטו מיר...

נאָר מישקע האָט, אַלציינס, אַזוי שוין גוט דאָן פאַרשטאַנען, אז דער פע-
טערקע שטיל, וועלכער האַרעוועט שטענדיק, אַזוי שווער, זאָגט זיך, ווען מען
דאַרף נאָר, גערן פרייוויליק אָפּ פון דעם אים געזעצלעך קומענדיקן אַפרו, נאָר
מיט דעם איינציקן ציל, אז ווען אַזוינע, ווי ער, מישקע, הייסט דאָס, וועלן אונ-
טערוואַקסן, זאָלן זיי קענען האַבן אַ גרינג און גליקלעך לעבן.

— איז פאַרוואָס זושע טענהט שטענדיק אונזער מיכל, מיין פאַטערס אַ
ווייטער קרוב, אז דאָס, וואָס כמעט אַלע אַרבעטן אַזוי אָפט אין די אַפּרויטעג
איז גאָר עקספּלואַטאַציע מצד דער ראַטן-מאַכט? — האָט מישקע שיער געגעבן
אַ פרעג און תיכף זיך פאַרכאַפט, ווייל ער האָט געוואוסט, אז דער פעטערקע וועט
ענטפערן, אז מיכל איז פשוט אַ מיאוסער קאַנטררעוואָלוציאַנער. און האַבן אין
דער משפּחה אַ קאַנטררעוואָלוציאַנער, האָט פאַר מישקען געהייסן פונקט, ווי פאַר
אַ גוטן יידן אַ חזיר אין שטוב.

ביי דעם טויער פון דער שפּאַלן-שניידעריי זענען זיי אויף אַ וויילע גע-
בליבן שטיין:

און אז מען וועט דאַרפן, — האָט דער פעטערקע שטיל, זיך אַנגעבויגן צו
אים, געהעכערט דאָס קול (אויפן הויף האָט פונקט זיך געהאַט צעשריגן אַ ציר-
קוליאַרקע). — וועל איך אַפילו אַרבעטן אין די יום-טובים אויך!

— אַפילו דעם ערשטן מאַי? — האָט זיך מישקע צעשמייכלט, געמיינט, אז דאָ
האָט ער יענעם שוין געכאַפט.

און דעם דאזיקן „יא“ האָט שוין מישקע קיינמאָל נישט פאַרגעסן. נאָך אין דעם זעלביקן יאָר, אין יום־טוב פון זיבעטן נאָוועמבער, ווען נאָכדעם, ווי אין שטעטל ט׳זיך סאַרענדיקט דער פייערלעכער פאַראַד, האָט מען פאַרגעלייגט די שילער פון דער שול, אין וועלכער מישקע ט׳זיך געלערנט, אַרויספאַרן צו דער אַייזנבאַן־סטאַציע, העלפן דאַרטן די אַנלאַדערס ליקווידירן דעם דורכרייס און אַנלאַדן אַ צוג מיט קאַרטאַפּל, וואָס האָט געדאַרפט אין דער זעלביקער נאַכט נאָך אַפּגיון אַלס אַ מתנה די גרויסע אינדוסטריעלע צענטערס פון דעם לאַנד, איז ער אַוועק אַהין דער ערשטער.

— נו, זאָג אַליין, — האָט זיין קרוב מיכל, אים דאַרטן פאַגעגנט, זיך שיער פאַר אים צעוויינט. — איז דאָס דען נישט קיין עקספּלואַטאַציע? ס׳איז דאָך נאָך ערגער, ווי ביי ניקאליען, איז דאָך דאָס. ווען איז דאָס גאָר געהערט געווען, מען זאַל צווינגען מענשן צו אַרבעטן אום יום־טוב און דערצו נאָך זיי נישט באַצאַלן קיין געלט? מילא, מיר, גרויסע, זענען צו אַזוינס, ליידער, שוין געוויינט, אָבער איר, קינדער; צו וואָס האָט מען אייך אַהערצו געבראַכט? ... האָ? ... דו שווייגסט? האָסט נישט וואָס צו זאָגן? דאָס איז נישט קיין עקספּלואַטאַציע, טראַכסטו?

און מישקע, וואָס האָט די גאַנצע צייט פון יענעמס קלאַגן זיך פאַרביסן גע־שוויגן, שטום געקוקט אויף דער ערד, האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ שמייס אַוועק דעם קלייניקן קויש מיט קאַרטאַפּל, וועלכער האָט אים אַזוי אויך שוין געצויגן די הענט:

— אַ גרעסערן גיט! — האָט ער געגעבן אַ כעסדיקן געשריי.
— וועסט זיך אונטעררייסן! האָט איינער אַ לערער אים דערשראַקן גע־וואָרנט.

נאָר מישקע ט׳נישט געהערט. צייט עטלעכע מינוט האָט ער געשפּאַנט שוין איבער די אַייזנבאַן־שפּאַלן מיט אַ גרויסן, דעם גרעסטן, פּולגעפּאַקטן קויש. זיין טריט — אַזוי שטאַלץ און געמאַסטן, די רואיקייט אויף זיין מיטאַמאָל זיך גע־ענדערטן פנים האָט אַיטלעכן ווי פּאַוואָרנט אַז ער וועט דעם קויש דערטראַגן ביזן סוף, און וועט זיך אַפילו אין ערגעץ נישט אָפּשטעלן צו בייטן אַן אַקסל, צי אַ האַנט. אַ דערצו־אַרט־פּאַרטראַכטער, אינגאַנצן נישט געקוקט זיך אונטער די פיס, האָט ער נאָר איין־און־אַינציק מאָל זיך גרינג פאַרטשעפעט אין אַ רעלס. — אַ פעסטער יאַטל — האָט אים איינער, אַן אַרבעטער פּאַוונדערט, און בשעת־מעשה געפרוּווט ביי אים צו איבערנעמען דעם קויש.

נאָר מישקע, כאָטש ער האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז אַט־אַט, און ער פּאַלט אַוועק, האָט נישט געלאָזט. מיט די לעצטע כוחות האָט ער זיך דערשלעפט צום וואַגאָן. און אויף דער נאַכט, ווען ער איז אַ מיידער און צעבראַכענער געקומען שוין אַהיים, האָט ער מיטאַמאָל דערפילט, אַז ער איז שלאָף. ער האָט אָבער קיינעם נישט געמאַלדן וועגן דעם, קיינעם נישט געוואָלט פאַרשטערן דאָן דעם יום־טוב, אויף דער פּראַגע פון די שטוביקע, פּאַרוואָס ער גייט זיך נישט פּאַרווילן, האָט ער זיך אָפּגעמאַכט מיט עפעס אַן אומבאַשטימטן ברום. ער האָט קוים דערוואַרט זיך, אַז אַלע זאַלן זיך צעגייין, און דאָן געלייגט זיך שלאָפן; ער האָט גענומען באַטראַכטן אַלץ, וואָס מיט אים איז היינט געשען. ער איז אָבער

גיד אַנטשלאַפן געוואָרן. און איינגעשלאָפן האָט זיך אים געהלומט, ווי אַזוי דער
פעטערקע שטיל, אַ באַצירטער מיט אַן אַרדער פון דער רויטער אַרבעטס־פּאַן;
דריקט אים פריינטלעך די הענט.

— סאַראַ גליק!

און שוין שפעט אין דער נאַכט, ווען אַלע שטוביקע האָבן זיך צוריקגע־
קערט פון די פּאַרשידענע פּאַרוויילונגס־פלעצער, האָבן זיי נישט געקענט נישט
שמייכלען, באַמערקנדיק ווי גליקלעך עס האָט געשמייכלט דער שלאַפּנדיקער
מישקע.

א קלייניקייט

דער אַרקעסטער האָט שטיל געענדיקט טשאַקאָוסקיס אַ מעלאָדיע, זיך
„אונטערגעסטראַיעט“ און פריילעך אַוועק אין אַ גאַוואַט.

— בראַװאַ! — האָט זיך דערהערט פונעם זאַל.

שמוליק, אַ ווייסהאַריקער באַסיסט, האָט אַ שמייכל געטאַן און געכאַפט דעם
דיריזשאַרס אַ צופרידענעם ווונק, שעמעוודיק אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ.

אַ מאַדנער מענטש דער דיריזשאַר: צוריק מיט עטלעכע שעה, אויף דער
צווישפּילונג, האָט ער זיך אַזוי געזידלט, געשריגן; און צינד — כאַטש גיב
אים אַ קוש.

הינטער די קוליסן איז געוואָרן עפעס ראַשיק.

— איך וויל נישט! — האָט זיך צו שמוליקן דערטראַגן אַ צוגעשטיקטע שטים.

— שששש —

שמוליק האָט צוגעשפּילט ביז עפעס אַ פינפטאַקטיקער פּיוזע, אַנגעשפּאַרט
דעם באַס אָן אַקסל און מיט געמאַכטן גלייכגילט גענומען קוקן אויפן דיל.

— וואַליאַ וויל היינט נישט טאַנצן! איז אים קוים געלונגען צו כאַפּן עפעס
עמיצנס אַ כריפּ.

— פּאַרשרייבן! — האָט ער תּיכף דערקענט אַ הייזעריק באַפעל פון דעם
פּאַרוואַלטער פון דער אוקראַינישער שול.

!... —

די פינף־טאַקטן־פּיוזע האָט זיך געענדיקט. שמוליק האָט געכאַפט אַ קוק
אין די נאַטן, און ברייט, מיט אַ דריידל, פּאַרהויבן די רעכטע האַנט, אַראַפּגע־

לאָזט זי צו געמען אַן אַקאַרד. אַבער דעם אַקאַרד האָט ער נישט גענומען. פון
הינטער די קוליסן האָט זיך דערהערט אַ שטילער געוויין.

— וואַליעטשקע! — האָט איינער פון זיינע חברים, אַ פּאָפּציאַריקער
דאַמ־ע־באַסיסט, אים געגעבן אַ שטורכע אין אַ זייט.

— דינע... — האָט שמשון די מאַנדאַלע געגעבן אַ חוזקדיקן ווונק.

וואָס ווילן זיי?

— טשעפען זיך!... — און געגעבן אַ כעסדיקן ריס פאַר דער קוים זיך
האַלטנדיקער, שוין צוויי מאַל געקנופּטער „רע“. שמוליק האָט זי צעריסן אויף
צווייען.

„וויזשוזש — — —“ האָט זי גענומען צו שרייבן אין רוים.

א קילינק ווינטל, קוים אדורך דורך די שמאלינקע פענסטער, האָט צאָרט געשוּיבערט די האָר. שמוליק איז אַ וויילע נאָך געזעסן, זיך געעסקט, געקנופט און, מיטאַמאַל, געכאַפט דעם דיריזשאָרס שטראָפּנדיקן בליק, זיך געגעבן אַ לאַז צו דער טיר:

— דאָרטן ... אין פּוּטליאַר ... איך האָב אַן אַנדערע ...

— גוט. — האָט דער דיריזשאָר שוין געגעבן אַ צופּרידענעם ווונק.
הינטער די קוליסן האָט געקאַכט, ווי אין אַ קעסל. לערער, פּיאַנערישע אַנפירער, קאַמיוגיסטן, פּאַרשטייער פון פּאַרשיידענע אַרגאַניזאַציעס — אַלע האָבן געבאַלעבאַטעוועט, זיך געשאַפּן, געקריגט זיך און געמאַכט מיט די הענט.
— אין וועלכן צימער געפינט זיך דאָס קרייזל פון באַלעט? — האָט שמו-ליק, נישט געפונען וואַליען הינטער די קוליסן, שוין לויפּנדיק מיטן לאַיגען קאַרידאָר, אַ פּרעג געגעבן ביי עפעס אַ פּאַרשוין.

— אין פינפטן! — האָט זיך יענער מיט אים ממש דערפרייט און געכאַפט אים פאַר אַן אַרבל, ער האָט אים איינגערוימט אַ סוד: — שיק פון דאָרט אַרויס מיינע טעכטער ... די יאַנקעלעוויטשעס ... פון דער יידישער שול ... כ'האַב זיי עסן געבראַכט.

אין פינפטן צימער, אַבער, איז חוץ וואַליען קיינער נישט געווען. אַ פּאַר-ווייניטע איז זי געזעסן לעס אַן אַפענעם פענסטער און שטום געקוקט אין דער נאַכט.

— שמוליק ... — האָט זי שטיל אים אַ רוף געגעבן.

נאָר שמוליק האָט נישט געפּאַלגט. אַ וויילע געדרייט זיך אויף דער שוועל פון דער נאָך אַלץ נישט צוגעמאַכטער טיר, ער האָט מיט אַ פּאַרכאַפּטן אַטעם געגעבן אַ שפּאַן אויף צוריק, זיך אַרומגעקוקט, געגעבן עטלעכע שפּאַן אויף פּאַרויס. זיך ווידעראַמאַל אַרומגעקוקט, אויסגעשטרעקט אַ ציטערדיקע האַנט, און מיטאַמאַל, דערפילט הינטער זיך דעם „וואַזשאַטע“ פון זיין פּיאַנערישער מחנה, אויפן אָרט פון זאַגן: „איך בין שוין מער נישט ברוגו, וואַליע ... וויין נישט ... איך האָב דיך ליב ...“ — געגעבן אַ קוויטשנדיקן געשריי:

— אַ שמאַטע, נישט קיין פּיאַנערקע ביסטו! ... וואָס הייסט גאָר, דו ווייניסט? ...!

— ...!?! —

— פּאַרטיק! — האָט ער, שוין לויפּנדיק צוריק צו דער בימה, זיך געגעבן אַ ווייטערדיקן צי פאַר די האָר. — יאָ! ... — און אַהיים וועט זי שוין גיין היינט מיט סטאַסן ... מיטן לאַנגען ... פון דער פּוילישער שול ...

און דערהערט די מעלדונג פונם סעקרעטאַר פון ראַיקאַס-קאַמיוג, יאַקובאַ-וויטש, אז אויף „דעם“ האָט זיך די אַרויסטרעטונג פון אַלשטאַטישן פּיאַנערישן אַרקעסטער געענדיקט און אַז „פּאַלד גייען מיר איבער צו באַלעט“. האָט ער געמאַכט אַ זאָרגעוודיקע מינע און הענדום-פּענדום צו צום דיריזשאָר:

— אין פּוּטליאַר האָט איך נישט געפונען ...

— פרייט מיך! האָט יענער שוין צונויפלייגנדיק די נאָטן זיך הילכיק צע-

לאַכט.

„ר'חוזקט, דער הונט!“ — איז שמוליקן דורך אַ געדאַנק, און אַ באַרואיק-טער אַראָפּ פון דער בימה, ער איז אַוועק און באַזעצט זיך אין זאַל.

„אַ שמאַטע, נישט קיין פּיאַנערקע ביסטו!“ — האָט ער זיך גריזשענדיק שיער געגעבן ווידער אַ געשריי.

און דערזען, ווי וואַליע, אין אַ רויט־פּלאַטישן אַנצוג, מיט ברייט צענומענע הענט, איז גאָר פּלוצים אַ שטראַלנדיקע אַרויס אויף דער בימה אויספירן עפעס אַ מאַטראַסישן טאַנץ, האָט ער געגעבן אַ כעסדיקן וואַרף מיטן בענקל, זיך אַרומגעקוקט און מיט אַן אַראַפּגעלאַזטן קאַפּ גענומען שפּאַנען צו דער טיר. — די טיר איז פּאַרשלאָסן... — האָט עמעץ, פּאַרנעמענדיק זיין שטול, געגעבן, ווי אַ וואַרף. גאָר שמוליק האָט נישט געהערט. צופעליק באַמערקט, אָן וואַליע קרימט שוין די ליפּן (אַ סימן, ער קען זי שוין גוט! — אַז באַלד וועט זי נאָך אַוועק אין אַ געוויין) האָט ער זיך אויף אַ ווילע פּאַרהאַלטן, געטראַכט און געקומען צום אויספיר, אַז אויב זי, וואַליע, הייסט דאָס, צעוויינט זיך אַצינד, איז מעגלעך אַ גראַנדיעזער דורכפאַל פּונעם אָונט, פּלויס אַ נישט אָפּוואַשבאַרער פּלעק אויף דער שטאַטישער פּיאַנעריע. ער האָט זיך ווידעראַמאַל אַרומגעקוקט, אַ געמאַכטן הוסט געטאַן, און מיט אַ באַהאַלטענעם, קוים באַמערקבאַרן שמייכל גענומען אָפּזוכן אַ שטול.

ל. חייץ. [חיפה]

אין די בערג

(דערציילונג)

1.

בעת די נאַכט האָט אַראַפּגענידערט אין די בערג פון שכם און אַ שווערער טוי האָט זיך צעלייגט אויף זייערע פעלזיקע רוקנס, איז לעבעדיק געוואָרן אין איינער פון די פיל היילן אין יענער געגנט.

די הייל האָט זיך געפונען אויף אַ זייטיקן שפּוע פון דער אַנסופיקער בערג־קייט, נישט ווייט פון נייעם וועג, וואָס האָט זיך געשלייפט אַרום און אַרום, ווי אַ ווייסער באַנד.

דער וועג איז געלעגן טויט, ווייט צעצויגן ווי אַ לייוונט צום בלייבן אין נאַענטן דאָרף, און אויף וויפיל ס'אויג האָט פּאַרכאַפט, האָט ער זיך געפונען אונטער דער שטרענגער שמירה פון נאַזשי "ראַזאַל", אַ יונגער פעלאַך פון ווייטן נגב. נאַזשי ראַזאַל איז געשטאַנען אויף דער וואַך ביים מויל פון דער גוט געדעקטער הייל, אַנגעשפּאַרט אויף אַ לאַנגער טערקישער ביקס, וואָס דער "ראַיס" (עלסטער) פון הייל האָט אים געגעבן צוואַמען מיטן באַפעל:

"געדענק, נאַזשי! ביי אַלאַ און זיין נביא מוהמד, 20 לעבנס ליגן אין דיין האַנט אַט דאָ אין הייל, נישט פּאַרשלאָפּן, נישט פּאַרזען! — וועסטו זען ציי ווילע אויטאַמאַבילן — גיב אַייַן פּייף; וועסטו זען די פּאַרשאַלטענע פּאַליציי — לייג זיך אַנידער, ליג רואיק, ווי דו וואַלסט געלעגן אין קבר; וועט זי פּאַליציי זיין אַוועק — גיב צוויי פּייפּן; וועסטו זען אַ סאָך אויטאַמאַבילן, פון די גרויסע, פון די יהוד — גיב דריי פּייפּן; נעם זיך צונויף, ציל און שיס, ציל אין די פענסטער, ציל אין די רעדער, און גיך ווי אַן אויגן־פינטל זענען מיר אַלע אויף דער "סינסלע" (א וואַנט פון אַנגעוואַרפענע, נישט צוואַ־מענגעמויערטע שטיינער).

— געדענק, נאַזשי, ביסט היינט ס'ערשטע מאָל אין די בערג. כבוד און

עשירות דערווארט דיך אויף דער וועלט, און אויב ס'איז, חלילה, נגזר געווארן
דאָ צו פאלן, זענען אלע טויערן פון ג'עדין אָפן פאַר דיר, אזוי ווי פאַר אלע,
וואָס שטייען מיטן סיף (שווערד) פאַרן כבוד און גלויבן פון איסלאַם, פאַרן רום
פון נביא, אלע ברכות און שבחים זיין נאָמען...

נאָזשי האָט אַ כאַפּ געטאָן זיין האַנט, זי צוגעלייגט צו די ליפן און שטערן
און אויסגעשטאַמלט: „טאַכט אַמראַק יאָ סיד"י! (צום באַפעל, מיין האַר!)
אזוי איז אָפּגעשטאַנען נאָזשי וואָסערע 4 שעה, אין ציטערניש און מחשבות
ביז אין דער פיננסטערער נאַכט אַריין, — אין גאַרנישט, ווי דער וועג וואָלט
געשטאַרבן. אמת, אייניקע מאָל זענען אַעראַפּלאַנען נידעריק פאַרביגעפּלויגן.
נאָזשי איז בעת מעשה צעטומלט געוואָרן. ער האָט נישט געוואוסט, ווי זיך
נוהג צו זיין; וויפּל מאָל צום פּיפּן, יאָ שיסן, אַדער נישט שיסן. אָבער דער
פּשוטער שכל האָט אים אונטערגעזאָגט: „מען האָט דיר נישט דערמאַנט קיין
אַעראַפּלאַן, איז נישטאָ קיין אַעראַפּלאַן; זאל זיך דיר דוכטן, אַז אַ שפּאַרבער
פּליט".

און נאָזשי האָט זיך נישט גערירט פון אַרט...
ס'איז געקומען די צייט פון בייטן די וואָך. פון הייל האָט זיך אַרויסגע-
שלייערט אַ מיטליאַריקער בעדואינער מיט אַן איינגעהילטן פנים, חוץ צוויי
פּיערראַליענדיקע אויגן מיט אַ שווערע קעמל-האַריקע אַבאָיע האָט מען גאַרנישט
ניט געזען. אַן ווערטער האָט ער נאָזשין אַ קלאַפּ געטאָן אין אַקסל, איבערגענומען
די ביקס, פּרובירט דאָס שלאָס, איבערגענומען ס'גאַרטל קוילן, און מיט
אַ „טצצצ" האָט ער באַפּרייט נאָזשין פון אַחריות.

נאָזשי האָט זיך איינגעבויגן און אַריינגעשלענדערט אין הייל אויף אלע
פיר, אין אָנהויב האָט אים אַ שטיקנדע וואַרעמקייט אַ שלאָג געטאָן אין פנים.
ס'איז געווען אַ מחיה אין הייל, נאָזשי, וואָס איז געווען געוויינט צום וואַרעמען
נגב, האָט שוין געפּרוּירן אין די אלולדיקע קילע טרויעריקע אַוונטן. אַ גע-
דיכטער רויך האָט געפּרעסן די אויגן, טרערן האָבן גערונען און ס'האַט גע-
שמאַרצט. איצט איז אַלץ ניחא — אַבי וואַרעם. דער רויך איז געהאַנגען ווי אַ
עטלעכע שטיינער; איבערן שייטער אויף אַ דרייפּוס איז געהאַנגען אַ קעסל,
וואו ס'האַט זיך געקאַכט אַ צימעס פון גרינס, אַן אַ זייט אין הייסן אַש האָבן
געזונגען אַ גאַנצע שורה קריגעלעך מיט שמעקעדיקער קאָווע...

אַרום זענען געזעסן צעפּרייעטע מאַנסלייט. ווער ס'האַט געלויזט אַ קאַפּטאַן,
ווער ס'האַט געפּוצט אַ ביקס, איינער האָט געמישט דעם צימעס, אַ צווייטער
האַט אונטערגעהאַלטן ס'פּיער און געהיט די קאָווע, די איבעריקע זענען גע-
לעגן צוגעטויליעט איינער צום צווייטן און געשוויגן, בעת אַ מיטליאַריקער
אַראַבער, ספּק שטאַטישער, ספּק דאַרפּישער, האָט דערציילט:

„אַרום ירושלים האָבן מיר אויסגעראַמט אַ גאַנצע יידישע קאַלאַניע, די
בהמות פאַרטריבן אין פעלד אין די בערג, דעם שייער אַוועקגעלאָזן מיט פּיער.
וואָס ס'האַט זיך געלאָזן האָבן מיר מיטגענומען מיט זיך. בעת מעשה זענען
די פאַרשאַלטענע יהוד געזעסן אויפן וואַסער-טורעם און געהאַלטן אין איין
פּיערן. ביז ס'זענען געקומען די סאַלדאַטן און מיר זענען געקומען אין אַל-דאָס
שלעכט. פּלוצים, ווי פון וואַלקן, איז מיט שטורעם אָנגעפּלויגן דער גרויסער
מנהיג און קריגער, זאָג איך אייך, זיין פון אַראַב, אַז טויזנטער זענען זיי

געפאלן, די אינגליז מיט די יהוד, ווי די פליגן, און מיר אלע זענען ניצול.
געוואָרן"...

— „איצט, אחוץ (ברידער) וועל איך אייך דערציילן פון תל-כרם, ווו דער הימל איז מיטאמאל שוואַרץ געוואָרן פון אַעראַפּלאַנען. מיר האָבן געשאַסן און זיי אַראָפּגעקנאַלט אין די צענדליקער, בחית אַלאַ (ביי אַלאַס לעבן)! די אינגליז זענען אַרויסגעפאַלן, און די פאַרשאַלטענע אַעראַפּלאַנען זענען אַדער פאַרשוונדן אין הימל, אַדער צוזאַמען מיט די אינגליז צעשמעטערט געוואָרן אין די בערג"...

„ביי חבֿרון האָבן מיר געהאַט אַ ווונדערפֿולן מאַגנעט, וואָס אונזער גרויסער קריגער האָט באַקומען אַ מתנה פֿון די פּאַלשעוויק, פֿון זייער מלך אין מאַסקווע. ווי נאָר דער אַעראַפּלאַן באַווייזט זיך, לייגט מען אַוועק דעם מאַגנעט אויף אַ גלייכוּ פּלאַץ — און „מאַרסאַלאַמי“ (אַ גוטן טאַג) מיט אים! דער מאַגנעט ציט אים אַראָפּ צו דער ערד, און מיר פאַרענדיקן אים. אַזוי האָבן מיר מסדר גע- ווען צענדליקער אַעראַפּלאַנען טאַג איין, טאַג אויס"...

וואָס מער דער אַראַבער האָט דערציילט, אַלץ גליענדיקער האָבן געפינקלט. די אויגן, אַלץ נאַענטער האָבן זיך צונויפגעדריקט אַרום אים די מאַנסבילן, ביז איינער, אַ שטאַטישער, אייראַפּעיִש געקליידעט, פֿון ירושלימער שבּאַב, האָט זיך מתקנא געווען אין דערציילער און אָן שהיות אים איבערגשלאָגן:

„איך זאָג אייך, ברידער, אַז מיין פעטער איז דערביי געווען, ווי אַזוי דער גרויסער קריגער, דער העלד, אונזער מנהיג האָט זיך אַנטפּלעקט; וואָרום ביז יענעם טאַג האָט קיינער, חוץ אַלאַ, גישט געוויסט פֿון זיין גבורה. דער מנהיג איז געקומען קיין ירושלים צו די זקנים און שייכן, און האָט זיך גע- ווענדעט אַזוי צום זאָגן: — איך נעם אַלץ איבער, איך בין אַ מלחמה־מענטש. איך בין אָן אַפּיצער פֿון דער אייראַקישער אַרמיי פֿון אונזער פאַרשטאַרבענעם מלך פיזל, אַלע ברכות און לויב זיין זכרון, איך וועל דאָ אַ סוף מאַכן צו די יהוד מיט די אינגליז צוזאַמען, גיט מיר נאָר די פּולמאַכט מיט דער ברכה פֿון אַלה"...

„האַבן די זקנים און שייכן גשטיינט; זיי האָבן פֿון אים געפּאָדערט באַ- ווייזן. האָט ער, דער גרויסער קריגער, אַ כאַפּ געטאַן אַ קינד, ביים קינד איז געשטאַנען אַ פּליג אויפן נאָז. דער גרויסער קריגער האָט אַ כאַפּ געטאַן זיין רעוואָלווער און אַלכסונדיק אַראָפּגעשאַסן די פּליג. נישט פּוגע געווען דאָס קינד מיט דאָס מינדעסטע"...

„אַזוי האָבן זיך אַלע זקנים און שייכן איבערצייגט אין זיין גבורה און אים געגעבן אלע פּולמאַכטן"...

אַ וויילע האָט אַלץ געשוויגן פֿון טיפּן רושם, ביז פֿון ווינקל האָט זיך דערהערט אַ שווערער גענעץ. דאָס האָט זיך אויפגעכאַפּט פֿון טיפּן שלאָף סאַיד, דער פּישער פֿון זיב. ער האָט פאַרשטאַנען, אַז מען האָט דערציילט, האָט ער זיך צוגעשאַרט צום רעדל אַרום פייער, און צום וויפּלטן מאָל איבערדערציילט די מעשה מיט דעם ים־מיידל, די מעשה דערציילט ער אַזוי:

„מיט צוואַנציק, אפשר מיט פּערציק יאָר צוריק זענען מיר אַוועק אין וואַסערע צוואַנציק שיפּעלעך צום פּאַנג אין ווייטן ים. דאָס איז געווען אַ גע- בענטשטער טאַג פאַר פּישער, — פּיש זענען געווען מער ווי וואַסער, ס'האַבן זיך די נעצן געריסן פֿון משא. מיר האָבן אין יענעם טאַג אָנגעלאָדן אַזויפּיל

פיש אויף די שיפלעך, אז זיי האָבן געצויגן צום גרונט. מיר האָבן נישט גע-
פילט, ווי דער הימל האָט זיך געכמאַרעט — אזוי זענען מיר געווען פאַרטאָן
מיטן פאַנג. מיטאַמאַל איז אויסגעבראַכן אַ שווערער שטורעם. קוים מיטן לעבן
האָבן מיר זיך דערקליבן צום ברעג אָן פיש און אָן נעצן. דער שטורעם האָט
אַלץ פאַרצערט, און שטעלט זיך פאַר, אז דער יונגער אַבעד, דער זון פון
אַלטן קורדי, איז פאַרשוונדן אין ים...

„אָוועק אַ טאַג, אָוועק צוויי, מיר האָבן אים באַוויינט און געטרייסט דעם
אַלטן קורדי: סוף כל סוף איז אזוי דער ווילן פון אַלאַ."

„מאַכט זיך אַ מעשה, וואָס די וועלט האָט געקלונגען: אויפן דריטן טאַג
קומט אַבעד, דער זון פון קורדי, צוריק פון ים מיט אַ שיפל פיש, מיט אים —
אַ מיידל איינגעוויקלט אין קליידער פון פיינסטן זיידענעם נעץ־שטאַף, א יפת
תואר, וואָס די וועלט ווייסט נישט: אַ געזיכט — ווי אַ ליכטיקע זון, בויגעוודיק,
ווי אַ שלאַנג, ציטריק, ווי אַ גרעזעלע. וואָס מיר האָבן זיך נישט באַמיט
אַרויסבאַקומען פון אַבעדן די פרטים פון זיין ווונדערלעכן צוריקקער. קיין
סודות זענען ניטאָ אויף דער וועלט—זענען מיר אַליין דערגאַנגען: אַבעד האָט
זיך שוין געטרונקען, אַט־אַט, אַ רגע פאַרן טויט, איז ער אַבער אַ בר־מזל
געווען. — אַ ים־מיידל פון טיפן גרונט האָט זיך פאַרליבט אין אים, און אים
אויסבאַהאַלטן אין ים ביז נאַכן שטורעם, וואָרום אַזאַ געשטאַלטיקן בחור, ווי
אַבעד, איז ווייט צו זוכן! אַז דער ים האָט זיך באַרואיקט, האָט אַבעד גענומען
פאַדערן זי זאל אים באַפרייען. ער האָט דאָך געלאָזן הפקר אַ היים מיט אָן
אַלטן טאַטן. זי, ווידער, האָט פון גאַרנישט געוואָלט וויסן, זי האָט אים ליב
און וועט אים נישט אַפלאָזן פאַר קיין שום אוצרות אין דער וועלט. נעמט אַבעד
און שרעקט איר מיט זעלבסטמאַרד; בלית־ברירה איז זי מסכים געווען בתנאי
ער זאל איר מיטנעמען מיט זיך, און ער האָט איר מיטגענומען. אַז דאָס גאַנצע
דאָרף האָט זיך דערוויסט די מעשה און זיך געלאָזט אַנקוקן דאָס ווונדער, האָט זיך
אַבעד דערשראָקן, געכאַפט דאָס בעסטע פערד פון דאָרף, זיך אַרויפגעזעצט
מיטן מיידל און פאַרשוונדן ווייט אין די בערג אין אַ פרעמדן מקום, וווּ קיינער
קען זיי נישט, און ביידע לעבן אין גליק ביז היינטיקן טאַג..."

דערווייל איז דאָס צימעס פאַרטיק געוואָרן. מען האָט דעם קעסל אַראַפֿ-
גענומען פון דרייפוס. דער „ראַיס" האָט אַלעמען אויסגעטיילט פלעצלעך און צו
עטלעכע נעגעלעך קנאַבל; פאַרגאַפטע האָט מען זיך געזעצט צו דער סעודה.

נאַזשי האָט נישט געקאַנט עסן, ער האָט געהאַלטן די פלעצלעך מיטן
קנאַבל אין האַנט, ער האָט עס געדרייט מיט די פינגער און געטרומט פון
יענעם ווונדערלעכן ים־מיידל, וואָס באַדט זיך אין תענוגים מיט אַבעדן, דעם
גליקלעכן פישער אין ווייטן אומבאַקאַנטן דאָרף. דער פריערדיקער צויבער פון
גרייסן מנהיג און קריגער, דער ווונדער מיטן מאַגענט, זיין צילן, זיין גבורה,
זיינע מעשים זענען פאַרשוונדן אין געדיכטן רויך, אויבן איבער די קעפּ
פון דער הייל.

ביסלעכווייז האָבן זיך נאַזשים אַדערן אַנגעקוואַלן מיט זודיקן בלוט, וואָס
האָט געשטורעמט און געריסן, ער האָט זיך דערפילט נאָענט מיט זיין ליבער,
מיט זיין אויסגעבענקטער וואַרדיע.

וואָס טוט זי איצט? צי זיפט זי איבער דורה? צי קלייבט זי אויס פסולת
פון ווייץ? צי נייט זי אפשר אויס א הימל־בליוען חופה־חלייד?

"ווער וויסט" ... האט א רציחה א שלאג געטאן אין געהירן. אפשר פאדעט זי איצט אין אונט ארום מיט מוסא, דעם יידישן שומר פון דער שכנותדיקער קבוצה; ער האט זיי ס'לעצטע מאָל געפאָקט צוזאַמען אונטער אַ סטויג פון פאַרשאַלטענעם יידישן שייער. ער האָט זי געכאַפּט פאַר די האָר און געשלאָגן מכות רצח. מוסאָ האָט אויסגעשאַסן אין דער לופט, סאיז געוואָרן אַ צונויפלוף, מען האָט זיך אַלץ דערוווסט אין דאָרף. וואַרדיעס ברידער זענען אויך געקומען צו לויפן און אַן אַ דין, אָן אַ חשבון זיך געוואָרפן אויף מעסערס, ווער אויף מוסאָס צד, ווער אויף אים, אויף נאַזשין. נאַזשי האָט זיך געריסן אין אייפערנאָכט להשמיד און לאַבד ... וויסט ער, ווי אַזוי זיין מעסער איז געבליבן שטעקן צווישן די ליפן פון וואַרדיעס ברודער, וויסט ער ווי?

צו זיין מזל האָט זיך באַוווּן דער גרויסער מנהיג און קריגער אין די בערג, און נאַזשי איז אַזוי ניצול געוואָרן פון בלוטיקער נקמה; אַזוי איז גע- קומען זיין ישועה. זאָל געבענטשט און געלויבט זיין אַלאַ דער אַלמעכטיקער און דער נביא מחמד זיין שליה — ביזן סוף פון אַלע דורות. זאָל געבענטשט זיין דער מנהיג און קריגער, וואָס האָט אים דאָ שוין געגעבן אין הייל, צוזאַמען מיט דער געלעגנהייט זיך נוקם צו זיין אָן פאַרשאַלטענעם יהוד, וואָס פון זייער זרע האָט אַרויסגעשפּראַצט אַזאַ מוסאָ, דער שומר פון קבוצה ...

נאַזשי האָט זיך צערעוועט, ווי אַ יונגער אַגער. אַ שוים האָט אים גע- שלאָגן פון מויל. די פלעצלעך האָט ער צעריסן אויף שטיקער און צעוואָרפן אַרום. די מאַנסבילן האָבן איבערגעריסן ס'באַטעטמע עסן און זיך אומגעקוקט, ווי נאַזשי שוימט און וואַרפט זיך, ווי נאַזשי רייסט פון זיך דעם קאַפּטאַן.

דער "ראַיס" האָט געגעבן אַ ווונק, האָבן זיך עטלעכע אַ וואַרף געטאָן אויף נאַזשין און גענומען בינדן אים הענט און פיס מיטן לאַנגען רויטן גאַרטל פון זיין אייגענעם קאַפּטאַן.

ווען פון דרויסן האָט זיך געהערט אַ פּיף, איז דער "ראַיס" אַרויס נאָכ- זען די וואַך, און ווען ער איז צוריקגעקומען אין הייל, האָט ער זיך אויף קיינעם נישט אומגעקוקט, נאָר געגעבן אַ שטאַרקן שפּיי אין פּייער און מיט ציינאָריצעניש געברומט:

— נאָך נישט באַוווּן אַפּפּיערן אַפּילו איין שאָס, און שוין משוגע פון שרעק, אַזאַ טינאָפּט שיקט מען אין די בערג! ...

2.

ווי פון אַנגעגליטן קופּער איז אַ גרויסע רויטע זון אַפּערגעשווומען פון די ווייטע בערג. וואָס העכער די זון איז געשטיגן, אַלץ געמינערט איז געוואָרן איר גרויס, און בלאַסער איז געוואָרן דער הימל, און נאָקעט גרויער זענען געוואָרן די בערג. די זון האָט זיך צעוואַרעמט, געטרונקען דעם טוי פון דערנער און פעלזן, געשלונגען אומצאָליקע טיולן פון נעפלען, וואָס האָבן זיך געקיקלט צווישן די בערג און טאָלן, און געבליבן הענגען מזרח-דרומדיק אַ זאַטע, אַ צע- שטראַלטע .

דער וועג איז געלעגן בלאַס, פאַרחלשט, עלנט און צעצויגן ביז ער האָט זיך פאַרלוירן ווייט אין מרחקים דורך באַרג אַרויף און באַרג אַראָפּן, אין דער ריכטונג צו ירושלים.

אין דער הייל איז געזעסן סאָיד דער פּישער פון זיב און מיט אַ דעמבענעם מערזל געשטויסן קאָווע אין אַ שטויסל פון אַלטן פּימסן-האַליק, מיט גלאַנציקן

קופער באַשלאַגן, אויסגעפּוצט, „ליכטיק ווי אַ בליץ“. סאַיד האָט געוואָרפֿן דעם מערזל, ווי אַ כישופּמאַכער, און אויסגעקלאַפט אין שטויסל צענדליקער ניגונים, וואָס האָבן אים מיט די מענטשן דערמאַנט אָן ווייטע פּאַרוואַרלאַזטע דערפּער אין גליל, אין חורן ביז די מדבריות פון איראַק, וווּ האַלב הונגעריקע קינדער מיט אויסגעטריקנטע ווייבער שטייען אין די פּאַרנאַכטן ביי די קרייצונגען פון די שטעגן און קוקן אויס זייערע „מואַדזשידין“ (מצוה-מלחמהניקעס), אפשר איז שוין דאַרטן געענדיקט אין די בערג, און די מאַנען מיט די ברידער וועלן צוריקקומען מיט כבוד און גוטס, עשירותן — ביזן סוף פון אַלע דורות. וואָרום ווער קען איבערדערציילן פון די אוצרות, וואָס וואַלגערן זיך ביי די גאַטלאַזע יהוד אין די שטעט און קאַלאַניעס פון פּאַלעסטינ? ווען — אויב נישט איצט — וועט מען דערפון געניסן, בעת דער גרויסער קריגער פון איראַק האָט געשלאָגן די אינגליז און טעל-אַביב פּאַרגייט אין הונגער?!

סאַיד האָט געשטויסן די קאווע און צוגעזונגען אַ ליד פון זיין פישער-לעבן. ער מיט זיינע חברים דאָ אין הייל האָבן שוין לאַנג אויפגעהערט טראַכטן פון יידיש גוטס, וואָס האָט זיי דאָ אַריינגעצויגן אין די בערג פון שכם; מיט יעדן טאַג האָבן זיך די עשירות פון זיי דערווייטערט, און סאַיד האָט גאָר געלעכצט נאַכן ים, נאָך זיינע נעצן. ס'האָט געשפּאַרט אַרויס מיט אַפּגעלאַדענע גבורה פון זיינע מוסקולן, פון זיינע אייזערנע הענט, אויסגערוטע, פּאַרבלאַסטע, מיט ווייכע מאַזאַליעס ווי שמאַטעס.

זוי ער וואַלט עס איצט זיך געלאָזן אין ים אַריין אין גרעסטן שטורעם און אַרויסגעצויגן דעם זעגל, פּאַרוואַרפֿן די נעצן אין גהינמדיקע כוואַליעס; די גראַבע שטריק וואַלט ער איינגעהאַלטן מיט די הענט, נישט צוצובינדן צום זעגלבוים... סאַיד האָט אַ וואָרף געטאַן אין דער לופטן דעם שווערן מערזל און אים צוריקגעכאַפט, ווי ס'וואַלט געווען אַ פעטע „בורע“, אַ צאַפּלידקער פיש, און מעכאַניש האָט ער אויפן גלאַטן מערזל געזוכט די זשאַבערס, ווי ער וואַלט טאַקע געהאַלטן אַ לעבעדיקן פיש...

די מענטשן האָבן געאייילט און געפּוצט די ביקסן, געזעסן אַנגעכמורעט, יעדער מיט זיינע מחשבות. סאַיד האָט אויפגעהערט זינגען און מיט רציחה גע-טופּעט מיטן מערזל איבער די צעריבענע קערנער, בום — בום — בום — — נאָך פּאַרן באַגינען האָט דער „ראַיס“ אַפּגעבונדן נאַזשין, אַפּגעלאָזן זיינע הענט, וואָס זענען שלאַבערדיק אַראַפּגעפּאַלן צו דער ערד, און צו אים געזאַגט אַזוי:

„הער מיך אויס, נאַזשי, דו זון פון ראַזאַל, איך בין דיר מוחל דיין בעכטיקע משוגעת, זיי וויסן, נאַזשי, דו זון פון ראַזאַל, אַז מאַרגנדיקער טאַג וועט זיין דיין נסיון: אַדער דו בלייבסט מיט אונז אין די בערג, אַדער מיר שיקן דיך צו אַלדע שוואַרצע יאַר, דו כלב בן כלב, ממזר איינער, דו הערסט?!“

נאַזשי האָט נישט געהערט. ס'בלוט האָט געשטראַמט באַפּרייט און געשלאָגן ביז צום מוח אַרויף, פייערדיקע רעדער האָבן זיך געדרייט פּאַר די אויגן...

„אַדער דו וועסט מיר זיין אַ „דזשעדאַ“ (גבור), אַן אַבו דזשילדע, אַדער צו אַלדע וויסטע שדים“ — האָט געדונערט דער „ראַיס“.

אַנגעהויבן האָט זיך יענער פּרימאַרגן מיט אַ שטאַלענעם געזאַנג פון אַ פּראַפּעלער הויך אין די הימלען, גאַרנישט ווי שטענדיק, די מענטשן פון הייל

האָבן אַזוי גיך נישט דערוואָרט די שטאַלענע פּויגל; זיי קענען די דרױם פּונם אינגליז; פאַר ניין קומען זיי נישט אַנצופּליען. דער פּרימאַרגן איז געווען אַ הייסער, ווי אין גהינום, האָבן זיך די מענטשן אויסגעטאַן ביז צו די ברייטע ווייסע גאַטקעס, די קאַפּטאַנעס האָבן זיי אויסגעלויזט און צעלייגט אויף די שטיי-נער, די ליבע זון זאל זיי אויסוואַרעמען און אויסטריקענען. ניט באַוויזן אַפּצו-באַקן, און „נאַראַק סאַיד“ (גוט מאַרגן), דער אַעראַפּלאַן איז דאָ! זיי האָבן נישט געוואוסט, אַז זייערע ווייסע קאַפּטאַנעס האָבן זיך געוואַרפן אין די אויגן דעם במרומימדיקן אינגליז אויפן אַעראַפּלאַן, וואָס האָט זיך פּלינק געטאַן אַ קוליע, מיטן נאַז אַראַפּ, מיט אַ שטורעמדיקן וואַיען און אַפּגעשטעפט מיט אַ מאַשינ-געווער אַ טראַט-טראַט-טראַט — — — נאַכדעם צוריק זיך אַרויפּגעריסן צום הימל, און אַראַפּגעלאָזן פון אויבן אַ שפּיציקע זילבערנע באַמבע, וואָס האָט אויפ-געריסן מיט אַ דונער וואָסערע אַנדערהאַלבן קילאַמעטער ווייט פון דער הייל. דעם דונער האָבן די בערג אויפּגעכאַפּט און ווי אַ פּילקע געוואַרפן איינער צום צווייטן — און אַפּגעהילכט מיט טויזנט קול-קולות.

די הייל האָט אויפּגעצייטערט, די מענטשן האָבן מוותר געווען אויף די קאַפּ-טאַנעס, און אין די ברייטע גאַטקעס, מיט גאַקעטע אויבערגופּים זיך געשאַטן יעדערער מיט זיין ביקס און פאַרשטעקט אונטער די פעלזן; יעדער באַזונדער האָט אַנגעהויבן ווילד שיסן אין שטאַלענעם פּויגל, וואָס איז שוין געווען העט, ווער ווייסט וווּ — גרויס ווי אַ פּויגל, נישט צום הערן מיט זיין טומל. זיי האָבן געשאַסן מיט רציחה, מיט שנאָה, ווי זיי וואַלטן מיט רציחה אַפּגעלאָדן די לאַסט פון די געמיטער...

דער ערשטער איז געקומען צו זיך דער „ראַיס“, וואָס האָט מיטן הויפּן אַראַפּגעשאַרט דעם שווייס פון פנים אויף די גאַקעטע פעלזן אַראַפּ. ער האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ שטיין, פאַרקלעמט די ביקס צווישן די פיס, פאַררוקט צוויי פינגער אונטער דער צונג און אויסגעשניטן אַ פּייף, וואָס האָט אַפּגעקלונגען מיט טויזנטער חוזק-פּייפּן אין די בערג. דער „ראַיס“ איז אַוועק צום הייל, נאָך אים האָבן זיך געשאַרט די מענטשן פון אַלע באַהעלטענישן און אַלע פעלזן אַרום.

בעת דער אַעראַפּלאַן איז געקומען אַנגעפּלויגן, און אַלץ האָט זיך געוואַרפן צום געווער, איז דער איינציקער אין הייל געבליבן זיצן — נאַזשי; זיינע הענט האָבן נישט געוואַלט דינען, מחמת קנוילן טרערן, וואָס האָבן זיך געשפּאַרט און געוואַרפן, פון שנאָה, יסורים און באַליידיקונג, פאַרוואָס האָט אים דער „ראַיס“ אַזוי מבוה געווען? פאַרוואָס טאַר ער נישט ליב האָבן זיין וואַרדיע? פאַרוואָס קריכט זי צום גאַטלאָזן יידישן שומר? פאַרוואָס קוקן אים אויס וואַרדיעס ברידער און זוכן נקמה — — — וואָס טוט ער דאָ אין דער הייל?

דער „ראַיס“ האָט אים אַנגעקוקט, מיט בליצן אין די אויגן, און אַ פּליק געטאַן אַ קרומען מעסער פון די תּחתונים אַרויס; עס וואַלט שוין געווען נאַזשיס סוף, ווען נישט דער פּישער סאַיד, וואָס האָט אין דער געבענטשטער רגע געכאַפּט הינטערוויילעכץ די האַנט פון צאַרנדיקן באַפעלער. דער „ראַיס“ האָט זיך אומגעדרייט, געטאַן אַ שפּיי און קורץ אויסגעברומט: „שוין זאל דאָ נישט ווערן דיין געביין, אין דיין שוועסטערס“...

דערווייל האָבן לענגאָוויס דעם פאַרחלשטן וועג די טעלעמאַן-דראַמטן גע-זונגען שחרית, און פון גויטן האָט זיך געמערקט אַ וואַלקן שטויב, וואָס האָט

געלאזט וויסן, אז דאס פאון יידן קיין ארץ-ישראל סוף זומער 1936, פון חיפה קיין ירושלים.

געפארן זענען זיי אין 12 אויטאמאבילן אין א קייט צעצויגן, פריער איז געפלוין אן אַעראַפּלאַן אויסשפירן דעם וועג, שפעטער איז געקראכן א טאנק מיט קוילנוואַרפער און מאַשינגעווער, נאָכדעם — אַ געפאַנצערטער אויטאָ מיט ראַדיאָ, באַזעצט מיט סאַלדאַטן אין אייזערנע היטלען, נאָכדעם 2 פול גע-פאַקטע אויטאָמאָבילן מיט 66 יידן, וואָס זענען געלעגן צווישן די בענק, די שאַפּערן אין אייזערנע היטלען מיט רעוואָלווערן אויף די רעדער; אין יעדער אויטאָמאָביל — סאַלדאַטן מיט ביקסן און מאַשינגעווער, און פון הינטן, ווייטער געפאַנצערטע אויטאָמאָבילן פון מיט מיליטער, און אין סאַמע עק — אַן אויטאָ מיט אַ רויטן קרייץ, און מפּטיר — ווידער אַ טאַנק...

דער „ראַיס“ האָט אויסגעשניטן אַ פּיף, וואָס האָט געהייסן: „מענטשן צום געווער“!

די „מענטשן“ זענען ווידער געלאָפּן מיט ביקס אין האַנט, און מיט קללות אין מויל צו די פאַרשטעקן הינטער די פעלזן. זיי האָבן דערזען דעם צעצויגענעם קאַראַוואָן, דערהערט איבער די קעפּ דעם רויש פון אַעראַפּלאַנען, האָט זיך הייס בלוט צעגאַסן איבער די אַדערן, און גהינום-שנאַה אַנגעצונדן אין די אויגן, דער „ראַיס“ האָט באַפוילן:

„שיסן“!

„פּייער“ — האָט געדונערט פון אונטן אַ בריטישער לאַנדס-קאָרפּאָראַל, „אש“ — האָט געשריגן אַ יידישער שאַפּער.

מאַשינען-געווער האָבן זיך צעשטעפּט, קוילן-וואַרפער האָבן געבילט, ווי אַפּגעריסענע הינט, און ביקסן-קנאַלעריי האָט זיך צעשאַטן, ווי מען וואַלט טרו-קעזעם טשערעט געטראָטן, און די בערג האָבן ווידער אויפגעכאַפּט ס'געשריי פון פייער און טויט, און געוואַרפן אים איינער צום צווייטן איבער טאַלן.

טראַט-טאַט-טאַט — בום-בום-בום — כאַ-כאַ-כאַ — — —

66 יידן זענען געלעגן אין די קאַנאוועס פון כביש מיט געביילטע פויטן און פאַרגליווערטע בלוטן, 12 יידישע שאַפּערן זענען געלעגן אויסגעלייגט ביי אַקסל מיטן בריסישן זעלנער און האָבן געפּיערט אין די בערג נישט צו וויסן אין וועמען, נישט צו זען וואו — און אויבן פון באַרג אַראָפּ האָבן זיך גע-שאַטן קוילן איבער די קעפּ און אויטאָמאָבילן, קוילן פון אַלערהאַנט געווער-פאַבריקן אין אייראָפּע, דייטשישע, טשעכישע, איטאַליענישע און... ענגלישע און פראַנצויזישע פון כלערליי מאַרקעס, קוילן שפּיציקע, גלאַטע, פיין פאַלירטע און קוילן צעפרישטשעטע, מיט אַפּגעהאַקטע שפּיצן, „דום-דום“ פון היימישער אַרבעט.

דער ראַדיאָ האָט געפונקט נאָך הילף אין שכּם; דער אַעראַפּלאַן האָט זיך געדרייט און געקוליעט אין דער לופטן, און אויסן שפּוע פון באַרג, צווישן די פייערן פון אייגענע און פרעמדע, צוגעקלעפּט צו אַ געוועלבונג פון אַן אַנגעגליטן פעלי, איז געלעגן און הויך געיאַמערט דער עלנטער נאַזשי, דער זון פון ראַזאַל, פון ווייטן וואַרעמען „נגב“:

„אַלאַ, יא-אַלאַ, אַלאַ, דו אַלמעכטיקער!“

די בלוטיקע מתנה

[דערציילונג]

מיר האבן זיך אלע געקליבן צו גיין פארברענגען אן אוונט אין הויז פון דער פאמיליע שעכטער לכבוד דעם, וואס זייער זון, דער איבערגעבליי- בענער לעגיאניסט, איז געקומען פון פאלעסטינע. ער איז געקומען אויף א באזוך צו זיינע עלטערן, וואס וווינען אין דער בראַנקס די גאַנצע צייט, זינט זייער זון איז אוועק — אַ מנין מיט יאָרן.

מיר האבן אלע גוט געקענט עדוואַרד שעכטערן; דאָס איז געווען אן אומדערשראַקענער יונג, אַ געוואָגטער, אָבער תמיד אַ קלאָרער און באַרע- כנטער. דער ענין פון זיך אַנשליסן אין דעם לעגיאָן איז נישט געווען קיין רע- זולטאַט פון מיטכאַפּנדיקער התלהבות און נייגיריקייט נאָך איבערלעבונגען. ביי אים איז עס געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך; פאַר דעמאָנסטראַציע, ווייזן דער וועלט, אַז יידן קאַנען אויך האַלטן אַ ביקס אין דער האַנט און מאַרשירן מיט אַן אויפגעהויבענעם קאַפּ און ריטמישן טריט; און צוריקגע- שמועסט, אַז אין דער מלחמה אַריין מוז מען סיי-ווי גיין, איז אויב שוין גיין, זאָל כאַטש דאָס בלוט פעט מאַכן די ערד פון זיינע טרוימען.

און נאָכדעם, ווי דער לעגיאָן האָט זיך אויפגעלייזט, די לעגיאָנערן זענען זיך צעפאַרן, איז עדוואַרד שעכטער נישט אוועקגעפאַרן, כאַטש זיינע עלטערן פון דער בראַנקס האָבן דאָס דורכויס פאַרלאָנגט. ער האָט געהאַלטן דאָס פאַר פּחדנות. חוצדעם, מיטן אַנקומען פון די חלוצישע מחנות, האָט ער זיך עפעס ווי פאַר זיך פאַרשעמט. ווען מענטשן וואָרפן זייער יוגנט און קאַריערע און שטעלן זיך אויפן פראַנט פון אַרבעט אויפצובויען דאָס לאַנד, זאָל ער גאָר אוועקפאַרן, און אין דער געמיטלעכקייט דערציילן פון זיינע „אויאָנטורעס“ אינם לעגיאָן... ער האָט דאָס געהאַלטן פאַר אומווירדיק, דעריבער האָט ער איבערגעביטן די ביקס אויפן אַקער-אייזן און צוזאַמען מיט אַנדערע חלוצים זיך אַריינגעטאַן אין דער אַרבעט פון בויען קאַלאָניעס.

די פאמיליע שעכטער האָט קוים געפועלט ביי זייער זון, ער זאָל קומען פאַר אַ קורצן באַזוך, ווייל עס האַנדלט זיך אין אַ משפּחה-זאַך: די יינגסטע טאָכטער גרייט זיך צו דער חופּה צו גיין. אין עדוואַרדס אַפּוועזנהייט האָט מען דערווייל דאָ אַלע דריי טעכטער, און אַלע יינגערע פאַר אים, חתונה גע- מאַכט. די מאַמע האָט נישט געקאַנט פועלן ביי זיך, אַז אויך צו דער לעצטערס „האַכצייט“ זאָל ער נישט זיין, האָט זי „וועלטן איינגעלייגט“, געשיקט אַ שיפּס-קאַרטע און נאָר אויף געציילטע פיר וואָכן האָט דער זון מסכים געווען צו קומען.

מיר האָבן געוואוסט, אַז דער אָונט ביי די שעכטערס אין הויז, וועט זיך אויסצייכענען „מיט אַ גאַנץ אייגנאַרטיקער איינאַרדנונג, אַז עס וועט נישט זיין פון די געוויינלעכע פאַרוויילונגען“. אַז די וויקטעראַלאַ-גראַמאַפּאָן וועט זיך שטיין גאַנץ רואיק אין אַ זייט און דאָס פירעקעכדיקע קאַרטן-טישל וועט אַפילו נישט אַרויסגערוקט ווערן פונם ווינקל.

וואָרום זינט עדואַרד איז אַן „אידעאָליסט“, האָט זיך דאָ דאָס גאַנצע הויז איבערגעדרייט, אַלע זענען געוואָרן „ציוניסטיש געזאַנען“. און די שווע-סטער, אַלע אַן אויסנאַם, האָבן „באַלאַנגט“ צו ציוניסטישע פאַריינען און קלובן. האָט דעריבער די יינגסטע, די כלה, צוגעגרייט אַ „פאַלעסטינער-שטי-מונג-אָונט“. געקויפט פלאַטן פון אַריענטאַלישע ניגונים, דעקאָרירט די ציי-מערן מיט טערקישע דיוואַנען, אַרומגעפּוצט אין בלווי-ווייס די ראַם פון הערצלס בילד, צוגעגרייט שטאַרקע קאַפע אין קליינע שעלעכלעך, געקויפט אַ בוך מיט „ציון-לידער“...

מען האָט אונז פאַרגעשטעלט דעם גאַסט, אָבער אַנשטאַט עדואַרד שעכ-טער, האָט זיך דער ברוינער יונגערמאַן, ווי אַ בראַנזענע סטאַטוע לייכט פאַרנויגט, ווי ער וואָלט אַנגעוויזן אויף זיך און געזאַגט:

-- אפרים ימיני.

אפרים ימיני, דער פריערדיקער עדואַרד שעכטער, האָט אויף זיך אַנגע-ווייעט מיט דר-אַרץ און שטאַרקייט. ער האָט מער געשוויגן, ווי גערעדט. עס איז אים שווער געווען צו שטילן דעם ניגיר פון זיינע געסט און דער-צילן עקזאָטישע מעשהלעך פון פאַלעסטינע.

פאַר אים איז פאַלעסטינע נישט געווען קיין פאַרוואַרפענער העק, און ס'דאַרטיקע לעבן — נישט קיין אויסטערלישע דערשיינונג. עס איז פאַר אים אַ זעלבסטפאַרשטענדלעך און נאַטירלעך לעבן.

מען האָט אַפילו געזען, ווי עס האָט אים געאַרט די גאַנצע „דעקאָראַציע“, דער אַנשטעל פון אַן ארץ-ישראל-נאַכט. עס האָט אים אַזוי ביליק אויסגעזען, ווי ביליק עס איז טיילמאַל די דעקאָראַציע אין אונזער טעאַטער ביים וועלן איבערגעבן אַ סצענע, וואָס „דאַרף“ פאַרקומען אין פאַלעסטינע.

פאַר אים איז פאַלעסטינע געווען איינאַנאַיינציק, פאַר זיך זעלבסט, און קיין שום אימיטאַציע האָט ער נישט פאַרטראָגן.

פונדעסטוועגן איז דער פאַרזאַמלטער עולם, מערסטנטיילס פון זיינע גע-וועזענע חברים נישט אָפּגעטראָטן פון אים און שטאַרק צוגעשטאַנען ער זאָל עפעס דערציילן.

גראַד האָבן זיך שוין אַרומגעטראָגן קלאַנגען וועגן די כותל-מערב-אינ-צידענטן. קליינע צוזאַמענשטויסן מיט די אַראַבער, די נייגיריקייט האָט גע-ברענט.

האַט עדואַרד שעכטער — אפרים ימיני, ווי פון זיך אַליין אַנגעהויבן צו דערציילן:

... דער באַדן, וווּ מיר האָבן געוואָלט אונזער קאַלאַניע גרינדן, איז גע-ווען אַ זומפיק פייכטער. מיר האָבן געשניטן טרענטשעס — לאַנגע גרובנס, כדי עס זאָל אָפּציען דאָס וואַסער. אין די גרובנס האָבן מיר אַריינגעשטעלט פאַמפעס, טאָג און נאַכט האָבן מיר געפאַמפעט. צוויי פאַרלעך ביי יעדער פאַמפע צו צוויי שעה כסדר.

פלוצלינג האָט זיך באַוווּזן אָן אַראַביש מיידל. די אויגן האָבן געברענט אין איר שטערן, ווי צוויי אַריינגעזעצטע פּאַקלען. דאָס פנים האָט אויסגעדריקט חידוש און שטוינען. זי האָט מורא געהאַט צוצוגיין צו אונז און נישט געקאַנט אַוועקגיין.

מיר האָבן איר פון דערווייטנס באַגריסט. מיר האָבן זיך נישט גערירט פון אַרט. פשוט, עס קאָן דאָך זיין, אַז ערגעץ ליגט באַהאַלטן איר מאַן אָדער איר ברודער און אונזער דערנענטערונג צו איר וואַלט געקאַנט זיין אָן אויסרייד פאַר אַ קאַמף. מיר האָבן גראַד נישט אין זינען געהאַט צו פאַרפירן געשלעגן, אָדער באַנוצן געווער צוליב אָן אַראַביש מיידל. מיר האָבן געהאַט אַנ-דערע, בילכערע דאַגות: אויפבויען די קאַלאַניעס.

חוצדעם, צוזאַמען מיט אונז זענען געשטאַנען ביי דער אַרבעט מיידלעך, מיט פאַרשוויסטע פנימער, מיט מוסקולירטע אַרעמס און, הגם זיי האָבן זיך נישט גערעכנט, ספּעציעל אין אונזער געזעלשאַפט. אַלס שוואַכער מין, וואַלט עס דאָך אָנגעצונדן זייערע באַקן. מיר האָבן זיי נישט געוואַלט גרינגשעצן און ביי דער געלעגנהייט פאַראַטן זייער אָנגעהעריקייט צום פרויענטום...

דאָס אַראַבישע מיידל איז אַנטלאָפן און איידער מיר האָבן באַוווּזן צו פאַרגעסן אָן אירע ברענענדיקע אויגן, האָבן זיך שוין געטראָגן אַהער אַ מחנה בעדואינער. די ווייסע טורבאַנען האָבן געפאַכעט פון דערווייטנס ווי זעגל-שיפן אויף אַ קלאַרן טייך. צום ערשט האָבן מיר זיך דערשראָקן, גע-מיינט: אַ פּראָוואַקאַציע. די בעדואינער האָבן אָבער פון דערווייטנס אונז באַ-גריסט. זיי זענען געבליבן שטיין אין אַ קרייז אַרום אונז. מיר האָבן געזען, אַז אין זייערע הענט זענען קרוגן. איינער פון זיי איז פאַרגעטרעטן און געפרעגט צי וועלן מיר זיי דערלויבן צו נעמען וואַסער פון אונזערע פאַמפעס.

פאַר די וואַנדערנדיקע בעדואינער איז וואַסער אַ גרויס פּראָבלעם — ווייל נישט נאָר זיי אַליין וואַנדערן, נאָר אויך זייערע בהמוֹאָ, שאַף און רינדער. קיין באַשטימטע היים האָבן זיי נישט, זיי שלעפן זיך פון אַרט צו אַרט. אַז זיי קו-מען אויף אַ באַגראַזט פעלד, שטעלן זיי אויף זייערע געצעלט-ביידלעך, שטייען אַ שטיקל צייט און וואַנדערן ווייטער.

אָבער נישט אומעטום טרעפן זיי וואַסער. און פלוצים דאָ — אַזאַ עשירות! דאָס אַראַבישע מיידל האָט זיי דערציילט מסתמא, ווי וועגן אָן אוצר, וואָס זי האָט געפונען.

אויף זייער פּראַגע האָבן מיר געענטפערט:

— נישט נאָר פאַר אייך, נאָר ברענגט אייערע שאַף און רינדער און טרינקט זיי אָן.

האָבן זיך די בעדואינער געבוקט, באַגריסט און געבענטשט אין נאַמען פון אַללאַ. זיי האָבן אָנגעשעפט גענוג וואַסער אין זייערע קרוגן, שפעטער זענען זיי געקומען מיט זייערע שאַף און רינדער, קעמלען און מויל-איזלען. אַזוי יעדן טאָג, איינמאַל, ווען זיי זענען, ווי געוויינלעך, געקומען זיך אַנטרינקען, האָט איינער פון זיי איבערגעגעבן, אַז דער שייד, דער עלטסטער פון זייער שבט וויל אונז אויפנעמען ביי זיך אין געצעלט, מיר זאָלן שיקן צו אים אַ דעלע-גאַציע, ער וויל אונז אויסדריקן אַ דאַנק.

אַפּזאָגן זיך האָבן מיר נישט געקאַנט, נישט געוואָגט, דאָס שמעקט מיט

סכנת-נפשות. אויסערדעם, ווי איצט אייער נייגריקייט, אזוי אונזערע דעמאלט, געווארפן גורל — איז געפאלן, אז איך און נאך צוויי זאלן גיין.

מיר האבן זיך אנגעטאן אין די שבתדיקע קליידער. צו דער שעה זענען געקומען דריי בעדואינער נאך אונז. זיי האבן אונז געפירט איבער זאמדן און בערגלעך. פון דער ווייטנס האט זיך אנגעזעען זייער דארף, וואס איז צייטוויי ליק אויפגעשטעלט געווארן. מען האט אונז אריינגעפירט אין א געצעלט, וואס האט זיך אונטערגעשיידט פון אנדערע מיט דעם, וואס ער איז געווען שענער אויסגעצירט און גרוימער. מיר זענען אריין אינעווייניק. דער שייך איז שוין געזעסן ווי אלע ארום, פארלייגט די פיס אונטער זיך. אין א ווינקל האט זיך געברענט א פייער, די גליענדיקע קוילן האבן אנגעגאסן מיט רויטקייט אלע פנימער, און דער רויה, וואס האט זיך געשנירלט, האט געטונקען אין שאטנס די ווייסע, ברייטע בארד פון דעם שייך און די גרויסע, יונגע, לעבעדיקע אויגן האבן געגלאנצט.

ביי אונזער אריינקום האט דער שייך ארויפגעלייגט דריי פינגער אויפן שטערן, האט זיך האלב פארנייגט.

אלע, וואס זענען געזעסן, האבן זיין באגריסונג נאכגעזאגט.

דערנאך האט זיך דער שייך געפרעגט:

— קיפכאלאק?

מיר האבן געקענט עטלעכע אראבישע ווערטער און פארשטאנען אז דאס מיינט מען אונז, וואס מיר מאכן אין געזונט. איך האב צוריק געענטפערט:

— האמדו לאיללאה! — וואס דאס הייסט: לויב צו גאט. דערנאך האט

זיך אנגעהויבן דאס זעלבע פרעגעניש פון יעדן איינעם, וואס איז געזעסן און און יעדן איינעם האבן מיר געמוזט ענטפערן:

— קיפכאלאק?

— האמדו לאיללאה!

איינער האט אנגעגאסן שווארצע געדיכטע קאווע אין קליינע וורינע טע-פעלעך, אונז דערלאנגט. מיר האבן געטאן ווי זיי, געזופט צו קליינע זיפעלעך.

ווען דער שייך איז שוין פארטיק געווארן, האט ער געגעבן א צייכן, איינער האט אנגעהויבן זינגען אן אומעטיקן, אויסגעצויגענעם לאנגווייליקן ניגון:

— „יאללא מוחאמעד, האט באקשיש...“ — דאס איז געווען דער סיגנאל, אז

די אויפנאמע האט זיך געענדיקט, ווארום כאטש דער שייך איז נאך געבליבן זיצן, ווי נישט אים מיינט מען, האבן זיך די איבעריקע בעדואינער אויפ-

געשטעלט. מיר האבן זיך גענייגט צום שייך, שוין שטייענדיק אין דער טיר. די פריערדיקע דריי בעדואינער האבן אונז צוריקגעפירט אין אונזער קבוצה.

אויפן וועג האט מען קיין ווארט נישט גערעדט. בלויז אין זייער שווייגן האט זיך געפילט דער אומהיימלעכער גלאנץ פון קאלטן שטאל.

ביי אונזער שוועל, נאכדעם, ווי די באגלייטער זענען אוועקגעגאנגען, האבן מיר דערזען עפעס א געפלאכטענעם קויבער, אינעווייניק עפעס איינגע-

וויקלט אין ווייסן. מיר האבן זיך דערשראקן. ווען מיר האבן פארויכטיק אויפגעוויקלט די ווייסע לייזונט פון קויבער האבן מיר געזען א יונג, אפשר

צוויי טעג אלט ווייסע שעפעלע איז געלעגן געשאכטן און צונויפגעדרייט.

מיר האבן זיך געוונדערט, וואס פאר א סימן דאס קאן זיין? ...

דער קליינער העלד

נאטיצן פון א קוילנגרוב-דאקטאר

אן דער דערלויבעניש פונם מחבר
איבערדרוקן פֿאַרבאַטן.

איך וואָלט מיר געוונטשן צו האָבן אַזעלכע ווערטער, איך זאָל מיט זיי קענען באַלעבאַטעווען ווי ס'זאָל זיך מיר נישט גלוסטן. איך בין דאָך בלויז אַ יונגער דאָקטאָר אַזאַ, וואָס מ'האַט אים אַוועקגעשטעלט דאָ אינם קוילנ-גרעבער-לאַזאַרעט, צו לערנען די מלאַכה אויף די קערפּערס און נשמות פון די אַרעמעלייט, אַט אַ די קוילנגרעבער, וואָס מען שיקט זיי אונז דאָ אַריין אַזוי ווי סחורות וואָס דער טויט האָט זיך אויסגעקליבן אינם גרויסן האַנדלס-הויז פונם לעבן, אַדער גאַר אַזעלכע, וואָס ער זאָגט זיך זיי אַפּ אַנצונעמען. און אַוונטצייט, טיילמאַל, אַז די מידיקייט פאַרשמירט מיר נישט דעם מוח מיט ליים, און סימנים פון לעבעדיקייט קענען נאָך צוקומען צו מיין גייסט, שרייב איך אויף עפעס, וואָס רודערט מיך אויף, עפעס, וואָס טרייבט מיר אַריין געדאַנקען אין דער טיף פון מיין נשמה, עפעס, וואָס עס צינדט מיך אַן מיט אַפּשיי אַדער באַוונדערונג, ביז איך דערשפיר ווידער מיט ציטער און לויטער נערוו, אַז איך בין פאַרט נאָך אַ מענטשלעך וועזן, וואָס עס ציטערט פון די ליידנשאַפטן, פון די תענוגים, פון מיטאיבערלעבן, פון מיטלעבן דאָס מענטשלעכע לעבן אַזוי ווי אַ דין פאַסיקל מעטאַל, וואָס לאַזט זיך אַנציען און אַוועקבייגן דורך געזעצן, וואָס מיר קענען זיי קאַנסטאַטירן אַבער נישט פאַר-שטיין.

דאָרט אינעווייניק, אין צווייטן צימער, ליגט איינער און ער וועט שטאַרבן. און איך וואָך ביי אים פרייוויליק היינטיקע נאַכט, איך שרייב וועגן אים אויף וואָס איך האָב פאַרשטאַנען — כּדי נאַכצושאַפן אין מיר אַ שוואַך בילד פון דעם, וואָס ער האָט געטאַן, דאָס העלדישע, דאָס שטיק גרויסקייט; גרויסע טאַט, וואָס עס איז ווייט נישט געווען צו דערוואַרטן.

אויף דער ווייסקייט פון לייונטענע ליילעכער ליגט זיין קאַפּ אַ געלב-לעכער, אַן אַ ביסל פלייש, נאַכדעם ווי זיינע לעצטע חדשים — דאָס קורצע לעבן זיינס אַלס מאַן — האָט אויסגעפילט די אומבאַגרייפלעכע אַנשטרענגונג אַמאַל אומגערייט צו רוען, דאָס מיינט צו שטאַרבן. צווישן די האַרטע באַקנ-ביינער און די בויגן פון זיין קורצן שטערן ליגן טונקעלע פלעקן, דאָס זע-נען די לעדלעך איבער די באַווסטלאַזע אויגן. און אַט אַנטלויפט ער, אַנטלויפט אינעווייניק אַריין, אַוועק פון דעם שניידיקן אַכזריותדיקן געדריידל פון דער

וואָר, אין דער מאַגישער גרינגער מלוכה פון אויפהער, קילע אויסלייזונג ווייט שוין איבער אים, דאָס שנירל, וואָס האַלט אים נאָך וועט זיך צעבינדן, און דעם פחד פאַרן טויט וועט ער אפשר אַפילו נישט שפירן.

ער איז נינצן יאָר אַלט, און פינף פון די יאָרן האָט ער פאַרבאָרט אין דער אַרבעטס־מאַשין פון דער גרוב, צולעצט אַלס הויער, אַזאַ, וואָס קלאַפט אַרויס פונם שיפער דעם ברענבאָרן, שטיינאַרטיקן און גלאַנציק שוואַרצן מי־נעראַל. צוליב וועלכן ווייטמזרחדיקע פעלקער ווערן צעטיילט און די עלטסטע געזעצן פון מענטשלעכן האַנדלען ווערן פאַרלייקנט; אַלס בערגמאַן אינעם אויפריס פון דעם שטיינקויל־גרוב, וואָס טראַגט אַ מענטשלעכן פאַרנאָמען — פּערדינאַנד־גרוב הייסט ער, אַקוראַט ער וואַלט נישט געווען אַ דעמאָ, וואָס וויל־עוועט אַריין אַן אַטעם אין זיך אַליין. נינצן יאָר, מיכאַל מאַזיק, קורצע, אַנגלאַנציקע יינגל־האַר איבער אַן אויסגעקאַרבעוועטן מענער־געזיכט, וואָס הייבט זיך ווידער אָן צו יינגערן אין אַ זקנישן קינדער־פנים, אַ שמאַלער יינגל, וואָס וועט באַלד שטאַרבן, דאָס איז זיין געשיכטע.

עס הייבט זיך אָן ביים פּאַטער זיינעם — אַלע מענטשלעכע שיקזאַלן הייבן זיך אָן ביי די טאַטעס. דער מאַנטער מאַזיק, אַנגעשטעלט ביי די שלעזישע עלעקטריציטעטס־ווערק — איין אויג האָט ער שוין פריער אוועק־געלייגט — ווערט צום סוף דערהרגעט דורכן שטאַרקשטראָם. די אַלמנה מאַזיק ציט זיך אַריבער אין אַ קלענערער דירה — אַ שטוב און אַ קיך אינעם הינטער־הויז פון אַזאַ פאַרסאַזשעטן קאַסטן פון ציגלשטיינער. שוואַרץ די לופט פון קויל־סאַזשע, ליידיקער גרויזאַמער קוביק פון אַ מענטשן־הייל, נודנע פאַרב אויף די ווענט, דינע ווענט, דאָס הוושען פון פּראַסט מענטשלעך היים־לעבן שאַלט אומעטום.

די פאַרזיכערונגס־פּרעמיע פון אַ מאַנטער איז קליין, איך ווייס נישט, ווי ווינציק געלט מענטשן דאַרפן האָבן, כדי זיך דורכצושלעפן פאַרביי דעם הונגער. די טאַכטער, אַ שיינע און אויסגעבילדעט צו ביור־אַרבעט, האָט מזל און האָט חתונה מיט איר יוגנט־פריינט, אַ טעכנישער באַאַמטער, און פאַרט מיט אים אַריבער אין אַן אַנדערער שטאָט. דער מוטער בלייבט איבער מיכאַל מאַזיק, נאָך אַ פּאַלקס־שילער, אַ שטיל יינגל, פּערצן יאָר אַלט. ווי עס ענדיקן זיך זיינע שול־יאָרן, גייט ער אין קוילנגרוב פאַרדינען. איך ווייס נישט וואָס סער אַרבעטן יינגלעך טוען דאָרט; צום סוף ווערט ער אַ הויער און אַרבעט אונטער דרערד. ער האָט קרעפטיקע יונגע אַרעמס און אַ צאַרטע לונג — דער ווייטערדיקער חשבון איז אַ פשוטער.

אונטער דרערד — אינעם גרוב, הייסע לופט ווינציקער ווי עס פאַדערט דער דורשט נאָך אַטעם; זי פינקלט פונם שטויב פון יענע דינסטע קוילנברעקעלעך, וואָס מערן זיך מיט יעדן קלאַפ מיט דער האַק, מיט יעדן שאַס פון די עקס־פלאַדיר־קאַפּסלעך. די הויערס אַרבעטן האַלב־נאַקעט אין דער היץ און אַלע פאַרן פון זייער אַטעמדיקער הויט ווערן פאַרקלעבט מיט אַ פעל פון שווייס און קוילנשטויב. אין דער דאָזיקער גיהנום־לופט אַרבעט מאַזיק אַכט אַדער מער שעה, ער אַרבעט מיט די אַרעמס קעגן שטיין — תמיד אין ענגעניש, אַפט קניענדיקערהייט, הויערנדיק, ליגנדיק אין שניידיקן ליכט, תמיד דורשטיק, תמיד זיפנדיק אַ פאַרשמאַכטער די שיטערע קאווע, אין טעמפ פון אונזער

צײַט, וואָס ווערט מיט אַ בײַטש געײַגט — װױך קױלן, ער האָט אַ צאַרטע
ײַנגלישע לונג.

מיטן פאַרדינסט פון אַזאַ מין מענטשלעכער אַרבעט טײלט זיך מראַזיק
מיט דער מוטער, בײַ וועלכער ער לעבט. זי קאַכט פאַר אים, זי גײט צום
מאַרק, וואָשט און לאַטעט זײַנע וועש; ער איז איר מאַן — איר פאַרזאָרגער,
און דאָך איז ער שטיל און לאַזט זיך פירן, און דערבײַ איר זון: אין קאַפּ
אונטער דעם גרױען האַר-פאַרדעק פון דער פרוי מראַזיק פויקט אַ דומפיק
פאַרזאָרגט צופרידנױן אויף אַזאַ ווייך פאַמעלעכדיקן פייקעלע. ביז צו יענעם
זונטיק, וועלכן זי פאַרשילט.

צווישן שטאַט און וואַלד ליגט דאָס גאַסטהױז „צום דײַטשן קײזער“, מיט
עטלעכע סאַסנעס, וואָס זענען דערנעבן שטיין געבליבן; אויפן שטױביקן
הילצערנעם באַדן פון אַ זאַל, אונטער גירלאַנדן, אויסגעשניטענע פון פאַר-
שידנפאַרביק פאַפיר (שוין פאַרשטויבט און בלאַקירט פון דער זון), וואָס ציען
זיך פון איין קרוין-לייכטער צום אַנדערן, טאַנצן יעדן זונטיק יונגע לײט,
אַרבעטער, באַאַמטע, מיט די מײדלעך פון זײער שטאַנד, פאַרביי די גיפסענע
ביוסטן פון אונזערע הערשער, בײַם ליאַרעם פון טראַמפּײט, פידל און אַלט
קלאַוויר. וואַלצער, פאַלקאַ און קראַקאָוויאַק, דאָרט זעט מיכאַל מראַזיק די
בערטאַ אַקאַנקאָוסקי און טאַנצט מיט איר, אַ שײַנע שוואַרצהאַריקע פאַר-
קויפערין אין קלעעמאַנס וואַרנהױז. זײן ליבע שלאַגט אַרויס אַזוי אינטענסיוו
פון זײַנע אויגן און אַזוי דראַענדיק שטייט אים זײן ווילן אַרום מױל און באַקן,
אַז ער צווינגט אַזש זײן קאַנקורענט אַפצוטערעטן פאַר שרעק און בערטאַ, אַ
געשמײכלטע קלעבט זיך צו אים. ער איז פּכוח איר צו קויפן ביר און ווורשט-
ברױט; ווערטער האָט ער ווייניק, אָבער דאָס מײדל שפירט הינטערן שטערן
און ברוסט פונם יונגל, עפעס אַזױנס, וואָס האָט געוואַרט נאָר אויף איר און
איז גרײט זיך אויף איר צו שטיצן. זײ רעדן מיטאַנאַנדער ווינציק, ווען זײ
גײען אַהײם אין שטאַט, די פעלדער שווייגן אונטער דער יונגער לבנה. מיט-
וואַך אַוונט פאַרליבן זײ זיך מיטאַנאַנדער אין דער עררעגנדער פונאַנדערגע-
שפאַרטקײט פון ציטערנדיקער קינאַוועלט. זײן האַנט גליטשט זיך פאַמעלעך
אַרום אירע ברייטע היפטן. אַ זונטיק דערנאָך, נאָך דער ערשטער שעה טאַנצן,
גײען פאַרלעך אַרויס אין דער פרייער לופט צו טרינקען; אין שטערנשיין
צײט זײ אַרײן דער וואַלד. מיכאַל מראַזיק קען דעם וואַלד און זײַנע געהילצן
נאָך פון די קינדערשפילן; אָבער ווען זײערע הונגעריקע ליפן לײזן אויס
אײנס דאָס אַנדערע אין שאַטן פון די סאַסנעס, ווערן ער און בערטאַ מיט
טריט, געצווונגענע פון באַזױנג, אַהינגעטריבן צום אײנזאַמען גראַז-פלעק
אויף דער פאַליאַנקע, ווו ער אַטעמט אויף בײַ איר, געײַגט און שטומפ-
גליקלעכער, אַ מאַן.

פון דעמאָלט אָן איז ער מיט איר געגאַנגען — אַזוי רופט דאָך דאָס
פאַלק די ליבע-פאַרבינדונגען פון זײַנע יונגע קינדער. ער האָט זי ליב געהאַט
פראַסט אַזוי, געטריי און שטרענג; אַזוי ווערן מײדלעך תמיד געוונען אין
דאַנקבאַרן גליק, איד ווייס גאַנץ גענוי, ווי אַזוי עס האָט אין אים אויסגעזען
דערווײלע, אין אַט אַ דעם הייסן הויכן צושטאַנד. איך דערמאָן מיך אַז מײן
ערשט סטודענטן-גליק און איך, פאַרמאַכנדיק די אויגן, לען איך מיך אָן

אַהינטער זיך אין דער אַנגעקוואַלענער גליקלעכקייט פון מיין צווייטן טעמע׳
 סטער. מיר מענטשן זענען דאָך אַזוי פאַרשידן איינער פונם אַנדערן ווי עס
 זאָגן יענע הערן, וואָס זענען פאַראינטערעסירט צו באַזעצן זיך ווי ווייט מעג-
 לעך אויבן אויף דער לייטער פון די פאַרמען פון זיין; פאַרשידן בלויז מיט די
 באַוויסטזיין-שטאַפּלען פון אוינזערע צושטאַנדן. איך האָב דערזען, אַז די שאַנד
 פון דער יוגנט-קעכטשאַפט איז פון מיר אַראָפּ, ווען די אַרעמס פון מיין
 איבערגעגעבן מיידל זענען מיר געפאַלן אַרום דעם הינטערקאָפּ און די פליי-
 צעס און איר אַטעם איז אויפגעגאַנגען הויך ביי מיינעם; ווען איך האָב ענד-
 לעך באַקומען דאָס פולע לעבן און איך בין מיט פרייד-געשריי אין האַרצן ווי אַ
 געהייבענער געלאָפן איבער די גאַסן, צו לאַכן אין דער פרייער לופט אָדער
 צוצוהערן זיך אין צימער צו דער זיסקייט פון מיין אינערער ברוסט, ווי
 פאַרזינקנדיק. זיכער, מראַזיק האָט דאָס נישט אַזוי געוואָסט. אָבער ער האָט
 געלעבט ווי דעמאַלט איך, אפשר שטאַרקער, זעלטענער איבערגעלאָזט אין דער
 מאַכט פון דעם נייעם צושטאַנד, ווייל ער האָט דאָך געבראַכן קוילן אונטער
 דרערד. מערער אָן שפּראַך אין האַרצן, דרעשנדיק מיט אַ נייער העלער אומ-
 געדולדיקייט דעם פאַרעקשנטן שטיין, פאַרטיפּט אין דער אַרבעט און אויך
 שוועבנדיק איבער אין הפּסקות, ווען ער האָט זיך געווישט די אויגן פון
 שווייס אָדער אַראָפּגעשלונגען די קאַווע... אַרבעט, קראַפט, זיין אַ יאַט, פיי-
 עראַנט, דאָס אַליין, און בפרט פייעראַנט, האָט געהאַט אַ נייעם גוטן זין.

אמת, די מוטער האָט זיך נישט גוט איינגעלעבט אין דעם נייעם צושטאַנד
 — נישט אין דעם, וואָס דער יונג איז אַהיימגעקומען, אַפּגעוואַשן, איבערגעטאַן
 זיך און ווידער געזאַנגען; נישט אין דעם, וואָס ער האָט די אַוונטן און אַ טייל פון
 די נעכט פאַרבראַכט אויסער דער וויוונג, זי האָט געוואָסט ווי; נישט דערין
 וואָס זי, די עלטערע פרוי האָט איצט אויך די זונטיקן געדאַרפט פאַרברענגען
 אַליין, צוליב אַ ווייבלעכן וועזן, וואָס איז יינגער, יונג, גאַנץ יונג, זיצט זי
 איצט אָן אַ וואָרט אין די אַפּגעליידיקטע ווענט און זעט דורך די פּוסטע פירעקן
 פון די פענסטער דעם הימל, וואָס איז טעמפּ-בלוי אויסגעשפּאַנט איבערן הויף
 און אַוונטזייט דעם געלן ליכט-פלעק פונם נאַפּט-לאַמפּ. דאָס וואָס פריער האָט
 נאָר זי אַליין געהאַט, האָט איר דאָס פרעמדע פרויענצימער צוגענומען, און
 געגעבן אים דאָס, וואָס זי, די אַלטע, האָט אים קיינמאַל נישט געקאַנט געבן.
 זי האָט געמיינט, אַז נאָר די שרעק וועגן דעם זון פילט איר האַרץ מיט ווילדן
 כעס, נאָר פאַראַכטונג צועזצט איר די אָדערן, קעגן דער באַגינסטיקטער און
 נישט דערגרייכבאַרער קאַנקורענטיין, אַרום וועלכער אַליין, ווי אַ צענטער, עס
 ציטערט זיך איצט דער זין פונם מאַן, און אין וועלכער ער רוט...

אַז מיכאַל פּלעג אַהיימקומען, האָט זי גערעדט ווייטיקדיקע ווערטער —
 אומקלוגע, דאָס האָט זי געשפּירט, זיי האָבן אָבער אַרויסגעפּלאַצט פון איר,
 ווי נישט איינצוהאַלטן; קלאַג-ווערטער איבער זיך אַליין, אַנקלאַג-ווערטער
 קעגן אים, בייסיק-שטעכלדיקע קעגן דער בערטאַ, ביז זי האָט גענומען שרייען
 מיט ווילדער זידלעריי און געענדיקט מיט טרערן ביטערע, און דאָס אַלץ אָן
 אַ ווירקונג, וואָרום דער זיבעצניעריקער יונג האָט איר נישט געענטפּערט
 האַרט, אויף וואָס זי האָט אייגנטלעך געוואָרט און עס וואָלט איר צום סוף
 ווילגעטאַן, ווייל עס וואָלט רו געשאַפן — וואָרום דער, וואָס פאַרדינט דאָס
 געלט פאַרן טעגלעכן געברויך, דער מעג אויך אויפשטיין ווי אַ האַר, אַ דונער

טאָן מיט דער פּױסט איבערן טיש און מאַכן אַ סוף צו דער יללה — נישט ער
האַט געבױטן זײן שטייגער לעבן, און יעדע װאָך האָט ער איר געלייגט אויפן
טיש, אַרום װעלכן די דאָזיקע סצענעס זענען פאַרגעקומען, יעדן זונטיק די
אייגענע סומע געלט װי פריער, פאַר יענעם אומגליק, אַקוראַט עס האָט זיך
גאַרנישט נישט געענדערט; און אַזױ אַרום האָט דער פרוי נאָך געפעלט װעלכע
עס איז אַנזעעװדיקע סיבה צו קלאַגן זיך, עס זאל איר לכל-הפחות שאַפן דאָס
מיטגעפיל פון די הויזלייט. ערשט האָט זי נישט געטאַרט טראַגן צו קיינעם
אויסער דער דירה איר בלינד אין דער װעלט אַריין געװענדטן מוטערשרעק
פאַרן זון און איר װײבלעכע אייפערזוכט, און אויך דאָס, װאָס זי האָט געקאַנט
שרײבן דער טאַכטער איז נישט געװען קיין װענטיל פאַר איר באַדריקונג,
װאָרום די נישט געלערנטע נשמות קענען װינציק איבעראַרבעטן אין שריפט-
לעך װאַרט דאָס אַלץ, װאָס זיי לעבן איבער...

ביז דער יונג האָט, נאָך אַ יאָר צײט בערך, אָן סימנים פון אַ קראַנקהייט,
אַנגעהויבן אַלץ מאַגערער און הרובדיקער אויסצוזען. דאָס טונקלע אונטער די
אויגן האָט זיך מער נישט געלאָזט אַװעקװאַשן, קיין שום עסן האָט מער נישט
פולער געמאַכט זײנע באַקן, און װען ער איז אויך ביי טאָג אַלץ לענגער
אויסגעבליבן פון דער היים, ביז ער איז בכלל נאָר שפעט בײנאַכט אַהײמגע-
קומען, האָט זי געזען מיט שרעק און כעס, װי ער שלאַפט איין כמעט נאָך ביים
טיש אָן עסן, אָן װערטער כמעט, און פאַלט אין בעט אַריין, פלוצים אַראָפּ
אין אַ גרויליק טיף נישטדאָזיין. אַ, דאָס פרויענצימער — זי האָט אים אויס-
גענאַגט, די נישט־דערזעטלעכע סטערווע, האָט זי זיך געטראַכט. זי האָט עס
געטראַכט דריי פערטל יאָר; דערנאָך איז דער יונג איינמאַל אַ נאַכט אינגאַנצן
אויסגעבליבן, און פרוי מראָזיק האָט ערשט אויפגעהערט צו שעלטן מיט
געביילטע פּױסטן אים און יענע מויד, װען מען האָט זי דעם צװײטן מאַרגן גע-
רופן צו אונז אינם קוילנגרוב־לאַזאַרעט, צו דעם בעט, װוּ מיכאַל האָט פאַרלאַנגט
מיט איר צו רעדן, און דאָ, פון אונז און פון אים, האָט זי געהערט, אַז ער
איז באמת אויסגענאַגט, אָבער נישט פון יענעם מיידל, נאָר אָן אומפאַרשטענד-
לעכער גראַד פון אַרבעט איבער דער מאָס האָט אים געיאָגט ביז צום צװאַ-
מענברוך. דאָ איז געלעגן גרוי־געלב און קנאַכיק אויפן קישן דער קאַפּ פון אַ
קליינעם יינגל. פון אַרעמע װערטער פון אַ גאַנץ צעשטערטער לונג איז צו-
שטאַנדגעקומען די מיטטיילונג, אַז זײנט זײן באַקאַנטשאַפט מיט בערטאַן האָט
ער געאַרבעט איבערשטונדן, װײל ער האָט געדאַרפט מער לױן, און צום סוף
טאַפלטע שיכטן, װען זי האָט געמוזט אויפגעבן איר פאַסטן, װײל זי האָט אים
אַ זון געבוירן — צװעלף ביז זעכצן שעה אין טאָג אַרבעט אונטער דרערד,
כדי צו שאַפן דאָס געלט צום לעבן פאַר ביידע, פאַר דער אַלטער פרוי און
פאַר דער יונגער מיט דעם קליינעם. און געזאַגט האָט ער אַט אַ דאָס שױדער-
לעכע, ער, דאָס קינד, װאָס גײט געשווינד צום טױט, מיט דער זעלבסט-
פאַרשטענדלעכקייט פון אַ מאַן, װאָס האָט געטאָן נישט מער, װי דאָס פשוטסטע
אין לעבן. ער האָט איר די זאך פאַרשוויגן, האָט ער װײטער געזאַגט, װײל
זי װאָלט דאָך דערצו נאָר צוגעגעבן עגמת־נפש, און אַלץ מער און מער,
ביזע רײד, און מער גאַרנישט; אָבער איצט, אַז ער װעט מער נישט אויפ-
קומען, זאל זי דאָך, אויב זי װעט עס קענען ברענגען איבערן האַרץ, טראַכטן
װעגן זײן קינד.

איך בין דערציי געשטאנען, ווי זי איז פאר בושא און עגמתי'נש און טויט־אנגסטן און ליבע כמעט אויסגעגאנגען, און איך האב געזען, ווי די מויער צווישן די מענטשן, וואס הייסט מאנגל אין צוטרוי און שווייגן, איז אבער־אמאל צו שפעט איינגעבראכן געווארן און אויפגעדעקט דאס אוימיסטיקע וואס וואלט נישט געדארפט זיין אזוי אוימיסטיק, ווען מיר וואלטן געווען מער צוטרוילעך ארגאניזירט, ווינציקער שטאלץ און אן צוטרוי אין זיך פאר־שלאסן און גרייט צו פאראורטיילן. וואס האט עס דען געהאלפן, ווען נאכדעם איז געשען אט א דאס איינפאכסטע? שטענדיק קומען זיי, די מענטשן, לאחר המעשה...

די אלטע מראזיק איז געגאנגען צו בערטאן. זי האט געפונען, אז דאס מיידל איז נישט געוויינטלעכער ווי יעדע אנדערע, און אנגעשראקן פאר דער פרעמדער פרוי — קוים אכצן יאר אלט, מיט א קינד אלס לאסט אויף איר לעבן. ווען די אלטע האט איר פארגעלייגט, זי זאל נאך שנעל חתונה האבן מיט מיכאלן און גלייך אריבערציען זיך צו איר, האט זי ערלעך געזאגט, אז זי וויל עס נישט גערן, ווייל זי איז נאך צו יונג און מיכאל איז גראד אזוי קראנק. און די אלטע האט פארשטאנען, אז אזא מין עונש טויג צו גארנישט. אבער דערנאך, אז זי האט געפרעגט, צי וויל דען בערטא האלטן דאס קינד אדער זי וועט עס ליבער לאזן איר, האט בערטא זי צוגעפירט צום וואַש־קארב, אין וועלכן דאס קליינע האט גאנץ אַרנטלעך גענאָגט דאָס שמאַטקעלע, און האט געזאָגט: עס וועט דאָך ביי דער באַבן בעסער געהיט זיין איידער ביי איר. און איינפאך, ווי אַ זאך, וואָס געהער צו איר, האט פרוי מראזיק מיט־גענומען מיט זיך דאס קליינע אין זונס בעט, אין דער שטוב, וואס איז מער נישט לידיק געווען. און, אז זי איז עס געקומען זאָגן מיכאלן, האט ער צופרידן צוגעשאקלט מיטן קאפ און האט צוגעמאכט די אויגן — און איצט, אין דער דאָזיקער נאַכט, דורכפולסירט פונם ווייטן ברום פון די מאַשינען, ליגט ער און שטאַרבט זיין טויט, דעם איינפאַכן טויט פון אַ מענטשן, וואָס ווייס אז זיינע ענינים זענען אין אַרדנונג און איצט יאָגט ער געשווינד און דעמערט אזויעק צום אויפגעבונדענעם וואַסערשטילן גליק פון גרויסן פייעראַנט.

איך אבער מאל מיר אויס וויפל טויזנטער אזעלכע שטילע נישט־פאָר־פוצטע העלדנטויטן עס זעט יעדער אָונט פון דער דאָזיקער ערד, און איך ציטער פאר טרויער און גליק, אז איך געהער צום מין מענטש, און איך ווין גענוג נאָענט צו די צומייסטנס געטרעטענע גילדיעס זיינע, כדי צו זיין אן אויער צו דעם, וואָס גרויס איז אן אַ קלאַנג, צו הערן עס, אן אויג, צו זען עס, אַ האַרץ דורכצופילן עס גאַנץ, און אַ האַנט אַריינצוטאַפן זיך העלפנדיק, אָדער אַפילו נאָר צו באַהיטן עס פאַרן גרויסן פאַרגעסן, וואָס עס נעמט אונז אַרום און בלענדט אונז יעדע שעה ווי אַ געטאַפלטער טויט.

יידיש: ד. ל.

מאטעריאלן צו דער געשיכטע פון קאמף קעגן יידיש אין א"י

דעם 4טן יאנואר 34 איז אין „יאשאַ-חפץ“ זאל אין תל-אביב פאָרגעקומען די פייערלעכע ערעפֿנונג פון יערלעכן צוזאמענפֿאַר פון יידישן ליטעראַטן און זשורנאַליסטן-קלוב אין ארץ-ישראל. זי איז, אָבער, נישט פאָרגעקומען לויטן פריער-אויסגערעכנטן פלאַן. ווייל העברעיִסטישע יונגעלייטלעך, אונטערגע- העצט פון עלטערע בכבודיקע יידן, זענען אויף אַ כולִיגאַנישן אופן מיט שטיי- גער און ציגל באַפֿאַלן דעם זאַל, צעבראַכן די שויבן, איבערגעריסן די עלעק- טרישע באַלייכטונג און דער צונויפקום איז שוין נישט פאָרגעקומען. ער איז ברוטאַל אַרונטערגעריסן געוואָרן. דאָס דאָזיקע ברוטאַלע געשעעניש האָט אַרויסגערופן פֿיל אויפֿרעגונג אין דער יידישער וועלט אין אויסלאַנד, און די פראַטעסטן, וואָס זענען דאָן אָנגענומען געוואָרן אויף פֿילצאָליקע פאָרזאַמ- לונגען אין יידישן אויסלאַנד, האָבן געלאָזט וויסן אַט די אַלע ברעכער און צעשטערער, אַז ס'איז דאָ אַ וואַכיק אויג און אַן אַרגאַניזירטע געזעלשאַפֿט- לעכע מיינונג, וואָס וועט נישט דערלאָזן צו אַזאַ הפּקר-באַציונג צו דער שפּראַך פון די יידישע פּאָלקס-מאַסן אויף דער גאַרער וועלט. צווייטנס, זע- גען אַט די פראַטעסטן געווען גלייכצייטיק באַגלייט מיט אויפֿמונטערונג פֿאַר די, וואָס שטייען אין דער ערשטער קאָמפּס-ליניע פֿאַר די עפּנטלעכע רעכט פון יידיש אין ארץ-ישראל.

וואָלט מען אפשר געקענט מיינען, אַז דער 4טער יאנואר 1934 איז געווען נישט מער, ווי אַ פֿאַרבייגייענדיקער עפֿיזאָד אין אַט דעם קאָמף קעגן יידיש אין ארץ-ישראל. דאָרף מען, אָבער, וויסן זיין, אַז אַט דער פּאַקט איז נישט מער ווי אַ רינגעלע אין דער גאַנצער קייט פון רדיפות אויף יידיש אין ארץ-ישראל, וואָס האָבן שוין הינטער זיך אַ טראַדיציע פון אַ גוטע עטלעכע צענדליק יאָר. עס לוינט דעריבער לענגער זיך אַפּצושטעלן אויף דער געשיכטע פון אַט דעם קאָמף, צונויפקלייבן אַלע געהעריקע פּאַקטן און דערווייזן, אַז די דע- גראַדאַציע פון יידיש אין עפּנטלעכן לעבן אין א"י איז דאָ דורך די העברע- איסטן דערגרייכט געוואָרן נישט נאָר דורך אַ ריין אידעאָלאָגישער אויפקלער- אַרבעט, נייערט, אַז די באַפּעסטיקונג פון דער העברעיִש-פּאַזיציע אין לאַנד איז שוין מכמה יאָרן באַגלייט געוואָרן דורך געצילטער פּראַפּאַגאַנדע צו פּאַרמיאוסן דעם „זשאַרגאָן“ און אויך דורך — טעראַר.

אַז מען רעדט וועגן אַט דעם קאָפּיטל אין דער געשיכטע פון נייעם ישוב

אין ארץ־ישראל, שווימט אויף די ערשטע פראגע: ווען האט זיך אָט דער קאָמף אָנגעהויבן און ווער זענען געווען זיינע טרעגער. עס גייט נישט נאָר אין פעסטשטעלן די כראָנאָלאָגישע זאַטע פון אָט דער „צייטרעכענונג“, נייערט אויך אין באַצייכענען די געזעלשאַפטלעכע שטחים, קעגן וועלכע אָט דער קאָמף איז געווען געצילט.

מען קאָן מיט רעכט זאָגן, אַז דער קאָמף קעגן יידיש און פאַר איינפירן העברעיִש ווי די אומגאַנג־טפראַך פון נייעם ישוב אין ארץ־ישראל האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער צווייטער עליה און איבערהויפט מיט דער גרינדונג פון דער אַרבעטער־פאַרטיי „הפועל הצעיר“. די ערשטע עליה פון די בלויזים און רוסישע חובבי־ציון, וואָס איז פאַרגעקומען אין די יאָרן 1882—1892, האָט בכלל קיין גרויסע שייכות מיט העברעיִש נישט געהאַט. זיי די געוועזענע סטודענטן פון די רוסישע אוניווערסיטעטן, איז בכלל דער ענין שפראַך נישט געלעגן שטאַרק אין זינען, פונקט ווי זיי האָבן בכלל נישט געהאַט פאַר זיך אַ פעסטן קולטור־פלאַן, וואָס דאַרף זיין פאַרבונדן מיט זייער נייעם לעבנס־שטייגער פון יידישע קאָלאָניסטן אין ארץ־ישראל. רוסיש איז געווען זייער קולטור־שפראַך פאַרן קומען אָהער און רוסיש איז אויך ווייטער געבליבן די שפראַך פון זייער טאַג־טעגלעכע לעבן אין ארץ־ישראל. די חובבי־ציון זענען געווען נישט מער ווי פאַרגייער פון אַ נייער סאָציאַלער איבערשיכטונג — פון פראַך־דוקטיוויזירן צוערשט זיך אַליין, און זייענדיק פריער אינגאַנצן איזאָלירט פון יידישן פּאָלקס־אַרגאַניזם האָט פאַר זיי במילא אויך נישט עקזיסטירט דער ענין פון פאַרזאָרגן דאָס יידישע פּאָלק מיט נייע קולטור־ווערטן, וואָס זאלן זיין נאַציאָנאַל אין זייער אינהאַלט און פאַרם. מען קאָן זייער ראַל קורץ פאַרמולירן אַזוי: זיי זענען געווען פיאַנערן, וואָס האָבן קודם כל און דער עיקר געהאַט אויסצושטיין און בייצוקומען מאַטעריעלע שוועריקייטן, וואָס האָבן לכתהילה באַזייטיקט פון זייער האַריוואָנט די קולטורעלע זאָרגן.

געענדערט די לאַגע האָט זיך מיט דער איינוואַנדערונג פון יידישע אַר־בעטער אין ארץ־ישראל און מיטן אויפקום פון די דעמאָליטיקע צוויי אַרבע־טער־פאַרטייען „הפועל הצעיר“ און „פועלי־ציון“. אָט די ענדערונג איז פאַר־בונדן מיט די רעוולוטאַטן פון יאָר 1905, וואָס האָט צעטרייסלט די יידישע געזעלשאַפטלעכקייט אין רוסלאַנד און וואָס איז אויך געוואָרן אַ וויכטיקע דאַטע אינם אויפבויע פון נייעם ארץ־ישראל. אויף דער יידישער אַרבעטער־גאַס איז שוין מיט אַ פאַר יאָר פריער אויפגעקומען דער פראַלעטאַרישער ציוניזם, און פעברואַר 1906 איז די דאַטע, ווען אין פּאָלשאַווע איז פאַרגעקומען דער ערשטער גרינדונגס־צוזאַמענפאַר פון דער יידישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער אַרבעטער־פאַרטיי „פועלי־ציון“ אין רוסלאַנד. פועלי־ציון־גרופעס האָבן עקזיסטירט אויך פריער, נאָר ביי אָהער האָבן זיי אויף זיך גע־קוקט נישט מער ווי אויף „אַרבעטער־פראַקציעס“ פונם אַלגעמיינעם ציוניזם. די פראַגע פון שפראַך האָט נאָך דאָן נישט עקזיסטירט און די וויכוחים אַרום דער נאַציאָנאַלער פראַגע האָבן זיך דאָן גאַנץ רויק געפירט אין רוסיש. וועגן דעם דערציילט אונז זר. בב. ל. אין זיין אַרטיקל „דער גרינדונגס־פעריאָד פון דער י. ס. ד. א. פ. פועלי־ציון אין רוסלאַנד“ צווישן אַנדערע, וועגן דער ער־שטער פּאָלשאַווער ראַיאָן־קאָנפערענץ, וואָס איז פאַרגעקומען אין אָנהויב דע־צעמעבר 1905, אָט וואָס:

„כאַראַקטעריסטיש, וואָס אויף דער דאָזיקער קאָנפערענץ זענען די רעפּע-
ראַטן און די וויכוחים געפירט געוואָרן אין רוסיש. פאַראַכאָוו האָט יידיש לה-
לוטין נישט געקענט און אידעאָלאָגיש געווען פאַר העברעיִש. יידיש איז, דאַכט
מיר, כמעט ווי גאַרנישט גערעדט געוואָרן. אַוודאי איז נישט געשטאַנען אויפן
סדר-היום קיין פראַגע וועגן קולטור-אַרבעט אין יידיש. ס'איז געווען זעלבסט-
פאַרשטענדלעך, אַז די שריפטלעכע ווי די מינדלעכע אַגיטאַציע דאַרף גע-
פירט ווערן אין רוסיש, די שפראַך, וואָס ווערט גערעדט און פאַרשטאַנען דורך
די יידישע אַרבעטער אין זרום (רוסלאַנד — מ. ק.)“ (1).

קיין סאך קלאַרקייט אין ענין פון דער קולטורעלער אַרבעט האָט אויך
נישט אַריינגעטראָגן די צייניסטיש-סאַציאַליסטישע גרופּע „חרות“, וואָס ד"ר
נחמן סירקין האָט געגרינדעט אין בערלין אין יאָר 2—1901 און וואָס
האָט זיך געהאַט פאַרנומען מיט קריטיקירן די בורזשאַווע פאַרשטייער פון ציו-
ניזם און געהאַלטן, אַז דער איינציקער טרעגער פון דער יידיש-נאַציאָנאַלער
באַפריינגס-באַוועגונג איז דער יידישער המון, די האַרעפאַשנע יידישע פאַלקס-
מאַסן — קליינבירגער און אַרבעטער, אַן אונטערשיד. פונקט, ווי די אידעאָ-
לאָגיע און פראַגראַם פון „חרות“ איז געווען מטושטש, אַזוי איז אויך געווען
אומקלאַר זייער שטעלונג צו דער שפראַכן-פראַגע. זיי זענען געווען העברע-
איסטן און האָבן אַרויסגעגעבן אַ זשורנאַל אין העברעיִש „השחר“, אָבער גע-
האַלטן האָבן זיי, אַז די פראַפּאָגאַנדע-אַרבעט צווישן די מאַסן דאַרף געפירט
ווערן אין יידיש און צוליב דעם צוועק אַרויסגעגעבן אַן אַרגאַן אין יידיש
„דער המון“ (ביידע אַרויס אין בערלין 1903 און ביידע כמעט אינגאַנצן אויס-
געפילט מיט אַרטיקלען פון נחמן סירקין).

וואָס שייך דער דירעקטער ירשטע פון „חרות“, די צייניסטיש-סאַציאַ-
ליסטישע גרופּע „וואַראַזשדעניע“ (די ערשטע קאָנפערעץ אירע איז פאַרגעקור-
מען אין אַקטאָבער 1903 אין קיעוו), האָט זי אויך נישט געהאַט קיין קלאַרע
שפראַכן-שטעלונג, און ביי דער שריפטלעכער פראַפּאָגאַנדע אירער האָט זי זיך
באַנוצט סיי מיט רוסיש (אַפילו איר רוסישער נאַמען האָט נישט שאַקירט!) און
סיי מיט יידיש, אַרויסגעבנדיק אין רוסיש איר אַרגאַן „וואַראַזשדעניע“ און אין
יידיש, ווי זיין איבערזעצונג, „די יידישע פרייהייט (1904).

פון די אַלע אויבן געבראַכטע פאַקטן קאָנען מיר, הייסט עס, קומען צום
אויספיר, אַז אַלע גרופּעס פון פראַלעטאַרישן ציוניזם האָבן אין זייער ערשטער
צייט נאָך נישט געהאַט קיין קלאַר פאַרמולירטע שטעלונג אין ענין פון
שפראַך און איר נאַציאָנאַלער עובדא. ערשט מיט יאָרן שפּעטער האָט יידיש
פאַרנומען דעם אויבן-אַן אין דער גאַנצער אַרבעט און אין דער מינדלעכער
ווי שריפטלעכער פראַפּאָגאַנדע זייערער. על כל פנים איז קלאַר, אַז וועגן
העברעיִסטישע טענדענצן האָט דאָן ביי זיי קיין רייד נישט געקאָנט זיין.

טאָ ווי זשע קומט עס, אַז דעם גרעסטן חלק אין קאָמף קעגן יידיש אין
א"י אין זיין סיסטעמאַטיש-אַרגאַניזירטסטער פאַרם האָט דווקא „הפועל-הצעיר“

(1) „יידישער אַרבעטער-פּונקט“ (צו דער געשיכטע סון דער
פּועל-ציון-באַוועגונג), רעדאַגירט דורך זרובבל. 1-טער באַנד, וואַרשע 1927,
זייט 75.

— אַט די אַרבעטער־פּאַרטיי, וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין יאָר 1906? וואָס זענען די סיבות פון דער העץ־קאָמפּאַניע, וואָס איר אַרגאַן מיטן זעלבן נאָמען האָט כּסדר געפירט קעגן יידיש אין א״י? וואָס איז אַט די פּאַרטיי אויסן געווען מיט איר דאָזיקן קאַמף? קעגן וועמען איז ער געווען געווענדעט און וואָסערע שטחים האָט אַט דער קאַמף אַרומגענומען?

אַן ענטפער אויף אַט די אַלע פּראָגעס וועלן מיר געפינען, ווען מיר וועלן זיך נענטער באַקענען מיטן פּראָגראַם און צילן פון אַט דער פּאַרטיי, שטיצנדיק זיך אויף ידיעות, אַרויסגענומען פון „הפּועל־הצעיר“ — דעם אַר־גאַן אירן, וואָס איז 1908 צוערשט אַרויס אין ירושלים אַלע חודש און שפּע־טער אין יפו אַלע וואָך. וועגן אַט דער פּראָגראַם און די צילן הערן מיר אין אַן אַרטיקל „בנין וסתירה“ (בויען און ברעכן) אין ערשטן נומער פון „הפּועל־הצעיר“, וווּ דער שרייבער, וואָס חתמעט זיך מיטן פּסעוודאָנים „נֶזֶק“ דיסקו־טירט מיטן ה' אַבנר (פּסעוודאָנים פון יצחק בן־צבי, פון די דעמאָלדיקע פּיר־רער פון די ארץ־ישראלדיקע פּועלי־ציון) אויף אַזאָ אופן:

„... אויב קלאַסן־קאַמף פאַר זיך און לשם קאַמף הייסט דאָ אין א״י און אין דער צייט בויען — מוזן מיר זיין די צעשטערער — און אין דעם מאַמענט פאָדערן פון אינז אַט די (נאַציאָנאַלע — מ. ק.) אינטערעסן צוצוציען אַהער מיט אַלע אונזערע כּוחות דעם יידישן קאַפיטאַל און נישט דער־קלערן אים אַ קאַמף, אין אַ צייט, ווען ער עקזיסטירט נאָך דאָ נישט.

„און אויב די סאָלידאַריטעט פון אינטערנאַציאָנאַלן כּראַלעטאַריאַט הייסט דאָ אין א״י ברויען — וועלן מיר זי צעברעכן, ווייל מיר זענען דאָ געקיי־מען איינצונעמען די אַרבעט אין א״י — און אויב דאָ איז פאַראַן אַן אַרט פאַר נאַציאָנאַלער קאָנקורענץ, זאָן איז דאָ נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר איי־טערנאַציאָנאַלער סאָלידאַריטעט.

„און אויב דער זשאַרגאַנישער קולט, וואָס איר מיינט דאָ צו פאַרפלאַנצן, הייסט בויען — האַלטן מיר פאַר אונזער הייליקן חוב, אים צו צעברעכן. ווייל מיר שטרעבן איבערצוקערן דעם איצטיקן דור־הפּלגה אין א״י (און געבן אים) איין שפּראַך און דורכדעם פאַרוואַנדלען דעם יידישן ישוב אין איין נאַ־ציאָנאַלער גאַנצקייט“⁽²⁾.

אויפגעקומען אין ארץ־ישראל דורך אַ בינטל אינטעליגענטן, געקומענע פון רוסלאַנד און גאַליציע, וואָס זענען אויך דאָרט אין אויסלאַנד געווען אַפֿ־געריסן פון פּאַלק, האָט די הפּועל־הצעיר־פּאַרטיי גלייך פון איר גרינדונג פּראַקלאַמירט אַט די אַפּגעזונדערטקייט שוין אין איר פּראָגראַם, וואָס האָט געדאַרפט זיין פאַרזיכדיק און אַריגינעל להיפּוך צו די שוין עקזיסטירנ־דיקע יידישע אַרבעטער־פּאַרטייען. מיר גייען שאַפן אַ ניי פּאַלק, האָט דאָס געהייסן, אויפן אַלט־נייעם באַדן. מיר הויבן אַן פון בראַשית — אין אָנהייב און מיר רייסן איבער מיט אַלץ, וואָס עס האָט אונז אַפּשר פאַרבונדן מיטן גלות. נישט נאָר רייסן מיר איבער מיט אים, נאָר מיר אַנטלויפן פון אים באַ־ווסטזיניק און בכּוונה. פאַרן אינעווייניקסטן איבערבוין פון אונזער לעבנס־שטייגער דאַרפן מיר אויך האָבן אונזערע אויסערלעכע קענציי־כנס, וואָס זאָלן אונז לכתחילה אונטערשיידן פון דאָס אַלץ. צוזאַמען מיט איי־

(2) נֶזֶק — „בנין וסתירה“, אין „הפּועל־הצעיר“ (נומער 1). חשוון התרס״ה.

פאכער הלבשה איז די העברעישע שפראך די איינציקע, וואס וועט אט דעם אונטערשיד שטארק אונטערשטרייכן. נאך אזוי ווי העברעיש איז א שווערער ענין פאר זיך, דארף מען, כדי צו דערגרייכן די מדרגה פון „הוד שבהוד“ אפריער דערגרייכן די מדרגה פון „נזירות“ און דעריבער דארף מען זיך, מוז מען זיך אפזאגן פון „זשארגאן“. נאך אפזאגן זיך אליין איז נאך ווייניק: מען דארף בפירוש קעמפן קעגן יידיש אין אלע געזעלשאפטלעכע שטחים, פארמאסן זי צוערשט אין די אויגן פון חבר, פון נאענטן צום חבר און זיין פערפערע, אונטעררייסן אלץ, וואס איז מיט יידיש פארבונדן און די דערווייטערטקייט וועט שוין במילא קומען.

צוליב דעם טאקע אליין דארף מען זיך לכתחילה אפגרעניצן פון דאס קולטורעלע, וואס ווערט געשאפן אין גלות און אנווייזן, אז מיר און „זיי“ — זענען צוויי אינגאנצן קעגנזעצלעכע וועלטן. די געלעגנהייט דערצו, ווען צו פראפאגאנדירן איז נישט וויכטיק, עס קאן אויך זיין ביים קריטיקירן „זייערן“ א ליטערארישן זשורנאל, ווי למשל:

„און באמת דארפן מיר זאגן, אז מיר זענען זיי מוחל דעם זשארגאן און דאס שפיל אין קולטור־רעגעטאנס. דאס, וואס דער זשארגאן ווערט באריי כערט, קלעמט אונז צום ווינציקסטן. כל זמן יידן האבן א גלות, וועלן זיי אויך האבן א זשארגאנישע ליטעראטור, און וואס מער זיי וועלן דעם גלות פארטיפן און פארברייטערן, אלץ מער וועלן זיי פארטיפן און פארברייטערן זיין ליטע־ראטור. גלות און זשארגאן זענען צוזאמענגעפונדן, זענען פארשריבן איינער לעבן אנדערן אויף זיין זייט מונס שילד. דער גלות איז די איינציקע פעס־טונג פון זשארגאן, און ער, זייענדיק פארבונדן מיטן גלות, ווי א פלאם מיטן פייער, וועט זיכער קעמפן פאר זיין עקזיסטענץ. ער וועט זיך אויסלעשן און אויפלאקערן, אויסלעשן און אויפלאקערן... דאס פאלק, וואס גלייכט אויס זיין רוקן, וואס קערט זיך אום צו גאציאנאלער כלי־ישראלדיקער אויפלעבונג, קאן נישט זיין זשארגאניש. דער צעפראכענער המון, אט דער לעבנס־שטייגער, וואס פאר אים איז די גאציאנאלע כלי־ישראלדיקע אויפלעבונג געווארן אן אפלאכעריי, קעגן וועלכער ער קעמפט — ער מוז זיין זשארגאניש! מיר און זיי — אונזערע וועגן זענען פארשידן. (אונטערגעשטראכן — מ. ק. 3'..)

און עס איז דעריבער פארשטענדלעך, וואס פאר די גאנצע יארן פון זיין עקזיסטענץ איז דער „המועל־הצעיר“ פול מיט ארטיקלען און נאטיצן אין דער כראניק, וואס האבן געדארפט שאפן די אטמאספער פון אַז דעם קאמף קעגן יידיש אין ארץ־ישראל, און ביי פארשידענע געלעגנהייטן האבן סיי דער רע־דאקטאר און סיי די קאָרעספאנדענטן, וואס פלעגן שרייבן וועגן לעבן פון די יידישע ארבעטער אין ארץ־ישראל זיך באַמיען, אז דער דאָזיקער מאַטעריאַל זאל נישט אויספעלן.

אמת, די ערשטע צייט איז נאך אַט דער ענין פונם קאמף נישט גענוג „לאַך“ אין אויגן פון די, וואס שטייען בראש פון אַט דער פארטיי. אַט די שטע־לונג קאן מען, צווישן אנדערע, קלאַר אַרויסלייענען אין אַ לייט־ארטיקל פון רעדאקטאר פון „המועל הצעיר“ יוסף אַראָנאָוויטש, וועלכער שרייבט

אָט וואָס: „...דער ענין פון זשאַרגאָן אין ארץ-ישראל רופט אַרויס אַביסל טרויעריקע געדאַנקען, וואָס מ'קאָן זיי נאָך, אמת, נישט אַריינגעבן אין אַ באַ- שטימטער פאַרם, ווייל אַלץ איז נאָך איינגעוויקלט אין נעפל פון דער צוקונפט, אַבער זיי זענען אונז מחייב נאכצוקוקן אונזערע אייגענע מעשים און אַביסל זיך איינהאַלטן פון צו טרוימפירן און אַנשטאַט דעם, זוכן די מיטלען, וואָס זאָלן אונז וואָס מער דערנענטערן צום דאָזיקן ניצחון“ (4).

וואָס זשע זענען פאַרט אָט די וועגן און מיטלען, וואָס זאָלן „וואָס מער דערנענטערן צום דאָזיקן ניצחון“? אַן ענטפער אויף דער פראַגע געפינען מיר אין אַן אַרטיקל, געשריבן שוין נאָך דער מלחמה, נאָר סיי ווי סיי שפילט דאָ נישט דער כראָנאָלאָגישער סדר קיין באַזונדערס וויכטיקע ראַלע, ווייל דער אידעאָלאָגישער צוגאַנג איז דאָך דער זעלבער, ווי פאַר דער מלחמה, אין אַן אַרטיקל „כלפי פנים“ רעדט דער שרייבער אַרום וועגן דעם, וואָס מ'דאַרף טאָן, כדי צו הויבן דעם מצב פון העברעיִש אין א״י און קומט צום אויספיר, אַז דער איינציקער וועג איז נאָר פאַנאַטיזם: „...דאָס איז דער איינציקער וועג, דער וועג פון פאַנאַטיזם, וואָס האָט אונז געבראַכט דעם שענסטן מאַמענט פון אונזער נאַציאָנאַלן ישוב, אין די צייטן פון שפראַכן-קאַמף אָנהויב יאָר תרע״ד.

„פון יענער עפאַכע לערנען מיר אָפ, אַז בעת פאַנאַטיזם גייט מיט זיין שטרעבונג צום מאַקסימאַלן ציל אויף אַ זיכערן און אויסגעטראַטענעם וועג און אַז צוואַמען מיטן צעשטערן די מזבחות פון בעל, בויט ער אויך אונזער נאַציאָנאַלן משכן — ברענגט ער צו פאַזיטיווע רעזולטאַטן, און דאָס דאַרף זיין אונזער וועג אויך איצט.

„...קורץ: יעדער אויסדערוויילטער ביי אונז, יעדער, וואָס האַלט, אַז דאָס אויפלעבן אונזער שפראַך אין לאַנד איז אַ מוז״זאָך — דאַרף אָפגעבן אַלע זיינע כוחות, כדי צו פאַרשטאַרקן דעם כוח און ווערט פון אונזער איינ-ציקער נאַציאָנאַלער שפראַך אין לאַנד און זיי דאַרפן דאָס ווערן די „קאַמפּס-גרופע“, וואָס טראַגט די פאן פון פאַנאַטיזם פאַר אונזער נאַציאָנאַלן לשון.

„די קנאים זענען געווען די לעצטע ביים חורבן פון לאַנד און זיי דאַרפן זיין די ערשטע ביים אויפבויען דאָס לאַנד און אַלע זיינע ווערטן“ (5).

וועגן צוויי מינים פאַנאַטיזם לייגען מיר אין „הפועל-הצעיר“ ביי אַן אַנ-דער געלעגנהייט: אין אַווגוסט 1910 איז אין ארץ-ישראל געקומען דער יידי-שער שרייבער ז. י. אַנזכי, און די יפוער העברעיִשע שריפטשטעלער האָבן באַשלאָסן אים צו מאַכן אַן אַוונט, ווו ער האָט געדאַרפט פאַרלייענען זיינע ווערק, דער עיקר — זיין באַרימטן „ר' אַבאָ“. דער „מרכז המורים“ אין יפו האָט דאָן אויסגערופן אַ חרם אויף אָט דעם אַוונט און פאַר ווערט די לע-רער און זייערע תלמידים צו באַזוכן דעם אַוונט. אָט דער באַיקאַט האָט דאָן אַרויסגערופן גרויס אויפגענונג, וואָס האָט געבראַכט דערצו, אַז ד״ר יוסף לוריא, דער איצטיקער פירער פון דערציונגס-וועזן אין א״י און דעמאָלטיקער לערער אין דער גימנאַזיע „הרצליה“ האָט זיך אַנטזאָגט ווייטער צו זיין לערער אין דאָזיקן אַנשטאַלט. בן-יהודהס אַרגאַן „האור“ איז דאָן אַרויס מיט אַן אַלאַר-

---

4) אַהרונביץ) — „מאורעות ומעשים“, דאַרט, דריט. יאָרג. נומ. 12, יפ, ג' ניסן תרע״ע, 12 אַפּריל 1910.

מירנדיקן ארטיקל „הפרצה הראשונה“ וועגן דער „בגידה“, וואס עס האָבן אָפֿ געטאָן די העברעישע „רייבער מיט דעם, וואָס זיי האָבן דערלאָזט צו אָנאָ דעמאָנסטראַציע פֿון זשאַרגאָן, אויסגעפירט דורך אַ זשאַרגאַנישן שרייבער. דער „הפּועל הצעיר“ איז דאָן אַרויס מיט אַן ענטפּער אויף אַט דעם אַרטיקל און האָט געשריבן אַט-וואָס :

„מיר אַלע קענען די שטרויכלונגען, וואָס ליגן אויפן וועג פֿון דער הע- ברעישער שפּראַך. מיר אַלע אָנערקענען, אַז די אוממעגלעכקייט זי אויפצולעבן איז אַ סאָך גרעסער פֿאַר דער מעגלעכקייט, און נאָר דורך אַן אומבאַגרעניצטער אָנשטרענגונג און גרעסטן פֿאַנאַטיזם איז פֿאַראַן אַ האַפּנונג, אַט די שטרויכלונגען בייצוקומען. מיר מוזן, הייסט עס, זיין פֿאַנאַטיקער! אָבער פֿאַראַן צוויי מינים פֿאַנאַטיזם: פֿאַראַן אַ פֿאַנאַטיזם „יהרג ועל יעבור“ און פֿאַראַן אַ פֿאַנאַטיזם פֿון הרגענען (אַנדערע), אַבי אַרונטערברענגען זיי אונטער די פּליגלען פֿון דער שכינה. — אונז העברעיסטן האָט די פּראַקטיק געלערנט, אַז אַט דער פֿאַנאַטיזם, וואָס דריקט זיך ביי אונז אויס מיט פּראַ- טעסטן קעגן די זשאַרגאַניסטן און מיט גזירות אויף זייערע אָונטן, העלפט נאָר מיט צו שטאַרקן זיי און אויפשטעלן אַ מחנה פֿון פּרינציפּיעלע זשאַרגאַ- ניסטן אויך צווישן די יעניקע, וואָס פּלעגן פּריער טאָן דאָס, וואָס זיי טוען אַן איבעריקע חכמות — — — ווען מיר וואַלטן געקאַנט דערלאָזן דעם גע- דאַנק, אַז ס'איז פֿאַראַן אַ שטיקל אַרט פֿאַר אַ פֿאַרדאַכט, אַז די באַציונג פֿון אונזערע תּלמידים צו העברעיש קאָן קאַליע ווערן, וואַלטן מיר דאָן געמוזט מודה זיין, אַז אומזיסט איז אונזער גאַנצע אַרבעט — —“ (6).

אי, פֿאַרוואָס זענען די הפּועל־הצעירניקעס פֿאַרט פֿאַר אַט דעם באַיקאַט? אויף דעם געפֿינען מיר אַן ענטפּער אין אַ שפּעטערדיקער נאָטיץ פֿון רע- דאַקטאָר :

„...אמת, אויך מיר, סתם־העברעיסטן, (נישט לערער און תּלמידים) זענען גוזר אויף זיך נישט צו באַזוכן קיין זשאַרגאַנישע אָונטן, נאָר מיר טוען דאָס פּשוט צוליב דעם, וואָס מיר ווילן זיי נישט אונטערשטיצן; אָבער גוזר זיין צוליב דער שרעק פֿון זשאַרגאַנישער השּפּעה — דאָס איז, לויט מיין מיינונג נאָך, אַן אַלגעמיינע נישט־ריכטיקע טאַקטיק.

„צווייטנס, אויב מיר ווילן אָננעמען, אַז ס'איז דאָ וואָס מורא צו האָבן פֿאַר דער זשאַרגאַנישער השּפּעה — איז נאָך פֿאַראַן אַ גרעסערע פּראַגע: טאַמער זועט אַט די סיסטעם פֿון די לערער (פֿאַרווערן די תּלמידים צו באַ- זוכן יידישע אָונטן — מ. ק.) אַרויסרופן ממש אַ פֿאַרקערטן רעזולטאַט פֿון דעם, וואָס זיי ווילן באַקומען, „מים גנובים ימתקו“ — און אַט די גזירות קאַנען אַנטוויקלען ביי די תּלמידים אַ שטרעבונג צום זשאַרגאַן ווי צו אָווינס, וואָס האָט באַמת וועלכן נישט איז ווערט“ (אינטערגעשטראַכן — מ. ק.) (7)

דאָס איז, אַזוי צו זאָגן, דער „אידעאָלאָגישער“ באַזיס פֿאַר אַט דעם קאַמף קעגן יידיש, אין וועלכן עס איז געלעגן — און ליגט באַהאַלטן די געפֿאַר פֿון

---

(6) תּמיד: „לעניני השּעה“, הפּוה"צ, דריט. יאָרג, נומ. 22, 4 אָ 799, 1910.
(7) דאָרט, דאָרט.

יידיש אַקעגן העברעיִש אין ארץ־ישׂראל. אָבער, ווי מיר וועלן ווייטער זען, זענען די העברעיִסטן פֿון „הפועל הצעיר“־חדר נישט געבליבן ביים „טרייסטן זיך“ מיט אַרויסברענגען מסקנות, אָז יידיש איז טאַקע נישט „אַזוינס, וואָס האָט באמת וועלכן נישט איז ווערט“, נאָר האָבן דורך סיסטעמאַטישע קאָר רעספּאָנדענציעס זיך באַמיט אַרויסצושטעלן אָט די געפאַר וואָס בולטער און אַנזעוודיקער.

לאַמיר זיך, דעריבער, באַקענען מיטן ווייטערדיקן מאַטעריאַל, וואָס, ווי ווייט מעגלעך, וועלן מיר אים ברענגען אין אַ כראַנאָלאָגישן סדר. לויט די ענינים, וואָס אָט די מאַטעריאַלן באַהאַנדלען, קאָן מען זיי איינטיילן אין דריי קאַטעגאָריעס: 1) מאַטעריאַלן וועגן קאַמף קעגן עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען אין יידיש (ווי רעפּעראַטן, פּאַרלעזונגען א. אַנד.); 2) קאַמף קעגן דער יידי־שער פרעסע אין ארץ־ישׂראל און 3) קאַמף קעגן יידישע טעאַטער־פּאַרשטע־לונגען. דאָ ברענגען מיר די מאַטעריאַלן, וואָס האָבן אַ שייכות צו די ערשטע צוויי קאַטעגאָריעס, ווייל וועגן דעם קאַמף קעגן די יידישע טעאַטער־פּאַר־שטעלונגען שרייבן מיר אין אַן אַנדער אָרט 8). ביי דער געלעגנהייט ווילן מיר באַמערקן, אַז וועגן די מאַטעריאַלן פֿון דער בירגערלעכער העברעיִשער פרע־סע אין א״י, און דער עיקר — בן־יהודהס אַרגאַנען, וואָס האָבן אַ שייכות צו אונזער ענין, וועלן מיר שרייבן באַזונדער, ווייל דאָס איז אַ קאַפיטל פאַר זיך. „יעדער מער אַדער ווייניקער נאַציאָנאַלער ייד — ליינען מיר אין אַ בריוו פֿון פתח־תּקוה — וועט, קומענדיק אין דער קאַלאָניע פתח־תּקוה, זיך שטאַרק פּרייען, זעענדיק אַ קאַלאָניע מיט אַזוי פיל יידן און איבערהויפּט וועט ער זיך פּרייען אויף דער ערשיינונג, וואָס עס האָט זיך אין איר קאַנצענ־טריט אַ יידישער קאַפיטאַל אין אַזאַ גרויסער מאַס אַקעגן די אַנדערע קאָ־לאָניעס. צו דער זעלבער צייט וועט ער, דורכגייענדיק די פתח־תּקוהער גאַסן, ווערן אַן אויפגעציטערטער הערנדיק, ווי די תּינוקות של בית רבן רעדן זשאַר־גאַן. נישט נאָר די תּלמידים פֿון דער תּלמוד־תּורה, וואָס זענען 70 אין צאָל, נאָר אויך די תּלמידים פֿון דער שול און אויפן שול־הויף רעדן צווישן זיך זשאַראָן. יעדערער, וואָס גייט, דעריבער, דורך די שמאַלע פתח־תּקוהער גאַסן און זעט די היילעך, וואָס זענען צוגעקלעפט איינס צום אַנדערן און די הויפּן מיט די גאַסן, וואָס זענען פול מיט מיסט און קויט און (הערט) דעם קלאַנג פֿון זשאַרגאַנישער שפּראַך, וועט גאָר לייכט קאַנען מיינען, אַז ער גע־פינט זיך ערגעץ וווּ אין אַ שטעטל אין ליטע. אָבער די הונדערטער אַראַבער, וואָס פילן אַן די פּרדסיים, די ווייז־גערטנער, די שטאַלן און הויפּן, לאָזן אים גיך דערמאַנען און זאַגן עדות, אַז דער אורח געפינט זיך אין ארץ־ישׂמעאל... 9) וועגן יידיש אין די קאַלאָניעס און וועגן דעם מעמד פֿון העברעיִש דאָרטן צו יענער צייט הערן מיר אַזוינע ווערטער: „... עס איז אַ באַקאַנטע זאַך — און ווי דאָס זאָל נישט זיין באַליידיקנדיק און טרויעריק, וועט זיין אַ חטא

8) אין אַרטיקל „מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פֿון יידישן טעאַטער אין ארץ־ישׂראל“, אין צווייטן באַנד פֿון „אַרכיוו צו דער געשיכטע פֿון יידישן טעאַטער און דראַמע“, וואָס גרייט זיך צום דרוק אונטער ד״ר י. שאַצקיט רעדאַקציע.

9) הפּוה״צ, אָדר שני, התרס״ה, אין אַ בריוו פֿון פתח־תּקוה.

דאָס צו פאַרבאַהאַלטן — אַז אַלע אונזערע קאַלאָניעס אָן אויסנאַם זענען זשאַר-
 גאַניש. אויף די זיצונגען פון וועד. אויף אַלע אסיפות. אין די קעגנזייטיקע
 באַציונגען און אין דער היים — אומעטום הערשט דער זשאַרגאַן און נאָר
 זשאַרגאַן. נאָר די שול-קינדער רעדן העברעיִש — און דאָס אויך נישט אין
 דער היים — און פונדעסטוועגן זענען פאַראַן געציילטע הייזער. וווּ די עלטערן
 זאָלן מיט זייערע קינדער רעדן העברעיִש. אויסער די קינדער און די לערער
 געפינט זיך כמעט אין יעדער קאַלאָניע אַ הייפל יונגעלייט. וואָס רעדן מער-
 סטנטייל העברעיִש. אין דער הייזיכט, ד. ה. אין דער הייזיכט פון דער צאָל
 העברעיִש-רעדער. אונטערשיידן זיך די קאַלאָניעס איינע פון דער אַנדערער:
 אין איינער רעדט מען מער, אין אַ צווייטער — ווייניקער, אָבער דער צד השווה
 צווישן זיי איז, אַז די שפּראַך, וואָס הערשט אין לעבן איז זשאַרגאַן... (10).

„אַלע דעקלאַמאַציעס און לידער — ווערט דערציילט אין אַ קאַרעספּאַנ-
 דענץ פון חדרה וועגן אַן אַרבעטער-אַוונט, דורכגעפירט דורך דער הפועל הצעיר
 פּאַרטיי — זענען געווען אין העברעיִש, אויסער איין ליד „זאַמד און שטערן“,
 וואָס די איינאַרדנער (פון אַוונט) האָבן, צוליב אַ געוויסן פאַרזען, פירגעבראַכט.
 איינער פון די קאַלאָניסטן, וואָס איז געווען פון די ערשטע צו באַטרעטן דעם
 באַדן פון חדרה און וואָס האָט פאַר דעם באַצאָלט נישט מיט איין קרוב, האָט
 מיט דער גאַנצער קראַפט פּראָטעסטירט קעגן דעם זשאַרגאַנישן ליד. נאָך
 נישט אויסגעלאָשן אינגאַנצן איז דאָס געפיל פון די ערשטע“ (11).

די „השגחה על הכשרות“ פירט די רעדאַקציע פון „הפועל הצעיר“ דורך
 נישט נאָר אין די קאַלאָניעס, נאָר ווי ווייט מעגלעך אויך אין די שטעט און
 לאָזט נישט דורך קיין געלעגנהייט, וווּ מ'קאָן זיך נאָר אַראַפּרעדן פון האַרצן
 קעגן „זשאַרגאַן“. אַזוי, אַ שטייגער, לייענען מיר וועגן אַ וואָל-פאַרזאַמלונג
 אין ירושלים, גערופן אין סעפטעמבער 1910 דורך דער „ועדה עממית“, און
 פאַר איינוועגס רעכנט זיך שוין דער הפוה"צ אָפּ מיט דער קעגנערישער פאַר-
 טיי — די פּועלי-ציון: „... אָבער אַז מ'איז געקומען, האָט מען אויסגעפונען,
 אַז אונטער דער „ועדה עממית“ האָט זיך באַהאַלטן דער ירושלימער „פּועלי-
 ציון“-פאַרטיי... אַט דער פאַרטיי, וואָס האָט אויף זיין ירושלימער קאַנפּערענץ
 (זע „יודישער אַרבייטער“) באַשלאָסן דורכויס צו „דעמאַקראַטיירן“ די ירו-
 שליםער יידן, האָט אויסגעקליבן אַט די פאַרזאַמלונג פאַר זיין „דעביוט“. פאַר-
 שטייט זיך, אַז דעמאַקראַטישקייט מוז זיין אומעטום און דעריבער האָט מען
 געפירט די פאַרזאַמלונג אין זשאַרגאַן. סיי דער פאַרזיצער, סיי דער אָפיציעלער
 רעדנער האָבן זיך באַנוצט מיט אַט דער שפּראַך און נאָך זיי אויך די איבע-
 ריקע רעדנער. און ווען איינער איז אַרויס רעדן העברעיִש, האָבן די „דעמאַ-
 קראַטן“ אויפּגעהויבן גוואַלדן. אַז מען איז בכוונה געקומען שטערן די פאַר-
 זאַמלונג, און נאָר מיט גרויס מי האָט זיך דעם רעדנער איינגעגעבן צו פּועלן,
 אַז די פאַרזאַמלונג זאָל אים דערלויבן רעדן העברעיִש. ביי אַ סאך פון עולם
 האָט אַט דער פאַקט אַוויטגערופן גרויס פאַרביטערונג, ווייל שוין באַלד צוויי
 יאָר, ווי אויף אַלע עפנטלעכע אסיפות פון נייעם ישוב רעדט מען נאָר העב-

10 — מאורעות ומעשים, דאָרט, דריט. יאָרג, נומ. 20—21, 12 אויג. 1912.

(11) הפוה"צ, צווייט. יאָרג, נומ. 7, טבת, התרס"ח.

דעיש און דאס האָט זיך שוין איינגעבירגערט און בפרט נאָך, אָז אַלע פאַר-
זאַמלטע אויף דעם אַוונט קענען העברעיש"12).

וועגן דער זעלבער פאַרזאַמלונג איז פאַראַן נאָך אַ נאָטיץ אין זעלבן נ"ר
מער פון „הפּוה"צ, אין אַרטיקל „זכּרונות (מהעבר ומההווה)": „... די אַסיפּה
איז אויף „מאַמע-לשון", ווייל אומעטום, וווּ דו געפינסט, אָז די גאולה שטייט
הינטער דיר, איז שוין פאַראַן אַ חזקה, אָז דאָרט הערשט אינגאַנצן דער זשאַר-
גאַן: מ'קאַן נישט זאָגן — די פאַרזאַמלונג איז אַ פּראַקטישע, אַזוי זאָגן אירע
צונויפּרופּער, און נישטאָ דאָרט קיין אַרט פאַר העברעיש. אָט די לעצטע, קאָן
מען, ווייזט אויס, באַנוצן נאָר אויף בטלנישע אַסיפות און אַמאָל אויך באַקומען
מיט איר הילף אַ וועלכע נישט איז שטעלע אין אונדזער קולטור-היכל...".13).
אין אַ שפּעטערדיקער קאָרעספּאַנדענץ פון בית-ערין (איצט: בן-שמון לעבן
לוד) געפינען מיר דעם ערשטן „גרוס" ווי אַזוי די תלמידים פון דער העב-
רעישער גימנאַזיע אין יפו און פון העברעישן לערער-סעמינאַר אין ירושלים
האַבן צוליב אַ יידישער רעדע פאַרשטערט דעם אַוונט, וואָס די דאָרטיקע
יידישע אַרבעטער האָבן לכּבוד זיי געמאַכט. אָט וואָס עס שרייבט זיך דאָרטן:
„עס האָט זיך געדאַרפּט אָנהייבן דער „אַוונט", וואָס די אַרבעטער האָבן גע-
רעכנט צו מאַכן לכּבוד דער עפענונג פון אונזער קיך אין הנוכה, אָבער צו
אונזער באַדויערן איז די שמהה פאַרשטערט געוואָרן צוליב דעם שפּראַכ-
קאַמף, וואָס איז אויפגעקומען צוליב דער „שפּראַכן-פּראַגע". צוערשט האָט
איינער, אָן אַרבעטער, געהאַלטן אַ טאַסט אין העברעיש, ווי דער מנהג איז,
נאָר נאָך אים איז אַרויף אַ צווייטער און האָט אָנגעהויבן צו רעדן זשאַרגאָן.
און אָט האָט ער נאָך נישט באַוווּזן אויסצורעדן עטלעכע ווערטער און די
תלמידים פון סעמינאַר האָבן אים איבערגערופן פּאָדערנדיק, אָז ער זאָל רעדן
נאָר עברית. די אַרבעטער, וואָס דער גרעסטער טייל זייערער רעדט, צו
אונדזער באַדויערן (— מ. ק.) נאָר זשאַרגאָן, האָבן געטענהט — און
מיט רעכט — אָט וואָס: „אַזוי ווי מיר שטערן נישט די רעדנער, וואָס קע-
נען העברעיש, אַזוי האָט איר נישט דאָס רעכט נישט צו לאָזן רעדן אונזערע
רעדנער, וואָס קאָנען נאָר זשאַרגאָן". עס איז געוואָרן אַ גרויסער טומל און נאָר
אַדאָנק דער השפּעה פון דעם אויפזעצער ווילקאַנסקי איז געוואָרן רייק, אויף
זיין עצה האָט מען אינגאַנצן אָפּגעלייגט די וויכוחים און מען איז אַריבער
צום טרינקען, לידער און טענץ, צו וויצן און פּרילעכע מעשהלעך"14).

אָן אַנדערש מאָל, ווידער, קומט אין הפּוה"צ אָן אויפּרוף קעגן יידיש אין
צוזאַמענהאַנג מיט זרובּלס אַרטיקל „פעולתנו התרבותית", וואָס איז געווען
געדרוקט אין אַרגאָן פון די פּועלי-ציון „האַחדות" (נומ. 2—3, ט' חשוון תרע"א),
ווי צווישן אַנדערע ריזט זיך דאָרטן אויך וועגן פאַרשפּרייטן יידישע ליטע-
ראַטור אין א"י. צוערשט רעדט זיך אין אויפּרוף וועגן דעם פּאַקט, וואָס „אין דער
רוסישער שטאַט קיעוו" האָבן זיך אויפגעקליבן עטלעכע הונדערט העברעיסטן

12) פון אַ בריוו פֿון ירושלים אין הפּוה"צ, צווייט. יאָרג, נומ. 23—24,
14 סעפטעמבער 1909.

13) דאָרט, דאָרט

14) „מאורעות ומעשים" — הפּוה"צ, דריט. יאָרג, נומ. 6, ירושלים, 27

דעצעמבער 1909.

מיט ביאלקין בראש און גערעדט העברעיש, און אָט "... האָבן זיך אַ פּאַר טעג פריער אויפגעקליבן די „פועלי-ציון“ אין יפו ביי עטלעכע צענדליק מענ-טשן, און גערעדט אין יידישן זשאַרגאָן, און איינער פון זיי האָט אַנטוויקלט דעם געדאַנק וועגן פארשפרייטן זשאַרגאַנישע ליטעראַטור. דער זעלבער גע-דאַנק איז אויסגעדריקט געוואָרן אויך אין אַן אַרטיקל אין „האַחדות“ נומ 2—3 פון די פועלי ציון, וואָס גייט אַרויס אין ירושלים. און דאָ ניט לאַנג האָט דער פרענק שיריזלי אַרויסגעגעבן אַ יידיש-דייטשע צייטונג (15); און אַלטער לאַזינסקי, וואָס, לויט דעם, ווי ס'דערציילט דער „האור“ 16, דרוקט מען נישט זיינע העברעישע אַרטיקלען (פאַרוואָס דרוקט זיי נישט דער „האור“?) — איז ער דעריבער אין כּעס אויף העברעיש און פאַרשפרייט שוין אַ לענגערע צייט קלאַנגען, אַז אינגיכן וועט ער אַרויסגעבן אַ זשאַרגאַנישע צייטונג. און אָט איז נאָך צוגעקומען דער פועלי-ציוניסט זרובבל, אָט דער דריטער זשאַרגאַני-שער שותף (אין העברעיש קומט דאָ די מליצה „הכתוב הז'רגוני השלישי“ — מ. ק.) און שטייט צו אידעיש צו זי...“ (17)

„עס איז פאַרגעקומען אַ פאַרזאַמלונג פון דער קאָלאָניע-יונגט — ליינען מיר אין אַ נאָטיץ פון ראַשוו-לציון — און עס איז געגרינדעט געוואָרן אַ ספּאָרט-פאַריין „מכבי“. אויף דער אַסיפה האָט אויך נישט אויסגעפעלט קיין אינצידענט: איינער פון די יוגנטלעכע האָט אַנגעהויבן צו רעדן זשאַרגאָן און די פאַרזאַמלטע האָבן אים געשטערט. ער איז געוואָרן אין כּעס און צוזאַמען מיט נאָך דריי יוגנטלעכע פאַרלאָזט די פאַרזאַמלונג. אויף דער אַסיפה האָט דאָס נישט געמאַכט קיין רושם און מ'האָט זי געפירט ווייטער.“ (18)

אָט דער אינצידענט איז שפּעטער, אויף דער זיבעטער קאַנפּערענץ פון „הפועל הצעיר“, וואָס איז פאַרגעקומען אין 1912, אַריינגערעכנט געוואָרן אין דעם פאַרטייאישן אַקטיוו פון קאַמף קעגן יידיש, און איינער אַ דעלעגאַט האָט אים דערמאַנט אין זיינע ווערטער. פאַרבייטנדיק, אַגב, ראַשוו-לציון אויף יפו: „אַלע ליינער באַקומען פון דער צייטונג אַ גרויסע השפּעה... און ווען פתח-תקוהער יוגעלייט פּראַטעסטירן אויף אַ ספּאָרטלער-פאַרזאַמלונג אין יפו קעגן איינעם, וואָס וויל רעדן זשאַרגאָן — איז אין דעם פאַקט פאַראַן אַ סאָן פון דער ווירקונג פון אַינזער צייטונג.“ (19)

די מורא פאַר יידיש ווערט אַמאַל אַרויסגעבראַכט אין אַ קאַרעספּאַנדענץ אין הפּוה"צ אין צוזאַמענהאַנג מיט איינפירן אַ פרעמדע שפּראַך אין דער העברעישער פּאָלקס-שול. אַזוי צבש, ווערט דערציילט, אַז אין דער צפּתער שול האָט מען מורא געהאַט איינצופירן ווי אַ לימוד די דייטשע שפּראַך, ווייל "... ביי אַזעלכע באַדינגונגען איז פאַראַן אַ פּלאַץ פאַר דער מורא, טאַמער וועט דער דייטשער לימוד אויסוואַרצלען די „שנאָה“, וואָס דער יונגער דור

(15) געמיינט דעם „פרדס“, וואָס ש. י. שיריזלי האָט אין 1909 אַרויס-געגעבן אין ירושלים און וואָס איז אַרויס 2—3 מאַל אַ וואָך.

(16) אַ טאַג-צייטונג, אַרויס אין ירושלים אין 1908—9 אונטער דער רע-דאַקציע פון אליעזר בן-יהודה.

(17) „על דא ועל הא“ — הפועל הצעיר, פערט. יאָרג. נומ. 4, 9 דעצ. 1910.

(18) הפּוה"צ, זעקסט. יאָרג. נומ. 4, 22 אָקט. 1912.

(19) דאָרט, נומ. 8, 15 נאָוו. 1912.

האט צום זשארגאן און וועט ברענגען דערצו, אז ער זאל זיין כשר אין זיינע אויגן און ממילא וועט דאס זיין א שטרויכל-שטיין אויפן וועג פון פארשפרייטן דאס רעדן העברעיִש" (20).

נאך א גרוס וועגן פראטעסטן אין צוזאמענהאנג מיט א יידישער רעדע, וואס שלום אש האט פסח־צייט 1914 געהאלטן אין ירושלים, געפינען מיר אין א באריכט וועגן אפריכטן דעם כדר אין ירושלימער האטעל „קאמעניץ". ווו ס'זענען אויך געווען געסט מן אויסלאנד: „... אויף מאָרגן, דעם ערשטן טאָג יום־טוב. איז ביים מיטאָג פאָרגעקומען דער המשך פון די רעדעס, וואָס מ'האָט נישט געהאַט באַוווּזן צו האַלטן בשעתן סדר. עס האָט אויך גערעדט שלום אַש, דאָס איז אים אָנגעקומען מיט גרויסע שוועריקייטן צוליב דער שטאַרקער קעגנערשאַפט און פּראָטעסטן מצד די איבעריקע פּאַרזאָמלע קעגן דעם, וואָס ער רעדט זשאַרגאָן. ער האָט גערעדט וועגן זיין אייגענעם דרך פאַר דער אויפלעבונג פון יידישן פּאָלק אַקעגן דעם דרך פון ציוניזם. ער האָט אָן אַנ־דער וועג, וואָס פירט צו דעם זעלביקן ציל און איז לויט זיין מיינונג אַ ריכ־טיקער, אָן איינפאַכער און גלייכערער וועג. אָט די רעדע שלום אש האָט ביים טיש אַרויסגערופן וויכוחים, און דער שרייבער יהושע ברזילי און אַנ־דערע זענען קעגן אים אַרויס מיט זייער שאַרפע רעדעס." (21)

#

אין די חדשים מאי—יולי פון זומער 1914 איז ד"ר חיים זשיטלאָוסקי געקומען אויף אַ באַזוך אין א"י. געווען איז דאָס האָרט פאַר דער וועלט־מלחמה. אין אייראָפע האָט שוין דעמאָלט געשמעקט מיט פולווער, אָבער אין א"י, וואָס איז דאָן געווען אַ קליינער ווילאַיעט (פּראָווינץ) פון סיריע און נאָך אַ קלענערער טייל פון דער אַטאַמאַנישער אימפעריע, איז נאָך געווען רויק. שטיל און לאַנגזאַם איז זיך געגאַנגען דאָס לעבן פון יידישן ישוב אין לאַנד, וואָס איז געלעגן אָן אַ זייט פון דער גרויסער יידישער וועלט. דער גרעסערער טייל פון דער יידישער באַפעלקערונג איז נאָך דאָן געווען דער אַלטער ישוב, וואָס האָט נאָך אַלץ מערסטנטייל געלעבט פון חלוקה און געווען איינגעשלאָסן צווישן די מויערן פון דער ירושלימער אַלט־שטאָט אָדער געוויינט אין די אַראַבישע הייזער פון דער אַלטער יפו, טבריה און צפת. אין ירושלים איז שוין געווען אַ נייע שטאָט אויך, מיט משכילים פון בן־יהודהס חדר. געווען דאָרט אויך וועלטלעכע שולן, וואָס זענען געוואָרן אויסגעהאַלטן פונם „הילפ־פּעראַיין דער דויטשען יודען" („עזרה") מיט ד"ר פּאַול נאַטאַן בראַש. אָט די משכילים צוזאַמען מיט די העברעיִשע לערער הייבן דאָס דאָן אויף דעם שפּראַכן־קאַמף, וואָס איז פאַרבונדן מיטן פרווון פון „הילפ־פּעראַיין" איינצור־פירן דייטש אַלס לינגוידים־שפּראַך אין חיפהער טעכניקום. דער קאַמף האָט בכלל געדינט אַלס שטיצפונקט פאַר דער קאַמפּאַניע צו באַפרייען זיך פון אָט דער דייטשישער אַפיטרופּסות און איז געווען רייך אין דראַמאַטישע מאַמענטן, ווי תלמידים־שטרייקן און געזעלשאַפּטלעכער באַיקאָט אויף די פּראָגנאָ־ברעכער. ביי דער אַראַבישער שטאָט יפו, ווידער, עקזיסטירט שוין פון עטלעכע יאָר אַ יידישער קוואַרטאַל „תל־אָביב" (פריער געהייסן „אַחוּזת בית"), וואָס

(20) דאָרט, נומ. 31, 23 מאי 1913.

(21) הפּוּח־צ, זינעט. יאָרג. נומ. 27, 24 אַפּריל 1914.

שפרייט זיך אויס אויף די ברייטע זאמדין ביים ברעג ים. דער „קולטור־צענטער“ איז דאָ די העברעישע גימנאַזיע „הרצליה“, וואָס רוסישע ציוניסטן מיטן אָדער סער קאָמיטעט פון „חובבי־ציון“ בראש האַלטן אויס. פאַראַן דאָ אַ קאָמיטעט מיט מ. מ. שיינקינען אָן דער שפיץ, וועלכער זאָרגט פאַרן העברעישן כאַראַקטער פון דעם קוואַרטאַל. וווינען טוען דאָ וווינען יוסטע באַלעבאַטיס, וועלכע פירן בייטאָג געשעפטן אין דער דערבייאיקער אַראַבישער יפו אין ביינאַכט טראַכטן זיי וועגן העברעישער קולטור אויך. פאַראַן דאָ אַ חברה „חובבי הבמה העברית“, ליבהאַפער פון דער העברעישער בינע, וועלכע שטעלן אַמאָל אַ ספּעקטאַקל: אַ פּיעסע פון ייִדיש, רוסיש אָדער דייטש איבערגע־זעצט אויף העברעיש. דער עולם איז מערסטנטייל יונגוואָרג, תלמידים מיט צעהיטע געמיטער, וועלכע די לערער פאַרטיילן צוזאַמען מיטן וויסן אויך אַ שפּאַר ביסל פּראָפּאַגאַנדע מיט אַ העברעיסטיש אָנגרייפּערישן אונטערשלאַק. אַ פאַר מינוט גאַנג פון אַט דעם ספּעקטן־קוואַרטאַל איז גאַר אַן אַנדער וועלט: דאָ געפינען זיך די ענג־געבויע און געדיכט־באַפעלקערטע קוואַרטאַלן „נוה שלום“ און נוה צדק — אַ שטיק ייִדישע גאַס פון ווילנע צי סמאַטשע־גאַס פון וואַרשע, צוגעקלעפט צו די פעלזן פון דער אַראַבישער יפו. דאָ לעבט עמך, וואָס שוויצט אַ גאַנצן טאָג, כדי אויסצופּראַצעווען אויף אַ שטיקל ברויט פאַר זיך און דער פּאַמיליע, די באַלמעלאַכעס זענען דאָ אַרגאַניזירט אין חברות, וועל־כע שפּילן אַמאָל אַ ייִדישן ספּעקטאַקל: אַן אַחשוורוש־שפּיל צי גאַלדפּאַדנס „שולמית“ צי גאַר גאַרדינס „מירעלע אפרת“ (22).

די ייִדישע אַרבעטער, ווידער, געפינען זיך מערסטנטייל אין די ייִדישע קאַלאָניעס אַרום יפו און אין ווייטן גליל. די גרעסטע מערהייט זייערע איז אַר־גאַניזירט אין די צוויי אַרבעטער־פּאַרטייען „הפועל הצעיר“, וואָס גיט אַרויס איר וואַכנבלאַט מיטן זעלבן נאָמען, און „פועלי ציון“ מיט איר אַרגאַן „האַחדות“, דערשינען אין ירושלים אין די יאָרן 1910—1915, צוערשט אַלס חודש־זשורנאַל און שפּעטער ווי אַ וואַכנבלאַט. ביידע אַרגאַנען האָבן אויסער די פּאָליטישע אַרטיקלען פאַרמאַגט אויך אַ ליטעראַרישע אַפּטיילונג, וווּ עס פּלעגן צוו. אַנד. קומען איבערזעצונגען פון דער ייִדישער ליטעראַטור (אין „האַחדות“ פּלעגן אַזעל־כע איבערזעצונגען זיין מער ווי אין „הפועל הצעיר“).

די קולטור־טעטיקייט צווישן די אַרבעטער איז געווען אַ באַגרענעצטע יז גאַר. מען פּלעגט זיך מוזן באַזונגענען מיט אייגענע כוחות. די עטלעכע העברעישע שרייבער, וואָס האָבן זיך געפונען אין לאַנד, זענען געווען זייער ווייט פון דעם ייִדישן אַרבעטער. אַן אויסנאַם זענען געווען נאָר צוויי: יעקב ראַ־בינאַוויטש, וועלכער איז געווען אַ מיטגליד פון „הפועל הצעיר“ (איצט זיך אינגאַנצן דערווייטערט פון די אַרבעטער און געפינט זיך אין דעם ביר־גערלעך־פּאַשיסטישן לאַגער) און יוסף חיים ברענער, וועלכער האָט צו־ערשט מיטגעאַרבעט אין הַפּוה־צ און שפּעטער אַריבער אין דער פּועלי־ציוניס־טישער „האַחדות“. ביידע פּלעגן פון צייט צו צייט האַלטן רעפּעראַטן פאַר די אַרבעטער אין די קאַלאָניעס און שטעט, ווי יפו און ירושלים.

קיין כוחות פון אויסלאַנד פּלעגן אַהער נישט קומען. קאָן מען זיך דע־ריבער פאַרשטעלן, ווי גרויס איז געווען די שמחה ביי זיי ייִדישע אַרבעטער

(22) גענויער וועגן דעם דערצייל איך אין מיין אויבנדערמאַנטן אַרטיקל „מאָ־

טעריאַלן צו דער געשיכטע פון ייִדישן טעאַטער אין אַרץ־ישׂראל“.

אין ארץ־ישראל, ווען צו זיי איז דערגאנגען די ידיעה, אז ד"ר חיים זשיטלאָוו־סקי קומט אָהער אויף אַ באַזוך און וועט האַלטן פאַר זיי פאַרטראַגן וועגן אינ־טערנאַציאָנאַלע אַרבעטער־פּראָגן און ייִדיש־נאַציאָנאַלע ענינים. נאָר אָט די שמחה איז פּריציפּטיק פאַרשטערט וועואַרן דורך די כּוּליגאַנישע אָנפאַלן מצד די תּל־אַביבער העברעיִסטן מיט די גימנאַזיע־לערער און תּלמידים בראש. נישט האַבנדיק די מעגלעכקייט ווייטער צו האַלטן זיינע עפּנטלעכע פאַרטראַגן איז זשיטלאָווסקי געווען געצוונגען נאָך אַ פאַר חדשימדיקן באַזוך צו פאַרלאָזן דאָס לאַנד.

אויך היינט זענען אינטערעסאַנט די פּרטים פון זשיטלאָווסקיס דעמאָל־טיקן באַזוך אין א״י (23). אָנגעקומען איז זשיטלאָווסקי אין לאַנד סוף אַפּריל און איז וואַכנבלאַט „האַחדות“ געפּינען מיר אַ באַגריס־אַרטיקל, וווּ צוואַ. אַנד. שרייבט די רעדאַקציע אַזוי: „צווישן דער מאַסע גרויסע און קליינע געסט, נאַענטע און ווייטע, וואָס זענען די לעצטע צייט געקומען און וועלן נאָך קומען אין לאַנד פון דער גאַרער ייִדישער וועלט, איז צו אונז געקומען אויך דער חשובער ליבער גאַסט ז״ר חיים זשיטלאָווסקי, דער וויכטיקסטער קעמפּער פאַרן ייִדישען סאַציאַליסטישן געדאַנק ע״ון מער ווי אַ האַלבן יובּל“ (24). נאָכן קבלת פנים, וואָס איז פאַרגעקומען לכּבּוד דעם גאַסט, האָט דער אַרבעטער־קלוב אין יפו איינגעאַרדנט ערב דעם ערשטן מאַי אַ פּאַלקס־מיטינג, אויף וועלכן עס איז אויך אַרויסגעטראַטן זשיטלאָווסקי מיט אַ רעפּעראַט אין ייִדיש וועגן די וויכ־טיקסטע סאַציאַלע פּאַדערונגען, וואָס דער פּראַלעטאַריאַט שטעלט אַרויס אין אָט דעם טאַג.

אויף צו מאַרגנס, דעם ערשטן מאַי, האָט זשיטלאָווסקי באַזוכט די מאַי־פּיערונג אין דער קאַלאָניע פּת־ח־תּקוּה, דער שרייבער יעקב ראַבינאַוויטש האָט באַגריסט דעם גאַסט און אין קורצן דערקלערט פאַרן עולם די באַדייטונג פון זשיטלאָווסקיס נאַציאָנאַלער אַרבעט „און אַזוי ווי דער גאַסט באַהערשט נישט קיין העברעיִש, האָט ער געבעטן די צוהערער אים לאָזן רעדן ייִדיש. דער ח' זשיטלאָווסקי האָט דורכן פאַרזיצער געלאָזט וויסן דעם עולם, אַז אַזוי ווי עס זענען דאָ פאַראַן אַזעלכע, וואָס ווילן נישט הערן קיין רעפּעראַט אויף ייִדיש, וועט ער נישט רעדן, ווייל ער איז נישט געקומען קעמפּן דאָ קעגן העברעיִש“ (25). אין ירושלים האָט דער גאַסט, אויף דער איינלאַדונג פון די אַרטיקע פּוֹע־לי ציון, געהאַלטן אַ פאַרטראַג וועגן פּראַגרעסיוון נאַציאָנאַליזם. פון דאָנעט איז ער אָפּגעפאַרן אויף אַ באַזוך קיין גליל און אויפן וועג האָט ער אין חיפה געהאַלטן צוויי רעפּעראַטן וועגן „פּראַגרעסיוון נאַציאָנאַליזם“ און „כּוח פּונם אמת“, די ביידע רעפּעראַטן האָבן צוגעצויגן אַ גרויסן עולם און האָבן אַרייַנגעטראַגן אַ סאך מאַדערנע געדאַנקען אין דער גייסטיק־אַרעמער חיפהער ספּעציע“ (26).

-
- 23 אויספירלעכער האָב איך וועגן דעם געשריבן ביי דער געלעגנהייט פון
ה. זשיטלאָווסקיס זיבעציק־יעריגן יבּיט״ אין אַרטיקל „ח. זשיטלאָווסקיס באַזוך
אין ארץ־ישראל“, געדרוקט אין „ווילנער טאַג“ פון 14 און 16 יוני 1934.
24 „האַחדות“, נומ. 27, ה' אייר תרע״ד.
25 דאָרט, דאָרט.
26 דאָרט, נומ. 35, ד' תמוז תרע״ד.

פארן אפפאר פון לאנד האט ד"ר זשיטלאָוסקי געזאָלט האַלטן אַ רעפּע-
ראַט אין יפו וועגן דער „צוקונפט פון יידישן פּאָלק“. נאָר דאָ איז פאַרגעקומען
דער טרויעריק-באַרימטער סקאַנדאַל, צוגעגרייט דורך די לערער און תלמידים
פון דער תל-אָביבער „הרצליה“-גימנאַזיע — אַ סקאַנדאַל, וועלכער איז אַ
רינגעלע אין דער לאַנגער קייט פון שענדלעכן קאַמף קעגן יידיש אין א"י. און
אַט זענען די פּאָקטן, ווי זיי ווערן איבערגעגעבן אין „האַחדות“:

„פאַראַכטאַגן ע"בת-צו-נאַכט האַט דער „פּועלי-ציון“-צווייג אין יפו איינ-
געאַרדנט אַ רעפּעראַט פון ד"ר זשיטלאָוסקי אויף דער טעמע „די צוקונפט פון
יידישן פּאָלק“. כדי אויסצומיידן יעדן מיין טעות. האַט מען אין די בילעטן אויס-
דריקליך געלאָזט וויסן, אַז די פּאַרלעזונג וועט זיין אין יידיש. צוליב דער
אויסערגעוויינלעכער קרענקלעכער נערוון-צעטרייסלונג פון גימנאַזיע-וועלטל אין
תל-אָביב האַט מען דעם רעפּעראַט איינגעאַרדנט אין אַ נייטראַלן אַרט, ביי דעם
דייטש לאַרענץ (וואָס האַט געהאַלטן אַ קאַפּע-הויז אין יפו — מ. מ. ק.) און מען
האַט אַנגענומען אַלע פּאַרויכטס-מיטלען נאָר צוליב דעם כבוד פונם רעפּערענט.
ווייל מען האַט געוואָלט, אַז די וויכטיקע פּאַרלעזונג זאָל אַדירך רויק און ערנסט
אַן ווילדע נאַרישע שטערונגען.

„אַכטונג געבן מערער אויף די אַלע זאַכן האַט מען נישט געפונען פאַר
נויטיק און מעגלעך... ביי קיינעם האַט זיך נישט דערוועקט דער חשד, טאָ-
מער וועט קומען דער איבערכאַל פון אַן אַנדער זייט, אויף דער פּערזענלע-
כער פרייהייט פון רעפּערענט. און דאָך איז די זאַך פאַרגעקומען. אַ גרויסע מחנה
פון עטלעכע הונדערט תלמידים פון דער גימנאַזיע אונטער דער אַנפירונג פון
צייטווייליקן פאַרוואַלטער פון דער גימנאַזיע ד"ר באַגראַטשאָו האָבן פּלוצלונג
אַרומגערינגלט דאָס הויז פון חבר בלומענפעלד, וווּ ד"ר זשיטלאָוסקי איז איינ-
געשטאַנען און אין משך פון עטלעכע שעה האָבן זיי מיט גוואָלד
פאַרהאַלטן דעם רעפּערענט און נישט געלאָזט גיין אין זאַל.
ווי עס האַט געזאָלט פאַרקומען די פּאַרלעזונג“ (27).

דערווייל איז צו ד"ר זשיטלאָוסקי אַריין אַ דעלעגאַציע צו ווירקן אויף
אים ער זאָל נישט רעפּערידן אין יידיש און אויך איבערגעבן אַ בריוו פון
לערער-פאַריין אין יפו מיט דער זעלבער פּאַדערונג, „ווייל דאָס איז מבוז זייערע
הייליקסטע געפילן“. די דעלעגאַציע האַט בכונה פאַרצויגן דעם שמועס, כדי
די צייט זאָל דערווייל אַריבערגיין, און ווען ד"ר זשיטלאָוסקי האַט אַט דעם
„שפיצל“ נישט געוואָלט דורכמאַכן און געלאָזט זיך גיין — איז פאַרגעקומען
אַט-וואָס (לויט דער ווייטערדיקער שילדערונג אין זעלביקן „האַחדות“):

„אין זעלבן מאָמענט איז ד"ר באַגראַטשאָו אויפגעשפרונגען צעקאַכטער-
הייט פון זיין פּלאַץ, צעפליקט דעם קאַלנער, צוגעגאַנגען צו זשיטלאָוסקי און
אַנגעהויבן שרייען, אַז ער וועט נישט גיין, ווייל אַזאַ זאַך קאַנען זיי אים נישט
דערלאָזן. און ווען נישט קוקנדיק אויף דעם, איז ד"ר זשיטלאָוסקי אַרויס אין
דרויסן, כדי צו גיין אויף דער פאַרזאַמלונג. האָבן זיך אויף אים אַרויפגעוואָרפן
צענדליקער גימנאַזיסטן מיט היסטערישע געשרייען, צערייסנדיק זייערע הענט
דער: „אויף אונזערע קערפּערס וועסטו טרעטן“ (על גופותינו תדרוך) „אא"וו
און האָבן מיט גוואָלד פאַרשפּאַרט אים דעם וועג און ער איז געווען געצוונגען
אומצוקערן זיך אַהיים. דעמאָלט האַט ער זיך געווענדעט צו באַגראַטשאָו און

געזאגט: „אזוי ווי איר האלט מיך דאָ מיט כוח — זענען די אלע ווערטער איר בעריק. איך בעט נאָר איבערגעבן דאָס די פאַרזאַמלטע, וועלכע וואַרטן אויף מיר.“ באַגראַטשאַוו איז אויף דעם איינגעגאַנגען און איידער ער איז אַוועק, האָט ער זיך געווענדעט צו די תלמידים מיט אַט די ווערטער: „טייערע תלמידים, בריי-דער און פריינט! גייט אין גימנאַזיע און וואַרט דאַרטן צו. קיין זאַך וועט נישט פאַרקומען. איך נעם די פאַראַנטוואַרטלעכקייט אויף זיך. ווען מ'וועט דאָרפן, וועלן מיר איר נעמען.“ (אונטערגעשטריכלט — מ. ק.)

דאָס, וואָס איז פאַרגעקומען אין זאַל בעת מ'האַט זיך דערווייט וועגן דער גימנאַזיסטישער „שטיקל אַרבעט“ און וועגן זשיטלאָוסקיס אַרעסט — ווערט באַשריבן אין אַ צווייטן בריוו אין זעלבן נומער פון „האַחדות“: „... מיט אומגעדולד האָט דער עולם געוואַרט אויפן רעדנער, אָבער ער איז נישט גע-קומען. און אַט איז מיטאַמאַל אַנגעקומען אַן אַרבעטער און האָט געלאָזט וויסן דעם עולם, אַז די תלמידים פון דער גימנאַזיע מיט עטלעכע לערער, זייערע דערצייער, אַן דער שפּיץ, האָבן אַרומגערינגלט ד"ר זשיטלאָוסקיס וווינונג און האָבן אים נישט געלאָזט גיין צו דער פאַרלעזונג. דער עולם איז ממש אויב-געזיטערט געוואָרן און אלע ווי איינער האָבן געוואַלט גלייך גיין קיין תל-אָביב באַפרייען דעם ד"ר זשיטלאָוסקין פון זיין אַרעסט... אָבער פּלוצלונג איז אַנגעקומען דער ח' בלומענפעלד און האָט אין נאָמען פון אַרטיקן פּועלי-ציון-צווייג און אין ד"ר זשיטלאָוסקיס נאָמען געלאָזט וויסן פון דער בינע אַראָפּ צום עלם, אַז די תלמידים האָבן אים נישט געלאָזט גיין צו דער פאַר-זאַמלונג. דער עולם איז נאָכמער אויפגערודערט געוואָרן. „קיין תל-אָביב!“ „צו דער גימנאַזיע!“ „צו זשיטלאָוסקין!“ — און נאָך אַזעלכע אויסרופן האָט מען דערהערט אין זאַל. אָבער אַדאַנק דער גרויסער מי פון די פאַרטייאַרדנער און איבערהויפּט אַדאַנק דער ענערגיע פון ח' בלומענפעלד איז געלונגען אָפּצו-האַלטן דעם אויסברוך פון די וואַרימע געפילן, וואָס האָבן געברענגט אין די הערצער פון די פאַרזאַמלטע. נאָכן ח' בלומענפעלד האָט אויך געוואַלט ריידן ד"ר באַגראַטשאַוו, אָבער דער עולם האָט אים פאַר קיין פאַל נישט געוואַלט אויסהערן און אלע האָבן געשטראַמט קיין תל-אָביב.

„דער עולם איז געגאַנגען ווייטער, ביז ער איז צוגעקומען צו דער וווינונג פון ד"ר זשיטלאָוסקין. דער עולם האָט אים געוואַלט זען און ער איז אַרויס, באַגלייט אונטער אַ דונער פון אַפּלאַדיסמענטן. ער האָט געוואַלט זאָגן אַ פאַר-ווערטער, אָבער די גימנאַזיסטן, וואָס זענען אויך דאָ געשטאַנען, האָבן אים נישט געלאָזט רעדן. נאָך די געשרייען און ליאַרעמען האָט דער פאַרשטייער פון דער העברעישער גימנאַזיע, ד"ר באַגראַטשאַוו, געהאַלטן אַ „פּאָליטישע“ רעדע פאַר די תלמידים — און האָט געענדיקט אזוי: „ליבע תלמידים! מיר האָבן דאָס אונזעריקע שוין אַפּגעטאַן!“ איצטער גייט אַהיים און קיינער פון אייך זאל נישט וואַגן צו גיין אין אַרבעטער-קלוב.“ (28)

אין קלוב האָט ד"ר זשיטלאָוסקין, צוליב דער שפּעטער צייט, איבערגע-געבן נאָר די טעזיסן פון רעפּעראַט, וואָס ער האָט געזאַלט האַלטן.

*

דערמיט האָט זיך נאָך דער סקאַנדאַל, פאַרשטייט זיך, נישט געענדיקט

און זיין אפלאנג האט ער געפונען צוערשט אין פארם פון א פראטעסט־פאר־אמלונג און דאן — אין דער פרעסע. די אַנגעגריעפנע זענען, לויטן גאַנג פון די געשעענישן, געווען די פּוּע־לי־ציון, וועלכע האָבן זשיטלאַווסקיס רעפּעראַט איינגעאַרדנט, און דעריבער איז פאַרשטענדלעך, וואָס זיי זענען געווען די ערשטע צו פּראָטעסטירן.

די פּראָטעסט־פאַרזאַמלונג איז איינגעאַרדנט געוואָרן דורך אַ גרופּע אַר־בעטער לעבן אַרבעטער־קלוב, ווייל דעם זאַל גופּא האָט זיך דער קלוב־קאַָמיטעט אָפּגעזאַגט צו געבן. די פּוּע־צ, וואָס האָבן געוואַלט אויסדריקן זייער פּראָטעסט קעגן די סקאַנדאַלן — ווערט דערציילט אין אַ קאַרעספּאַנדעץ אין „האַהדות“ — האָבן זיך געוואַלט באַטייליקן אין דער פאַרזאַמלונג נאָר מיט דעם הנאָי, אַז זי זאַל געפירט ווערן אין העברעיִש און מ'זאַל פּראָ־טעסטירן נאָר קעגן דעם אַנטי־קולטורעלן קאַמף און נישט אויסנוצן דעם ענין פאַר פּראָפּאַגאַנדע פאַר ייִדיש — די אַרגאַניזיר־קאַמיטעט איז איינ־געגאַנגען אויף די באַדינגונגען. דערווייל האָט זיך אַנגעקליבן אַן עולם פון 600—800 מאַן, וואָס האָט אַנגעפילט דעם קלוב און אויך די גאַנצע גאַס לעבן אים. מען האָט געוואַלט עפּענען דעם קלוב, אָבער דער קאַמיטעט האָט מוּדע געווען, אַז ער וועט דאָס גישט דערלאָזן. די געמיטער האָבן זיך אויפּגערעגט, עס האָבן זיך געהערט זידל־ווערטער, מ'האַט געהויבן שטעקנס און דער צוזאַמענשטויס איז געווען גאָר נאָענט. דער ח' זרובבל האָט איינ־געשטילט דעם עולם און אים אויפּגעפּאַדערט אַרויסצוגיין אין דרויסן און זיך נישט באַנוצן מיט טעראָר — וויבאַלד אין די מוּדעות איז געווען בפרוש געמעלדעט, אַז די פאַרזאַמלונג וועט פאַרקומען לעבן קלוב. — — —

„געעפּנט די פאַרזאַמלונג האָט ח' בלומענפעלד, וואָס האָט אין נאָמען פון אַרטיקן (פּוּע־צ) קאַמיטעט אויסגעדריקט אין קורצן זיין פּראָטעסט קעגן טעראָר פון די „קעמפּער“ פאַר העברעיִש. נאָך אים האָט גערעדט דער ח' זרובבל. אין אַ לענגערער רעדע האָט ער אויפּגעקלערט פאַר גרויסן עולם דעם קוק פון פּוּע־צ אויף דער אַרבעט אין לאַנד און וועגן דעם צונויפּבונד צווישן גלות און ארץ־ישראל... שאַרף אין דער רעדנער אַרויסגעטראָטן קעגן דער דעמאָראַליזירנדיקער דערציִונג פון די תלמידים — און האָט אַנגעצייכנט אַ ריי פּאָזיטיווע אַרבעטן, וואָס דער יונגער דור און די אינטעליגענץ האָבן צו טאָן, כדי צו דערנענטערן די מאַסן צו הע־ברעיִש — דעם איגוואַלט פון דער רעדע האָט דער רעדנער אויך איבער־געגעבן אין ייִדיש. דער ריזיקער עולם האָט מיט אַ באַזונדער אויפ־מערקזאַמקייט אויסגעהערט די גאַנצע רעדע און אַ סאָך מאל אויסגעדריקט זיין צושטימונג דורך שטורמישע אַפּלאַדיסמענטן — די פאַרזאַמלונג האָט איבערגעלאָזט אַ טיפּן רושם אויף אַלע פאַרזאַמלעטע“ (א28)

פון דער פרעסע האָט זיך צוערשט אָפּגערוּפּן „האַחדות“:

„וואָס האָבן זיי זיך אויפּגעקאַכט“ (למה רגשו?) הייסט דער אַרטיקל, גע־חמעט פון אַל—ר (פּסעוּדאָנים פון אַלעקסאַנדער אַווערבוך־כאַשין) — גע־וועזנער פּוּע־לי־ציוניסט און איצט לעקטאָר פאַר העברעיִשער ליטעראַטור אין מאַסקווער אוניווערזיטעט — מ. ק., וו ער שרייבט צו. אַנד.:

(א28) יעקב — אספת הנוחה ב'פּוּ, „האַחדות“ נומ. 38-39, א' אב תרע"ד.

דאס הארץ פון דער נאציע" — די גימנאזיע אין יפו — איז דערציטערט געווארן. איר וואכיקער גאציאנאלער געפיל האט פון דערווייטנס דערשפירט די געפאר, וואס דערנענטערט זיך צו אונז און האט אלט און יונג באוואפנט מיט ברעכשטאנגען און מיט שטעקנס און אקעגנגעשטעלט זיך קעגן פיינד. דער פאך-נאטיש-נקמהדיקער גייסט, וואס ברענט אין די הערצער פון אירע תלמידים האט זיך ארויסגעריסן אויף דרויסן און געשניטן אויף רעכטס און אויף לינקס, און אין טאג פון כעס און צארן איז אלץ פריי געווארן. פריי איז געווארן די כולגאנעריע פון די יינגלעך און די "היסטעריקע" פון דעם, וועלכער שטייט אן דער שפיץ פון גימנאזיע -- און די שטאט יפו איז צעטומלט געווארן. א קלאנג איז ארויס "יידישטיטן אויף אונז!" און שוין האט זי גענומען בלאזן אין די שופרות און אויסגערופן א "הייליקע מלחמה". ד"ר זשיטלאווסקי האט געוואלט לייענען א רעפערעט אין יידיש — טא וואס איז דער רעש ? צי וועט ער מיטן הויד פון זיין מויל איבערקערן אונזער גאנצע יועלט ? צי קאן מען מיט איין יידישער רעדע און אפילו מיט ד"ר זשיטלאווסקי א רעדע אומ-ווארפן די מויערן פון העברעיִש אין א"י" (29)

פארשטייט זיך, אז דער "הפועל הצעיר", דער שופר פאר העברעיִזאציע, האט נישט געשוויגן. נאך פריער האט ער וועגן זשיטלאווסקיס רעפערעט געשריבן אזוי: "מען דארף מודה זיין, אז זשיטלאווסקיס רעפערעט איז נישט געווען קיין צופעליקע און פאראיינצולטע דערשיינונג. נאר אן אנהויב פון א זשאַר-גאנשער סיסטעם, קעגן וועלכער מיר דארפן קעמפן מיטן גאנצן כוח." (30)

איצט האט אויפן אויבנדערמאנטן אַרטיקל און אויף דעם אין זעלבן נומער פארעפנטלעכטן פעליעטאן "רפרופים" ("פליטערלעך" — וועכנטלעכער געזעלשאפטלעך-פאליטישער פעליעטאן פון סג'נהור—זרובבל) אפגעענטפערט יוסף אראנאוויטש, דער דעמאלטיקער רעדאקטאר פון "הפועל-הצעיר" מיט אן אַרטיקל אין צוויי המשכים. הייסן הייסט דער אַרטיקל "אַלטע טענות" ("טענות ישנות") און רעדן רעדט זיך דארטן וועגן דער געפאר פון יידיש (ביים מחבר פון אַרטיקל הייסט עס דאָרט "סכנה ז'רגונית") אין א"י. אין דער אמתן — זאָגט ער — איז דאָ העברעיִש גענוג שטארק און כל זמן זי לעבט אין מויל פון הונדערטער פאנאטישע אידעאליסטן. האט זי דאָ אפילו די אויבערהאנט... "אַבער פון דעם מאַמענט אָן, ווען דער זשאַרגאָן הייבט אָן צו באַקומען ליבהאַבער ("חובבים"), וואָס באַמיען זיך איינצופירן אים אין גייסטיקן לעבן — דעמאָלט שטייט פאַר פאַר העברעיִש אַ גרויסע געפאַר; וויל טויזנטער, וואָס רעדן זשאַרגאָן, מיט אַ זשאַרגאַנישער טראַדיציע, מיט ליבהאַבער, מיט פאַנאַטיקער און מיט אַ זשאַרגאַנישער באַוועגונג זענען שטאַרקער פאַר הונדערטער, וואָס קריכן אויף גלאַטע ווענט — צום מעפיסטאָפּלשן געלעכטער פון דער ווירק-לעכקייט און אירע באַשיצער" (מיט די ווערטער האָט דאָס דער שרייבער פונם אַרטיקל געמיינט די דעמאָלטיקע פּעלי-ציוניסטן — מ. ק.). (31)

וואָרום די לאַגע איז אַזאָ:

"אויף דער זייט פון זשאַרגאָן שטייען פאַקטיש צוזאַמען דער אַלטער

(29) "האחדות". נומ. 37, ט"ז תמוז תרע"ד.

(30) הפוה"צ, נומ. 37, 9 יולי 1914.

(31) דאָרט. נומ. 38, 17 יולי 1914.

און נייער ישוב און אויף דער זייט פון העברעיש שטייט נאָר דער נייער ישוב, און דאָס — נישט מער ווי טעאָרעטיש. אַט דעם אמת מוזן מיר אָנערן קענען און מודה זיין אין דעם אַן קיין איבעריקער אויפגעבליבונקייט און אויט־פיינעריי מיט אונזער גרויסן כוח און מיט די פּאָזיציעס, וואָס מיר האָבן איינגענומען." (32)

אין דעם צווייטן אַרטיקל, וואָס איז אַ המשך פון ערשטן, שרייבט דער זעל־בער אַראָנאוויטש צו. אַנד. אַט־וואָס: "... און אין ארץ־ישראל זענען פאַראַן זשאַרגאָן־ליבהאַבער ("הובבי ז'רגון") — אויך אַט דעם אמת דאַרפן מיר וויסן און נישט אין דער נעבעכדיקער "נוה שלום" איז די רעזידענץ פון אַט די ליב־האַבער, ד. ה. נישט צווישן דעם אומבאַווסטזיניקן המון, נאָר צווישן די איי־טעליגענטן, די קולטור־טרעגער אין א"י. די פּועלי־ציון־פאַרטיי, למשל, אין א"י איז אַפּיזיעל אַ העברעישע, זי גיט אויך אַרויס אַ צייטונג אין העברעיש — אַבער פון אירע הויפּט־פירער וועט איר הערן אַלע פאַקטישע מאַטיוון פאַר העברעיש, נאָר דעם איינציגן און וויכטיקסטן מאַטיוו, אַז אַט די שפּראַך איז אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך — אַט דעה־מאַטיוו פעלט ביי איר אינגאַנצן.

"... אַ טאָך פאַרפליכטונגען האָט אַט די פאַרטיי לגבי דער פאַלקס־מאַסע און די זשאַרגאַנישע „דער“, „דאָס“ און דער העברעישער „ה“ גייען ביי איר האַנט אין האַנט (33) — אין דער זעלבער צייט, וואָס אין „האַחדות“ פּסקנט מען אַפּ דעם דין, אַז אין א"י דאַרף מען נישט אַנטוויקלען דעם זשאַרגאַן, קומט די פאַרטיי און גיט אַרויס „דאָס לאַנד“, און די אַפּטיילונגען (אירע) אַרדנען איין פאַרלעזונגען און רעפּעראַטן אין זשאַרגאַן. און סימפּטאָמאַטיש איז אויך אַט דער פאַקט: ווען עס איז געשטאַנען דער „גאון הדור“ ד"ר זשיטלאָווסקי און האָט בטל געמאַכט כּעפּרא דארעא דעם ווערט פון העברעיש אין א"י און אירע האַפענונגען אין דער צוקונפּט און האָט געעפּנט ברייטע האַריוואַנטן פאַרן זשאַרגאָן — האָבן זיך, אמת, געפונען אַזעלכע, וואָס האָבן מיט אים דיסקוטירט. אַבער ס'האָט זיך נישט אַפּגערופּן קיין איין פאַנאַטיקער, וואָס זאָל אַרויס מיט האַרבע דיבורים ("שיטיח דברים") קעגן דעם זשאַרגאַן; אַבער אַז עס האָבן זיך אויפגעקליבן די תלמידים פון דער גימנאַזיע — און געמאַכט אַ דעמאָנסטראַציע קעגן דעם זשאַרגאַן. האָבן זיך צווישן די פאַרטיי־מיטגלידער געפונען פאַנאַטיקער, וואָס זענען אויף אַ גראָבן אופּן אַנגעפאַלן און געזידלט די פּאָזי־ציעס פון העברעיש..." (34)

אומקערנדיק זיך נאָכאַמאַל צו די „זשאַרגאַן־ליבהאַבער“ שרייבט ער וויי־טער: „אמת, אַט די ליבהאַבער זענען נאָך ווייניק און זייער טעטיקייט איז זייער באַגרענעצט... אַבער זיי זענען פאַראַן און מיר מוזן זיי אַרייננעמען אין

(32) זאַרט, זאַרט.

(33) געמיינט דערמיט די אַרגאַנען פון „פּוע"צ, וואָס האָבן געהייסן „דער אַנפּאַנג“, אַרויס אין יפּו 1907, „דאָס לאַנד“, ירושלים 1913 און דער העברעי־שער אַרגאַן „האַחדות“. — אין העברעיש שרייבט ער דאָס אויף אַ מליצה־דיקן שטייגער: "... ז'גו", „דאָס“ ה'ז'רגוניים וה"ה" העברי ירדו אצלה כדו־כּים משמי התחיה".

(34) הפּועה"צ, נומ. 39—40, 31 יולי 1914.

חשבונו, ווייל אַ געוויינלעך ווינטל איז עלול צו פארוואַנדלען דעם קלענסטן פונק אין אַ גרויסער פלאַם". (35)

און אויב אַזוי, באַרעכטיקט דער שרייבער פונם אַרטיקל די מיטלען, וואָס די גימנאַזיע-תלמידים האָבן אָנגענומען קעגן ד"ר זשיטלאָווסקיין און גיט צו: „מיר האָבן נישט קיין מורא, טאַמער וועט מען חס וחלילה זאָגן אויף אונז אין אויסלאַנד, אָז מיר זענען ווילדע אַזאַטן, וואָס שווינען נישט אַזאַ גרויסן מענטשן ווי ד"ר זשיטלאָווסקיין און מיר זענען נישט איין קיין זינד אין דעם, וואָס די תלמידים מישן זיך אַרײַן אין אונזער קאַמף פאַר דער הערשאַפט פון דער הער-ברעישער שפּראַך אין א״י. אַדרבא ואַדרבא, הלוואַי זאַל זיך דערציען ביי אונז אַ דור, וואָס זאַל וויסן ווי צו באַשיצן דאָס, וואָס מיר דערגרייכן נאָך פיל מי און יסורים, און הלוואַי זאַל צווישן אַלע אייראָפּעיִשע זיטן און מידות, וואָס מען וויל אויסלערנען די תלמידים, אויך נישט פעלן די מידה פון נאַציאָנאַלער מסירות-נפש אין אייראָפּע, וואָס בעת מען דאַרף, ווייס זי, וואָס דאָס איז אַזוינס פאַנאַטיזם". (36)

דאָס זענען אַלץ פאַקטן און געשעענישן, וואָס האָבן אַ שייכות צו דער גע-שיכטע פון קאַמף קעגן עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען אין יידיש, קעגן עפנטלעך זיך אויסדריקן אין יידיש פאַר אַ ברייטן עולם, ווי ער איז געפירט געוואָרן דורכן „הפועל הצעיר“.

מיר האָבן, אָבער, אויבן דערמאָנט, אַז אַט דער קאַמף איז אויך געפירט געוואָרן קעגן דער יידישער פרעסע אין א״י, וואָס האָט שוין הינטער זיך געהאַט אַ לענגערע טראַדיציע — אויב נישט לענגער פאַר דער אַלגעמיינער הער-ברעישער פרעסע, איז על כּל פנים אַ סאָך אַ לענגערע פאַר דער טראַדיציע פון „הפועל הצעיר“... אָנהויבנדיק פון „חבצלת — דיא ראָזע“, וואָס ישראל דוב פרומקין האָט אַרויסגעגעבן אין ירושלים אין יאָר 1877, ד. ה. מיט זעכציק יאָר צוריק (איר פאַרגייער איז נאָך געווען דער האַלב-העברעישער, האַלב-יידי-שער „שערי-ציון“, אַרויס אין יאָר 1876), ציט זיך ווייטער די ליניע פון דער יידישער פרעסע ביז דער מלחמה מיט די אַרגאַנען „דער הייליגער אַנצייגער“, אַרויסגעגעבן דורך יצחק גאַנצניני אַלס חודשניק אין י. 1887, „דער ארץ-ישראל-ייד“, אַרויס אין י. 1890 אונטער דער רעדאַקציע פון שלמה עפשטיין און שמואל רפאַלאָוויטש-רפּאלי, „הצבי לבית יעקב“, אַרויס אין י. 1892 א. ד. ר. פון דער רביצין חוה הירשנאָן, „דער קאַלאַניסט“ אין י. 1894—1896 פון מנשה מאיראָוויטש און א. מ. לונץ, דער אַרגאַן פון די „פועל-ציון“, „דער אַנ-פאַנג“ פון י. 1907, „דער פּרדס“, אַרויסגעגעבן דורכן פרענקישן יידן ש. י. שיריזלי אין ירושלים 1909 אונטער דער רעדאַקציע פון שמואל ראַפּאַלאָוויטש און שפעטער רעדאַקטירט דורך י. לאַפּאַן (דעם איצטיקן רעדאַקטאָר פון „הפועל הצעיר“), „אונזער ברודער“, אַרויס אין 1910—1911 מיט ש. טיקטין אַלס רעדאַקטאָר, דאָס ירושלימער וואַכנבלאַט „שולמית“, אַרויסגעגעבן דורך ח. גאַלדבערג אין 1911, דער פּועל-צאַרגאַן „דאָס לאַנד“ אין י. 1913 און צו לעצט — דאָס וואַכנבלאַט „דער פאַרמיטלער“, וואָס פון אים איז אַרויס גאָר איין

(35) דאָרט, דאָרט.

(36) דאָרט, דאָרט.

זומער אין 1914. ווי מיר זענען זענען הייסט עס, אין משך פון יארן פאר דער מלחמה ארויס אין א"י ע"ל פאר ארגאניזאציע אין יידיש, וואס יעדער איינער פון זיי האט אויף זיין שטייגער אויסגעפילט די נויטיקייט אין א צייטונג פאר „די פילע יידן, וואס פערשטעהען ליידער קיין „לשון הקודש“, ווי אויך פאר „די פרויען פון דעם אלטען דור און פון דעם נייעם דור, וואס פערשטעהען קיין העברעאיש און זיי ווילן אויך וויסן וואס עס טהוט זיך אין ירושלים, אין ארץ-ישראל, אין טירקיי און אין דער גאנצער וועלט“ — ווי עס האט אין א לייטאטיקל געשריבן דער רעדאקטאר פון „פרדס“. ערשטער יארגאנג, נומ. 4, א' סיון 1909.

דער קאמף קעגן אט דער יידישער פרעסע אין א"י איז געפירט געווארן זיי דורך דער בייגעלעכער העברעישער פרעסע, סיי דורך דעם ארבעטער-ארגאן „הפועל הצעיר“. ביידע קאנען נישט פארטראגן דעם געדאנק, וואס מ'קומט ריידן צום היגן עולם דורך דער פרעסע אין דעם „דייטשישן זשארגאן“ און ביידע שטעלן ארויס דעם מאטיוו, אז אט די ארגאניזאציע זענען א סכנה פאר דער „איינהייטלעכקייט פון נאציאנאלן לשון אין דער צוקונפט“. עס וועט אבער לויבען צו ציטירן דאס, וואס מ'האט געשריבן אין „הפועל הצעיר“ וועגן יידישע צייטונגען מער אויספירלעכער און ברענגען די אפרופן וועגן זיי אין אונזער איבערזעצונג.

אין צוזאמענהאנג מיט דער קאנסטיטוציע פון די יונג-טערקן אין 1908, וואס האט צו. א.נ.ד. געגעבן א גרעסערע פרעסע-פרייהייט ווי די פריער עק-זיסטירנדיקע, שרייבט דער „הפועל הצעיר“ אט-וואס:

„די קאנסטיטוציע הייבט אן צו ברענגען אירע פרוכטן: מ'האט באקומען דערלויבענישן אויף א סאך נייע צייטונגען, און איינע אזא האט שוין טאקע אג-געהויבן ארויסצוגיין אין שפאניאלישן זשארגאן („בו'רגון הספרדי“ און געמיינט דערמיט — שפאניאליש) — „איל ליבעראל“ (ארויס אין ירושלים 1909—1910 און געווען רעדאקטירט צוערשט פון א. אלמליח און שפעטער דורך — חיים בן-עטר. — מ. ק.). מ'ווארט, אז אינגליכן זאלן דערשיינען נאך עטלעכע ציי-טונגען אין אט דער שפראך און אויך אין דייטשישן זשארגאן „וגם ב'ז'רגון האשכנזי“ (37). און אויף וויפיל מיר זאלן זיך נישט פרייען אויף אט דעם פאקט, וואס ווייזט אונז אויף א געוויסע קולטור-מדרגה פון אונזערע ברידער דא... קאנען מיר נישט פארקוקן דעם גרויסן שאדן, וואס דאס וועט אונז ברענגען. אויב אויף דער טענה פון ארויסשטופן „עברית“ ענטפערט מען מיט רעכט: דער המון נויטיקט זיך אין בילדונג און אין פאליטישער אנטוויקלונג, וואס אן איר וועלן מיר נישט קאנען אנטעמען א געהעריקע שטעלונג אין לעבן — קאנען אבער די, וואס טענהן דאס, אינגאנצן נישט ענטפערן אויף דער פראגע: דאס שטעלט דאך אוועק אן אייזערנע וואנט צווישן די היגע יידן און אנטשטאט דעם, וואס ביז אהער איז די פילשפראכיקייט געווען נאר אין לעבן

---

37 די אנדערע שפאניאלישע צייטונגען, וואס זענען דאן ארויס זענען געווען „איל דיסקאראדו“, ווי א ווטסוה צום „איל ליבעראל“ און „איל פארעדיזו“, ארליסגעגעבן און רעדאקטירט דורך שלמה ישראל שיריזלי — דער זעלבער, וואס האט ארויסגעגעבן „דעם פרדס“ אין יידיש (פרגל, דעם ארטיקל פון מ. ז. גאון) — „מתולדות עתונות הספרדים“ — לאדינו בא"י און „קבץ לדברי ימי העתונות בארץ ישראל“, חל-אביב, ניסן התרצ"ה, ז. 38—39).

— ווייל די ליטעראַטור איז געווען אַ העברעיִשע און מיר האָבן געקאָנט האַפּן, אז סוף כל סוף וועט די העברעיִשע שול אַרויסלאָזן אַ דור, וואָס אויך זיין לעבן וועט זיין אין העברעיִש — וועט איצטער, מיט דער דערשיינונג פון די זשאַרגאַנישע צייטונגען אין די פאַרשידענע זשאַרגאַנען, אויפקומען און אמתע געפאַר פאַר דער איינהייטלעכקייט פון דער שפּראַך ביי די העברעער אין דער צוקונפּט — — — מ'דאַרף אויך באַצייכענען דעם פּאַקט, וואָס די נייע אַרויס-געבער גיבן אַרויס זייערע צייטונגען נאָר צוליב פּרנסה-וועגן אַליין... (38)

אַ צווייטן מאָל איז שוין נאָכן דערשיינען פון „פּרדס געשריבן אַט-וואָס: ... אייניקע אַרויסגעבער האָבן אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן צייטונגען אין שפּאַנישן זשאַרגאַן, און איינער פון זיי (געמיינט דעם שוין אויבן דערמאָנטן שלמה ישראל שיריזלי — מ. ק.) איז נאָך ווייטער אַוועק און האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אַ צייטונג אויך אינעם דייטשישן זשאַרגאַן. אַט דער פּאַקט (אויפטו), וואָס קאָן ברענגען אַ מוראדיקן שאַדן אונזער גאַנצן ישוב נישט נאָר צוליב דער קאַנקורענץ מיט אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך, נייערט אויך צוליב דעם, וואָס אַדאַנק דער פּילשפּראַכיקייט צעטיילט ער אונזער קליינעם ישוב אויף אַ סאַך „נאַציעס“ — האָט קעגן זיך אַרויסגערופּן דעם צאָרן פון אַ סאַך (געזעלשאַפּטלעכע) טוער, דער עיקר נאָך דעם דערשיינען פון דער זשאַרגאַניש - דייטשישער צייטונג. און ווי עס פּירט זיך אין אַזעלכע פּאַלן, האָט מען אָנגעהויבן אַריבערכאַפּן די מאַס און נישטאַ קיין טאַג, וווּ די זייטן פון אונזערע צייטונגען זאָלן נישט זיין פול מיט אַט דער פּראַגע... און מיר האָבן מורא, אז דער אַרויס-געבער פון דעם „פּרדס“ (דער נאָמען פון דער זשאַרגאַנישער צייטונג) זאָל צוליב די אָנפאַלן איבער דער מאַס ווערן אַ העלד, וואָס לייזט און דער עולם איז זיך אויף אים מרחם. און צו אַנדערע טוער וועלן מיר זאָגן: איידער איר געפינט פאַר נויטיק „צו קעמפּן“ מיטן זשאַרגאַן דורך דעם, וואָס איר פּירט אַ נעגאַ-טיוון קאַמף מיטן מויל — צי וואָלט נישט געווען בעסער, איר זאָלט קעגן אים קעמפּן אויף אַ פּאָזיטיוון, ענערגישן אופן, דורך פאַרשפּרייטן אונזער שפּראַך און איר ליטעראַטור און אַרויפּברענגען זי צו דער מדרגה פון אַ הערשנדיקער שפּראַך אין אונזער גאַנצן געזעלשאַפּטלעכן לעבן?... (39)

קעגן דעם „פּרדס“ איז מיט אַ שרייאַיקן אַרטיקל „הנשתוק?“ (צי וועלן מיר שווייגן?) אַרויס דער העברעיִשער לערער קדיש יהודה סילמאַן אין בן-יהודהס אַרגאַן „הצבי“ און אַזוי ווי אויף דעם אַרטיקל האָט זיך שפּעטער פאַר-רופּן י. ה. ברענער אין „הפּועל הצעיר“, ברענגען מיר פון אים עטלעכע ציטאַטן: „איך געדענק נישט, ווען זאָט נאָך אַזוי געציטערט מיין האַנט, ווי היינט טיקס מאָל, פאַר אונזערע אויגן טוט מען אַפּ פאַרדעכטיקע מעשים און מיר שווייגן, שלמה ישראל שיריזלי גיט אַרויס דעם „פּרדס“ אין ירושלים! ... זאָל יעדע יידישע פּאַמיליע קאַנען די דאָזיקע „טאַטערישע נשמה, וואָס רוט אין קערפּער פון שלמה ישראל! אַ ווידערווילן, כעס, האַרץ-קלאַפעניש און נשמה-ציטער כאַפּט אַרום, אַ ווילן אָנצוכאַפּן אַט דעם מענטשן און צעקוועטשן אים ווי אַ וואַנץ.

„שלמה ישראל, דער ספרדי, גיט אַרויס אין ירושלים אַ צייטונג אין אַ

38 הפּוהיץ, צווייט, יאָרג, נומ. 7, טבת הטרס"ט.

39 דאָרט, דאָרט, נומ. 14, א' סיון הטרס"ט.

דייטשישן זשאַרגאָן, אין אויב מען וועט איך מאַרגן זאָגן, אַז אַט דער מענטש האַנדלט ניט מענטשלעכע נשמות. וועט איר דען דאָס נישט גלויבן?

„מיט אַזאַ שמוציקן לוינט זיך גאַרנישט צו דיסקוטירן, און איך וויל דאָס גאַרנישט. קאָן מען אפשר מיינען, אַז איך האָב ניט גענוג ווערטער אויסצודריקן מיין פראַטעסט? האַלט איך אָבער, אַז קיין זידל-וואָרט וועט נישט פאַסן פאַר דעם דאָזיקן פרעמדן.“ (40)

אויף דעם אַרטיקל סילמאַנס וועגן דעם „פרדס“ האָט זיך אויך פאַררופן י. ה. ברענער אין זיין רעצענזיע „מהספרות והעתונות שבארץ“, ווו ער האָט צוו. אַנד. נאָך שאַרפער געשריבן אַזוי:

„...איך רייד שוין נישט וועגן שיריזליס זשאַרגאַנישער שמאַטע (הסמרטוט הז'רגני של שיריזלי), וואָס מיט זיין ניוולדיקייט שטייגט ער אַפילו אַריבער די „דראַהאַביטשער צייטונג“ און „בריל'ס ספעשעל ענד טעלעפאָן“ (41). וואָס (גייט אַרויס) אין דער הויפט־שטאָט פון ענגלאַנד. דאָ נישט לאַנג האָט ער שוין אַריינגעכאַפט אַ חלק („זה הרי כבר שקיל למטרפסיה“) פון דעם פאַטריאַט הער ק. ל. סילמאַן, וואָס האָט אין זיין אַרטיקל אין „הצבי“ געבראַכט אַ כליה אויף אַט דעם נעבעכדיקן פרענקל אין דעם פשוטן זינען פון אַט דעם וואָרט — טאָ ווער בין איך, וואָס איך זאָל קומען און צוגעבן נאָך עפעס?“ (42)

ביים דערשיינען פון העברעיִשן פּועלי־ציון־אַרגאַן „האַהדות“ אין ירושלים 1910 האָט דער הפּוה"צ געפונען די געלעגנהייט צו דערמאָנען די דאָזיקע פאַרטיי דעם אַמאָליקן „זשאַרגאַנישן הטא“ אירן צוליבן אַרויסגעבן דעם „אַנפאַנג“, וואָס איז אַרויס אין יפו 1907, און ביים רעצענזירן דעם ערשטן נימער האָט ער גע־שריבן:

„דאָס, וואָס מ'דאַרף פאַרצייכענען איז: א) דער ערשטער נומער פון „האַה־דות“ איז אַרויס אין דריי יאָר אַרום נאָך דעם, ווי ס'איז דורך די פּועלי־ציון אין א"י דערשינען דער ערשטער נומער „דער אַנפאַנג“, וואָס אויסער דעם זשאַרגאַן איז ער געווען שטאַרק אַרים סיי אויסערלעך, סיי אינערלעך. און ווער עס געדענקט נאָר אַט די ערשטע זשאַרגאַנישע בלום אין א"י און זיין האַרץ האָט אים אויף דעם געווייטיקט. קאָן זיך איצטער פרייען אויף דער איבערקערעניש,

---

(40) געדרוקט אין „הצבי“, נומ. 168, ירושלים, 1910.

(41) „דראַהאַביטשער צייטונג“, אַ וואַכנבלאַט, אַרויס 1883—? אונטער דער רעדאַקציע פון אַהרן צבי זופניק. (1843—1917). די צייטונג, וואָס איר שפראַך איז געווען מער דייַטשמערש ווי יידיש, איז געוואָרן אונטערגעשטיצט פון דער עסטרייכישער רעגירונג. — משה בריל, אַ זון פון יחיאל בריל — דעם אַרויסגעבער און רעדאַקטאָר פון „הלבנון“ — האָט אין 1902 אַרויסגע־געבן אין לאַנדאָן דעם „אידישן מעלעפאָן“, אַ וואַכנבלאַט, און שפּעטער אַרויס־געגעבן אויך אַ טעגלעכע צייטונג.

(42) „מהספרות והעתונות בארץ“, אונטער געשריבן פון יוסף חבר, פּסעוו־דאַניס פון יוסף חיים ברענער, אין הפּוה"צ, צווייט. יאָרג. נומ. 16, ירו־שלים, כ"ח סיון, תרס"ט.

וואָס איז פאַרגעקומען ביי די רעדאַקטאָרן אין זייער באַציונג צו אונזער נאַציאָנאַלער שפראַך...“ (43)

מיט ניין יאָר שפעטער קערט זיך אום דער „הפועל הצעיר“ אַ צווייט מאָל צו רעדן וועגן „אַנפאַנג“ אין צוזאַמענהאַנג מיט דער פּאָדערונג פון גלייכבאַרעכטיקונג פאַר ביידע שפראַכן אין א״י, וואָס די פּועלי־ציון האָבן אַרויסגעשטעלט, און שרייבט אַט־וואָס :

„... מיט צוועלף יאָר צוריק איז געמאַכט געוואָרן אַן אָנהייב אין א״י און די היגע פּועלי־ציון־פאַרטיי האָט אַרויסגעגעבן איר אַרגאַן אין „זשאַרגאָן“ (דער אַנפאַנג). אָבער עס זענען אַרויס נישט מער ווי צוויי העפטן. די פאַרטיי־פירער האָבן גאָר גיך איינגעזעהן, אַז נישט דאָס איז דער וועג — און זיי האָבן אויפֿגעהערט. און ווען זיי האָבן אין עטלעכע יאָר אַרום באַנייט זייער צייטונג, האָבן זיי זי שוין באַנייט אין העברעיִש. און פּונדעסטוועגן איז די גאַנצקייט נישט געשעדיקט געוואָרן : די ארצישראלדיקע פּוע־צ זענען ווייטער מיטגעאַנגען מיט זייערע חברים אין גלות, וואָס האָבן הויך געטראָגן די פאַן פון ייִדיש, און דער מאַטיוו איז געווען : מיר זענען פאַרן זשאַרגאָן אין גלות און פאַר העברעיִש אין אַרץ־ישׂראל.“ (44)

דעם לעצטן אָפּרוף קעגן דער ייִדישער פּרעסע אין א״י פון פאַר דער מל־חמה געפינען מיר אין „הפועל הצעיר“, ווען ס׳איז אין ירושלים אַרויס אין יאָר 1911 די וועכנטלעכע „שולמית“. מיר לייענען :

„פרייט זיך, יידעלעך, אומעטום, וווּ איר זייט צעזייט און צעשפרייט : דאָס הייליקע ירושלים וועט שוין מער קיין עגונה נישט בלייבן, אַ נייעם גואל האָט זי באַקומען אין פאַרם פון אַ זשאַרגאַנישער צייטונג „שולמית“, וואָס ווערט רע־דאַקטירט און אַרויסגעגעבן דורך צוויי פּראָסטאַקעס („ע״י שני הדייטים“), וואָס האָבן נישט געפונען פאַר זיך קיין בעסערע פּרנסה, ווי אַרויסגעבן אַ זשאַרגאַנישע צייטונג.

„אַ זשאַרגאַנישע צייטונג אין ירושלים“ — וועלן אַוואָצי מיט שרעק אויס־רופן די אַלע, וואָס שטרעבן אויפצולעבן אונזער נאַציאָנאַלע שפראַך און פאַר־אייניקן אַלע א״י־יידן אונטער איר פאַן ; אָבער, דערשרעקט זיך נישט! אָט דאָס דאָזיקע באַשעפּעניש וועט מוזן גאָר גיך שטאַרבן (הבריאה המשונה הזאת מות תמות מהר“). אמת, דער געשמאַק פון ירושלים איז זייער געפאַלן אויב זי קאָן אויסהאַלטן אַזאַ אידיאָנאַטישע פּרעסע, ווי דעם „החרות“ און זיין גלייכן, אָבער צו אַזאַ ירידה, ביז צו האַלטן פון אַזאַ ביליקער זשאַרגאַנישער סחורה, איז זי נאָך נישט דערגאַנגען. העכסטנס וועט אונז אָט די נייע „צייטונג“ באַרייכערן מיט אַ ביסל פּריילעכן מאַטעריאַל, וואָס נישט קוקנדיק אויף דער העסלעכקייט, וואָס

---

(43) הפּוה־צ, דריט. יאָרג. נומ. 20—21, 12 אויגוסט 1910. — אַן אָפּרוף וועגן „אַנפאַנג“ איז נאָך פאַראַן אין ערשטן נומער פון הפּוה־צ, חשוון תרס״ח, אין אַן אַרטיקל „התחלה קשה“ וווּ דער שרייבער אבֿי ברֿן לאַכט אָפּ פון די צילן, וואָס דער „אַנפאַנג“ האָט זיך געשטעלט צו פאַרבינדן די אַרבעטער פון אַלע עדות אין ישוב, פון זיין שלעכטן אויסערלעכן אויסזען און לסוף — פון די פּילע העברעיִשע ווערטער, מיט וועלכע די אַרטיקלען זענען פּול.

(44) נ. ט(ווערסקי) — „לעניני היום“, „שווי זכויות“, הפּוה־צ, חוברת ג—ד, כ״א אָד א, הרע״ט.

מיר וועלן פילן אין אים, וועלן מיר זיך אויך פונדעסטוועגן נישט קאנען אפֿ-
האלטן צו לאַכן.

„אַט, נאַט אייד, למשל, אַ ציטאַט, איבערגעזעצט וואָרט ביי וואָרט פון
„אונזער ציל“ — אַ לייכ־אַרטיקל אין ערשטן נומער 45): „נישט קוקנדיק אויף
דעם, וואָס אונזער צייטונג הויפט אָן אַרויסצוגיין אין אַ קריטישער צייט — איז
דאָס טאַקע דערפאַר, וואָס דער קריזיס האָט אַרויסגעבראַכט אונזער צייטונג, כדי
אונזער בלאַט זאל קאָנען שטיין אויף דער וואַך און לאָזן צו וויסן אונזער המון־עם
דאָס, וואָס טוט זיך היינטער די קויליסן.“

„און נאָך אַ שטיקל פון דעם זעלבן מאַמר: „נישט קוקנדיק אויף דעם,
וואָס אונזער צייטונג האָט אויף איר וועג אָנגעטראָפֿן גרויסע שטערונגען (די
אותיות האָבן זיך צעגאַסן? — די און די ווייטערדיקע באַמערקונגען געהערן אים
הפּוה־צ — מ. ק.), האָט זיך אונז פונדעסטוועגן איינגעגעבן צו דערגרייכן אונזער
ציל (ד. ה. אַרויסצוגעבן דעם נומער) און מיר האָפֿן צו שטרעבן (האָפֿן צו
שטרעבן!) ווייטער און ווייטער צו אונזער ציל (ד. ה. אַרויסצוגעבן נאָך אַ
נומער).“

„וועט איר זאָגן: מיר פאַרשטייען נישט, וואָס אַט די ווערטער באַטייטן.
שווערן מיר אייד, אַז אויך די רעדאַקטאָרן ווייסן נישט וואָס זיי רעדן! זיי ווייסן
נאָר, אַז זיי ווילן אַ מעטעליק (אַ פאַרמלאַחהמדיקע טערקישע מטבע פון קליינעם
ווערט — מ. ק.) פאַר אַ נומער, זיי ווילן, אַז מען זאל קויפֿן אַ סאַך נומערן, זיי
ווילן פאַקומען „לאַ יחרק“ (געלט), ווי דער מנהג איז אין ירושלים, און זיי ווילן
האָבן פּרנסה.“

„אַבער צו זייער גרויס באַדויערן וועט זיך אַט דער ווילן זייערער נישט
איינגעבן! שוין געווען אין א״י פּרווון צו פאַרראַטן אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך:
ווער געדענקט נישט דעם אויסגעצייכנטן „אַנפּאַנג“, דעם טייערן „דער פּרנס“!
— דער ערשטער האָט אַרויסגעלאָזט צוויי נומערן און האָט זיך אָפּגעטראָגן אויף
יענער וועלט (שבק חיים לכל חי״), און דער צווייטער האָט אַרויסגעלאָזט עט־
לעכע נומערן און — געשטאַרבֿן. ביידע האָבן, וואָס אַן אמת איז, נישט איבער־
געלאָזט קיין זיסיקייט אין אונזער האַרצן, ביידע האָבן צוגעגאַסן נאָך אַ ביטערן
טראַפֿן אין אונזער בעכער פון טרויער, אַבער גאָר גיך זענען זיי דערשלאָגן
געוואָרן און אַפּגעמעקט איז געוואָרן זייער געדעכעניש פון אונטער די אַרץ־
ישראלדיקע הימלען. וואָרום מיט דער גאַנצער וואַכעדיקייט, וואָס איז פאַראַן אין
אונזער לעבן — איז נאָך פונדעסטוועגן איבערגעפליבן אַ ביסל קדושה, הייליקייט
אין די הערצער פון דער אַרצישראלדיקער יוגנט, און זיי וועלן נישט דער־
לאָזן, אַז מ׳זאל מיט מגושמדיקע גראַבע הענט צעשטערן דאָס, וואָס זיי בויען
מיט אַזויפיל מי און יסורים.“ (46)

---

45) צום באַדויערן האָבן מיר נישט אונטערן האַנט דעם ציטירטן נומער
פון „שולמית“ — אין דער ירושלימער נאַציאָנאַל־ביבליאָטעק איז די צייטונג
נישטאַ — און מיר זענען, דערבייער, געצוונגען זיך צו האַלטן ביי דער איבער־
זעצונג.

46) „מאורעות ומעשים“, הפּוה־צ, פּערט. יאָרג. נומ. 16, 26 מאַי, 1911.

אט אזוי האבן מיר פירגעבראכט אלע מאטעריאלן, וואס האבן א שייכות מיטן קאמף קעגן יידיש אין ארץ-ישראל. ווי ער איז געפירט געווארן דורך דער אזוי גערופענער „ארבעטער-פארטיי“, וואס האט געטראגן דעם קלינגעדיקן נאָ-מען „הפועל הצעיר“ — „דער יונגער ארבעטער“. מיר האבן געזען, ווי אזוי אט דער קאמף איז סיסטעמאטיש געפירט געווארן אין איר ארגאן דורך אויסלאכע-רישע באַמערקונגען, שטעכעווערטלעך, נאָטיצן און קארעספאָנדענצן וועגן דער געפאָר פון יידיש אין א״י. מיר האָבן אויך געזען, ווי אַט די אומאויפהערלעכע פראַפאָגאַנדע האָט אויך געבראַכט אירע רעזולטאַטן אין פאַרם פון אַנפאַלן אויף יידישע טעאַטער-פאַרשטעלונגען און אויף עפנטלעכע אַרויסטרעטונגען אין יידיש. די „אַרבעט“ איז אויסגעפירט געוואָרן בשלימות און ראַיעל. קורץ — עס האָט זיך געשאַפן די „טראַדיציע“ פונעם קאמף קעגן יידיש אין א״י, כדי איר נישט צו דערלאָזן אין עפנטלעכן לעבן — אַ טראַדיציע, וואָס האָט זיך באַוווּסטזיניק אַנגעהויבן פאַר דער מלהמה און איז מיט נאָך מער אימפעט געפירט געוואָרן נאָך דער מלהמה, האָבנדיק אונטער זיך די געדאַכטע שליטה פון העברעיִש, ווי אַן אַפיציעלן לאַנדלשון. דער עיקר אין די יאָרן, ווען א״י איז געוואָרן אַ לאַנד פאַר מאַסן יידישע איינוואַנדערער, וואָס האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך זייער לשון — יידיש.

אַבער דער ענין איז שוין אַ קאַפיטל פאַר זיך, און מיר וועלן זיך צו אים אומקערן אַן אַנדערש מאָל.
יאַנואַר 1937.

ד״ר ישראל רובין [תל-אביב]

עטוואס וועגן רוים = און צייט = באַגריף ביי יידישע קינדער אין א״י

קודם כל באַדאַרף דערמאַנט און פאַרצייכנט ווערן דער אמת, וואָס ס׳רוב פּסיכאָלאָגן פון קינד, ווי אויך פון אור-מענטשן אַמאָל און פון מאַסן-מענטשן איצט (אין הסכם מיטן ביאָגענעטישן גאַנג פון קינדס אַנטוויקלונג איז פאַראַן בכלל אַ גרויסע ענלעכקייט, אַפט אַפילו אידענטישקייט צווישן דער פּסיכאָ-לאָגיע פון קינד און פון אור-מענטשן און מאַסן-מענטשן) האַלטן אים פאַר אַן אַקסיאָמאַטישן:

רוים-באַגריף און צייט-באַגריף, ווי שווער און אַבסטראַקט זיי זאָלן נישט זיין, גיט זיך דער ערשטער פּיל לייכטער פאַרן צווייטן. כראַנאָלאָגיש — דער רוים-באַגריף, אין זיינע אָנהויב-קאַנטורן, אַנטשטייט פריער פאַר דעם צייט-באַגריף. קוואַליטאַטיוו — דער רוים-באַגריף איז קלאָרער און ווייניקער אַבסטראַקט פאַר דעם צייט-באַגריף. דער רוים-באַגריף האָט פאַר זיך אַ מאַטעריעלן אַ קאַנקרעטן פּאָן, אויף וועלכן ער וועבט זיך אויס, „נאַנט-ווייט“ זענען פאַרבונדן מיט „דאָ“ און „דאַרטן“, וועלכע ווערן אויפגענומען מיט דער הילף פון די זע-און טאַפ-חושים.

נאך מער: דער צייט-באגריף גופא. ווען ער אנטשטייט שוין יא שפע-
טער און שוואכער פון רויס-באגריף, איז אויך פארבונדן מיט דעם
לעצטן. צייט-באגריף ביי א קליינעם קינד (ווי אויך ביי דעם אור-מענטשן)
קען באטראכט ווערן ווי א מאדיפיקאציע פון רויס-באגריף. „פריער“ איז פון
אנהויב-אן פארבונדן מיט „דארטן“, מיט „ווייט“, „שפעטער“ — מיט „דא“,
מיט „נאענט“.

ביידע, סיי דער רויס- און סיי דער צייט-באגריף האבן אין קינדס (און
אויך אין אור-מענטשנס) אויפפאסונג קודם-כל א דורכויס האריזאנטאלע
ריכטונג.

פון איינצלע גראדן אין רויס-באגריף, ווי אויך אין פאררוימלעכטן
צייט-באגריף ביים קינד (און אור-מענטשן) איז דער „דא“ און „איצט“, (איצט,
ווי געזאגט, בלויז א מאדיפיקאציע פון „דא“) דער צענטראל-פונקט,
פון וועלכן ערשט ס'ציען זיך ראדיוסן אויף צוריק („דארטן“ — אין שוין
דורכגעגאנגענעם וועג און „פריער“) און אויף פארויס („דארטן“ אין נאך
נישט דורכגעגאנגענעם וועג און „שפעטער“). דערביי אבער איז דער „אויף-
צוריק“ א פריערדיקער גראד לגבי דעם „אויף-פארויס“. מיר האלטן גע-
וויינלעך — און מיט רעכט — אז דאס קינד אין זיין אנטוויקלונג צייכנט זיך
בכלל אויס מיט א פארויס-עקספאנסיע. לגבי אבער דער אנטוויקלונג פון
רויס- און צייט-באגריף ביים קינד קען דאס אויבגעזאגטע אָנגענומען ווערן
בלויז אין מעטאמאָרפּאלן, אין איבערגעטראָגענעם, אָבער נישט אין פשוטן און
דירעקטן זין. לגבי רויס- און צייט-באגריף חורט דאס קינד איבער אין
דער ווירקלעכקייט פון זיין אנטוויקלונג דעם ביישפיל פון דער לעגענדע וועגן
לוט'ס ווייב: דאס קינד קוקט אויף צוריק מער און פריער, ווי אויף
פארויס.

די סיבה דערפון איז לייכט צו פארשטיין: היות, ווי די אין תוך אַבסטר-
ראַקטע רויס- און צייט-באגריפן קענען מער-ווייניקער פארקאנקרעטיזירט ווערן
נאך מיט דער הילף פון דער פארונג אויף אויפגענומענע רויס- און צייט-
אינדרוקן, מוזן דאך ממילא דער „דארטן“ אין שוין דורכגעגאנגענעם וועג און
דער „פריער“ זיין פריערדיקע גראדן אין זיין באגריף וועגן רויס- און צייט,
איידער די „דארטן“ פון נאך נישט דורכגעגאנגענעם וועג און „שפעטער“, ווייל
די ערשטע און נישט די צווייטע זענען פארבונדן מער און פעסטער מיט
דער פארונג.

שפעטער און שווערער גיט זיך דעם קינד אין צו פארצייכענען רויס-
און צייט-שטרעקעס, פון פאל ביז פאל, צו מאַכן „אויסמעסטונגען“. אָבער אויך
ווען ער דערגייט שוין צו דעם, איז, ווידער אַמאָל, די לענג-אויסמעסטונג פון
דעם ראדיוס, וואס ציט זיך צום צענטר „פון צוריק“ א פריערדיקע, איידער
די פון ראדיוס, וואס ציט זיך צום צענטר „פון פארויס“.

„פון דארטן“ — אין שוין דורכגעגאנגענעם וועג — ביז דא, אָדער „פון
פריער ביז יעצט“ ווערט פון קינד אויפגעפאסט פריער און קלאַרער, איידער
„פון דארטן“ — אין נאך נישט דורכגעגאנגענעם וועג — ביז דא, אָדער „פון
שפעטער ביז יעצט“.

„נעכטן“ איז דעם קליינעם קינד פארשטענדלעכער איידער „מאָרגן“.
אָבער — דאס מוז מען שטענדיק געדענקען — אפילו די לייכטערע

אויסמעסטונג פון ראדיוס, וואָס ציט זיך פון צענטר „אויף צוריק“, און אַוודאַי און אַוודאַי שוין די אויסמעסטונג פון צווייטן ראדיוס, דעם, וואָס ציט זיך פון צענטר „אויף פאַרויס“, קומט פאַר זייער, זייער פאַמעלעך.

און נישט בלויז פּעדאַגאָגיש אומגעשולטע טאַטע-מאַמע, נאָר אויך דער- ציער לויטן פאַך באַגיינע אָפּט אַ גוואַלדיקן טעות, ווען זיי פאַרגעסן וועגן דעם און קומען ווילקירלעך צו פאַרסירן אָט דעם נאַטירלעך פאַרפאַמעלעכטן גאַנג.

נאַטירלעך איז פאַר דעם קינד, נישט בלויז אין זיין פריסטן עלטער, אָז דער „פון פאַל צו פאַל“ אין זיין ראדיוסן-אויסמעסטונג לגבי רוים- און צייט (לגבי צייט מער ווי לגבי רוים) זאָל זיין זייער אַ ש מאַלע.

די רוים-באַשטימונגען, אַ שטייגער, פון לענדער-גרויסן, יענע באַשטימונגען, וואָס ווערן דעקלאַמאַטאָריש איבערגעחזרט דורך דערוואַקסענע צוליב פאַטריאַטיש-נאַציאָנאַלע טעמים ביי אַלע פעלקער: „אָט פּערמי דאָ טאַוור-רידי“ ביי דעם רוסישן נאַציאָנאַלן דיכטער. אָדער „פון ים צו ים“ אין מויל פון פּוילישן פאַטריאַט, „מזן עד באר שבע“ ביים אַלטן העברעיִשן פאַטריאַט, זענען אַפילו פאַר דערוואַקסענע מאַסן-מענטשן אָפּסטראַקציעס, די-רעקט נישט אויפגעפאַסטע, אַ פּשיטא שוין פאַר קינדער.

און נאָך מער איז עס מיט צייט-באַשטימונגען (היסטאָרישער זויער), די וואָס ווערן ווידער אַמאַל אויסגענוצט אָפּט צוליב פאַטריאַטיש-נאַציאָנאַלע טעמים: „העכער טויזנט יאָר רוסישע געשיכטע זינט ריריקן“, אַזוי פיל און אַזוי פיל הונדערטער יאָרן פאַרן קריסטנטום“ א. א. וו. ווערן אויך פון דער-וואַקסענעם מאַסן-מענטשן בשום-אופן נישט פאַרשטאַנען אין דער מינדסטער רעלאַטיווער קאָנקרעטקייט.

אויב דער „דאָ“ און דער „איצט“ זענען פאַר דעם קינד דער צענטר אין זיין רוים- און צייט- באַגריף, דאַן מוז די אויסמעסטונג „פון-ביז“ ליגן האַרט אַרום דעם צענטר.

און דעריבער מוז טאַקע דאָס „היים-געפיל“ ביים קינד רעדוצירט ווערן צו דער היים ממש, צו אָט יענעם שטאַרק-באַשרענקטן געאָגראַפישן קרייז אַרום טאַטע-מאַמעס וויין-אַרט, וואָס קען אויפגענומען ווערן דורך דעם קינדס דערפאַרונג.

און דעריבער איז דאָס „היים-געפיל“, וואָס איז דער נאַטירלעכער ער-שטער קאַנצענטר, פון וועלכן ס'וועט זיך שפּעטער אַנטוויקלען דאָס „פאַטער-לאַנדס-געפיל“, שטאַרקער אין פריסטן עלטער פון די קינדער, ביי אַ דאַרף-קינד איידער ביי אַ גרויס-שטאַטישן קינד. און אין שפּעטערדיקן עלטער — איז דאָס „פאַטערלאַנד-געפיל“ שטאַרקער ביי אַ מענטשן פון אַ קלענער, איידער פון אַ גרעסערן לאַנד.

אַ בירגער פון אַ גרויסן לאַנד, אַ מאַסן-מענטש, ווען ער רעדט וועגן „ליבע צו מיין לאַנד“, איז „מיין לאַנד“ ביי אים באמת אַ מין פאַרשיפ-רירונג פאַר אַ קליינעם שטח אין אַט דעם גרויסן לאַנד. אַ שטיי-גער: ביי דעם רוס, דער מאַסן-מענטש פון פּערם, וועלכער חזרט איבער זיין נאַציאָנאַלן דיכטערס: „אָט פּערמי דאָ טאַוורדי“, מיינט עס באמת, אַן ער, „פון פּערם ביז אַבאַנסק“, „ביז יעקאַטערינבורג“ (נאַענטע פּונקטן אַרום פּערם) וכדומה. מיר מעגן גלויבן, למשל, מער אין דער אויפריכטי-

קייט און באַווסטזיניקער באַציונג צו זיינע ווערטער "מצד יענעם יידישן פּאָלקס" מענטשן אין זיין לידל "פון כּיסלאַוויטש ביז ליבאַוויטש", איידער ווי ווען ער וואָלט אונז געזונגען וועגן אַלע "תּפּוצות בגולה".

ביי קינדער איז, ווי געזאַגט, אַוודאַי און אַוודאַי אַזוי. יידישע קינדער אין ארץ-ישראל זענען אין דעם פּרט גישט אין פאַר-גלייך נאַטירלעכער און אמתדיקער, איידער אין אַנדערע לענדער. ביי אים טיילט זיך איין די גאַנצע וועלט אין צוויי טיילן: "ארץ ישראל" און "ארץ פּאַן ערשטן אַרט און "נישט ארץ-ישראל". דערביי, אויב דאָס קינד איז נאָך זייער קליין, איז "ארץ-ישראל" אין זיין באַגריפּס-וועלט אַפילו גרעסער, איידער "נישט-ארץ-ישראל". ס'איז אַזוי, ווייל "ארץ-ישראל" איז קאַנקרעט, ווייל צוליב דער קליינקייט פון "ארץ-ישראל" איז ממילא די עצם קאַנקרעטקייט מעגלעכער.

אַפּט דערגייט עס אין ערלעכן און אויפריכטיקן מויל פון קליינעם יידישן קינד אין ארץ-ישראל ביז קוריאָזן. כ'פאַרצייכן דאָ לשם אילוסטראַציע עטלעכע אַזעלכע קוריאָזן פון אַ גרעסערער זאַמלונג.

א 5 יאָריק קינד פירט אַזאַ מין דיאַלאָג מיט זיין טאַטן:

— טאַטע, דגניה איז ארץ-ישראל?

— יאָ, מיין קינד.

— און כּנרת?

— אַוודאַי.

— און חיפה?

— אויך.

— און תּל-אַביב?

— געוויס.

דאָן שפּרינגט ס'קינד אויף פון זיין אַרט און רופּט אויס האַלב מיט פאַר-וונדערונג, האַלב מיט שטאַלץ:

— ווירזשע איז שוין חוץ-לאַרץ, אַז אַלץ איז ארץ-ישראל? ...

אַדער:

דער פאַטער לייענט פאַר זיין 5 יאָריקן קינד שטיקלעך פון חומש. לייענט ער אים פון אַנהייב-בראשית: "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ" —

כאַפּט זיך אַרויס דער קליינער צוהערער מיט אַ "קלאַץ-קשיא":

— ומי ברא את חוץ-לאַרץ? (ווער זשע האָט באַשאַפּן חוץ-לאַרץ?) ...

א 8 יאָריק קינד, אַ געבוירענער אין ארץ-ישראל, פירט אַ שמועס מיט

אַ ניי געקומענעם דערוואַקסענעם, וואָס איז אַראַפּגעפאַרן אַהער פון דרום-

אַפּריקע. יענער דערציילט אים, לויט זיין בקשה, אינטערעסאַנטע איינצלהייטן

וועגן זיין ווייטער נסיעה. "... איך קום פון זייער, זייער ווייט, אַזש פון

יאַהאַנעסבורג".

פילט זיך דער קליינער צוהערער, הפנים אנגעגריפּן, וויל באַווייזן זיין

דערציילער, אַז ער איז אויך נישט, חלילה, "אַבי ווער", און טוט אים אַ זאָג

מיט אַ זיגערישן טאָן:

— ואַני גס'כן הייתי רחוק-רחוק, הייתי בצפת ... (איך בין אויך געווען

ווייט-ווייט, אַזש אין צפת ...) .

מיט דעם צייט-באַגריף שטייט עס אויך נישט פיל אַנדערע

ווידער עטלעכע אילוסטרירנדיקע ביישפילן.

כ'דערצייל אַ 7 יאָריקן קינד עפּיוואָדן פֿון דער עלטסטער געשיכטע, הויב אים אָן אַ נייעם עפּיוואָד, נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהערט פּריער פֿון מיר וועגן אַ געשעעניש אין אַלטן רוים, מיט די אַריינפיר-ווערטער:

„און דאָס איז געווען נאָך פּריער“, — רעאַגירט אויף מיין הקדמה מיין קליינער צוהערער ממימותדיק:

— „וזה היה עוד לפני עליית הבי לויים?“ (און דאָס איז גע-
שען נאָך פֿאַר דער עליה פֿון די בילויצעס? ...).

די „עליה פֿון די בילויצעס“ איז פֿאַר אים די עלטסטע דאָטע.
אָדער:

אַ קינדערגערטנערין דערציילט די קינדער וועגן יהודה הלויס קומען קיין ארץ-ישׂראל, זאָגט זי זיי, אַז „דאָס איז געווען זייער-זייער לאַנג צוריק“, קומט איר איינער פֿון אירע קליינע צוהערער „צו הילף“ און גיט צו: „נאָך איידער ס'איז געווען אַפילו דער קרן-קיימת“ ...

אָודאַי: ווען אַט די רוים- און צייט-אויסמעסטונג זאָל פֿאַרבלייבן אין איר גוואַלטיקער באַשרענקטקייט אויך ביי עלטערע קינדער, וואָלט עס באַ-
דאָרפט קוואַליפֿיצירט ווערן אַלס נעגאַטיווע דערשיינונג. ווען אָבער די דערמאָנטע באַשרענקטקייט איז ביי קליינע קינדער, איז עס צו באַטראַכטן ווי אַ נאַטירלעכע און פֿסיכאָלאָגישע באַרעכטיקטע דערשיינונג.

גיטל מיזל [תל-אביב]

קינדער וועגן די געשעענישן

מען ווייסט און מען ווייסט דאָ אין לאַנד — און מען ווייסט נאָך אַלץ נישט גענוג, אַז די קינדער פֿון היינט זענען מאָרגן די יוגנט, און איבער-
מאָרגן זענען זיי שוין די בויער פֿונם לעבן און פֿון דער וועלט. מען ווייסט נאָך אַלץ נישט גענוג דאָ אין לאַנד, וואָס פֿאַר אַ שטעמפל די סביבה לייגט עס אַרויף אויף דער פֿאַנטאַזיע פֿון די קינדער, אויף זייערע שפּילערייען און זייערע „חכמות“, און ווי אַזוי — פֿון דער אַנדערער זייט — די פֿאַנטאַזיע פֿון די קינדער, זייערע שפּילערייען און זייערע „חכמות“ פֿורעמען עס אויס דעם יונגען מענטש. און אין דעם טאַקע ווי אַזוי און מיט וואָס צו העלפֿן דעם יונגען מענטש אויספֿורעמען זיך — ליגט פֿון אייביק און אויף אייביק די שווערסטע און גרעסטע חכמה פֿון יעדן דור.

אַט אַ דאָס פֿאַרשטייט מען, ליידער, צו גוט אין די פֿאַשיסטישע לענדער, דער עיקר אין איטאַליע, וווּ די קריגס-ליטעראַטור פֿאַר קינדער וואַקסט און וואַקסט. די באַדייטנדסטע גענעראַלן און אַפּיצירן פֿון דער פֿאַשיסטישער אַרמיי שרייבן פֿאַר דער שול-יוגנט דאָרט וועגן די דערפֿאַרונגען פֿון דער וועלט-מלחמה, וועגן די זיגן פֿון דער איטאַליענישער אַרמיי און וועגן דער צוקונפֿטיקער מלחמה.

און מיט וואָס מען לאַדט אָן די פּאַנטאַזיע פון די קינדער אין סאַוויעט־רוסלאַנד — ווייזן גלענצנד די סך־הכלען פון דער אַנקעטע „קינדער וועגן דער צוקונפֿט“. וואָס איז לעצטנס דורכגעפירט געוואָרן צווישן די קינדער פון די פילצאָליקע פעלקער אין אַל־רוסלאַנד. די ענטפערס, אָפט פּוסט־קלינגענדיקע און פּראָזעאַלאָגישע, זענען, פּאַרשטייט זיך, אָפהענגיק פון דער סביבה, לערער און ביכער. אָבער זיי אַלע זענען דורכגעדרונגען מיט אַן אַלגעמיינער אידיע פון אַלוועלטלעכער פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציע, מיט אַן אומבאַגרענעצטן גלויבן אין אַ ווונדערבאַרער צוקונפֿט. אַלגעמיין פאַר זיי אַלע איז אַ ברייטער שוונג, אַ געוואָנטער צעלויף פון פּאַנטאַזיע. מענטשן לעבן 500 יאָר, אין דער טעכניק ניסים ונפלאות: פון אַן עלעקטרישן אַקער־אייזן ביז... עלעק־טראַש־טיוועל אויף רעדעלעך. קיין שום גרענעצן, קיין שום מלחמות, איין שפּראַך פאַר אַלע מענטשן, איין הויפֿט־שטאַט פאַר אַלע לענדער. איבערבי פון קלימאַטן, אוטיליזירונג פון זון־ענערגיע, און לסוף — וואָס קאָן שוין זיין מער? — רעגולירע פּאַרבינדונג צווישן אַלע פּלאַנעטן... אויך אין טאַג־טעגלעכן לעבן זאָגט אַ 4־יעריקע דאָרט: „מאַמעלע, איך האָב דיך ליב ביז דער סטראַטאַספּערע“. אַ 4־יעריקער זידלט זיין חבר: „פו, ס'אַראַ פּאַשיסטי־שער דו ביסט!“... .

און ווען אַן אַלטינקע באַפע דערציילט רירנד איר אייניקל, ווי מען האָט עס כריסטאָסן צוגעשלאָגן מיט טשוועקעלעך און ער, דער האַרציקער, איז אַוועקגעפּלויגן אין הימל און איז צוריק לעבעדיק געוואָרן, באַמערקט דער אַנטווישטער 5־יעריקער פּאַכמענעריש און זאַכלעך:

— ווייל מען האָט עס באַדאַרפט מאַכן מיט שרייפּעלעך....

מען ווייסט און מען ווייסט און מען ווייסט נאָך אַלץ נישט גענוג דאָ אין לאַנד, וואָס פאַר אַן אומגעהויערן שטאַרקן שטעמפל דער יאָר פון די לעצטע „געשעענישן“ האָט אַרויפגעלייגט אויף די היגע קינדער. אַז פון נעכטן ביז היינט איז פאַר אַ קינד אַזאַ ווייטער מהלך, היינט, אַ קלייניקייט: אַ גאַנץ יאָר — עטלעכע הונדערט נעכטנס!

האָט מען זיך דען דאָ אין לאַנד גענוג פּאַרטראַכט אויף דעם, ווי ווייניק מען האָט די קינדער אַרויסגעהאַלפּן און ווי נאָך ווייניקער מען העלפט זיי אַרויס צו פּאַרשטיין, צו דערגרונטעווען אין תּוך אַרײַן, וואָס קומט דאָ אייגנט־לעך אַרום און אַרום פאַר?

מען איז דאָ אַזוי לייכט און אַזוי אָפט יוצא מיטן פּאַרטייטש, אַז „שלעכטע אַראַבער הרגנען יידן“ און... שוין! אָבער מיטן וואָרט שלעכט („ילד רע“, „ילדה רעה“) באַנוצט מען זיך אַזוי אָפט בנוגע צו די קינדער גופא, אַז דער קלאַנג אַליין דערפון איז די קינדער אַזוי צוגעגעסן געוואָרן און דער באַגריף דערפון איז ביז גאָר אָפּגענוצט און אָפּגעריבן גע־וואָרן.

אַט זאָגט אין שטאַט אַ מוטער צו איר 4־יעריקער טאַכטער:

— וועסט זיין אַ גוט מיידעלע וועלן מיר גיין מיט דיר אויף דער אויס־שטעלונג.

— ע, ביז דאָן וועט זיך שוין די אויסשטעלונג פּאַרמאַכן — טוט דאָס קינד האַפּנונגסלאָז אַ מאַך מיטן הענטל.

— זאָג מיר גלייך, איך בעט דײך, ביזט אַ טיפּש, צי אַן אידאָט? —
הערט זיך פון אַ תּל־אַביבער פענסטער אַרויס אַ נערוועז־אויפגערעגטע פּרוי־
ע־שטימ.

— איך בין אַ „ילד רע“ — קלינגט אָפּ שטאַלץ און זעלבסטבאַוווסט אַ
קינדערש קולכל.
און ווייטער:

— איך וויל בכלל נישט זיין קיין גוטער — דערקלערט זיין מוטער אַ
צ־יעריקער — ווייל דעמאָלט וועל איך דאַרפן פּאַלגן אַלעס, וואָס דו זאָגסט!
„ילד רע“, „ילדה רעה“, זאָגט מען די קינדער אויף שרייט און טריט...
און זיי זאָגן עס שוין איינער דעם אַנדערן, זיי זאָגן עס די עלטערן, „ילד רע“
זאָגן זיי אַפילו אויף גאָט אַליין און דאָס וואָרט „רע“ זאָגט שוין פאַר זיי
גאַרנישט, אָבער טאַקע גאַר גאַרנישט.

— זע נאָר, — האָט זיך זיינער צייט ביז גאַר פאַרחידושט אַ 5־יעריקער
ביים אויסהערן אַז אַרלאַזאַראָוון האָט געהרגעט אַ שלעכטער מענטש. — זע
נאָר, אַז אַ קינד טוט אָפּ די מינדסטע זאַך, זאָגט מען גלייך „ביסט אַ שלעכ־
טער“, און אויף אַ מענטשן, וואָס האָרגעט, זאָגט מען אויך אַ שלעכטער?
קינדער לאָזן זיך זעלטן נאָרן און זיי ווילן טאַקע וויסן אַלעס גענוי, אַלעס
פון אַלף ביז תּיו.

— מען דאַרף איצט נישט לייענען דעם „דבר לילדים“ — זאָגט אינעם
ברען פון די „געשעענישן“ אַ קינד צו דער קינדער־גערטנערין אין פּתח־
תּקה — לייען אונז דעם „דבר“ פאַר די גרויסע — לייען אונז וועגן די
„נוראות“.

און וויסן אַליין איז פאַר זיי קאַרג. צו דעם אייביקן „פאַרוואָס“ קומט
דער אייביקער „פאַרווען“, און „פאַרוועמען“. די אייביקע: „פאַרוואָס און פאַר־
ווען און פאַרוועמען“.

— פאַרוואָס זענען דאָ אַזויפיל שלעכטע מענטשן, נאָר זיי שיסן — האָט
אַ פּיצל קינד, בשעת אַן איבערפּאַל אויף דער קבוצה רמת הכּובש, אינמיטן
נאַכט געפרעגט.

— וועלכער גאָט האָט געמאַכט די אַראַבער, וואָס הרגענען יידן? —
האָט געפרעגט אַ יינגל אין תּל־אַביב. און אַגב איז די תּשובה פון דער מוטער
(אַז דער זעלבער גאָט, וואָס האָט געשאַפן די יידן, האָט אויך די אַראַבער
געשאַפן) אים נישט געפּעלן און ער האָט זיין פּראַגע פאַרענטפּערט: „איך
ווייס, גאָט האָט געוואָלט מאַכן יידן, איז אים נישט געלונגען, זענען אַרויס ביי
אים אַראַבער“.

— פאַרוואָס מאַכט מען נישט קיין אַעראַפּלאַנען אַן אַ רעש, כדי אונזערע
חלוצים זאָלן שטילערהייט קומען אַהין וווּ עס איז אַ סכּנה און... שוין!

— פאַרוואָס נעמט מען נישט צו ביי אַלע אַראַבער די שוועפעלעך, זיי
זאָלן נישט קאָנען אונטערצינדן די פעלדער? — האָבן קבוצה־קינדער געפרעגט.

— ווי קאָן עס זיין, אַז אַרבעטער־אַראַבער זאָלן הרגענען אַרבעטער־יידן?
— האָט זיך געהיידושט אַ מיידעלע אין קרית־חיים.

זאָג פּראַגע און נאָך אַ פּראַגע. אַזוי האָבן זיך אַנגעהויפּט פּראַגע, געפרעגט
פון דורשטיקע, גייעריקע קינדערשע אויג און מויל, פון זייער, זייער גייער־

דייקן און ביז גאר דורשטיקן קינדערשן קאפ און הארץ, געפרעגט אין שטוב, אין גאס, אין שול. געפרעגט אין אלע ווינקעלעך פון קאלאניע, קבוצה און שטאט. און אַ תשובה אויף זייערע פראגן האָבן זיי געפאָדערט און פאָדערן דווקא אַ קלאַרע, דיטילעכע און פאַרשטענדלעכע. און אז זיי האָבן אזא תשובה נישט באַקומען — און זיי האָבן דאָך אזוי פיינט בלייבן אַן אַ תשובה — האָבן זיי אָדער פאַר זיך אליין געפונען אַ תשובה — אָפט ווייט נישט קיין געווינטשענע פאַר דער סביבה — אָדער זיי האָבן זיך פשוט צו־געוויינט צו די געשעענישן, ווי צו אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכער, געוויינלעכער זאָך:

— סאַקאַלאָוו איז געשטאַרבן, ווער האָט אים געשטאַכן? — האָט זייער צייט געפרעגט אַ קינד אין קינדער־גאַרטן.

— וווּ איז מחמוד, ער אַרבעט נאָך אַלץ אין די „מאורעות“? — האָט אַ קינד געפרעגט אויפן אַפּוועזנדן אַראַבישן שומר, בשעת אַ באַזוך אין פרדס אין אַ קאלאָניע.

— אַז מען הרגעט קינדער, דאַרפן קינדער רעדן וועגן זיי און נישט קיין גרויסע — האָט אַ מיידעלע פּראַטעסטירט בשעת אַ הספד נאָך אַ דער־הרגעט קינד אין תּל־אָביב.

און אזוי האָבן זיי זיך צוגעוויינט, אַט אזוי האָבן באַמבעס, פּאַליציי, שטעכן, שיסן און צינדן באַקומען פעסטע בירגער־רעכט אין זייערע שפּילע־רייען אין זייער אַרט דענקען.

און ווען אַ לערערקע האָט אַמאָל געזאָגט פאַר די קינדער אַ מענטשישן מוסר, פאַרוואָס ווילן זיי פאַרטרייבן אַן אַראַבער, וואָס איז בשעת די געשעע־נישן געקומען נעמען וואָסער אין אַ שול־ברונען אין דאָרף — האָבן די קינדער פּראַטעסטירט:

— און טאָמער האַלט ער אַ באַמבע הינטער דער פּאַלע? און טאָמער טאַקע? האָט די לערערקע נישט געקאַנט פאַרטיק ווערן מיט זיך אליין אין דעם שווערן מאַמענט.

אזוי האָט איין לערערקע און די צווייטע, אזוי האָבן אַ סאָך לערער, דער־ציער נישט געקאַנט און קענען נישט פאַרטיק ווערן מיט זיך אליין אין דער שווערער, פאַראַנטוואָרטלעכער צייט פון דעם לעצטן יאָר געשעענישן — אומ־רוען און פון די איצטיקע פּאַליטישע שבעה מדורי גיהנום אין און אַרום לאַנד.

און אזוי האָט מען אָפט געלאָזט די קינדער אויף זייער אייגענעם באַראַט, געלאָזט זיי זאָלן אליין פאַרטיק ווערן מיט דעם, מיט וואָס די גרויסע ווערן קוים־קוים פאַרטיק.

וואַלטן דען נישט געדאַרפט אַלע, אַלע, וואָס קומען אין וועלכע נישט איז באַרירונג מיט קינדער, נאָכאַמאָל און ווייטער אויפסניי פאַרטיפן זיך אין דעם, ווי אזוי צו העלפן די קינדער, וואָס ווייניקער איבערלעך געשעדיקט ווערן פון די געשעענישן אין לאַנד.

אין 1916 יאָר האָט גאַרקי געשריבן צו ראַמען ראַלאַן, אַז ער זאָל זען אַנשרייבן די ביאָגראַפיע פון בעטהאַווען פאַר קינדער. ער האָט אים געשריבן, אַז ער ווענדט זיך איינצייטיק צו אועלסן וועגן דער ביאָגראַפיע פון עדיסאָן, צו נאַנסען וועגן דער ביאָגראַפיע פון קאַלומבוסן און צו ביאָליקן וועגן דאָס

לעבן פון משה רבינו. ער האט געוואלט אין דעמאלסטיקער שרעקלעכער מלחמה-צייט דערמאנען די קינדער, אז אין אלע צייטן, ביי אלע פעלקער זענען געווען גרויסע מענטשן, גרויסמוטיקע הערצער. ער האט געוואלט אריינפלאנצן אין די קינדער דרך-ארץ צום מענטשישן פארשטאנד און דער עיקר ליבע צום מענטשן.

אין 1933 האט זיך גארקי געווענדעט אין רוסלאנד צו יעדן, ווער עס האט געארבעט אויף „קינדער-געביטן“, מען זאל צונויפזאמלען אלעס, וואס עס איז נאך דא גוטעס אויף דער פלאנעטע, כדי איינפלאנצן אין די קינדער גלויבן אין לעבן און אין דער וועלט.

און איצט, אין 1937 יאר, וויפל גארקיס דארף מען עס האבן, כדי צו פארהיטן די קינדער פון דער גאנצער וועלט קעגן דעם אלעם שרעקלעכן, וואס קומט אויף אונזער פלאנעטע פאר!

און נאך מער און נאך שטארקער ווי אומעטום דארף מען זען היטן די קינדער דא אין לאנד!

ד"ר נ. ראפאלהעס [הל-אביב]

די אדוואקאטור אין ארץ-ישראל

ברוך כלל איז דא אין דער געזעלשאפט א דאפלטע באציונג צו דער אדוואקאטור: א פאזיטיווע און א נעגאטיווע. ספעציעל איז עס געקומען צום אויסדרוק אין די אלטע צארישע צייטן ביי דעם רוסישן המון.

דאס פשוטע פאלק האט זיך ס'רוב באצויגן צום אדוואקאט מיט אויסער-געוויינלעכן צוטרוי און ליבע. דעם „פארטידיקערס“ ווארט איז געווען הייליק. אין דער זעלבער צייט האט גראד דער פאלקס-מענטש אין רוסלאנד געשאפן דעם בארימטן עפיטעט פארן אדוואקאט: „פראדאזנאיא דושא“, פארקויפטע נשמה.

ווי איז דער יסוד פאר דער דאפלטער קעגנזעצלעכער באציונג צו דער אדוואקאטור ביים פאלק?

דעם ענטפער מוז מען זוכן אין די צוויי פארשידענע געביטן, אויף וועלכע עס טיילט זיך די ארבעט פון דער אדוואקאטור: די קרימינאליסטיק און ציוויליסטיק.

אין די ביידע שטחים טראגט די ארבעט א פארשידענעם כאראקטער. אינם קרימינעלן פראצעס טראגט דעם אדוואקאטס ארבעט א געזעלשאפט-לעכן כאראקטער. ווען דער באשולדיקטער שטייט פארן משפט, האט שוין די געזעלשאפט פאר אים ניט מורא: ער איז אומשעדלעך. מען דארף אים משפטן, נאר כדי עס זאל אויף א נדרע מאכן דעם איינדרוק. דער באשולדיקטער זיצט אין תפיסה, קעגן אים איז די פאליציי, דער פארשטייער פון דער געזעלשאפט — דער פראקוראָר, קעגן אים זענען די שופטים, הגם זיי דארפן זיין אביעקטיוו, קעגן אים איז די גאנצע געזעלשאפט. צוליב אביעקטיווע טעמים האלט די געזעלשאפט, אז זי דארף געבן דעם באשולדיקטן, וועלכער שטייט ווערלאזן קעגן איר גאנצן אפארט, די מעגלעכקייט זיך צו פארטידיקן. אגב

קאן אמאל באשולדיקט ווערן אויך אן אומשולדיקער, מוז מען אָוועקשטעלן אויף דער זייט פון דעם שוואַלאַזן באשולדיקטן אַ מענטש, וואָס קאָן די גע- זעצן, און קאָן אַרויסברענגען אַלץ. וואָס רעדט לטובת דעם באשולדיקטן. דער פאַרטיידיקער דאַרף זיך באַמיען אַרויסברענגען אַלע שטריכן, וואָס קאָנען פאַר- שטעלן דעם באשולדיקטן אין אַ בעסערער ליכט. אויף דעם באַזירט דער אינ- סטיטוט פון נויטווענדיקער פאַרטיידיקונג כמעט אין אַלע אייראָפּעיִשע געזעצ- געבונגען: געוויסע פאַרברעכנס טאַרן נישט געמשפט ווערן אָן אַ פאַרטיידיקער, און די געזעלשאַפט גיט דעם פאַרברעכער אַ פאַרטיידיקער, ווען ער איז נישט אימשטאַנד אַליין איינלאָדן אַזעלכן.

טראַגט די פאַרטיידיקונג אין קרימינעלן פּראָצעס אַ געזעלשאַפטלעכן כאַראַקטער: דער פאַרטיידיקער פירט דאָ אויס אַ געוויסע געזעלשאַפטלעכע פּונקציע. ער העלפט דעם באשולדיקטן אין די אינטערעסן פון דער גע- זעלשאַפט.

אַבער די דאָזיקע הילף איז ביז אַ גרענעץ: נישט שטערן דער גערעכטי- קייט. דער פאַרטיידיקער דאַרף נישט העלפן דעם באשולדיקטן פאַרדרייען פאַקטן און שעדיקן דעם אמת. אַזוי זאָגט דער געזעץ. אַבער די דאָזיקע דאַפּלטע פּליכט פון פאַרטיידיקער: פאַרטיידיקן דעם באשולדיקטן און איינצייטיק די גערעכטיקייט מוז אָפט ברענגען צו קאָליזיעס, פון וועלכע מען געפינט נישט אַלע מאָל אָן אויסוועג.

בכדי קלאַר צו מאַכן די דאָזיקע קאָליזיע וועל איך ברענגען אַ ביישפּיל פון מיין אייגענער פּראַקטיק. נאָך זייענדיק אַ יונגער אַדוואָקאַט, אין יאָר 1911, בין איך מיט נאָך אַ חבר געשיקט געוואָרן אין אַלט-לאַדאַגע (אַ פאַרוואָרפן שטעטל, אָן אַ באַן-ליניע, אַ פאַר הונדערט קילאָמעטער פון לע- נינגראַד) דורך דעם אַדוואָקאַטן-ראַט צו פאַרטיידיקן דאָרט אין אַלע קרימינ- נעלע פּראָצעסן פאר דער אויספיר-סעסיע פון לענינגראַדער קרייז-געריכט. מיטן חבר האָבן מיר צעטיילט די פּראָצעסן גאַנץ מעכאַניש: איינעם נעם איך, דעם צווייטן נעמט ער. די מעכאַנישע צעטיילונג האָט געמוזט זיין, אָן נישט וואַלט יעדער פון אונז געוואַלט דווקא נעמען די מער אינטערעסאַנטע פּאַלן, וווּ יונגע אַדוואָקאַטן האָבן די מעגלעכקייט אַרויסצוווייזן זייערע פעיקייטן.

צווישן די פּראָצעסן איז אויף מיין גורל אויסגעפאַלן צו פאַרטיידיקן אַ יונגן בחור, וואָס איז שוין ניין חדשים אָפּגעזעסן אין תּפּיסה ביזן משפט צוליב דער באשולדיקונג, אָן ער האָט געגעבן טויט-קלעפּ זיין בעסטן-חבר, פון וועלכע יענער איז געשטאַרבן שפעטער אין שפּיטאַל, און דאָס צוליב... גולענען ביי אים זיינע נייע טיטוול. מאָרד צוליב גזל, דאָס איז געווען דאָס גרעסטע פאַרברעכן אַ חוץ פּאַליטישע פאַרברעכנס, אין אַלט-רוסלאַנד, פאַרוואָס עס איז געקומען אייביקע קאַטאַרגע.

איבערליענענדיק די אַקטן, בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אָן די באשולדיקונג איז נישט ריכטיק. נאָך מיין מיינונג איז געווען אין דעם פּאַל אַ פשוטער קריג צווישן צוויי איינפאַכע מענטשן, וואָס ביי די רוסישע באַדינגונג- גען האָט געבראַכט צו טויט-קלעפּ. דער באשולדיקטער, נאָך מיין מיינונג, האָט נישט געהאַט בדעה הרגענען דעם פריינט, ער האָט אים צופעליק געגעבן אַ זעץ מיט אַ האַלץ. פאַר מיר איז אויך געווען אויסער צווייפּל, אָן דער פריינט איז געשטאַרבן נישט פון די קלעפּ, נאָר דערפאַר, וואָס ער האָט געהאַט היץ, און

איז אַרויסגעלאָפֿן פֿון שפּיטאַל אויף אַ דרייסיק־גראַדוסדיקן פּראָסט. יעדנפֿאַלס
בין איך געווען זיכער, אַז די שטייול האָבן דאָ קיין ראָל נישט געשפּילט, און
אַז די שטייול האָט ער צוגענומען שוין נאָכדעם, ווי דער פּריינט איז געלעגן
אַן באַווסטזיין אין פעלד, אַ דורכפֿאַרנדיקער פּויער, וואָס האָט זיך געלאָש־
טשעט אויף נייע שטייול, און עס האָט אים נישט געאַרט, אַז דער פֿאַר־
וונדעטער וועט דערווייל אויסגיין.

איך האָב געהאַט דאָס רעכט צו גיין אין תּפּיסה און זעען זיך מיט מיין
באַשולדיקטן. דאָרט וואָלט איך געקענט וויסן דעם גאַנצן אמת. אָבער איך בין
זיך מודה: איך האָב מורא געהאַט צו גיין צום באַשולדיקטן, טאַמער וועט ער
צעברעכן די גאַנצע געביידע מייע וועגן דעם פּראָצעס, און דאָן וועל איך
שוין נישט קאָנען אים פֿאַרטיידיקן מיט דער זיכערהייט, מיט וועלכער איך וועל
עס טאָן, ווען איך וועל גלויבן אין מיין ווערסיע.

איך בין אין תּפּיסה נישט געגאַנגען, דורכגעפירט מיין ווערסיע אויפֿן
משפט, און באַפּרייט דעם באַשולדיקטן. אויף מאַרגן איז ער געקומען צו מיר
אין האַטעל און דערציילט מיר די זאַך, ווי זי איז געווען. די ווירקלעכקייט
האַט אַנטשפּראַכן מיין ווערסיע, דער באַשולדיקטער איז אָפּגעקומען מיט
די ניין חדשים תּפּיסה, וואָס ער איז אָפּגעזעסן ביזן משפט, און מיט שווינד־
זוכט, וואָס ער האָט באַקומען אין דער תּפּיסה. דאָס איז זיכער אַ געניגנדיקע
שטראַף פֿאַר אַן אומפֿאַרזיכטיקן קלאַפּ. די פּראָגע איז, צי האָב איך געהאַט
דאָס רעכט נישט צו גיין אין תּפּיסה און נישט דערוויסן זיך פּריער דעם אמת.
וואָלט געווען דער אמת אנדערש, וואָס וואָלט איך געדאַרפט טאָן?

אין אַ צווייטן פֿאַל האָט מיר דער באַשולדיקטער, ווען איך האָב אים
באַזוכט אין תּפּיסה, געפּרעגט, צי דאַרף ער זיך מודה זיין, צי נישט. לויטן גע־
זעץ האָט דער אַדוואָקאַט נישט קיין רעכט צו ראַטן דעם באַשולדיקטן ער זאל
לייקענען. אָבער איך האָב פֿאַרט געזען, אַז אויב ער וועט זיך מודה זיין (ער
איז געווען באַשולדיקט אין גולה אין מיטן גאַס, ביי נאַכט) וועט ער זיכער
באַקומען זיינע דריי יאָר אַרעסטאַנטסקע אָפּטילונג, און אויב ער וועט זיך
ניט מודה זיין, האָט ער אַ שאַנס אַרויסגיין פּריי, אמת נישט קיין גרויסע שאַנס.
וואָס האָב איך געזאָלט טאָן: העלפֿן דעם באַשולדיקטן הייסט גיין קעגן געזעץ,
טאָן לויטן געזעץ הייסט באַגראַבן מיין באַשולדיקטן. אמת איך בין אַרויס פֿון
דער קאָליווע מיט אַ וויץ: איך האָב געזאָגט דעם באַשולדיקטן, אַז איך האָב
נישט קיין רעכט צו געבן אים אַזעלכע עצות, אָבער ווען איך בין אויף זיין
אַרט, וואָלט איך פּרווון לייקענען. דער סוף איז געווען, אַז אויך די עצה מייע
האַט נישט געהאַלפֿן, און ער איז פֿאַראורטיילט געוואָרן. אָבער די קאָליוועס
זענען אַן אָפטע דערשיינונג, און באמת ווייס מען נישט וואָס צו טאָן. אָבער
אויך די קאָליוועס זענען אַ רעזולטאַט פֿון די פֿאַדערונגען, וואָס די געזעל־
שאַפט שטעלט דעם פֿאַרטיידיקער, און ער מוז זיך העלפֿן ווי ער קאַן. אָבער
קלאָר איז, אַז אין דעם קרימינעלן פּראָצעס פֿאַרטיידיקט דער אַדוואָקאַט דורך
דעם קליענט די געזעלשאַפט: ער איבט דאָ אויס אַ געזעלשאַפטלעכע פּונקציע.

אַנדערש איז די ראָל פֿון אַדוואָקאַט אין ציווילן פּראָצעס, אין דיני
ממונות. די געזעלשאַפט האָט נישט קיין אינטערעס, איינער זאל באַקומען
געלט. בעת אים קומט נישט פֿון צווייטן. די געזעלשאַפט איז יאָ פֿאַראינטע־
רעסירט, אַז אויב עמיצן קומט געלט, זאל ער עס באַקומען. דעריבער פֿאַר־

טיידיקט דאס געזעץ אין דער היינטיקער געזעלשאפטלעכער ארדנונג אלע
מאל דעם קרעדיטאר און נישט דעם דעביטאר. איינער פון די גרויסע אמאליקע
יוריסטן האט פארמולירט דעם געדאנק אויף פאלגנדיקן אופן: אין קרימינעלן
פראצעס פארטיידיקט דער אדוואקאט דעם קליענט; אין ציווילן פראצעס
פארטיידיקט ער די זאך גופא. אין ערשטן פאל הייסט די געזעלשאפט
פארטיידיקן דעם קליענט. אלץ איינס, צי איז ער שולדיק אדער נישט; אין צי-
ווילן פראצעס איז עס די אינציאטיוו פון אדוואקאט: יא נעמען אויף זיך דעם
ענין אדער נישט. אויב דער ענין איז אן אומגערעכטער, הייסט עס, אז דער
אדוואקאט פארטיידיקט דאס אומגערעכטע און העלפט-מיט א מענטשן צו בא-
קומען געלט, בעת אים קומט נישט און דגל.

נאטירלעך, זענען דא קאליזיעס אין ציווילן פראצעס צווישן דער יורי-
דישער גערעכטיקייט און דעם אמתן געזעלשאפטלעכן צדק ויושר. למשל, ווען
א ווירט ווארפט ארויס פון דירה א קבצן, ווייל יענער צאלט נישט קיין דירה-
געלט. לויטן געזעץ מוז מען צאלן דירה-געלט, און פאר נישט-צאלן דארף
מען ארויסווארפן דעם קבצן אויפן גאס. . . מיט די קליינע קינדער און מיט
די פעבעכעס. אבער די סאציאלע גערעכטיקייט גייט דא נישט האנט ביי האנט
מיט דער יורדישער. די קאליזיעס ווערן געלייזט דורכן אדוואקאט גופא.

דער פשוטער המון קלייבט זיך נישט פונאנדער אין די פארשידענע אר-
בעטס-געביטן פון אדוואקאט. ער זעט בלויז, אז דער אדוואקאט פארטיידיקט
דעם באשולדיקטן, "אומגליקלעכן" און אין א צייט ארום פארטיידיקט דער
זעלבער, "הער פארטיידיקער" אן ענין, וואס איז ביים פאלק כלל נישט קיין
גערעכטער. פארוואס טוט עס דער אדוואקאט? ווייל מען האט אים באצאלט;
הייסט עס, אז ער איז א "פארקויפטע נשמה".

אין דער ציווילער אדוואקאטור איז עס טאקע די קארדינאלע שאלה: צי
קאן און דארף אן אדוואקאט איבערנעמען ציווילע משפטים, אפילו ווען ער
איז איבערצייגט, אז זיי זענען אומגערעכטע.

אין דער מעדיצין איז דאס פראבלעם שוין לאנג געלייזט. דער דאקטאר
טאר נישט טראכטן, צי דער קראנקער, וועמען ער היילט, איז א גוטער מענטש,
אדער א שלעכטער, ער טאר גארנישט ארויפברענגען דעם געדאנק, אז אויב
ער פארציט דאס לעבן פון א מענטשן, קאן דער מענטש אנטאן שפעטער צרות:
דאס געהערט נישט צום דאקטאר; ער האט צו דאגה'ן נאר פארן געזונט פון
מענטשן; פאר דעם איבעריקן דארף זארגן די געזעלשאפט אליין.

אין דער יוריספרודענץ איז דאס פראבלעם ווייט נישט געלייזט. דער
פרינציפ פון קרימינאליסטיק זאגט: דו מוזט פארטיידיקן יעדן, וואס וועגדעט
זיך צו דיר נאך הילף, ווייל די געזעלשאפט איז אין דעם פאראינטערעסירט.
אין דער ציוויליסטיק איז אבער אנדערש: דער אדוואקאט דארף נישט העלפן
אומגערעכטע ענינים, און אויב ער העלפט יא, שטעלט ער זיך אויף איין
מדרגה מיט דעם קליענט, וואס איז אומגערעכט. וועגן דעם קאנען נישט זיין
קיין צוויי מיינונגען.

ביי אונז אבער אין ארץ ישראל, הויפטזעכלעך ביי דער יידישער בא-
פעלקערונג, וועלכע איז דאך אין גרעסטן טייל א פראדוקט פון דער אידעא-
ליסטישער אימיגראציע, זענען זייער ווייניק דא קרימינעלע פראצעסן. אמת,
פאר די לעצטע יארן, ווען די איינוואנדערונג איז ארויס פון דער אידעאלי-

שטישער סטאדיע און איז געווארן א סאך מאטעריאליסטישער. הויבן זיך אן באווייזן אויך קרימינעלע פראצעסן צווישן יידן. פאלן פון מארדן זענען זייער זעלטן, אפילו ווען מיר נעמען אין חשבון דעם פאל צוואנגער. עפטער האבן מיר צו טאן מיט אפנארעריי, מיט גנבות.

נאטירלעך קומען פאר אין דער אראבישער באפעלקערונג א סאך קריי מינעלע פאלן פון מארדן (איך רעד נישט וועגן די רציחות אין צוזאמענהאנג מיט די געשעענישן) אויפן געביט פון פאמיליען-באציונגען, געשלעכטס-בא-ציונגען וכדומה. אבער די יידישע און אראבישע באפעלקערונג לעבט פאר-העלטנישמעסיק אינאלירט און נאר ביי אויסנאמס-פאלן פאלט אריין אן ארא-בישער קרימינעלער משפט אין די הענט פון א יידישן אדוואקאט.

די יידישע אדוואקאטור לעבט כמעט אויסשליסלעך פון ציווילער און אדמיניסטראטיווער פראקטיק. דאס איז די סיבה, פארוואס די אדוואקאטור אריענטירט זיך נישט אין די צוויי פרינציפן פון קרימינעלער און ציווילער יוריספרודענץ, און פרווט דעם אלגעמיינעם פרינציפ פון דער קרימינאליסטיק, אז מען דארף אננעמען יעדן משפט, אריבערטראגן אין דער ציוויליסטיק, ס'רוב אדוואקאטן מיינען, אז אן אדוואקאט איז ווי א שוסטער. פונקט ווי יענער דארף נישט זארגן, פאר וועמען ער ניט שטיוול, מעג עס זיין אפילו א רוצח, אזוי דארף דער אדוואקאט אננעמען יעדן פראצעס — גערעכט צי נישט.

דאס האט די גאנצע אדוואקאטור אין ארץ-ישראל פארוואנדלט אין א גריפע מענטשן, וואס זוכן נאר צו פארדינען געלט, און נישט מער.

אויף דער ערשטער אלגעמיינער פארוואלונג, אויף וועלכער איך האט גענומען אנטויל מיט א יאר אכט צוריק, האב איך געהערט פון איינעם פון די כלומרשט עלטערע אדוואקאטן אלס תשובה אויף מיינע פארשלאגן, וועלכע האבן געטראגן א מער סאציאלן כאראקטער, אז מען דארף אונז דא נישט פאררדייען דעם קאפ מיט אלגעמיינע זאכן, אונזער אויפגאבע איז נאר צו פארדינען געלט.

דער יונגער דור אדוואקאטן שטעקט זיך זייער גיך אן מיט דער דאזיקער וועלט-אנשויונג, און אין רעזולטאט שאפט זיך ביי דער יידישער באפעלקערונג א נעגאטיווע באציונג צו דער אדוואקאטור. פאקטן פון פאזיטיווער באציונג זענען כמעט נישט בנמצא. די באפעלקערונג האט מורא פאר אדוואקאטן, דאס איז די אלגעמיינע דערשיינונג.

אין דער גארער וועלט זעען מיר אדוואקאטן בראש פון יעדער פאליטישער פארטיי. די אדוואקאטור גיט דעם גרעסטן פראצענט מענטשן, וואס שפילן א גרויסע ראל אין דער פאליטיק. ביי אונז דא שטייען די אדוואקאטן, כמעט אן א זייט פון פאליטישן לעבן.

אויב דער עיקר איז נאר צו פארדינען געלט, האט, נאטירלעך, די אדוואקאטור קיין אינטערעס נישט פארן פאליטישן לעבן. געוויס האבן די אדוואקאטן איבערצייגונגען: אלגעמיינע נאציאנאל-שאוויניסטישע איבערציי-גונגען, וואס אנטשפרעכט דעם אלגעמיינעם שטראם; אבער אפילו די איבער-צייגונגען קומען צום אויסדרוק נאר ביי אויסערגעוויינלעכע פאלן, ווען מען דארף א שטייגער ארויסווארפן אן אדוואקאט פון דער פארוואלטונג, ווייל ער גיט ארויס א יידישע צייטונג. דער אויסדרוק איז נאר א נעגאטיווער; פאזיטי-

וועס צו טאן אפילו אויפן געביט פון זייערע שאוויניסטישע איבערצייגונגען פרוון זיי אויך נישט, אַ חוץ יחידים.

ס'פעלן דער אַדוואַקאַטור ביי אונז געוויסע טראַדיציעס, געוויסע מנהגים, אַנגענומענע כללים, איינגעשטעלטע אַקסיאָמען.

אונזערע אַדוואַקאַטן קומען פון פאַרשידענע לענדער, מיט פאַרשידענער מדרגה פון קולטור און אַנדערע רגילותן. דערצו איז דער גרעסטער טייל הויבט אָן אַרבעטן ערשט דאָ אין לאַנד. אַ קליינער טייל האָט אַפּשר יאָ טראַדיציעס, אָבער יעדער איינער פון אַן אַנדער לאַנד און אַנדער לעבנס־שטייגער. האַלט זיך יעדער פאַר דעם טראַדיציע־מאַכער און קומט צום צווייטן מיט תרעומות: מי שמך?

אַ גרויסן פּראָצענט, אַפּשר דעם גרעסטן טייל בילדן די אַדוואַקאַטן, וואָס האָבן געענדיקט די יורדישע רעגירונגס־קורסן אין ירושלים, און ער דער־נידעריקט דעם אַלגעמיינעם ניוואָ פון אונזער אַדוואַקאַטור זענען דען די ירושלימער קורסן נידעריקער לויט דער בילדונגס־מדרגה ווי די יורדישע פּאַקולטעטן אין אויסלאַנד? בשום אופן נישט. די ירושלימער קורסן שטייען אויף אַ געניגנדער הויך. וויכטיק איז דאָ דער כאַראַקטער פון דער סטודענטשאַפט.

אין די איראָפּעיִשע אוניווערזיטעטן גייט די יוגנט, וואָס איז נאָך נישט קאַלע געוואָרן אין לעבן, און האָט נאָך די עמפינדלעכקייט צו שלעכטס. די סטודענטשאַפט אין איראָפּע איז אין דורכשניט געשטימט מער געזעלשאַפּט־לעך, מער רעוואָלוציאָנער. אמת, אַז מען ענדיקט די אוניווערזיטעט און מען „גייט אַריין אין לעבן“, פאַרגעסט מען על פי רוב די „יוגנט־זינד“ און מען ווערט סטאַטעטשנע און פּראַקטיש.

דאָ אויף די קורסן זענען ביז דער לעצטער צייט געאַנגען די, וואָס זענען געקומען קיין ארץ־ישׂראל לגמרי נישט צו מאַכן קאַריערע, נאָר צוליב אידעאָלאָגישע מאַמענטן. נאָך אַ געוויסער צייט, ווען זיי האָבן זיך אַנטוישט, אַדער ווען זיי איז מיאוס געוואָרן, אַדער ווען זיי זענען מיד געוואָרן פון דעם „אידעאָליזם“, האָט מען זיך אַ לאַז געטאָן צו מאַכן די קאַריערע דורך די קורסן. אַז מען ענדיקט די קורסן, איז מען נישט נאָר פאַרטיקע קאַריעריסטן, נאָר מען האָט שוין אַ ווידערווילן צו דער געזעלשאַפּטלעכער אַרבעט. די פאַר יינגערע בחורים און מיידלעך ווערן מיטגעשלעפט מיטן שטראָם.

נישטאָ ביי אונז אין לאַנד קיין געשווירענע ריכטער. די רעגירונגס־ריכטער קוקן אַפּט אויף די אַדוואַקאַטן, ווי אויף איבעריקן באַלאַסט אין גע־ריכט. ספּעציעל האָט דער רעגירונגס־ריכטער פיינט דעם געזעלשאַפּטלעכן מאַמענט אין פּראָצעס. דאָס איז משפיע דעם אַדוואַקאַט און ער וועט קיינמאָל נישט טראַכטן אַפּצושטעלן זיך אויף די געזעלשאַפּטלעכע מאַמענטן פון זיין „קייס“, ער דאַרף נאָר באַאַרבעטן יורדיש דעם ענין. דאָס מאַכט נאָך דינער די פעדימער צווישן דער אַדוואַקאַטור און דער געזעלשאַפּט. ספּעציעל באַ־ציען זיך די ענגלישע ריכטער צו דער אַדוואַקאַטור שלעכט; דאָס שטאַמט פון דער אַלגעמיינער באַציונג פון דער „אַלביאָן־ראַסע“ צו די „נייטיווס“ (איינ־געבוירענע). ביי אַזאַ באַציונג קען דער אַדוואַקאַט נישט ווידמען זיין אויפ־מערקזאַמקייט די סאַציאַלע מאַמענטן אין פּראָצעס.

נישט ווייניק שטערט דער אַנטוויקלונג פון דער אַדוואַקאַטור די עק־

זיסטענץ פון דריי אפיציעלע שפראכן. יעדע זאך ווערט איבערזעצט אין קרייז געריכט אין אלע דריי אפיציעלע שפראכן, און אויב דאס גיט אפשר א מעגלעכקייט דער אדוואקאטור צו באטראכטן גענוי יעדע פראזע, אבער פון דער צווייטער זייט נעמט עס צו יעדע טרייב־קראפט צו אימפאנירן מיט א שיינער נער לאגישער רעדע. די באדייטונג פון געריכטס־רעדנער קונסט איז א מיגרימאלע: און דעריבער איז אין ארץ־ישראל אין דער אדוואקאטור נישטאָ כמעט קיין שיינע רעדנער. דער עלעמענט שפילט לגמרי נישט קיין ראל. דאס באוועגט אפט דעם אדוואקאט צו באציען זיך גאנץ פארמעל צו זיינע פראצעסן, און דאס ברענגט דעראו, אז די געזעלשאפט אינטערעסירט זיך זייער ווייניק מיט די פראצעסן. זי קאן דאך נישט האָבן קיין אינטערעס צו יורדישע שפיצלעך. פרוווט א שטייגער אין ארץ־ישראל ארויסגעבן א באַנד מיט רעדעס פון דעם אָדער יענעם אדוואקאט. אזא געדאַנק וואָלט אַרויסגערופן ביי אונז אַ הילביק געלעכטער.

צו די אלע סיבות קומט צו נאָך איין אלגעמיינע סיבה: די אלגעמיינע אידעאלאגישע איינשטעלונג פון דער יידישער באַפעלקערונג. יעדער וואָס איז געקומען קיין ארץ־ישראל ספעציעל ביו דער דריטער עליה, האָלט זיך פאַר אַ העלד. מיט זיין קומען גופא האָט ער געבראַכט אַ גרויסן קרבן פאַרן פּאָלק ישראל און העלפט בויען דאָס לאַנד. מען באַצייט זיך מיט שפּאַט און פאַר־אַכטונג צו די אלע גוטע עצות פון „חוץ לארץ“... מיר ווייסן שוין, וואָס מיר האָבן צו טאָן. ווילט איר עצות געבן, טאָ זייט מוחל און ברענגט די זעלבע קרבנות, וואָס מיר און קומט צו אונז אין ארץ־ישראל...

די אדוואקאטור דאָ איז אַפּגעריסן פון פּאָלק, פון דער געזעלשאַפט. דער ריבער באַצייט זיך די געזעלשאַפט נעגאַטיוו צו דער אדוואקאטור.

אפילו אַרגאַניזירן די אדוואקאטן איז תחילה געווען אַ שווער שטיקל אַרבעט. ווי קען מען אַרגאַניזירן מענטשן, וועלכע פאַרשטייען נישט, אַז זיי האָבן געמיינזאַמע אינטערעסן, אַז זיי זענען אָדער דאַרפן זיין דער אַקטיוו־סטער טייל פון דער געזעלשאַפט? נאָר ביסלעכווייז האָבן די ריין פּראַפעסאָר־נעלע ענינים דאָך באַוווּיגן די מערהייט זיך צו אַרגאַניזירן. דערביי אָפּער עקזיסטירט נישט אין ארץ־ישראל קיין „בארא“ — קיין אַנערקענטע דורך דער רעגירונג פאַרייניקונג פון די אדוואקאטן, ווי דאָס איז אין אַנדערע לענדער. די פאַרייניקונג איז פרייוויליק און די נישט אָנגעהעריקייט צו איר שטערט נישט אַנצוגיין מיט דער אדוואקאטן־פּראַקטיק.

די פּראַגע פון „בארא“ איז פאַרבונדן מיט דעם פּראַבלעם פון דער... אַראַבישער אדוואקאטור. צו האָבן צוויי אַנערקענטע אדוואקאטן־אַרגאַניזאַציעס איז אומבאַקוועם. דאָס איז דער אַפיציעלער מאַטיוו פון דער רעגירונג פאַר נישט אַנערקענט קיין איינע. דער אמתער מאַטיוו איז אָבער די אלגעמיינע פּאָליטיק פון דער אימפעריאַליסטישער רעגירונג, וועלכע וויל זיך נישט אָפּ־זאָגן פון די קלענסטע פּערעאַגאַטיוון און איבערגעבן זיי אין די הענט פון די „ניטיווס“. די פאַרייניקונג פון די יידישע מיט אַראַבישע אדוואקאטן וואָלט געמוזט אַרויסשלאַגן דעם אַפיציעלן מאַטיוו פון דער רעגירונג, הגם אַן ספק וואָלט די רעגירונג געפונען אַנדערע מאַטיוון, כדי נישט אַרויסצולאָזן די שליטה איבער די אדוואקאטן פון אירע הענט.

די פאַרייניקונג פון די צוויי נאַציאָנאַלע גרופּן אדוואקאטן איז פאַרלויפיק

אוממעגלעך צוליב די אלגעמיינע באציונגען צווישן אראבער און יידן. די יידישע אדוואקאטור קאן נישט און וויל נישט שטעלן זיך איבער דעם אל-געמיינעם שאוויניסטישן ניווא: דאס קאן שאדן דער פרנסה, בעסער איז צו שווימען מיטן שטראם. די אלגעמיינע שאוויניסטישע שטימונג פון חרם אויף אראבער סתם איז דא די הערשנדיקע.

מצד די אראבישע אדוואקאטן איז אויך נישטאָ קיין שטרעבונג צו פאר-אייניקן זיך מיט די יידן. אין אראבישן פאלק איז די אדוואקאטור כמעט די איינציקע אינטעליגענץ, וועלכע זוכט, ווי די אינטעליגענץ איבעראל, דינען דעם רייכסטן באלעבאס. דער רייכסטער און בעסטער באלעבאס אין אראבישן פאלק איז אין איצטיקן מאמענט דער עפענדיאט, די פריצים און די מיוחס-דיקע משפחות פון הוסיינס און נאשאשיביס. דעריבער גייט די אראבישע אינטעליגענץ, די אדוואקאטור ספעציעל אין שפאן פון דער נאציאנאל-ארא-בישער עפענדישער פאליטיק; אדאנק אירע פעיקייטן ווערט זי די ווארטזאגער-רין פון דער דאזיקער פאליטיק. ממילא וועט זי באקעמפן יעדן געדאנק וועגן א געמיינזאמער טעטיקייט מיט דער יידישער אדוואקאטור. אויב צווישן יידן זענען פונדעסטוועגן פאראן איינצלנע, וואס גייען קעגן שטראם, איז ביי דער אראבישער אדוואקאטור אזעלכע נישט בנמצא. ס'איז קלאר, אז אויב ביידע צדדים קעמפן קעגן דער אידייע פון פראפעסיאנעלער פארייניקונג, וועט דאס „בארא“ נאך לאנג נישט זיין און די אימפעריאליסטישע רעגירונג וועט א לאנגע צייט האבן דעם אפיציעלן מאטיוו קעגן דער גרינדונג פון דעם „בארא“. אויף אזא אופן דראָט נישט די נישט-אנגעהערדיקייט צום פאריין מיט קיינע סכנות, פונקט ווי די אנגעהערדיקייט גיט נישט קיין פארצוגן. באקומט דער אדוואקאטן-פאריין א פנים פון א פאריין פון נשים צדקניות, א פרייוויליקע פארייניקונג, וועלכע קען ארומרעדן פראפעסיאנעלע ענינים. די שליטה פון מאריין איבער זיינע מיטגלידער איז זייער א שוואכע. ווען אן אדוואקאט זאל זיך מיט עפעס פארשולדיקן, און עס עקזיסטירן אין די תקנות געוויסע רע-פרעסאליצן, האבן זיי קיין ווערט נישט, ווייל אין ערגסטן פאל דערקלערט דער אדוואקאט, אז ער טרעט ארויס פון פאריין.

די צעקראַכנדיקייט פון פאריין און די הכנעהדיקייט כלפי דער רעגירונג מאכן בולט זיין הילפלעזיקייט און אַנמעכטיקייט. וועט זיך די רעגירונג קיינ-מאל מיט דעם פאריין נישט רעכענען. דער פאריין האלט זיך ביי דער שיטה פון שרייבן מעמאָראַנדומס צו באַאָמטע. מען פאַרט אויך אַלע וויילע צו די מאַכטהאַבער אויף אוידיענציעס. צו קיינע רעזולטאַטן האָט אָט די פּאָליטיק נישט געבראַכט. דאָס אַריבערטראָגן געוויסע אינסטיטוציעס פון יפו קיין תל-אָביב ספּעציעל פאַר די יידישע געברויכער, למשל, איז געקומען אַלס רע-זולטאַט, נישט פון די מעמאָראַנדומס, נאָר פון די געשעענישן אין יאָר 1936. פּאַקטיש האָט מען קיין יפו נישט געקענט גיין, און די רעגירונג איז גע-שטאַנען פאַרן פּראָבלעם: אָדער פאַרלירן די הכנסות, אָדער איינריכטן פאַ-ראַלעלע אינסטיטוציעס אין תל-אָביב.

די אדוואקאטור זאָרגט לגמרי נישט פאַר די אינטערעסן פון דער גע-זעלשאַפט אַפילו דאָרט, וווּ די דאָזיקע אינטערעסן קומען זיך צונויף. נעמט, למשל, אַזא שרייענדיקן ביישפיל: עס עקזיסטירט ביי אונז אַ געזעץ, אַז דער הויכער קאָמיסאַר האָט דאָס רעכט אַוועקצונעמען די בירגערשאַפט ביי דעם,

וואס איז נישט טריי דער רעגירונג. מיט יאָרן צוריק האָב איך אויפגעהויבן די פראַגע, אַז פון יוֹרִידשן שטאַנדפּונקט אז אַזאַ דעפּיניציע „נישט טריי דער רעגירונג“ נישט קלאָר, און מוז ברענגען צו מיספּאַרשטייענישן. מיר יוריסטן דאַרפן זאָרען דערפאַר, אַז דער בירגער זאָל קלאָר וויסן, לפחות ווען און פאַר וואָס מען קאָן אים באַרויבן די בירגערשאַפט. אויף דעם האָב איך באַקומען די תשובה, אַז די רעגירונג האָט זיך ביז איצט נישט באַנוצט מיט דעם דאָזיקן געזעץ, און דעריבער דאַרף עס אונז נישט אַנגיין. עס זענען דורך אַ פאַר יאָר און די רעגירונג האָט זיך אַנגעהויבן באַנוצן מיט דעם געזעץ, דערווייל נאָר בנוגע די אַזוי גערופענע פ. ק. פּיסטן. מיר קענען זיך באַציען פאַרשידן צו די דאָזיקע כלומרשטע קאָמוניסטן, וואָס האַלטן אונטער ייִדישע פאַרגאַמען און וואַרפן אַליין באַמבעס אויף ייִדן סתם, אָבער אויך זיי האָבן אַלס מענטשן, אַלס בירגער דאָס רעכט אויף שוין. און וווּ איז די גאַראַנטיע, אַז די רעגירונג וועט נישט ווייטער גיין אויף דעם דאָזיקן וועג?

עס זענען דאָ אַנדערע פראַגן, וועלכע גרענעצן שוין מיט געזעלשאַפט־לעכן יושר. אַ שטייגער די פראַגע וועגן אַרויסוואַרפן אַרעמעלייט פון די דירות, וואָס אַ טייל פון אונזערע ווירטסלייט האָט אַנגעהויבן פראַקטיצירן ספעציעל אין דער פראַספּעריטי־צייט, ווען דירה־געלט האָט זיך געהויבן. דורך מיר איז געמאַכט געוואָרן דער פאַרשלאַג, אַז די עקסמיסיעס פון דירות זאָלן זיין אונטער דער קאָנטראָל פון אַדוואָקאַטן־ראַט. די אַדוואָקאַטן־פאַרזאַמלונג האָט געענטפערט מיט אַ גענוג צינישן געלעכטער.

די אַדוואָקאַטור האָט אַרויסגעוויזן איר אַבסאָלוטע פרעמדקייט צו די אינטערעסן פון דער באַפעלקערונג, און דערפאַר צאָלט די באַפעלקערונג דער אַדוואָקאַטור מיט דער זעלבער מטבע. מען באַציט זיך צו די אַדוואָקאַטן, ווי זיי פאַרדינען עס. אויב דאָס איז אַ קאַסטע, וואָס האָט נאָר איין צוועק: צו פאַרדינען געלט, קוקט מען טאַקע אויף אַדוואָקאַטן, ווי אויף באַרייסער, ווי אויף מענטשן, מיט וועלכע מען דאַרף זיין זייער פאַרזיכטיק. איז זייער פאַרפולער דער באַריימטער ווין, דאָכט זיך ביאַליקס, ווען ער האָט דערזען אויף אַ בילד אַן אַדוואָקאַט, וואָס האַלט די הענט אין אייגענע קעשענעס: „דאָס ערשטע מאָל זע איך אַן אַדוואָקאַט, וואָס האַלט די הענט זיין אייגענע קעשענעס“...

פאַראַן אַלגעמיינע סיבות, וועלכע קאָנען זיישט באַזייטיקט ווערן על רגל אַחת. ס'האָט צו טאָן מיט אַלגעמיינער פּאָליטיק. דאַרף די אַדוואָקאַטור אַליין זיך דערנענטערן צו דער פּאָליטיק, כדי די אַלגעמיינע סיבות צו באַזייטיקן. עס זענען אָבער דאָ, ווי מיר האָבן פריער געזען, קלענערע, טיילווייזע סיבות, וועלכע קאָנען יאָ באַזייטיקט ווערן, אויב די עלעמענטן אין דער אַדוואָקאַטור, וואָס האָבן געזעלשאַפטלעכע דערפאַרונג, וועלן זיך נישט דערווייטערן און נישט פראַווען שבת פאַר זיך, נאָר פרווון דאָך ווידמען זייער געזעלשאַפט־לעכן טעמפּעראַמענט דער אַרבעט צווישן דער אַדוואָקאַטור. אַן ספק איז די אַרבעט אין משך נאָך פון לאַנגע יאָרן אַן אומדאַנקבאַרע: זי וועט ווערן אויס־געוואָקסט דורך די אַדוואָקאַטן גופא, מוז מען האָבן געדולד און געזעלשאַפטלעכן אויסדויער...

די אומוועגן פון „הבימה“

די „הבימה“ האָט זיך אַרגאַניזירט אין מאַסקווע, סטימולירט דורך דער אידייע פון אַ העברעישן טעאַטער. פון דאַנען דער אימפעט, די שטרע-בונג. געקומען פון רוסלאַנד איז די „הבימה“ מיט דעם „דיבוק“. דאָס איז געווען איר גבורה, איר אויפטו. עס איז געווען נישט סתם אַ גוטע טעאַטער-פאַרשטעלונג. פיל מער. אַ וועלט-באַנעם אין קונסט.

(א) ווער זאָגט עס, אַז קולטור איז שטרעבן צו אַנגענעמקייט, צו גליק? ווער זאָגט עס, אַז קונסט איז עסטעטיק, שיינע, גלאַטע און גלעטנדיקע פאַרמעס?

פאַרקערט! קולטור איז דאָס זוכן אידייען, די אידייע פון מענטש און וועלט, ס'איז גאַט-זוכעניש, פאַרטיפן זיך אין די געדיכטע אורוועלדער פון אייגענעם מוח און האַרץ. קונסט איז דאָס פלאַסטיש מאַכן, קריסטאַליזירן די נעפלדיקע געדאַנקען פון אונזער נשמה. מעג קונסט זיין אַנגענעם, מעג זי אָבער אויך וויי טאָן, עס זענען שאַפונגס-ווייען. איז קונסט לגמרי נישט תמיד אידענטיש מיט עסטעטיק, קען זי, פאַרקערט, אַפט אונז טיף ווייטאַק-דיק שניידן מיט דיסאַנאַנסן, דיסאַרמאַניעס, מיט קרומע און געבראַכענע. לאַמע און הינקעדיקע פאַרמעס, — אויב די אידייע, וואָס קומט פון זיי אַרויס, איז גאַנץ, אויב אין אונזער האַרץ און מוח ווערט געבאַרן אַ ניי לעבן. יעדער געבורט איז עסטעטיש און דווקא ווייטאַקדיק.

יא. עס איז נישטאָ קיין נייטראַלע קונסט, עס קען נישט זיין אַזאַ. קונסט איז וועלט-באַנעם אין פאַרמעס, און וועלט-באַנעם איז — וועלט-באַנעם. אַט דאָס זאָגט פון דער פאַרשטעלונג אַרויס דער „דיבוק“ קלאַר און דייטלעך.

(ב) און ווי שאַפט זיך קונסט? אויך אויף דעם ענטפערט דער „דיבוק“. — קונסט, זאָגט עד דייטלעך, שאַפט זיך פון עלעמענטן פון פאַלקסלעבן, פון עלעמענטן פון פאַלק-שטייגער. אָבער נישט סתם אַ לאַגער פון פאַלקס-טימלעכע עלעמענטן — דאָס איז פאַלקלאַר, און נישט קיין קונסט. נישט סתם טליתים אויף דער סצענע, און נישט סתם קאַפירן חזנים, רבנים, בדחנים אַצ"ו. ניין — קונסט איז נישט קיין קאַפיע פון לעבן און נישט קיין אילוסטראַציע צום לעבן; אַפילו נישט קיין אילוסטראַציע פון דעם געשריבענעם ווערק פון דער פיעסע. די עלעמענטן פון לעבן גענומען מוון דערהויבן ווערן, סובלימירט ווערן, געפיללט און געשליפן און קריסטאַליזירט און די קינסטלערישע אידייע מוז אין אַט די געשליפענע פאַרמעס אַריינ-בלאָזן אַ נשמה, נישט די וואַכעדיקע נשמה פון טאַגטעגלעכן לעבן, ניערט די אויסגעלייטערטע נשמה פון אַ וועלט-באַנעם, וואָס איז קונסט. דעמאָלט ווערט יעטוועדער אַזאַ קריסטאַליזירטער עלעמענט צו אַ סימבאָל (אָבער נישט קיין רמז, קיין ווונק), וואָס הילכט אַפּ ביי אונז, צוקוקער מיט אַ שלל

אָסאַציאַציעס. אויב קולטור איז גאַט-זוכן, איז טעאָטער נישט קיין סתם פאַרווילונגס-אַרט, נאָר אַ מקום-קדוש פאַר קונסט-עבודה, זענען די שפּילער כוהנים און די צוקוקער ווערן דערהויבן אין די „עולמות העליונים“ פון אָסאַציאַטיווע אויבערטענער און אונטערטענער, וואָס באַגלייטן אַט דעם גלגול פון די „וואַכעדיקע נגונים“.

ג) פאַרשטייט זיך, אַז די גאַנצע געשריבענע פּיעסע, ווי דער שרייבער האָט זי באַנומען, איז פאַר די שפּילער בלויז די קאָנווע, וואָס אויף איר וועבן זיי אויס זייער קונסט-געוועב.

אַט דאָס איז געווען דער קינסטלערישער קרעדאַ, וואָס די „הבימה“ האָט מיט זיך געבראַכט פון מאַסקווע. און אַטאָ דער קונסט-שעדעווער פון טעאַטראַלער קונסט-עבודה האָט פאַר דער „הבימה“ אַיינגענומען די יידישע וועלט.

*

עס זענען אַריבער אַ צוואַנציק יאָר. פאַר דער צייט האָט זיך אַ טאָך געפיטן. און וווּ האָלט איצט די „הבימה“? די העברעישקייט פון „הבימה“ האָט אויפגעהערט צו זיין אַ צוועק, אָן אידעאַל. עס איז אַ פאַקט. די „הבימה“ איז דער טעאָטער פון דער ארץ-ישראלדיקער יידישקייט. נישט קיין העברעישע, עקזאָטישע טרופע פון מאַסקווער טעאַטראַלן אַלימפּ, נאָר דער רעפּרעזענטאַטיווער טעאָטער פון ארץ-ישראל.

קודם כל עטלעכע אויסערלעכע סימנים. אין ארץ-ישראל איז נישטאָ קיין שום אַנדער נישט-יידישער טעאָטער. עס פעלט בכּן דער קאָנקורענץ-טעאָטער פון דער „הערשנדיקער“ קולטור, וואָס באַקעמפט אומעטום דעם יידישן טעאָטער מיט זיין רייכקייט, וואָס לאָקט אַזוי די יידן אומעטום, וואָס שאַפט ביים יידישן צוקוקער גאָר אַן אַנדער פּסיכישע איינשטעלונג ווי אין יידישן טעאָטער. די גאַנצע יידישע באַפעלקערונג (אויב שוין נישט אַריינגערעכנט די נישט-יידישע) ציילט ביי היינטיקן טאָג איבער פיר הונדערט טויזנט יידן. בכּן, מער ווי די יידישע באַפעלקערונג פון וואַרשע און לאַדזש צוזאַמען. דער פּראָצענט אַלטע, וואָס באַזוכן ווייניקער אַ טעאָטער, איז דאָ, ווי אין אַן אימיגראַציע-לאַנד, קלענער. די קאָמוניקאַציע אין נאָרמאַלע צייטן, ווען מען שיסט נישט אויף די וועגן, איז אַ זייער באַקוועמע און פאַרן אין טעאָטער אַדער אַפילו איבערוואַרפן די גאַנצע טרופע מיטן רעקוויזיט פון איין אָרט אין צווייטן איז אַ קלייניקייט.

אויך דאָס יידישע ארץ-ישראל פאַרמאָגט אויסער דער „הבימה“ בלויז נאָך צוויי שטענדיקע טרופעס — דעם אַרבעטער-טעאָטער „אוהל“ און אַ רעווי-טרופע „מטאטא“ (פעזים). ביי אַזאַ כמעט „מאָנאָפּאָל-לאַגע וואָלט אין פּלוג די „הבימה“ געדאַרפט זיך „פרעגלען אין עושר און אין כבוד“. איז דאָס אָבער נישט קענטיק. ווייטער — די טרופע גופא איז אַ קאַלעקטיוו, וואָס האָלט זיך גאַנץ, גאַרנישט פאַר קיין יידישער טרופע געדאַכט, צוזאַמען אין משך פון יאָרן. דאָס האָט געמאַכט, אַז די טרופע פאַרמאָגט איר גאַנצן רעפּערטואַר פון ערשטן טאָג אָן און זי קען תמיד שפּילן אַריבער דרייסיק פּיעסעס, וואָס זי האָט ווען עס איז איינגעשטודירט. דאָס איז דאָך ממש אַן אוצר. אמת, מען מעג חושד זיין, אַז אַט די גאַנצקייט פון דער טרופע שטאַמט אפשר נישט אַזוי פון דער אינעווייניקסטער צוזאַמענגעבונדנקייט, ווי פשוט

פון דעם, וואָס די קאַלעקטיוו-מיטגלידער האָבן נישט ווהינן צו גיין. האָר
ראיה — איז די טרופע געווען אין אַמעריקע, האָט זי זיך טאַקע געשפּאַלטן,
כאָטש קיין צווייטער העברעישער טעאַטער איז דאָרט נישט געווען. שוין
פון ארץ-ישראל גופא זענען עטלעכע אַרטיסטן אַוועק צוריק אין רוסלאַנד.
אַבער, ווי די מעשה זאָל נישט זיין — דער רייכער רעפּערטואַר איז איינ-
געהיט.

אַזאָ רייכקייט וואָלט געדאַרפט געבן דער טרופע די מעגלעכקייט רואיק
צו שטודירן נייע פּיעטעט אָן דער איילעניש פון כאַפּ-לאַפּ, אַבי מען זאָל
קענען עפּענען די קאַסע, וואָס גיכער.

האָט דאָך די „הבימה“ געדאַרפט שטייגן. מיט אַזאָ אָנהויב, ביי אַזעלכע
באַדינגונגען, — ווי זאָל אַזאָ טרופע זיך נישט פאַרגרעסערן? האָט די „הבימה“
געדאַרפט ווערן דער ברעפּונקט פון דעם גאַנצן קאַמפלעקס נייער יידישקייט,
וואָס ארץ-ישראל וויל שאַפן, האָבן דאָ געמוזט אָט די אָפט פאַרנעפּלטע, אומ-
פאַרמולירטע, אומקלאָרע קולטור-טענדענצן פאַקומען זייער אויספורעמונג,
זייער פּלאַסטישע קלאַרקייט. איז דאָך די „הבימה“ אָן אַרגאַנישער טייל פון
אָט דער נייער העברעישער ארץ-ישראלדיקער קולטור. און עס איז נאָריש
צו מיינען, אַז בלויז מיט רעדן העברעיש אויף דער סצענע איז עס שוין
געטאָן געוואָרן. אויב, לאַמיר זאָגן, אונזערע אַלטע גוטע באַקאַנטע דאָב-
טשינסקי און פּאַבטשינסקי קריגן זיך אין העברעיש, ווער עס האָט דער
ערשטער געזאָגט „ע“, איז עס שוין דער נייער העברעישער ארץ-ישראל-
די קערטעאָטער?

האָט זיך געוואָלט זען, וווּ און וואָס איז איצט דער קינסטלערישער
וועלט-באַנעם, די קונסט-אידעאָלאָגיע פון דער „הבימה“. און — איך האָב
ליידער נישט געפונען אַזאָ. קומסט אויף איין פאַרשטעלונג, און עס דוכט זיך:
אָט, געפאַקט; קומט די צווייטע פאַרשטעלונג, און עס דוכט זיך פונקט דאָס
פאַרקערטע, דוכט זיך אויס צומאַל, אַז די „הבימה“ האָט בכלל נישט קיין
טעאַטראַלישן קונסט-גלויבן, קיין קונסט-פּרינציפּן. מען זוכט, מען וואַנדערט
איבער שליאַכן.

איך האָב געזען בלויז אַ קליינעם טייל פון דעם „הבימה“-רעפּערטואַר,
אַבער אויך דאָ האָב איך נישט געפונען קיין איינהייטלעכן צוגאַנג. אָט איז
„רעוויזאָר“ פון גאַגאַל — אַ געוויינלעכער פּראָווינציאַנעלער טעאַטער מיט
דעם גאַנצן טראַדיציאָנעלן באַגאַזש. אַבער וואָס קומט מיר דאָ די „הבימה“
צו לאָזן הערן? — גאַרנישט. נו, עס איז נישט וויכטיק. עס קען נישט זיין אַ
טעאַטער זאָל פאַרמאַגן בלויז אויסדערוויילטע, בלויז „דיבוקים“, מען דאַרף
האָבן אויך וואַכעדיקע פאַרשטעלונגען, כדי צו אַקצענטירן די יום-טובדיקייט
פון די יום-טובדיקע.

איז „רעוויזאָר“ אַזאָ קלאַסיש טראַדיציאָנעלע פאַרשטעלונג, וואָס פאַסט
זיך פאַר אַזאָ אויפגאַבע. אַבער, אַז מען נעמט אַזאָ מין שפּאַגל-נייע זאָך, ווי
לייוויקס: „דער גולם חלומט“ און מען מאַכט פון דעם אַ סעריע מער אַדער
ווייניקער געלונגענע סצענעס אָן אַ קינסטלערישן וועלט-באַנעם, דאָס האָט
שוין נישט קיין פאַרענטפּערונג.

אַדער נעמען מיר אַזאָ פאַרשטעלונג ווי „עמך“ (ס'איז שלום-עליכמס
„צוויי הונדערט טויזנט“). עס האָט טאַקע אויף מיר אַ יאָג געטאָן מיט אמת-

דיקער פאלקסטימלעכקייט און האַרציקער פשוטיקייט. ביי אַ געוויסער, פאַר-
שטייט זיך, געצאמטקייט פון אַט די צוויי עלעמענטן, וואָס לאָזן זיך שווער
איבערגעבן אין העברעיִש אַפילו דורך בערקאָוויטשן און אַרטיסט טשעמע-
רינסקי (שימעלע סאַראַקער). דער היימישער אַנסאַמבל, די היימישע פּערסאָ-
נאַשון פּרישן אַפּ דעם צוקוקער, ער דערפילט זיך אויף דער פאַרשטעלונג
אין — „שלום-עליכמאָוקע“.

אַבער, ווידער אַמאָל, צי קען זיך אַן ערנסטער טעאַטער באַנוגענען מיט
בלויז אילוסטרירן שלום-עליכמס פּערסאָנאַשן? איז דאָך שלום-עליכמס אַ
ווערק אַנגעלאָדן מיט פּראָבלעמען, וואָס בעטן זיך ממש, מען זאָל זיי אין
פּלאַסטישער קונסט פאַרווענדן. איך האָב נישט געזען גראַנאַוויסקי „200.000“
און איך ווייס נישט, ווי ער נעמט עס. אַבער דער אונטערשיד צווישן דער
פאַרשטעלונג פון אַ „הבימה“ און אַ וואָסער עס איז אַמאַטאַרישער טרופּע אין
דער פּוילישער פּראָווינץ, לאַמיר זאָגן, איז בלויז אַ כּמותדיקער — בעסער,
ערגער פאַרגעשטעלט, עכטער אַדער שוואַכער פּאַטאַגראַפּירט די טיפּן. אַבער
צי גיט די פאַרשטעלונג קונסט-פּראָבלעמען דעם צוקוקער? — נייין.

דאָס עצם וואַרטן אויף דעם „גרויסן געווינס“ — אַזאָ שטריך פון ייִדישן
לעבן און פּסיכיק, איז נישט אונטערגעשטראַכן ווי געהעריק. דאָס זעלבע
— שימעלע סאַראַקער דער „עמך-שער און אייוו-ייד“ און דער זעלביקער
שימעלע, דער צווייהונדערטווינדיקער; דער ייד, וואָס לעבט פון זיינע „קאַמ-
בינאַציעס“ און וואָס זיין גאַנץ לעבן איז איין קאַמבינאַציע רק. — דער טעאַ-
טער מוז דאָך נעמען שלום עליכמען טיפּער פון דעם פשוטן ליינענער.

זוו איז די דיסטאַנץ פון פּרימיווער פּאלקסטימלעכקייט און דער אין
קונסט פאַרווענדעטער? איז פון „דיבוק“ ביז „עמך“ אין דעם זינען אַ גרויסע
ריידה פון דער „הבימה“ צוריק אין דער ריכטונג פון אַ ייִדישן פּראָווינץ-
טעאַטער.

ממש עפעס נישט צום פאַרשטיין איז געשען מיט דער „הבימה“ דאָס
לעצטע יאָר, אויב נישט אַביסל פּריער. מיטאַמאָל האָבן זיך פון אַרום דער
„הבימה“ (די קאַלעקטיוו-מיטגלידער פון „הבימה“ גופא האָבן זיך, דאַכט זיך,
לגמרי נישט אַרויסגעזאָגט. פאַרוואָס, ווייס איך נישט) געלאָזט הערן בענקענישן
נאָך „איראַפע“. אין רעזולטאַט — צוויי „נייע“ פּיעסעס, וואָס די „הבימה“ האָט
געשטעלט מיט דער הילף פון אַן עקס-דייטשישן רעזשיסער. אַ גאַנץ אַלטע
און פאַרעלטערטע שול. אַבער ס'איז דאָך „איראַפע“, און דר-אַרץ, אַסטייִדן,
פאַרן איראַפּעיִשער קולטור!

די צוויי פּיעסעס זענען אַזש „שיילאַק“ און „ווילהעלם טעל“. וועגן דער
ערשטער האָט מען גערעדט אויף באַנקעטן, געשריבן אין די צייטונגען, — עס
איז געגאַנגען אין אַ „ייִדישער“ אויפּפירונג פון שיילאַק. דער באַלידיקטער
עקס-דייטשישער רעזשיסאַר האָט, קענטיק, דאָ געוואָלט נקמה נעמען. איה
זאָגט, אַז שיילאַק איז אַ בייזער, שלעכטער, איז נאָט אייך פּונקט פאַרקערט:
זענען די ווענעציאַנער שכורים און ליידאַקעס און „שיילאַק“ — אַ שטאַלצער
מענטש, וואָס וויל זיך אַביסל אַנשפּילן מיט זיינע פאַרפּאָלגער. דו — מיר,
איך דיר... עפעס האָט אויף מיר אַ יאָג געטאַן פון אַט דער נייער „ייִדישער
קאַנצעפּציע“ פון „שיילאַקן“ מיט אַלטפּרענקישן דיספּוט, וואָס היינע האָט שוין
מיט אים פאַרענדיקט. וועמען און ווען קומט מען דאָ איבערצייגן מיט נתן

דעם חכם... אנטשולדיקט, שיילאַקן? זענען דאָס יידישע קונסט־פראַבלעמען?
און די מיטלען? — די אַלטע שול מיט די לאַנגע קאָנווענציאָנעלע מאָנאָלאָגן,
נישט זיי שפּילן, די אַרטיסטן, נישט זיי געבן אַקציע, נאָר זיי רעדן.

געזעסן און רחמנות געהאַט אויף די אַרטיסטן: אַזאַ מין גייסטיקער נע־ו־נד
צווישן קינסטלערישע וועלט־באַנעמען. און אַן אַרטיסט האָט דאָך געוויס זיין
אייגענעם קינסטלערישן געוויסן, זיין גייסטיקן „איך“; — מוז דאָך אים שווער
זיין אַזוי צו וואַנדערן איבער קונסט־אומוועגן.

פון וואַנען נעמט זיך עס? פאַרוואָס האָט זיך ביי דער „הבימה“, ביי
דעם געוויס פאַראַנענעם אָביעקטיוון ווילן און ביי די אויבן אויסגערעכנטע
בעסערע אָביעקטיווע באַדינגונגען לגבי אַנדערע יידישע טרופּעס, נישט נאָר
נישט אויסקריסטאַליזירט קיין פעסטער קונסט־פּרצוף, נאָר פאַרקערט, זי האָט
פאַרלאָרן דעם קרעדאַ, דעם ספּעציפּישן פּרצוף, וואָס זי האָט געבראַכט פון
רוטלאַנד? פון וואַנען?

איך בין פּערזענלעך צו ווייט פון די קוליסן, איך זאָל וויסן וואָסערע עס
איז פּרטים פון די אינעווייניקסטע פאַרהעלטענישן, באַציונגען אא"וו, וואָס
זיי קענען שטאַרק ווירקן. די קאַלעקטיוו־מיטגלידער גופא טרעטן נישט אַרויס
אין פּרעסע וועגן זייערע אינעווייניקסטע אַנגעלעגנהייטן. אָבער עס זענען דאָ
גענוג אויבנאויפיקע סיבות, וואָס האָבן בכל אופן, געקענט ווירקן דעגראַ־
דירנדיק אויף דער טרופּע.

ערשטנס מוז אומבאַדינגט שטאַרק ווירקן דאָס אויספעלן פון אַן ערנ־
סטער טעאַטער־קריטיק. די פּרעסע גיט, פאַרשטייט זיך, רעצענזיעס, אָבער
תמיד — פון איין באַשטימטן שטאַנדפונקט, וואָס איז שטאַרקער ווי אַ גע־
שריבענער געזעץ. אַלץ, וואָס טוט זיך אין ארץ־ישׂראל אויף העברעיִש, טאָר
נישט שאַרף קריטיקירט ווערן. ווייטער איז די משפּחה שרייבער און אַרטיסטן
צו קליין און צו היימיש און — ווי נעמט מען זיך צו קריטיקירן די „הבימה“?
פון דאַנען — פאַרעווע רעצענזיעס, וואָס נישט זיי דערציען דעם צוקוקער,
נישט זיי לערנען אים פאַדערן. איך געדענק נישט אין דער פּרעסע קיין ערנ־
סטע, טיפע פּרינציפּיעלע רעצענזיע. אַמאָל בלויז כאַפּט זיך אַ זייטיקע באַ־
מערקונג, ווי, למשל, פאַרוואָס שפּילט מען צו פּיל די „גלות־דיקע“ שרייבער
— לייוויקן, הירשבייען?

דערמיט האָט די פּרעסע געטאָן דער „הבימה“ אַ בערישע טובה. אַ טעאַ־
טער קען זיך קינסטלעריש און אידעאָלאָגיש אויסקריסטאַליזירן און וואַקסן
בלויז איז אַן אַטמאָספּער פון זוכן, פון ערנסטן און טיפּן מעסטן און וועגן,
פון אַנאַליזירנדיקער קריטיק, וואָס איז אַ חשבון הנפש תמיד. אַן דעם ווערט
דער עולם פאַרוואַנדלט ביסלעכווייז צו אַ „משה“, אַ פאַרווילונגסזוכנדיקער
מאַסע און דער טרופּע בלייבט זיך צו אַריענטירן בלויז לויט דער פאַטשעריי
פון עולם. איז דאָך דער טעאַטער די אַרט קונסט, וואָס קומט אַם שטאַרקסטן
איין באַרירונג מיטן געברויכער און די רעאַקציע פון אַט דעם געברויכער מוז
ווירקן אויפן אַרטיסט.

צווייטנס פעלט דער „הבימה“ אַן אייגענע שטענדיקע רעזשי. דאָס הייסט
אייגנטלעך, אַז עס פעלט אַ שיטה, אַ גייסטיקע שול. וואַרפט מען זיך פון
איינעם צום צווייטן, רעזשיסירט מען אַליין. אָבער אַן דער נויטיקער פעסט־
קייט און זיכערקייט, אַז דעם מוט צו זאָגן — אַט איז אונזער וועג.

דריטנס, האט זיך מיר עטלעכע מאל בעת די פארשטעלונגען אויסגע-
דאכט, אז עס פעלט די מיטגלידער פון „הבימה“ די נויטיקע אידעאלאגישע
איינהייט, צוזאמענגעבונדנקייט. מען איז טאקע א קאלעקטיוו. די פארמע איז
נאך געבראכט פון רוסלאנד. אבער עס פעלט דאס קאלעקטיווע שאפן.

פערטנס, מוז דא ווירקן די אלגעמיינע גלייכגילטיקייט פון עולם צו פראגן
פון גייסטיקער קולטור. פון קמח און תורה האלט דא דער עולם א סאך מער
פון דעם ערשטן. פארברענגען אן אונט אין טעאטער — מהיכא תיהא, אבער
פארטראכטן זיך איבער די פראגן — דערצו איז נישטא קיין צייט. „מה איכפת
ליי? (וואס גייט עס מיר אן?)“. דער טעאטער קומט אפט אין שטאט, אין
קאלאניע, איז פארוואס נישט קומען עפעס זען? בפרט אז עפעס אנדערש איז
דאך נישטא. אבער אז עפעס א פארשטעלונג, אדער טיילן פון א פארשטעלונג
זאלן מגולגל ווערן אין די היימען אריין, עס זאל בלייבן — דאס האב איך
נישט באמערקט.

פארוואס?

די דייטשע יידן — זיי גייען נישט בכלל, ווייל זיי פארשטייען נישט קיין
(איינגטלעך פויערים, אבער אין חוץ — פלאנטאטארס), זיי האבן קנאפ וואס
דרך-ארץ צום גאנצן ענין. אמת, עס איז נישט אויף יידיש, אבער דאך
א יידישער טעאטער, און במילא, מנע... עט... כ'מיי, אט ווען עס
קומט אראפ א כאר פון דאנער קאזאקן, א! דאס פארשטייען זיי.

די דייטשע יידן — זיי גייען נישט בכלל, ווייל זיי פארשטייען נישט קיין
ווארט, און אויב יא, פארשטייען זיי נישט דאס שפילן. עס איז דאך נישט אין
בערלין, ווו זיי האבן אמאל די „הבימה“ אויפגענומען מיט גרויס פאראד.
דארטן איז עס געווען א מצווה דא — וואך. און זיי געוויינען זיי זיך אפ
ביסלעכווייז פון טעאטער, ווי פון א פרישער צייטונג און בכלל פון ארטיקן
קולטור-לעבן.

איך האב נישט געזען די „הבימה“ אין א קבוצה. אבער פון דער פעריאדיק
איז נישט צו זען עפעס א טיפערע השפעה פון דער „הבימה“ אויף דער קבוצה.
און אויך פארקערט האט די „הבימה“ ביז היינט נאך גארנישט אויסגענוצט
אין קונסט די קבוצה. אבער דאס איז שוין א ברייטערע, אלגעמיינע פראבלעם.
דאס דארף געפארשט ווערן וויסנשאפטלעך צווייזייטיק: ערשטנס, פארוואס
ארץ-ישראל סטימולירט נישט, אדער סטימולירט קנאפ די שטארקערע יידישע
קינסטלער. און צווייטנס, וואס סטימולירט, און ווען ווערן יידישע קינסטלער
סטימולירט צו קינסטלערישער שאפונג? מיר דאכט זיך, אז אזא גרינטלעכע
פארשונוג וואלט אונז געקענט ברענגען זייער טיפע און ערנסטע קולטור-פסי-
כאלאגישע אנטפלעקונגען. איך וויל בלויז אונטערשרייבן דא, אז דאס אייגנ-
טימלעכע נייע האט אויף דער „הבימה“ נישט משפיע געווען פונקט אזוי ווי
אויף אנדערע געביטן און פארמען פון קונסט.

בלייבט ווידער אמאל, ווי פאר דעם יידישן טעאטער אין ווארשע, למשל,
דער „עמך“. איז דארטן אין טעאטער איז ער היימיש. דא — ווייס ער, אז
וואס היימיש, טויג נישט. נעמט ער אן פאר גוט אלץ, וואס מען גיט אים,
אבער אריינלעבן זיך, אויפנעמען באמת מיט דער נשמה — דאס קען ער נישט.
בלייבט ער קאלט. סיידן עס צעווארעמט אים א היימיש שטיקל: א ניגון,
א ריקודל, א פסוק, א נערטל... וכדומה.

ארנאלד צווייג — 50 יאר

דער באַרימטער ייִדיש־דייטשישער שרייבער אַרנאלד צווייג איז געבוירן געוואָרן אין גרויס־גלאָגאָ, נידערשלעזיען, דעם 10טן נאוועמבער 1887. זיין זיידע איז געווען אַ ייִדישער פּויער, שפּעטער אַ קרעטשמער, דער פּאָטער, אַדאָלף צווייג, איז געווען אַ באַלמעלאַכע — אַ רימער, שפּעטער אַ צושטעלער פון שפּייז דער דייטשישער אַרמיי אין פּרייסן. די מוטער, ביאַנקאַ, געבוירן אין שפּאַנדאָו, שטאַמט פון זייער אַ געביל־דעטער משפּחה האַנטווערקער: בוימיסטערס, בלעכער, עקספּעדיטאָרן, שטאַרק אַסימילירט, גלייכצייטיק — עמאַנספּירט און רעליגיעז.

פון פּאָטערס צד שטאַמט אַרנאלד צווייג פון אַ גענעראַציע געזונטע יידן, פּאַרבונדן מיטן דאָרף, מיט ערד; און פון מוטערס צד אויפגעקלערטע אינטע־ליגענטע האַנטווערקער; אַט די סביבה האָט שטאַרק משפּיע געווען אויף דער פּסיכישער אַנטוויקלונג פון שרייבער.

זיין פּאָטער, אַדאָלף צווייג, האָט זיך גיך אַרויפגעאַרבעט אַלס פּראָדוקטן־ליפּעראַנט און געווען בכוח צו געבן זיינע קינדער (צוויי זין און איין טאָכטער) אַ ברייטע אַלזייטיקע דערציונג. אַלס איינקויפּער פון לאַנדווירטשאַפטלעכע פּראָדוקטן, האָט ער, און מיט אים — זיין משפּחה זייער פּיל צייט פאַרבראַכט אין דאָרף אַזוי, אַז דער זון אַרנאלד איז פון געבוירן אָן געווען נאָענט צום פּשוטן אַרבעטס־מענטשן און האָרעפּאַשנעם לעבן.

די געשעפטן ביים פּאָטער זענען געגאַנגען גוט, אין שטאַל זענען גע־שטאַנען 6 פּערד, אַבער ס'האַבן זיך אָנגערוקט די ערשטע אַנטיסעמיטישע אויסברוכן אין פּרייסן (אַהלוואָרד און שטעקער), מען האָט פאַרווערט דעם מיליטער איינקויפּן ביי יידן, און די משפּחה צווייג איז פּולשטענדיק רואינירט צעבראַכן און פאַראַרעמט געוואָרן. דער פּאָטער האָט אַוועקגעוואָרפן זיינע גע־שעפטן, זיך איבערגעצויגן קיין קאַטאַוויץ, און צוריק געוואָרן אַ רימער.

אַדאָלף צווייג האָט געדינט אין מיליטער; אין קאַזאַרמע האָט ער זיך באַ־קאַנט דורך חברים, מיט פאַרשידענע פּראַבלעמען פון ייִדישן לעבן, געוואָרן אַ הייסער ציוניסט, און שפּעטער אַ כּסדרדיקער קאַמיטעט־מיטגליד פון דער אַרטיקער ציוניסטישער גרופּע. די ציוניסטישע היים האָט געהאַט איר השפּעה אויף דער גייסטיקער געשטאַלטונג פון דעם קומענדיקן שריפטשטעלער, דער־צויגן ביי אַרנאלדן ליבע צום פּאַלק, צו דער ייִדישער מאַסע, להיפּוך צו דעם גייסט פון די פאַרוואַרפענע אַסימילירטע היימען פון די דייטשישע יידן.

אַרנאלד צווייג האָט באַזוכט די גימנאַזיע אין קאַטאַוויץ און שטודירט

אין די אוניווערסיטעטן פון ברעסלוי, מינכען, בערלין, געטינגען, דאסטאק
און טיבינגען. שטודירט האט ער נייע שפראכן, גערמאניסטיק, פילאזאפיע,
קונסט-געשיכטע און פסיכאלאגיע. נאך דער מלחמה האט ארנאלד צווייג פאר-
געזעצט זיין אקאדעמישע בילדונג, שטודירנדיק נאציאנאלע עקאנאמיע און סא-
ציאלאגיע. אט די ברייטע אלוזייטיקע בילדונג, די גרויסע ערודיציע און טיפער
וויסן שפיגלען זיך קרעפטיק אפ אין אלע זיינע ווערק.

ארנאלד צווייג איז א צייט געווען אונטערן איינפלוס פון משה העס און
אזוי ארום צוגעקומען צום ציוניזם.

די וועלט-מלחמה רייסט אים ארויס פון זיין שיינער גייסטיקער וועלט.
צווייג ווערט א דייטשישער סאלדאט, מאכט דורך אלס סאפיאר די וועלט-
מלחמה מיט אלע אירע גרויזאמקייטן. צוזאמען מיטן דייטשישן מיליטער איז ער
מגולגל געווארן אין מזרח-איראפע, אין ליטע און פוילן, ווו ער האט די צייט
פארבראכט אין ביאליסטאק, קאוונע און ווילנע.

פאר דעם טיף-פילנדן מייסטער האבן זיך אויפגעמאכט די טויערן פון
נייע בלוטיקע לעבנס-„אוניווערזיטעטן“: פון איין זייט דער גיהנום פון קריג,
פון דער צווייטער זייט — דאס מזרח-יידנטום, די געדיכטע מאסע פון זיין
יידיש פאלק.

אין 1916 האט ארנאלד צווייג חתונה מיט א באקאנטער מאלעריין, וואס איז
פראדוקטיוו ביז היינטיקן טאג און באקאנט אין דער קינסטלערישער וועלט פון
אויסלאנד און ארץ-ישראל.

נאך דער מלחמה ווינט א. צווייג דריי יאר אין שטארנבערג, אין אויבער-
בייערן, פון דארטן ווערט ער פארטריבן נאכן היטלער-פוטש. ער באזעצט
זיך אין בערלין, פארבינדט זיך מיט דער „יידישער רונדשוין“, ווו ער פירט
א ברייטע אנטמימליטאריסטישע פראפאגאנדע, ער ווערט א פייערדיקער פאציי-
זיסט, שטייט אין פארבינדונג מיט די שענסטע גייסטער פון דעמאקראטישן
דייטשלאנד, און פירט אויף דער דייטש-יידישער גאס אן אקטיווע לינקרא-
דיקאלע רעפובליקאנישע פאליטיק. ערשט אין 1925 קען א. צווייג קומען צו
זיך נאך די געשפענסטיקע מלחמה-יארן, און זיך צוריקנעמען צו דער לי-
טערארישער ארבעט. אבער דא פאלט ער אריין אין א שווערער נויט
אדאנק דער אינפלאציע. א בעל-משפחה, צוויי קליינע קינדער, וואס דארפן
עסן, זייער א שלעכטע צייט. אבער — א. צווייג איז אלץ גובר.

שוין אין 1921 שרייבט ארנאלד צווייג אן די דראמע „דער שטרייט ארום
סערושאנט גרישא“, אבער דער טעאטער איז דעמאלט געווען צו עקספרעסיא-
ניסטיש, ער זאל אננעמען אזא דערשיטערנד גרויזאם-רעאליסטישע דראמע;
דער טעאטער גייט פארביי דער טראגעדיע פון „סערושאנט גרישא“ — און
דער שריפטשטעלער ארבעט איבער זיין דראמע אין זיין בארימטסטן בוך, אין
ראמאן „סערושאנט גרישא“, וואס איז פאקטיש דער ערשטער
דייטשישער קריגס-ראמאן. דער ראמאן איז פארעפנטלעכט געווארן
אין 1927 און פארשאפט דעם מחבר א וועלט-נאמען.

„סערושאנט גרישא“ איז פון די דירנדסטע און אויפריכטיקסטע ווערק
פון דער „קריגס-ליטעראטור“. די אקציע שפילט זיך אפ הינטערן פראנט, אין
געוועב פון שטאבס-אינטריגעס, אין א סביבה פון גוטמוטיקע פשוטע מענטשן
אין ציווילע און זעלנער-קליידער.

און גריילעך, אין דער פערפעריע האָט דער מייסטער אויפגעדעקט
אַ דערשיטערנד בילד פון מענטשלעכע ליידן און ליידנשאַפטן, פון מענטש-
לעכקייט און גרויזאמקייט.

אַרנאלד צווייג דערשיינט אין „סערזשאַנט גרישאַ" ווי אַ טיפער מענטשן-
קענער, ווי אַ ראַפינירטער פסיכאלאָג, ווי אַן אומדערמידלעכער אמת-זוכער.
די איינשטעלונג און די אידיע אינם ווערק איז געבויט אויף דער סאַציאַלער
אומגלייכהייט, די טרייב־קראַפט פון דער היינטיקער געזעלשאַפט — דער
קלאַסן-קאַמף איז בולט אַפילו אין דער ספּערע פון גענעראַלן און יונקערס.
דוכט זיך, אַז אַ קרעפטיקערן פראַטעסט-געשריי קעגן דאָס צעטראַטענע
מענטשלעכע רעכט, קעגן דעם געשענדעטן צלם-אלהים אינם מענטשן —
געפינט מען נישט אין דער מאַדערנער ליטעראַטור.

אויך דער „אַסט־יודע" ווערט אַרויסגערוקט אין מזרח אין דעם דאָזיקן
ווערק אין דער פּערזאָן פון יידישן סאַליער רבי טוביה מיט זיין פאַטאַליסטי-
שער פּילאַזאָפּיע, וווּ ס'זאָל שטעקן דער לעבנס־סוד פון געפייניקטן מזרח-
יידן, דער סם־החיים און אַפטימיום. נישטאָ נאָך ביי די דייטש־יידישע שרייבער
אַזאַ אַרגאַניש־יידישער צוגאַנג, אַ צעווייטאַקטע טיף מענטשלעכע ליבע און
סימפּאַטיע צום מזרח־יידנטום, ווי ביי אַ צווייגן.

דער מזרח־ייד איז דאָך ביי די דייטשישע יאַהודים אַ פּלעק אין דער
משפּחה, אַ נידעריקערע באַשעפּעניש, וואָס קען העכסטנס דערוועקן רחמנות.
קעגן דער איינשטעלונג איז פּיערדיק אַרויס אַ צווייג, נישט נאָר אין
זיינע קינסטלערישע ווערק, נייערט אין זיינע ספּעציעלע עסייען: „דאָס אַסט-
יידישע אַנטליך" און „כּנען" (געשריבן 1919, דערשינען אין בוך 1929), וווּ
ער ווערט ממש פאַרכלינעט פון ליבע און באַגייסטערונג צום מזרח־ייד.

די דאָזיקע עסייען שטעלן מיט זיך פאַר אַ ליידנשאַפטלעך־פאַטעטישן
פאַרטיידיקונגס־אַקט פון מזרח־יידן קעגן די אַלע, וואָס לעסטערן אים און
דערנידעריקן.

דאָ האָט צווייג אַרויסגעוויזן זיין טיפּן קענען די יידישע נשמה און
יידישע עקאָנאָמיק, אָבער די פאַטעטיק און באַגייסטערונג איז צו הויך, אין
די מעלות פון מזרח־יידן צופיל איבערטריבן.

דער צווייטער מלחמה־ראַמאַן, וואָס איז פאַקטיש דער ערשטער באַנד
פון „סערזשאַנט גרישאַ", איז דערשינען אין 1935. מען מוז לעזן ביידע ביכער
צוזאַמען, און אויך דעם דריטן באַנד פון דעם דאָזיקן ווערק, וואָס דערשיינט
בקרוב (אין אַמסטערדאַם), „איינזעצונג איינעס קעניגס", כדי תּופּס צו זיין די
גרויסקייט פון אַ צווייגן, כדי תּופּס צו זיין, ווי אַזוי די מלחמה האָט רואַנירט
די מענטשהייט, און גלייכצייטיק די אַנטיטעזע: ווי אַזוי דאָס פינטעלע
מענטש איז קיינמאָל נישט אויסגעלאָשן געוואָרן, נישט דערטרונקען געוואָרן
אין ים בלוט און שמוץ; ווי אַזוי דאָס פינטעלע מענטש האָט אומעטום גע-
גליט און וועט גליען ביזן סוף פון אַלע דורות!

די מענטשלעכע ווירדע איז פאַר קיין פאַל נישט דערשאַסן געוואָרן אַפילו
דורך די מאַרטירערס פון ווערדון. להיפּך, ביי אַ צווייגן איז גאַר אַ שולע,
וואָס דערציט...

אין פּרילינג 1932 באַזוכט אַ צווייג צום ערשטן מאַל ארץ־ישׂראל. נאָך
דער נסיעה איז דערשינען זיין פאַלעסטינע־ראַמאַן „דע ווירענט קערט

זיך אום אהיים". דער פאָדים פון ראָמאַן איז די טראַגעדיע פון אַגודישן מנהיג דע-האַן. דאָ איז אַ צווייגן נישט אינגאַנצן געראַטן צו שילדערן דאָס פּאַלעסטינע-לעבן פון יענע יאָרן. „דע-ווריענדט" איז שייַן פּאַרטראַכט, פּרעכט טיק געשילדערט, דאָס יידישע און אַראַבישע לעבן פון יענער צייט איז מער אַדער ווייניקער ריכטיק באַלויכטן, אָבער דאָס בוך איז אַ פּראָדוקט מער פון אויסערלעכער באַאַפּאַכטונג, ווי פון אינערלעכער איבערלעבונג.

אין 1910 איז דערשינען אַ צווייגס „די פּאַרצייכענונגען פון דער פּאַ-מיליע קלאַפּפּער". אין 1912 — די „נאָוועלן וועגן קלאַדיאַ". אין 1915 „די בעסטיע". 1916 — געשיכטע-בוך. 1920 — „דריי דערציילונגען". 1923 — דאָס צווייטע בוך פון דער „געשיכטע", וואָס הייסט „זיך". 1925 — „דער שפיגל פון גרויסן קיסר", „פּריערדיקע נסיעות". 1926 — „רעגנבויען". 1928 — פּאַנט און אַנאַ". 1931 — „יונגפּרוי פון 1914". 1933 — „שפּילצייג פון דער צייט". איניקע פון די דערמאָנטע דערציילונגען זענען שפּעטער אַריין אין זיינע געזאַמלטע ווערק אין די ביכער „בחורים און מיידלעך" (1930) און „מיידלעך און פּרויען".

אַ צווייג האָט אויך געשריבן דראַמען: „אַבגיל" (1912), „עלילת דם אין אונגאַרן" (1914). „עלילת דם אין אונגאַרן" איז דערשינען אין אַ צווייטער אויפלאַגע אונטערן טיטל „די שליחות פון סמאַל", איבערזעצט אין יידיש, און ווערט איצט מיט גרויס דערפאַלג אויפגעפירט דורכן יידישן טעאַטער אין ווין. זיין דראַמע „דער צוריקקער" איז דערשינען אין 1926.

ביי אַ צווייגן ליגן נאָך טעאַטער-שטיק אין מאָנטוסקריפט, ווי „לאַובהיי", „לוצילאַ", „דער שפּיל פון סערושאַנט גרישאַ", און די גרויסע היסטאָרישע דראַמע „באַנאַפּאַרט אין יפו". חוצדעם האָט אַ צווייג אָנגעשריבן אייניקע מאַריאַנעטן-שפּילן.

פון זיינע עסייען זענען דערשינען חוץ די פּריער דערמאָנטע „אַסט-יידישע אַנטליך" און „כנען" — „לעסינג", „קלייסט", „ביוכנער" (1926); „פּאַ-ליטיק פון לייַדנשאַפט אַדער גאַליבאַן" — (אַ פּרוו פון אַ ברייטער אַרבעט איבערן דייטשישן אַנטיסעמיטיזם) — 1927, „יידן אויף דער דייטשישער בינע" (1928). חוצדעם האָט אַ צווייג געשריבן איינלייטונגען צו די ווערק פון לעסינג (1923), געאַרג ביוכנער (1922), היינריך קלייסט (1922), און אַסקאַר אואַיילד (1930).

אין 1933 איז דערשינען אַ צווייגס באַרימטער בוך דער „באַלאַנס פון די דייטשישע יידן" — אַ ווערק מלאַ וגדוש מיט צאָלרייכע געשיכטלעכע, ווירטשאַפּטלעכע, עקאָנאָמישע און פּאָליטישע מאַטעריאַלן און אַפּשאַצונגען איבער די דייטשישע יידן און זייער ראַל אין דייטשלאַנד.

דאָס בוך איז געשריבן מיט פייער און שטעלט מיט זיך פאַר אַ סך-הכל פון דייטשישן יידנטום ביזן יאָר 1933. דאָס בוך ווייזט אונז, ווי גרויס און ברייט אַ צווייגס ידיעות זענען. דעם מאַטעריאַל האָט מען רואיק געקענט פאַרווענדן אויף אַ צענדליק ווערק איבערן דייטשן יידנטום.

די פּובליציסטיק איז ביי צווייגן גאַר נישט קיין מלאַכה בזויה; אַ שלל אַרטיקלען און אַרבעטן זענען צעשפּרייט איבער דער וועלט-פּרעסע אין אַלע לשונות, ווו צווייג דערשיינט אַלס פייערדיקער קעמפּער-פּאַציפיסט און אַנ-טיפּאַשיסט.

ווען היטלער האָט איינגעאַרדנט דעם אויטאָדאָפּע איבער די שענסטע ווערק פון דייטשישן גייסטיקן לעבן, זענען אַ צווייגס ביכער אויך אַוועק מיטן פייער; פאַרברענט איז אָבער געוואָרן נאָר דאָס פאַפיר, ווייל זיינע טיף־מענטשלעכע הויך־קינסטלערישע ווערק זענען אויפגעהיט געוואָרן אין די פאַר־לאַגן און ביבליאָטעקן פון אַלע קולטור־פעלקער און זענען ווידער דער־שינען אין אַ סאך אויפלאַגעס און גרויסע טיראַזשן.

„סערושאַנט גרישאַ“ איז פאַרפילמט געוואָרן אין אַמעריקע. איצט גרייט מען עס צו פילם אין סאָויעטן־לאַנד, וווּ ס'זענען אויך דערשינען זיינע ווערק אין רוסיש.

*

אַ צווייג איז אַנטלאָפן פון דייטשלאַנד, זיינע ביכער האָט מען עפנטלעך פאַרברענט, זיין פאַרמעגן קאָנפּיסקירט און צעשיקט שטעק־בריוו צו אַלע גע־סטאַפּ־אַגענטן, וווּ היטלערס האַנט דערגרייכט — מיט אַ באַפעל: כאַפן צווייגן און אויסליפערן די תּלינים. צווייג איז אָבער נישט אַוועק אין דער עמיגראַציע; ער איז געקומען מיט זיין פאַמיליע אין ארץ־ישראל, וווּ ער האָט זיך באַזעצט, אָנגענומען די פּאָלעסטינער בירגערשאַפט, און זיך שטאַרק דערנענטערט צו דער אַנטיפּאַשיסטישער קערפערשאַפט פון לאַנד. אַ צווייג האָט מוותר געווען אויף אַלע כּבּודים, וואָס די יידישע בורזשאַזיע האָט געהאַט פאַר אים גרייט, און איז גאָר געקומען אויף דער אַרבעטער־טריבונע, אויפגעטראָטן אויף אַנטי־מלחמה־מיטינגען פון „אַנטיפּאַ“, ביי די לינקע פּועלי־ציון, און הסתדרות אין חיפה. זיך נישט „געשעמט“ צו שרייבן אין די לינקע פּועלי־ציון־צייטונגען, אַנטייל גענומען אין די זאַמל־ביכער פון יידישן ליטעראַטן־פאַריין, און ווייזט טיפע סימפּאַטיעס צו דער יידישער שפּראַך און קולטור, וואָס זענען די קנינים פון יידישן מאַסן־לעבן און אַרבעטער־קלאַס.

די העברעיסטן און די בירגערלעכע ציוניסטן פאַרשווייגן דעם גרויסן גייסט, וואָס זיצט צווישן אונז, מיט אונז אין ארץ־ישראל.

די יידישע פּאַשיסטן האָבן שוין באַוווּזן צו באַוואַרפן אַ צווייגן מיט שטיינער, בעת ער האָט רעפּערירט אין טעכניקום פון חיפה אין נאַמען פון די „אַנטיפּאַ“־סטודענטן.

אַ צווייג באַדויערט מיט ווייטאַק, וואָס זיין שוואַכער געזונט־צושטאַנד און האַלב־בלינדע אויגן דערמעגלעכן אים נישט פּערזענלעך־אַקטיוו אַנטייל צו נעמען בפּועל ממש אין אַרבעטער־ און באַפריינגס־קאַמף פון ארץ־ישראל. זיין מיטוויקן איז מיט פּעדער, מוח און איינפלוס, באַזונדערס אינטערעסירט אים איצט די פּראַגע יידיש־אַראַבישע באַציונגען און די לייזונג פון דעם יידישן פּראַבלעם אין אַלע לענדער.

זאמלביכער

(א) פינפאונצוואנציק יאר

עס האָבן נאָך געלעבט מענדעלע, שלום-עליכם און פּרץ. דער צענטער פון יידישן לעבן איז געווען דאָס גרויסע רוסלאַנד (וואָס האָט דאָן באַדייט אויך: פּוילן, ליטע). די צענטרען פון יידישער ליטעראַטור זענען געווען: וואַרשע — ווייל פּרץ, און אַדעס — ווייל מענדעלע. — דער דריטער, אייגנאַרטיקער ליטע-ראַטור-צענטער איז געווען אַ וואַנדערנדיקער — שלום-עליכם. — צו דער יידישער ליטעראַישער פּראָווינץ האָט געהערט פעטערבורג. די רעזידענץ פון גרייסן רוסלאַנד, און — ניו-יאָרק, וואָס האָט שוין דעמאָלט געהאַט אַזויפיל מענטשן, וויפיל גאַנץ רוסלאַנד האָט געהאַט יידן, און אַזוי פיל יידן, וויפיל אַ סאך יידישע צענטרען צוזאַמען, ניו-יאָרק, וואָס האָט שוין געהאַט אַ גרויסע יידישע פרעסע, אַ גרויס יידיש טעאַטער, אַ היפשע צאָל יידישע שריי-בער, — דעם בית-עולם האָט שוין געצירט עדעלשטאַט, אין עולם האָט נאָך געקניגט מאַריס ראָזענפעלד — און איז נאָך אַלץ געווען אַ פּראָווינץ, די פּאַרוואָרפנסטע פּראָווינץ פון דער יידישער ליטעראַטור.

די צענטרען האָבן געלעבט אַ נאַרמאַל, שטיל ליטעראַריש לעבן, די פריער ברויזנדיקע שטראַמען זענען איצטער געפלאַסן אין זאַרגפעלטיק באַברעגטע וואַסערבעטן. — ליטעראַרישע מאַנאַטס שריפטן און וואַכנבלעטער האָבן געדרוקט שטילע און מידע פּראָזע און פּאָעזיע, די צענטרען פון דער יידישער ליטעראַטור זענען דאָך נאָך אַלעמען געווען פּראָווינצן פון דער הערשנדיקער רוסישער ליטעראַטור, און דאָרטן — נאָך 1905 — האָט געהערשט מידיקייט און תּפּילה-באַגענדדיקע שטילקייט, — איז אויך מיד, שטיל און תּפּילה-באַגענדדיק געווען די יידישע וועלט. צו דער מזרח-וואַנט פון די קלאַסיקער האָט זיך שוין פעסט איינגעזעצט אַ שפיגל-באַנק: נאַמבערג, רייזוה, אַש, — שטיל און זיכער האָט זיך זייטיק געשאַרט צום אויבנאָן בערגלאַסאָן, רעשדיק האָט זיך פּלומפּ אַהין אַ ריס געטאַן וויסנבערג, עס זענען אויפגעקומען נעמען נייע, נאָך און נאָך, עס איז שוין מיט אַלעמען מיטגעגאַנגען דער גרויסער באַגלייטער ש. ניגער. עס איז שוין געווען אַ נאַרמאַלע ליטעראַטור די יידישע ליטעראַטור, וואָס איז נאָך צו יונג געווען, כדי צו זיין אַזוי נאַרמאַל. אין די צענטרען איז אָבער קיין אויסערגעוויינלעכעס נישט געווען און נישט געווען צו זען, נישט אין וואַרשע, כאַטש — און אפשר, ווייל — פּרץ, נישט אין אַדעס, כאַטש — און אפשר, ווייל — מענדעלע.

געשען איז עס אין דער פראווינץ, אין דער ווייטפארווארפנסטער פרא-
ווינץ — ניו-יארק. עס האבן זיך באוויזן די יונגע. ארגאניזירט-צוזאמענדיק
אין איגנאטיוס שריפט, און — ווייל אנדערש איז אוממעגלעך פאר יונגע
— צעשפרייט-באוונדערדיק אין פארשידענע, עקסטראוואגאנטע, פשוט באנא-
מענטע ליטערארישע אויסגאבן.

די איצטיקע ניו-יארקער „זאמלביכער“ רופן ארויס א סכהלדיקע דער-
מאנונג וועגן דעם אלעם, — ווייל:

עס איז געווען מיט פינפאונצוואנציג יאר צוריק, ארום 1912.

צווישן די דעמאלטיקע יונגע זענען געווען אויך א פראזאיקער י. א. פ. א.
ט. א. ש. און א ליריקער ה. לייזיק.

עס זענען אדורך פינפאונצוואנציג יאר. די קלאסיקער זענען אוועק פון
מזרח-וואנט אין יארצייט-עמוד, זייער ארט וואלט פארנומען די שפיגל-באנק
און עס וואלט ווידער געווען נארמאל, ווען די צייט אליין וואלט דערווייל
נישט געווארן אומנארמאל. ס'איז געווען וועלט-מלחמה און רוסלענדישע רע-
וואלוציע און יידישע פאגראמען און יידישע לויפעניש, און אז עס האט זיך
איינגעשטילט דער מבוול און ס'איז פארשארט — און אפשר בלויז פארדעקט
— געווארן די קופע, די גרויסע פגרים-קופע, האט שוין אלץ אויסגעזען
אנדערש: רוסלאנד איז געווארן בלויז רוסלאנד (אן פוילן, אן ליטע), אבער
דאס נייע רוסלאנד, נאר פונדעסטוועגן — ווו איז דארט דער צענטער פון דער
יידישער ליטעראטור? — דאס לעבן פארלאנגט מינסק און קיעוו, די
די שרייבער ווילט זיך — מאסקווע, און די מלוכה באפעלט — בירע
אויפן ווייטן מזרח, טא ווי-זשע איז א צענטער? ווארשע האט פארלוירן
פרעז און פארלוירן רוסלאנד, און פארלוירן נאך און נאך, וואס האבן עמי-
גרירט, און געפונען פארלוירנקייט — מאטעריעלע און גייסטיקע, נאציאנאלע
און סאציאלע — פון די יידישע מאסקו, פון דער יידישער יוגנט, פון דער
יידישער אינטעליגענץ, טא ווי-זשע איז עס א צענטער?

און עס איז געשען דאס סאמע נארמאלסטע אין אומנארמאלע צייטן ביי
אומנארמאלע לאגעס, — די ווייטפארווארפנסטע פראווינץ איז געווארן דער
גרעסט-ווירקנדיקער צענטער: ניו-יארק. פאקטיש איז עס שוין לאנג געשען.
אויפן ניו-יארקער בית-עולם איז אויך שלום-עליכם. און אויך זישע לאנדוי!
און צווישן די לעבעדיקע שלענגלט זיך דארט די גאלדענע קייט פון פרעס חבר
דוד פינסקי, דורך פרעס תלמיד אברהם רייזין און כסדר און כסדר. ס'זענען
אדורך 25 יאר. כמעט יעדערער פון יענע יונגע האט זיך שוין אפגעיובלט אדער
האלט דערביי. און צוויי פון אט יענע יונגע, די צוויי, וואס זענען פריער
דערמאנט געווארן: דער פראזאיקער י. א. פ. א. ש. און דער ליריקער ה.
לייזיק, זענען דורך דער צייט געווארן די פאנען פון דער יידישער
ליטעראטור, וואס פלאטערן אפט אויף און דערמאנען קראפט און בונט און
מאנען קראפט און אחריות. איצט האבן זיי אויף זיך גענומען צו זיין
אויך די פאנענער גער.

א מהלך פון פינפאונצוואנציג יאר. און דאס נארמאלע איז אזוי אומנארמא-
לידערט געווארן, אז די זעלבע, וואס האבן ביים אנהויב פון דעם צייט-מהלך אלס
יונגע גערופן צו צעטיילונג, צו צעשפרייטונג, צו אפזונדערונג פון די אלטע,
האבן איצט, שוין אליין באיובלטע, איינגעפעסטקטע, אויפגעהויבן דעם רוף

צו אייניקונג, צו זאמלונג פון אלט און יונג, פון אלעמען און פון אומעטום.

די „זאמלביכער“ זענען אן ספק — און אומאפהענגיק פון זייער קריטיש-קינסטלערישער אפשאצונג — עפאכאלע דערשיינונגען אין דער יידישער ליטעראטור, צונויפנעמען דאס צעזונדערטע, זאמלען דאס צעשפרייטע זאמלביכער.

ב) אמעריקאנער פראזע

די פעלעטריסטיק אינם ערשטן בוך פון די „זאמלביכער“ איז, אַ חוץ אפאטאָשוס „צווישן ימען און לענדער“, כמעט דורכאויס אן אַרטיקע, אַמעריקאנישע. צי איז עס אַ רעדאָקציאָנעלער צופאַל, אָט די אַמעריקאַנישקייט פון דער פּראָזע אין דער אַליידישער, רעפרעזענטאַטיווער אויסגאַבע, אָדער דער צופאַל איז גאַרנישט קיין צופעליקער, — נישט דאָ קענען מיר זיך מיט דער פּראָזע באַשעפּטיקן. אַזוי איז עס.

די ערשטע — לויט דער ריי — דערציילונג הייסט טאָקע: אין אַן אַמעריקאַנער שטאָט.

אין תוך זענען עס צוויי קליינע דערציילונגען וועגן הויז מאַריס מאָזעס לעיו און וועגן הויז משה באַרסקי. ל. טרייסטער האָט זיי אָבער גלאַטיק פאַרבונדן דורך דעם יונגען ראַביי דזשוליוס לעווינסאָן, וועלכער חתנת זיך (כל זמן עס לוינט) אין ערשטן הויז און קרובט זיך (כל זמן ער מוז) אין צווייטן הויז, און עס באַקומט זיך אַ גרעסערע דערציילונג וועגן לעבן פון יידן „אין אַן אַמעריקאַנער שטאָט“.

טרייסטערס סכעמע איז קלאַר: דער ווירטשאַפּטס־קריזיס, די באַנקראַטן, די אַרבעטסלאָזיקייט, — ווי ווירקן זיי אין הויז פון פאַבריקאַנט מאַריס מאָזעס לעיו און אין הויז פון אַרבעטער משה באַרסקי? אין ביידע הייער ברענגען זיי אומגליק: לעווס טאָכטער פאַרלירט איר חתן און באַרסקיס זון פאַרלירט... זיין לעבן. צו לעווס טאָכטער איז דאָס אומגליק געקומען אין שטוב אַריין — מיטן אַנקומען פון דער ידיעה, אַז דער טאָטע איז אויס עושר, האָט דער חתן אידער, ראַביי דזשוליוס לעווינסאָן, תיכף זיך אָפּגעטראָגן. דאָקעגן באַרסקיס זון איז אַליין געגאַנגען צום אומגליק — ער איז אַוועק מיטן אַרבעטסלאָזן מאַרש קיין וואַשינגטאָן און דערשאַסן געוואָרן דורך פּאָליציי, וואָס האָט פאַר-שמעלט דעם וועג. אין אַ זייט באַוועגט זיך דער פאַרקניפער און אייניקער פון די צוויי טעמעס, דער יונגער ראַביי לעווינסאָן, און לאָזט זיך פירן פון זיין קליינעוויקסיקער, „פול מיט־תיכף־דיקער מאַמע, וועלכע זאָרגט פאַר זיין „תכלית“. די לעווס האָבן פאַרלאָרן דאָס געשעפט און זייער חתן, די באַרסקיס — די אַרבעט און זייער איינאונאיינציקן זון. ביי די ערשטע ענדיקט זיך דאָס אומגליק מיט „שמירן דאָס בריסטן־ווענטל (פון דער מאַדאַם לעוו) מיט אַ שמירעכץ“, ביי די אַנדערע — מיט זינגען „(דורך דער קאַמוניסטישער יוגנט־פאַרטיי)“ דעם „אינטערנאַציאָנאַל“. און דער ראַביי מיט זיין מוטער „פאַקן זיך אין וועג אַריין“. בורזשאַוואַפּאַסיווע גשמיותדיקייט, פּראָלעטאַריש־אַקטיוו ווער אידעאָליזם און כלי־קודשדיק־צינישער עגאָזיס! די דאָזיקע סכעמע איז גלאַטיק דערציילט.

גלאַטיק דערציילט, נישט אַנגעשריבן: „געפאַרן איז ער פאַרביי...“

„נאכדעם איז ער אָוועק...“, „צום סוף האָט ער פאַרקערעוועט“ אָדער — „אויך איז דאָרטן, אין צימער, דאָ דער פּאָטער באַרסקי, ער זיצט „א.א.וו...“, אויך איז דאָרטן די פּרוי באַרסקי, אָבער זי“ א. א. וו...“, אויך זענען אין יענעם צימער אַ סאָך מייז“; — דאָס אַלץ פּרעטענדירט אפשר אויף מאַך ניר, אָבער עס איז גיכער הילפלאַזיקייט. און אַ שאַד, — די דערציילונג אינגאַנצן איז ווי געזאַגט, אַ גלאַטיקע.

✱

א. ראַבאָיס „אַרעמע גראַשנס“ זענען „קאַפיטלען פון אַ ראַמאַן“. די צוואַנציק זייטלעך פאַרמאַגן אַ סאָך פון דעם קינסטלער א. ראַבאָי, אָבער זיי זענען אַביסל „צוגעפּראָוועט“ מיט „פעליעטאַן-פּראָגראַמאַטישקייט“. דאָס שטערט. ביי א. ראַבאָי שטערט דאָס זייער.

אויפן פיקניק, וואָס חיים פּאַוידלע „דער פאַרוואַלטער פון דער קאָאָפּע-ראַטיווער היים“ האָט איינגעאַרדנט אויפן פעלד, וווּ די הייזער וועלן געבויט ווערן, זענען געקומען „רעפּאָרטערס פון יידישע צייטונגען“, „גאַנצע גרופּעס מענטשן“ און „עטלעכע אַרבעטער-פּאַמיליעס“. איז ראַבאָי, דער תמיד אָפּן אויגיקער ראַבאָי, זעט ביי די „רעפּאָרטערס“ נאָר דאָס, אַז זיי האַלטן „די הענט אויף זייערע אונטנס“ (אויף וועמענס-דען אונטן זאָלן זיי האַלטן די הענט?) און זיי זענען „יידישע באַנק-קוועטשער“ (אפשר טאַקע דערפאַר האַלטן זיי דאָרטן די הענט, זיי האָבן אַזוי לאַנג געקוועטשט די באַנק, — אַז זיי מוזן נעבעך צוהאַלטן...), און ער הערט, ווי זיי רעדן, אַז „דער בוים דאַוונט שמונה-עשרה!“ און „אַ משל לעמעשקע“ וכדומה אַזעלכע „כאַראַקטעריסטישע“ רייד; ביי די „גאַנצע גרופּעס מענטשן“ זעט ראַבאָי נאָר „גאַנצע פעק מיט פּראַ-וויאַנט“ און „קאָלדרעס“ און הערן הערט ער, ווי זיי רעדן וועגן „שניפּישאַק“, „אַפּטערע-געלט“ און „קראַמען“. נאָך אַ נס, וואָס די „גאַנצע גרופּעס מענטשן“ האָבן מיט זיך מיטגעבראַכט זייערע קינדער, און „די קינדער האָבן נישט געקאַנט איינזיצן“, האָבן זיי זיך אָפּגעטיילט פון די עלטערן און „דערטאַפט אויף אַ קליינעם בוים אַ נעסט פון אַ פּויגל“. אַט דאָ הויבט זיך אָן ראַבאָי, דער אַמאָלי-קער. אין-תּוך שטענדיקער ראַבאָי. די קינדער, נישט געקוקט אויף זייער בור-זשוּזער אָפּשטאַמונג, האָבן אַ ריס געטאַן צו זיך דעם קינסטלער און גע-צוונגען אים צו קוקן אויף זי, כאַטש ער האָט מורא געהאַט צו קוקן אויף זייערע עלטערן. מורא? יאָ! ווייל „אויפן סקאַס פון באַרג, וואָס איז געווען געדיכט מיט קלאָווער“ און טימאַטי, און וווּ דער קלאָווער איז געווען אין פולן בלום און עס האָט געשמעקט פון זיינע רויזן מיט האַניק און די טימאַטי קעפלעך האָבן זיך געוויגט ווי ווייצן-זאַנגען — —, זענען אויף קאָלדערעס אויסגעלייגט אין אַ האַלבן רינג געזעסן עטלעכע אַרבעטער-פּאַמיליעס“. דאָ איז נישטאָ וואָס מורא צו האָבן, ס'איז לויטער אַנשי שלומנו, הויבט אָן א. ראַבאָי צו קוקן אַ ראַבאָיש, דערזעט ער טאַקע נישט אַ „גאַנצע גרופּע“, נאָר מענטשן און ער באַווייזט זיי דעם לייזנער: „אַ הויכער, געזונטער, ברייט פליישיקער מאַן מיט אַ קנייטשיקן גרויסן פנים, מיט גרויסע ברוינע אויגן און מיט אַ קוטשמע דין געקרויזלטע שוואַרצע האַר. ער האָט פאַרמאַגט גרויסע פיס און צוויי שווערע בייניקע הענט, אַזוי ווי צוויי לאַפּאַטעס“; „זיין ווייב סטעלאַ, אַ קלייניקע, אַ פּריילעכע און אַ שיינענדיקע. אירע אויגן האָבן געבליטשטעט מיט אַוונטלעכן שטערן-פייער“; „אַ בלאַנדיקע מיט כמעט ווייסע האַר, אַזוי ווי

דער קאליר פון קליאטשע — אבער זיידענע קליאטשע: „אירע האר פון דעם קאליר, וואס פריש ליים פארמאגט, ווען מען גראבט עס נאך אויס פון דער ערד“, — און נאך און נאך עכט ראבאישע פארגלייכן און בילדער. און שוין, ווייט אויס, אונטער דער השפעה פון אויפגעלעבטער קינסטלערישקייט ווערט פולבלוטיק און לעבנספול אויך די קרומשפיגלדיקע שילדערונג פון דער גרופע „בויער“ פון דער „קאָאָפּעראַטיווער היים“, — חיים פאָוידלע, דושקין און וואָלע וויינטשלקער. אבער ווי ראבאי דערמאָנט זיך נאָר, אָז ער מוז (אָגב: אין די „מוז“געבנדע ספערן האָט זיך דערווייל איבערגעמוזט און מען מוז שוין נישט) ווייזן נישט בלויז די העלדן זיינע, נאָר אויך זיין שטעלונג, הערט ער בכלל אויף צו באַווייזן און ווערט נאָיוו־טענהריש: „פאָוידלע האָט אָפילו נישט איבערגעטראַכט קיין איין מינוט, אָז ער איז נישט עטיש (אַלע אונטער־שטרייכונגען — דורך מיר — ד. ב. מ.) צו פאַרקויפן אַ קאָאָפּעראַטיווע היים אויף דער לבנה. ער האָט געוואָסט, אָז קיין לאַנד איז דערווייל נישטאַ. אָבער דאָס האָט אים נישט געשטערט צו נעמען ביי אומשולדיקע מענטשן געלט און זיי געבן קבלות“. ווירקלעך אַ סקאַנדאַל פון אַזאַ מין פאָוידלע: לאַ די וואָס ער נעמט געלט — גיט ער נאָך אַרויס קבלות! און נישט נאָר חיים פאָוידלע, אַלע — אַ חוץ דעם אַרבעטער־פאַרטערטער אין דער פאַרוואַלטונג קאָפּעלאַצן, וואָס לייגט פאַר נישט מער און נישט ווייניקער, נאָר אָז „מיר (דער „מיר“ מיינט — די ספּעקוליאַנטן־כּנופּיאַ, אין וועלכער ער איז אַריינגעקראַכן) זאַלן אומקערן צוריק יעדן איינעם זיין געלט“ און „דערציילן דעם עולם דעם אמת!“ — אַלע זענען נישט עטיש, אָפילו וואָלע וויינטשלקער: „וואָלע איז נישט געווען קיין נאָר. ער האָט שוין פאַרשטאַנען, אָז דאָ מוז זיין „אַ פעטער פּגר באַגראַבן“. ער האָט עס דערשמעקט מיט זיינע אַלע חושים, ער האָט גע־וואָלט זיין גוט מיט דושקינען, און ער האָט דערפאַר געצויגן אין זיין זייט — קעגן די אינטערעסן פון די מאַסן“.

ס'איז אָבער אויך קעגן די אינטערעסן פון די מאַסן, אָז אַזאַ קינסטלער ווי ראבאי זאל מיינען, אָז ער דאַרף שרייבן ווי ער מוז און נישט ווי ער קען. די צייטונגסמעסיקע פאַרשאַרפונגען טעמפן אָפּ די קינסטלערישע שאַרפ־קייט. און אין איר נויטיקן זיך די מאַסן, נאַטירלעך, די „מאַסן“, וואָס לייצענען ראבאיען און ווייסן, אַז מען קען זי פון אים דערוואַרטן.

*

„אַרויס פון די האַלאַבליעס“ איז ש. מילערס נאָוועלע — די בעסטע און אינטערעסאַנטסטע נאָוועלע אין בוך. מיר דאַכט — נישט בלויז אין דעם בוך. מילער האָט געלאָזט זיין העלד, יאַסל דזשאָן, אַרויס פון די אויסגעריבענע האַלאַבליעס פון אַ שאַפ־לעבן אין ייִדישן אַמעריקע און האָט אים איינגע־שפאַנט אין נייע האַלאַבליעס פון אַן עכט־אַמעריקאַנישן ריקשאַ־וועגל, כּדי ער זאל קענען פירן אין פאַלם ספּרינגס דאָס עכט־אַמעריקאַנישע, אַמעריקאַניש־אַמעריקאַנישע פאַרל — הערבערט ל. ווהיטני און זיין כּלה איוואַ מ. סטיוואַרט, און — צום סוף אויסשײטן זיינע פאַסאָזשירן. דאָס איז אים, מילערן, גלענ־צנד געלונגען. דזשאָו־יאַסל, אונזער יאַסל לעווין פון ייִדיש־עמיגראַנטישן ניו־יאָרק, האָט דערגרייכט אַזש קיין פאַלם־ספּרינגס, ביז די טויערן פון „אַלאָהס גאַרטן“, — פּונקט ווי הערבערט ל. ווהיטני, דער יורש פון די היטני־מיליאַנען; דער אונטערשיד איז געווען נאָר אין די פאַרקער־מיטלען: איינער אויף אַן

אָרעאָפּלאַן און דער אַנדערער — צופּוס — און דאָרט „אַ הענטשקע, אַ שווערט, אַ שפּיי געוואָרפֿן אין פּנים אַריין — אין פּנים פון הערבערט ל. ווהיטני“, פון דעם זעלבן ווהיטני, און זיך פּאַרמאַסטן שלאָגן טאַקע „מיט אים! מיט אים! מיט אים!“ אמת, דער סוף — דער שטאַלצער סוף פון דעם סיפור-המעשה און דער קינסטלעריש טאַקטפולער סוף פון דער נאָוועלע — איז געווען, אַז „יאָסל לעווין איז ווי אין וואַסער אַריין“. אָבער „מר. הערבערט ל. ווהיטני איז שוין מער אויף ריקשאַס נישט געפּאָרן“, כאַטש „ביים טויער פון „אַלאַהס גאַרטן“ שטייען נאָך פּונדעסטוועגן ריקשאַס“.

דינאַמיש, אין לשון און אין שילדערונג. קורץ, געפרעסט: גאַנץ יאָסל לעווין-דושאַו, גאַנץ פּאַלם-פּרינגס. ציטירן? עס ווילט זיך, אָבער אוממעגלעך, מען וואָלט געדאַרפט איבערשרייבן אַלץ. ביי אונז אומגעוויינלעכער טעמפּאַ. ריקשאַס. מענטש-פּערד. יאָסל און הירבי. עמיגראַנטישע אַכסניה און אַלאַהס גאַרטן. ממשות און סימבאָל פון סאַציאַלן שגעון און מענטשלעכן אויפברויז אין אַ קורצער, קרעפטיקער נאָוועלע.

*

אַביסל יוצא-דופּנדיק איז יצחק באַשעוויסעס „אויף אַן אַלטער שיף“, — סיי טעמאַטיש, סיי זשאַנריש. אָבער יוצא-דופּנדיק איז אויך דער העלד זיינער, נאַטאַן שפּינדל, וועלכער פּאַרט, פּאַרט און פּאַרט סוף-כל-סוף אַרויס און צום סוף דערפּאַרט ער נישט. דערביי פּאַרט ער אַרויס פון אַ גאַנץ רעאַלן פּונקט — וואַרשע, צו אַ גאַנץ רעאַלן ציל — דרום אַפּריקע, אָבער דערפּאָרן קען ער נישט. זיין ביטערן מזל איז געווען, וויזט אויס, ווייניק וואָס „אַלץ איז אַנגעקומען שווער“ און ער האָט קוים מיט צרות אַרויסגעקראַגן אַ פּאַס און באַזאָרגט זיך מיט אַ שיפּסקאַרטע, און געמוזט אויסשטיין צרות און נגישות פון רשעותדיקע פּוילישע באַאַמטע און כיטרע יידישע שיפּסאַגענטן, — האָט ער אים נאָך צונויפּגעפירט מיט זיין מחבר, יצחק באַשעוויס. און אַז יצחק באַשעוויס וויל נישט, אַז אַ זאָך זאָל זיך ענדיקן נאַרמאַל (און דאָס וויל ער, אַלס שריפּטשטעלער, כמעט קיינמאַל נישט), וועט שפּינדלען נישט העלפֿן נישט דער פּאַס און נישט די שיפּסקאַרטע, — ער וועט נישט דערפּאָרן. ער וועט בלייבן „אויף אַן אַלטער שיף“. אַי, וואָס וועט זיין מיט דער שיף, זי גייט דאָך נישט אונטער (אויף דעם איז באַשעוויס, אין תּוך אַריין, אַ צו גוטער רעאַליסט, ער זאָל מיר-נישט דיר-נישט לאָזן אונטערגיין אַ שיף), איז נישטאַ קיין תּשובּה, ווייל מען טאָר דאָס גאָר נישט פרעגן, — די דערציילונג איז דאָך נישט וועגן דער שיף, נאָר וועגן נאַטאַן שפּינדל.

יצחק באַשעוויס איז אַ רעאַליסט. אָבער עמיצן אויף צופּלייסנס האָט ער ביי זיך איינגעפירט אַ מנהג צו טובלען זיינע רעאַליסטישע פּאַסירונגען אין מיסטיש-סימבאָלישע אויסטערלישקייטן און על פי רוב ווערן זיי אין דער דאָזיקער אויף-צופּלייסן-מקוה דערטרונקען. אַזוינס איז געשען אויך דאָ. נאָך לאַנגע וואָכן און זעכצן זייטלעך רעאַלע טואונגען און רעאַליסטישע דער-ציילונגען, נאָך אויפהערן גיין אין ביבליאַטעק און נאָכן פּאָרן אין שטעטל אַריין און גיין אין שיפּסגעזעלשאַפט און שטעלן זיך צו דאָקטוירים-קאַמיסיעס און אַנקומען קיין דאַנציק און אַרויף אויף דער שיף „טראַנדהיים“ און לייזן פון עסן און מאַטערן זיך צוליבן בית-הכּסא, — נאָך אַט די אַלע געוויינלעכע, מענטשלעכע זאַכענישן, וועלכע זענען גוט, פּרטימדיק, ווי באַשעוויס שטייגער

איז, באַשריבן — איז געשען נאָך איין געוויינלעכע, מענטשלעכע זאך, וואָס עס טרעפט אַלע מענטשן, בעת דער שיף־רייזע: נאָטאָן שפינדל האָט באַקומען די ים־קרענק. אָבער דעם מחבר איז נמאָס געוואָרן האָבן צו טאָן מיט פשוטן, קליין־רעאַליזם און אַנשטאַט לאָזן זיין העלד זיך דורכקרענקען און געזונט ווערן, האָט ער זיך צו אים אַ נעם געטאָן גאָר אַנדערש: ער האָט אים גע־לאָזט הערן, ווי „עמיץ האָט דאָ הויך געכראָפּעט, ווי אין שלאָף. נאָר באלד האָט ער אַ ציטער געטאָן: עס איז געווען זיין נאָן, וואָס האָט געשנאָרכט אויף איר אייגענער אחריות...“ און „פון דעמאָלט אָן האָט נאָטאָן מער נישט גע־וואָסט, וואָס עס טוט זיך מיט אים.“ און אַז דער העלד ווייסט נישט, וואָס עס טוט זיך מיט אים, קען דער מחבר טאָן, וואָס אים געפעלט און נאָך אַ פּרעכטיקער, בילדערישער שילדערונג פון דורך־אַנפּעל געזעענעם שטורעם רייסט זיך איבער די דערציילונג מיט „אַ הולעריי און געלעכטער. דער ים האָט געבילט מיט אַ שאַרף בילעניש, ווי מחנות כלבים וואָלטן זיך אַרויסגעריסן פון אַפּרונט און זיך פאַרגאַנגען אין איין גרויסער הינטישער ילה...“, און האָט איבערגעשראַקן אויף טויט אַלע שרעקעוודיקע, וואָס האָבן געוואָלט אַ פּרעג טאָן — אַ לגבי אַ רעאַליסטישער דערציילונג באַרעכטיקטע פּראָגע — וואָס זשע איז פאַרט געוואָרן מיט נאָטאָן שפינדל? מען קאָן דאָך אים נישט איבערלאָזן „אויף אַן אַלטער שיף“, וואָס נישט זי גייט אונטער, נישט זי גייט ווייטער!

ג) יידישע ליריק

„כוועל אַזוי פיל האָבן צו דערציילן —

ווי די טייכן אַלע זענען ביטער,

ווי די טייכן אַלע ווילן ווערן זיס.“ —

צי ווילן טאַקע די טייכן ווערן זיס, צי וויל דאָס נאָר קאָדיע מאָלאָד־דאָווסקי (ביים סוף פון איר לידער־ציקל אינם בוך: „כוועל אַזוי פיל האָבן צו דערציילן — ריזע־אינדרוקן“)? ניין, זיכער נישט זי אַליין. דאָס איז דער לייטמאַטיוו פונם היינצטייטיקן יידישן פּאָעט בכלל, דאָס איז אויך דער לייטמאַטיוו פון דער פּאָעזיע אינם ערשטן פון די „זאַמליכער“: פּאָעזיע פון יידישקייט און היינצטייטיקייט, וואָס באַטייט: סענסטיווע און אינטעלעקטועלע כּפּלונג פון אומקום־ווירקלעכקייט און גאולה־האַפּנונג, פון אינדיווידועלן און סאָציאַלן געראַנגל, פון מענטש און וועלט־שמערץ. די אַלע דיכטער, וואָס זענען באַטייליקט אינם בוך, זענען איינגעזעסענע (אין די רעלאַטיוו־גרעניצן, וואָס יידישקייט און היינצטייטיקייט שטעלן דעם באַגריף: איינגעזעסן), — אין אַן אַלטער אַדער אין אַ נייער היים, פון דער אַדער פון יענער זייט אַטלאַנטישן אַקעאַן: קאַדיע מאָלאָדאָווסקי געפינט זיך אויף דער ריזע, דערפאַר האָט זי „אַזוי פיל צו דערציילן“, דערפאַר איז איר לידער־ציקל אינגאַנצן באַהערשט פון דעם דאָזיקן מאַטיוו. טיף־ליריש און אַפּן־פּשטודיק דערציילט קאַדיע מאָלאָדאָווסקי אירע ריזע־אינדרוקן:

„ס'איז יאָר —

טויזנט ניין הונדערט פינף און דרייסיק.“

וואַרשע, — די פּינסטערע נעסט פון דער דיכטערין, דזשיקע גאַס, איר טרויער און איר פּאַן, רופן איר נאָך;

— פֿאַרוואָס האָסטו פֿאַרלאָזט?
אוועק און צוגעמאַכט די טיר
אַט איצט — ווען פינגער אינגזערע זענען אין קלעם,
ביסטו אין הענטשקעס זיידענע —
דער שווערסטער דעזערטיר.

די דיכטערין זוכט פֿאַר זיך אַ פֿאַרענטפֿערונג, זי וויל זיין גערעכט, וואָ-
רום דעם שווערן קרייץ פֿון וועלן גערעכט זיין טראַגט היינט בלויז אַ
יידישער דיכטער. אַ ראַיה:

„אין נאַענטסטן קופּע פֿאַרט אַן „אומשטערבלעכער פֿאַעט“.
„ער פֿאַרט איצט אין פֿאַרבלוטיקטן בערלין
אויף אַ באַבלומטן און גלאַנציקן באַנקעט“.

דער „היינט צו טאָג“ אין בערלין שטערט אים נישט, ער שרייבט לידער
ווי תּמיד, ווי פֿאַר היטלער, ווי פֿאַר דעם גירוש פֿון זיינע ברידער-דיכטער.
ער פֿאַרט נישט אַ וועק פֿון וואַרשע, פֿון זיין וואַרשע, אים באַגלייט נישט
קיין דעזערטיר-קאַמפלעקס (וואָס צעפרעסט און פֿאַרפּייניקט יעדן היים-טוי-
שנדן צי היים-זוכנדן צי אַפּילו היים-בויענדן יידישן שרייבער), ער וועט צו-
ריקקומען, ער וועט ווידער שרייבן לידער:

„די גראַמען פֿאַרן זיך ווי מיין.
פּלינקע. אונטערטעניק. פּליסיק.
סיאיז יאָר —

טויזנט ניין הונדערט פינף און דרייסיק“.

מיט דער זעלבער ליריש-פּשוטדיקייט דערציילט די דיכטערין אַ
גרויליקע, געשפּענסטיקע „מעשה שהיה“, אויף דייטשלאַנדס אַ באַן. דער
מאַנאָ-דיאַלאָג „שכן, וווּ פֿאַרט אַ ייד?“ שעפט אויס ביז די געדיכטעניש פֿונם
דנאָ דעם ביטערן כּוס פֿון יידישער היינצייטיקייט, וווּ עס גראַמען זיך קראַם
מיט „פּאַגראַם“, אַ שמד טאָן — „יאָ“ מיט „די שוואַרצסטע שעה“
און — „לייענען אַן אַלף“ מיט נקמהדיקן חלף. —

גרויל און געשפּענסטיקייט הערשן אויפֿן ליד פֿונם יידישן דיכטער
„היינט צו טאָג“. ווי אַ פּאַפּוגאַי פּליסטערט אים אין אויער אומאויפהער-
לעכער מעמענטאָ: „וואַרט, נאָך וואַרט“, אומעטום, אויך „אין דער
פרעמד“; תּמיד, אַפּילו ווען „באַווונדערטער בלוי“ מאַכט פֿאַר-
געסן אַ מינוט די ווירקלעכקייט און רופּט אַרויס דערמאַנונג וועגן ווייסע,
לבנהדיקע בעכט, וועגן אברהמלעך, — קומט דער מעמענטאָ און
פֿאַרטרייבט דעם באַגינען, מער נאָך, די דיכטערין אַליין בעט:

פֿאַרשווינד שנעלער, באַווונדערטער בלוי, —
כּיהער טריט אויף די שטיגן.

ס'טראַגט דער צייטונגס-מאַן בלוטיקע טעג
מיט גרעסטן שריפט צעשריגן.

ס'טראַגט ווילנע אַ ווייטן געוויין
פֿון יידישע קראַמען צעשאַטן,

און וואַרשע און לעמבערג און לאָדזש
געפּאַנצערט אין שטעכיקע דראַטן“.

קאַדיע מאַלאַדאָוסקי געפּינט זיך אין וועג, אויף דער רייזע, דערפֿאַר

ברענגט זי אויף איר ווייך-לירישן אופן אזוי שטארק צום אויסדרוק דעם הארטן גורל פונם יידישן דיכטער, פונם יידישן מענטש היינט צו טאג. זי נעמט אן דעם מוז:

„מירן ווידער לאזן זיך אין שפאן“
און טרייסט זיך מיט פארצווייפלונגס-טרייסט:
„כאָטש מיין האַרץ איז שוין אַביסל כריפּעוואַטע,
זענען שטאַרקער נאָך ווי שטיין די פּיס“.
זי ווייסט, אָן
„...די טייכן אַלע זענען ביטער“
און האַפּט, אָן
„...די טייכן אַלע וועלן ווערן זיס“.

*

אַפילו אפּריים אויער באַד, וואָס פּראַקלאַמירט מיטן נאָמען פון זיין ציקל לידער „מענטש איז פולער ווי ער לעבט“ פילט אזוי נאָר, ווען ער גייט „מיט גאָט, מיט זון און מיט סטעפּ“, אָבער ווען ער דערמאָנט זיך אָן די „צען גוטע ברידער“, גיט דאָס האַרץ אַ ריס“ אויך ביי אים: זיי
„האַבן זיך צעשאַטן ווי אַ שנירל קרעלן,
שטום זענען די טעג אויף בעלצער שוועלן,
אַנזאָג צו דער וועלט איז געווען אומזיסט,“—
אמת, ביי אפּריים אויערבאַך קלינגט נאָך שטאַרק און דיכטעריש-וואָר-
האַפּטיק:

„הויך בין איך מיט פּויערישע פּלייצעס,
מיט דער וואַרעמקייט פון ברויט אין זומערס ענד,
כ'האַב נאָך זון מיין ווינטער צו באַהייצן,
כ'האַב נאָך ליכטיקייט פאַר אייגענע פיר ווענט“.

און נאָך דיכטערישער:

„ווייט איז דער סטעפּ, נאָר גאָט איז נאָענט,
היימיש, ווי ווינט אין צעשויערטע האַר,
איך — אַ בלאַנדער אליהו —
האַב אים פאַרנומען אין זוניקן שאַרד
מיט דער פּרייד פון דערוואַכונג און פאַרכט“.

און, ס'איז גוט צו זען און פילן, אָז איינער אַ היינטצייטיקער יידישער דיכטער, כאָטש ער זעט ווי די „האַרבסטיקע חברים“ זיינע טראַגן דעם „בלאָנדן הבל“, לאָזט ער אים איבער זיי, די האַרבסטיקע חברים זיינע,
„זיי טראַגן הבלען אַקעגן קינען

און יצחקן צו מוריה'ס גרויע שטיינער“, —
ער אַליין בלייבט דער „בלאָנדער אליהו“, וואָס זיין זעאוונג איז אַן אַנדערע:
„אינעם פּלאַם זיך אַ פּלאַמיקן זעט ער“.
„זון און ווינט און צעפּלאַקערטע בלעטער“.

און ס'איז גוט, וואָס ער לאָזט איבער „אָזויפיל יצחק-טרויערס שיינען“
(ביי אים שיינען אויך די טרויערס) פאַר די „האַרבסטיקע חברים מיינע“, און
ער אַליין פאַרקוקט זיך אויף די „צעשויערטע טראַלדן“ פון דער אַנקומענ-

דיקער נאכט, וואָס ער לאָזט נישט שטיין דעם מענטש ביים פּאַרענטש
פונם קעטסקיל קריק און זיך אָפּשטעלן
... מיט אָפּגעשטעלטער צייט

אויף דעם אומעטיקן וואָרט: ריס, ריס, ריס.

ס'איז גוט, וואָס אין דער אינטעלעקטואַליסטישער גריבלעניש געלינגט
און זיגט דער פרווון פון געזונטער זעענדיקייט, — פון האָז און היפטלעך
קרויט, פון הימל און בוים, — פון פּראָסט געזונטער און צוגלייך מילדער, אָפט
אַסאַנאַנצדיקער פּאַעזיע, — פונם דיכטער אפרים אויערבאָך, וואָס ברייט אויס
„ווערט ער“ ווי הינדלעך און „לאָזט זיי אויף דער וועלט מיט ווייכן פּוך“
און דעריבער מעג ער און קען (און מיט אים — אויך דער לייענער) זאָגן צו
זיין ליד:

„אויסגעפיקט אַ קערנדל, — דערנער מיר, וואָרט,
זעטיק מיר דעם טאָג מיט קלייענברויט און שיין,
ווייל איך האָב דיך אין דיין פּראָסטקייט אָיפּבאַוואָרט
און געלאָזט דיך יערן אין מיין האַרץ, ווי ווייך.“

אָודאַי וואָלט זי וויינפער ווי תמיד וועלן זיין „גליקלעך מיט פשוטע
זאכן“ און האָבן, ווי תמיד,

„אויף מיין טיש — אַ ליד פון לויסערן גלויבן,
אַ פולער טעלער מיט פּרוכט, — די טרויבן
אַזעלכע רייפע, באַטעמטע,
ווי צייטיקע לידער, געגראַמטע, —“

איז זי אָבער

„... אַריינגעקומען אַזאַ מידע
און מיטגעבראַכט ירידה
אונטער די טריט.“

און דעם לעבנפריידיקן זי וויינפערס לידער זעען איצט אויך אויס אַנ-
דערש.

„און איצט? דער טרויער שאַרט זיך דורך אַלע טירן,

און גראַבלט זיך ווי מויזנלאַפּקעס אויפן געמיט.“

און דער דיכטער בעט זיך:

„אַ, העלף מיר! העלף מיר, מיין ליד!“

דער סאַציאַלער מאַטיוו פון היינטצייטיקייט זוכט זיין תיקון און קלאַפט אין
שויב אויך צו די דיכטער, וואָס וואָלטן געוואָלט זינגען „לידער פון פרייד
צו אַלץ און פון אַלץ“, און אַפילו ווען זיי וואָלטן געוואָלט הערן נאָר, ווי עס
„זינגט איבער זיי דאָס מעכטיקע ליד פון ניו-יאָרק“

מוון זיי אויך הערן, ווי עס

„וויינט איבער זיי די שווערע זאַרג פון ניו-יאָרק.“

און זיך טרייסטן מיט דער האַפּנונג:

„און אַז די אייזערנע שטאַנגען וועלן צעפאַלן,

וועלן טירן און פענצטער אויף ברייט זיך צעפראַלן

און זינגען וועט פרייד ביי אַלעמענס שויבן.

און איצט? — דערווייל דאַרף מען לעבן און גלויבן

און טראָגן זיי ביידע אויף וועגן.
אַט זע, די נאַכט גייט אַוועק און טאָג קומט אַנטקעגן!

*

אין דער יידישער אינטעלעקטואליסטישער דיכטונג וואָלט אַהרן צייט-ליך זיכער געקענט פאַרנעמען אַן אַרט אויבנאָן סיי לויט דער תּמידיקער הויך-אַדער טיף-שטרעבנדיקייט פון זיין פּאַעזיע און סיי לויט דער וואָרט מייסטערדיקייט פון זיין פּאַעטיק, אָבער — — — זיינע גרויסע מעלות ווערן ביי אים כמעט שטענדיק פאַרוואַנדלט אין גרויסע חסרונות, דער אויסדרוק-מיטל פון זיין קונסט איז תּמיד — קוּבֶץ, און יעדן קוּבֶץ איז ער זיך נוהג אַנצוטאָן אַ לבוש פון קונסט. לעצטנס וועקט יעדעס דערשינענע ליד פון אַהרן צייטלין די פּראָגע: וואָס איז עס — וווּילע, קענעוודיקע פּאַעזיע אַדער וווּיל-קענעוודיקע פּאַעטיק? אַזוי איז אויך מיט זיינע „אַכט לידער“ אין „זאַמלביי-כּער“ 1. אינם שייך-ריטמישן, קלינגענדיק-לייב גיידוסדיקן „פּאַסטאַראַל“ קומט אַ סוף, וואָס ביי אַנדערע דיכטער וואָלט ער געווען גאַנץ געוויינלעך, אָבער אַז אַהרן צייטלין וויל געשטאַלטן „דאָס הייליקע קינד“, קען גריילעך זיין, אַז ער מיינט עס פּילאַזאַפּיש-ערנסט און דאָן בינדט זיך עס מיטן סוף פונם לעצטן ליד אין די אַכט — „ווייב, דורך איין פינצטערניש“ און עס ווערט אַזוי פּרע-טענציעז ווי די שורות פון זיין „דריט ליד פון טאַגבוך“:

„און וויי! זיך אויסגעמישט מיט זיי, מיט אַלע.

אַ שווערע שטראַף, דו קייטן-שווערע שטראַף!

מיט זיי צוזאַמען פּרעפלען זייער אַלף,

ווען דו אַליין ביסט ווייט נאָך תּיו“.

געבעך! דער אומגליקלעכער אַהרן צייטלין! זיך אויסגעמישט מיט אַלע: ער האַלט שוין „נאָך תּיו“, ער וואָלט שוין געקענט שרייבן אַת-ב"ש און תּשר"ק-דיכטונג, מוז ער — צוליב זיי! — „פּרעפלען זייער אַלף“! און עס העלפט נישט, וואָס ער זידלט זיך אַליין אויס דערפאַר:

„אַזוי, אַזוי, דו נאַר פון נאַרן,

אַזוי, אַזוי, דו נאַר, דו אַהרן“.

ער „פּרעפּלט“ (אַזוי זאָגט ער!) ווייטער און גראַמט „שפּאַט“ מיט „גאַט“, חטא“ מיט „פּאַעט“, „קאַריקאַטור“ מיט „ליטעראַטור“, „אַבות“ מיט „קאַטאַ-וועס“, „רויזיק“ מיט „חוק“. און אַפילו די גוטע לידער, ריכטיקער, די גוטע שורות זיינע וועקן צוליב דעם אומצוטרוי, באַדויערנדיקן פאַרזיכט. און עס איז שוין, ווייזט אויס, דערצו קיין עצה נישטאַ. עס וועט שוין גאַרנישט העלפן איינעם, וואָס דערקלערט:

„איך ווייס דאָך, ווי ווערטער ווערן געמאַכט,

ווערטער מאַך איך אַליין“.

„מיך וועט איר מיט ווערטער נישט היילן“.

יא! ער ווייסט דאָך ווי ווערטער ווערן געמאַכט, ווערטער מאַכט ער אַליין!

ניין! אים וועט מען מיט ווערטער נישט היילן!

*

גוטע אורבאַניסטישע ליריק איז ב. לאַפּינס „דער מאַרש פון צוויי — לידער פון נירנאַרק“. די קולות פון האַדסאָן, דער „יאַמערדיקער סירענע“

רוף", "דער טעמפער בראג פון די אונטערדערדישע רערן — זיין אַרקס טשו" גונענע געדערים", — דער רעש פון רויש-שטאָט לאָזט זיך הערן אין די לידער, ער פאַרטויבט אָבער נישט דעם מאַנענדיקן קול פון דיכטער; „אַכטע עווענעיו — צווייאונפערציקסטע סטריט", „אַמניבוס, טראַמוויע, אויטאָס און טראַקס", „כוואַליעס פון וויגנדיקע מענטשן-קעפּ, —

זיך שווינדליק געטרעפט
איבער שטאַטיקן טעפּ",

געיעג און געדרענג, — גרויס פון גרויסשטאַט ווערט באַוויזן דורך די לידער, זי פאַרשטעלט אָבער נישט זיין אייגענע, אינערלעכע זעאונג:

„אַ מאַדנע פאַר פון ערגיץ אַנגעקומען, —
וואָס גייט דורך מענטשן-טויער שוויגנדיקערהייט.

אַ מאַמע מיט אַ זון אַרומגענומען,
מאַרשירן שטאַלץ אין שמאַלער ריי,

מאַרשירן אַ פייערלעכן מאַרש פון צוויי".

אַרבא, ער צווינגט אַרויף זיין זעאונג אויף „שטאַטישן קאַלידאַסקאַפּ":

„המון האַלט איין דעם אַטעם,

קוקט נאָך דאָס פאַר, צוויי בלייכע שאַטנס

אין שטאַטיקער כאַאַטיק".

עס קלינגט דעריבער אָפּ שטאַרק — און אַראַגניש פאַרבונדן מיט דער

דיכטערישער זעאונג — די וואַרונג:

„אַכטע עוועניו! — צווייאונפערציקסטע סטריט, —

ס'וועלן מיליאָנען מיליאָסן טריט

איבער דיין גוף מיטן צלם-שניט,

אין שטילקייט פון נאַכט און אין טאַגס געשריי,

נישט קאַנען פאַרהילכן דעם מאַרש פון צוויי, —

פאַרטייעטע מחנות ציען נאָך נאָך זיי".

*

דינע שטילקייט אַטעמט פון י. י. סיגאַלס „לידער". נישט
תּם שטילקייט, נאָר „שטילקייט-דין" זוכט דער צאַרט-קלאַרער דיכטער סיגאַל.

צי ווייל ער האָט „געזען...". „דעם טויט איבער אַ גאַנצן דור זיך שפּריי-
טן", צי ווייל ער האָט געמוזט שטעלן „אַ ליכט", פאַרן קינדערשן געביין, צי

ווייל אים ציט „צו...". דעם „שוועל פון דיין רואיק געצעלט", אָדער אפשר
איז עס, ווייל — ווי ער זאָגט אַליין: —

„אין ניו-יאָרקער פעלו און אייזן

דאַרפסבחור געבליבן.

אַזוי וויל איך זיך אַרויסזען

אין אַלצדינג, וואָס כ'האַב געשריבן". —

וואָס די סיבה זאָל נישט זיין, זענען „אומעט, שטילקייט, אַונט-רויט" די
גרונט-טענער פון סיגאַלס פייער ערלעכער דיכטונג. דערפאַר איז נישט בלויז

שיין, נאָר אויך אמתדיק זיין „וואַרט":

„אַ, ערלעך וואַרט, דיך דאַרף מען גאַרנישט לערנען,

קלאַר דיין צייכן, דיין סימבאָל,

ווי באַרג-נאַכט טוט איר לויטערקייט צעשטערנען

איציק מאַנגער איז פאַרטערטן אין „זאַמלביכער“ 1 מיט „ליד — סאַנעט — באַלאַדע“; און פון יעדער שורה אין די אַלע פּאַעזיע־פּאַרמען טויכט אויף איציק מאַנגער, דער אייגנאַרטיקער פּאַעט אין דער היינטיקער יידישער דיכטונג, וואָס זאָגט זיך אַרויס אינגאַנצן דורך זיין וועלוול זבאַרזשער:

„האַב איך דאָס שיינע ליד פאַרפּאַסט,

און דערצו געמאַכט אַ ניגון —

דער חלום ווייזט אונז גילדענע בערג

און צום סוף איז עס אַ ליגן.“

איז ער מיטן חלום גובר דעם ליגן דורך ליד און ניגון. אין „פּערפּעריע“, וווּ ער זעט „אַרימע יינגלעך מיט קוישן בייגל“, — „בליש־טשען אים אַנטקעגן צוויי האַלב פאַרלאַשענע, בלאַע שטערן“; ביי דער „עקזעקוציע“, ווען דער מערדער הערט „צום סאַמע לעצטן מאָל זיין פּסק“, — זעט ער „אַרויטן זונשטראַל אויף דעם תּליוּנס האַק“.

„צום סוף איז עס אַ ליגן“, — צום סוף איז אַלץ אַ ליגן, מאַנגער ווייסט עס זייער גוט:

„מיטן־נאַכט, אין צימער פון האַטעל.

ער באַטראַכט דעם בראַונינג און דעם בריוו.

„גורל מיינער!“ ער אַטעמט שווער און טיף,

און די שאַטנס לוייערן ביי דער שוועל“.

דאַרף מען כּסדר זינגען דעם אַנהויב, דעם חלום פון די גאַלדענע בערג, איז ליד, סאַנעט, באַלאַדע, באַזונדערס אין באַלאַדע, וווּ גאַרנישט איז אַ ליגן, ווייל דער ליגן איז אַן אמת, אַזאַ דיכטערישער אמת, אַז נישט בלויז דער „אַרעמער ייד, וואָס איז דערגאַנגען פון גראַ ביז בלאַ“ האַט נאָך זיין תּפּילה:

„רבּונו של עולם, מעק די גראַקייט אַפּ

פון אַלע מיינע וועגן און זאַל

מיין וואַגל און וואַנדער איבער דער וועלט

זיין כּאַטש ליכטיק און אויפּגעהעלט“.

דערשפּירט, ווי עס „ווערט דאָס האַרץ אים גרינג“ און דערזען, אַז

„... דער וועג איז בלאַ,

דער שטעקן איז בלאַ און די טאַרבע בלאַ.

און דער פּויגל, וואָס פּליט פאַרביי, איז בלאַ,

און דער פּעלד און דער וואַלד און דער טייך איז בלאַ“.

אַלע, אַלע, אויך די נישט־חלומער האַבן עס דערזען, באַשיימפּערלעך,

דערזען:

„גאַפּט דער באַל־באַס און ס'גאַפּט די פּרוי,

ווי ס'שפּאַרט פון דעם יידן אַרויס דאָס בלוי

און פּולט אויס דאָס צימער און שפּאַרט זיך אַרויס

און הילט איין מיט בלאַקייט דאָס גאַנצע הויז“.

אַזוי קען נאָר איינער, דער אייגנאַרטיקער פּאַעט אין דער היינטיקער יידי־

שער דיכטונג, איציק מאַנגער, וואָס פאַרענדיקט זיינע לידער אינם בוך אַזוי

בעש־טיש, — דער פּשט: אַזוי גאַט־נאַענט, אַז ס'איז אומנויטיק און אוממעג־

ל'עד אויגנגלאַצעריי, — אזוי אויסטערליש־פשוט:

„און גאָט אליין וואַנדערט דורך די בערג
די גאַנצע נאַכט ביז צום באַגינען.
און יעדער איינער קען פאַרפרי,
וואַנדערנדיק איבער די בערג, אָן מי,
די שפורן פון זיינע טריט געפינען. —

*

אין בוך זענען אויך פאַראַן עטלעכע אינטעליגענט־אַנגעשריבענע פּאָע־
טישע אַרײַ פּאָעס (דאָרט הייסן זיי „סימפּאָניעס“) אויף די טעמעס:
טשייקאַווסקי, וואַגענר, דוואַראַק, צעזאַר פּראַנק, פעליקס מענדעלסאָן און...
לענין. ווי קומט אַהער לענין? — משה פּאַליאַק, דער מינסקער גביר, פּלעגט
זאָגן: דריי גרויסע משה'ס זענען געווען אויף דער וועלט: משה רבנו, איך און
— מיין ברודער בנימין... וויבאַלד גרויס — איז נישט שייך!
איז — וועגן די אויבנדערמאָנטע באַזונגענע דערוויסט מען זיך זייער וויי־
ניק נייס (עפעס לאַזט זיך יאָ אַרויספילן אין „דוואַראַקס נייע וועלט“) און וועגן
אויבנדערמאָנטן באַזינגער דערוויסט מען זיך, אָן פון אים איז אויך נישט פאַר־
הילן דאָס, וואָס מיר אַלע ווייסן. נעמלעך, אַז טשייקאַווסקי איז פון רוסלאַנד,
און וואַגענר האָט אַ שייכות צו נײַע לונגען און צו זיגפריד, און צעזאַר
פּראַנק מיט די „מיינאַר“, און אַז פעליקס מענדעלסאָן שטאַמט פון יידן (דאָס
נעמלעכע פון משה מענדעלסאָן צו הערן!), און אַז לענין איז אַמאַל געווען אין
דער שווייץ און דערנאָך ווידער אין רוסלאַנד, סיי אין מאַסקווע און סיי אין
פּעטערבורג.

*

אַ גרויסע פּאָעמע „בלוט און ביר“ האָט פאַרעפנטלעכט מנחם באָ־
ריי שאַ. ווייטער געצויגענער מאַטיוו פון „זאוול רימער“ און פון „פוילן“.
מען קען אָבער וועגן איר „עם כל הלידערדיק“ נישט ריידן. זי איז דורכן
דיכטער באַצייכנט אַלס „אַ קאַפיטל“ און נח, דער העלד אירער, ווי די
גאַנצע סביבה, פאַרלאַנגען אַ ברייטערע אָפּהאַנדלונג.

*

די ליריק — דאָס גאַנצע בוך — הויבט זיך אָן מיט „שטאַפלען“ פון
יהואשעס ירושה, און קלינגט אָפּ נאָכן לייענען זיי
„אַ נאָכקול פון די אַנגעהערטע ווערטער.
און שפּעטער, אַז עס זענען טעג אוועק,
און אויסגעהויכט געוואָרן איז דער זכר פון זיין ריידן,
האָט אַנגעהויבן וועבן זיך אין די געמיטער
אַ הייסע בענקעניש צו הערן אים פון ס'ניי,
אַט ווי מען בענקט נאָך דעם גערויש פון ווייכקייט
פון דעם רעגנגוס אין מיטן פּרילינג.“

*

אַז אינטערעסאַנטע אַרבעט — אין שייכות מיט יידישער דיכטונג — האָט
פאַרעפנטלעכט ד"ר יעקב שאַצקי — „מאָריס ראָזענפעלד אין ליכט פון
זיינע בריוו“. דער נאָמען פון דער אַרבעט איז איינגטלעך נישט אינגאַנצן צו־
געפאַסט צו איר, וואָרום אין תוך אַרײַן איז דאָס אַ פרוו פון אַ כאַראַקטע־
ריסטיק פון מאָריס ראָזענפעלדן, וווּ אַ טייל פון זיינע בריוו ווערט אויסגענוצט,

כדי צו באשטעטיקן די מיינונג פון מחבר. עס געלינגט אים אונטערצובויען אונטער זיין קאנצעפציע א גאנץ פעסטן פונדאמענט, צונויפגעצייגלט פון דעם דיכטערס פריוואטע איבערלעבונגען און פאסירונגען. ד"ר שאצקי האט צוגעגעבן אלס הוספה צו זיין ארבעט — „ראזענפעלדס נישט פארעפנטלעכטע ביאגראפיע“, און ער זאגט צו „גאר אין גיכן פארעפנטלעכן די אלע בריוו, וואס וועלן בלי ספק זיין א צושטייער צו דער ביאגראפיע פון דעם גרויסן יידישן דיכטער“.

ד) פארוואס נישט וועגן נאך דריי ?

וועגן דריי זאכן אין „זאמלביכער“ 1 לאזט זיך נישט שרייבן אין די ראמען פון אן אלגעמיינער באטראכטונג: וועגן „פאביוס לינדס טאגבוך“ פון לעיער-לעס, וועגן י. אפאטאשוס „צווישן ימען און לענדער“ און וועגן ה. ליי-וויקס „אבעלאר און העלואיז“.

דער טייל פונם בוך „פאביוס לינד“, וואס איז דא פארעפנטלעכט בארעכטיקט צו גלויבן, אז דאס בוך אינגאנצן (וואס איז, אגב, שוין דערשינען) איז א געשעעניש אין דער יידישער דיכטונג. די דא פארעפנטלעכטע, אונגע-מענדיקע, מיט חודש-און טאג-דאטירטע לידער דערהויבן א. לעיער-לעסן צו א גאר גרויסער הויך אין אונזער יידיש-היינצייטיקן דור.

„דערפילונג איז אנונג און אנונג איז מאנונג“.

און פאביוס לינד, — דער דיכטער צי דער העלד פון אונזער דור, — איז דער גרויסער מאנער און זיין פארנעם איז פון „אט די פיר ווענט“ ביז „דעם אויג פון בערשטערן“. סאציאלע און קאסמישע, עראטישע און פאליטישע, יידישע און מענטשלעכע מאטיוון געבראכט צום אויסדרוק דורך אינזיכדי-קער (עס ענדערט גארנישט, אויב מען רופט עס: אינזיכטישער) פארטי-פונג און פונזיכדיקער מייסטערשאפט, גרויס-פאטעטיש („הערט צו מיין זאג, איר פעלקער פון דער ערד“) און ליריש-שטיל („היינט קלארע פרייד פון אינזאם“), אינטעלעקטועלע קלארקייט און סענסועלע שטארקייט, — פורעמען אויס פאביוס לינדן — דעם מאנער, דעם טרעגער פון יידישער היינצייטיקייט. ער פארלאנגט א זעלבשטענדיקן לשמו'דיקן צוגאנג

*

אויך י. אפאטאשוס באשרייבונג פון „א רייזע קיין ארץ-ישראל“ — „צווישן ימען און לענדער“ איז שוין דערשינען אלס באזונדער בוך. עס איז נישט קיין רעפארטאזש פון ארץ-ישראל, — ס'איז אן אינטראספעקטיווע דער-ציילונג וועגן נעשן, און באטראכטן נעשן ביים שארפן ארץ-ישראל-ליכט וואלט געמוזט צוריקפירן צו מרדכי, מען וואלט געקענט (און אפשר גע-מוזט) אזוי דערגיין אזש ביז די „פוילישע וועלדער“, — א געש-באטראכטונג וואלט געמוזט ווערן אן אפאטאש-באטראכטונג, און דאס געהערט נישט אהער.

*

עס לאזט זיך דא נישט אריינראמען אויך ה. ליי-וויקס דראמאטישע פאעמע „אבעלאר און העלואיז“.

ער האט אמאל פארדעקט בלוט מיט שניי, ער דערציילט עס אין די „לידער פון גן-עדן“ און דערציילט אויך, אז מער קען ער נישט פארדעקן. אין „אבע-לאר און העלואיז“ פארדעקט ער בלוט מיט „מענטשלעכן קלייד“ און ס'איז גוט,

אין די „לידער פון אומקום“ רייסט זיך דא אַרײַן אַ גרויס ליד פון „עקשנות, אויסדויער און שטאַלץ“; ווי אזוי? און פאַרוואָס? דאָס ווערט אַ גרויסע טעמע, — אַ טייל פון דער גרעסטער טעמע אין דער היינטיקער יידישער דיכטונג: ה. לייזיק.

*

עס איז געשען דאָס — אין אונזער צײַט — אומגלויבלעכע: דער צוואַג פון די אַרויסגעפער איז פאַרווירקלעכט געוואָרן, עס זענען שוין דערשינען וויי-טערדיקע „זאַמלביכער“. דאָ האָבן מיר געהאַט אַ מעגלעכקייט צו באַטראַכטן נאָר דאָס ערשטע פון זיי, — אין צײַטן פון ירידה אין יידישן לעבן — דעם אַנזאַג און דעמאָנסטראַציע פון אויפשטייג אין דער יידישער ליטעראַטור.

ד. לייבל [חל-אביב]

א. צ. גרינבערג —

זינגער פון פאשיזם

אורי צבי גרינבערג, אַמאָל אַ יידישער דיכטער, און איצט אַ זינגער פון יידישן פאַשיזם, האָט אַרויסגעגעבן שוין דאָס פערטע בוך פון זײַנע הע-ברעישע געזאַנגען אויף פּאָליטישע טעמעס. „ספר הקטרוג והאמונה“, דאָס בוך פון אַנקלאַג און פון גלויבן, אזוי הייסט דאָס נייע בוך. דורכױס אַן אַקטועל בוך. אויף הייסע, ברענענדיקע טעמעס. הייס און ברענענדיק געשריבן. און דאָך...

פרץ מאַרקיש האָט אַמאָל געזאָגט אין אַ חברישן שמועס: אורי צבי האָט זיך אוועקגעזעצט אויף זײַן אייגענעם קאַפּ און וויל אים דערקוועטשן, אָבער עס גײט נישט...

געצײנט האָט עס, אַז אורי צבי'ס דיכטונג איז איבעראינטעלעקטועל. דער קאַפּ אַרבעט שטאַרקער איידער דאָס געפיל; אין, אמת, גרויס די אַנשטרענגונג פון געפיל, אָבער די קאַפּ-אַרבעט איז תמיד נאָך גענוג בולט. עס ליגט אַ מהלך צווישן זיי ביידן און צו קײן דיכטערישן אויסגלייך פון געפיל און אינטעל-לעקט דערגײט עס נישט. און דאָס גילט אויך וועגן גרינבערגס נייעם בוך.

גרינבערג האָט טעמפּעראַמענט אַן אַ שיעור, ער האָט אַן אוצר פון אומ-געריכטע בילדער און פאַרגלייכן, ער פאַרמאָגט אַ בויגעוודיקע שפּראַך און אַ וואַרעמען פערזענלעכן טאָן. אָבער דער קוואַל פון זײַן אינספּיראַציע איז אינ-טעלעקטועל. געפיל בײַ גרינבערגן איז אַ מיטל בולט צו מאַכן, איינדריקלעך צו מאַכן אַ געדאַנק. נישט פון געפיל קומען אים די געדאַנקען, נאָר פאַרקערט, פון געדאַנק קומען די געפילן. דער שטאַרקער אויסדרוק, די אומגעריכטקייט פונם אויסברוך, וואָס איז דערבײַ אויסגערעכנט ביז גאָר, פאַרווישן די דאָזיקע אייגנטימלעכקייט. און איבער אַלעם די באַזונדערע פעיקייט צו אויטאָסוגעס-

טיע, אריינצושפארן זיך אין א צושטאנד, צו נעמען איבער זיך א געדאנק, מיטן כוח פון ווילן ארויפצוצווינגען אויף זיך א געפיל.

אין גרונט איז אַט די אויטאָ-סוגעסטיע פאַראַן אינם שאַפונגס-פּראָצעס ביי יעדן דיכטער, ביי וועמען ווינציקער, ביי וועמען מער. ביי גרינבערגן איז עס דער גרונט-שטריך פון שאַפן. און די ווירקונג איז דעריבער אַן אַנדערע. יעדער מוז עס פילן: דאָ האַט אַ מענטש זיך געשטעלט אַן אויפגאַבע, מיט אַ רייכן אַרסענאַל פון ווירקנדיקע גרעסערע און קלענערע מיטלען, צו פאַרווירקן לעכו, נישט זיך אַ לייך, נאָר זיינס אַ געדאַנק; מענטש און געדאַנק אַפּי געטיילט פונאַנאָדער. נעם אַוועק דאָס גרויסע עשירות פון מיטלען — און אַלץ וועט ווערן בלאַס, כמעט גאַרנישט זאַגנדיק. אָבער אַ גרויסער געדאַנק, אַ קלאָרער און פולשטענדיק דורכגעלעבטער, אַ געדאַנק, וואָס נישט מען נעמט אים אויף זיך, נאָר מען האַט אים אין זיך ביז אידענטישקייט, דאַרף גאַר אַזויפיל מיטלען נישט האָבן.

כדי צו וויסן גרינבערגס געדאַנקען דאַרף מען לגמרי נישט האָבן זיינע לידער. אין דער רעוויזיאַניסטישער פּראָפּאַגאַנדע-ליטעראַטור זענען זיי פאַראַן אין קאַמפלעט: יידישע מדינה, אייביקער פעלקער-קאַמף, שנאָה צו אַראַבער, שנאָה צו דער אַרבעטער-באַוועגונג, צו אינטערנאַציאָנאַליזם, צו מאַרקסיזם, צו הסתדרות און מפא"י, צו „פוילעזיען-אַנטיפּאָ“, קולט פון פירער, קאַמף פאַר רעליגיע א. א. ו. אידעאָלאָגיש האַט דאָ גרינבערג גאַרנישט אויפֿגעטאַן.

זיין פאַרדינסט פאַרן רעוויזיאַניזם ליגט בלויז אין דער באַשיינונג פון דעם ברוטאַלן, מאַטעריאַליסטיש-גראַבן געדאַנק מיט דיכטערישע מיטלען. זיינע מיטלען זענען קודם כל געווענדט צום סענטימענט.

די יידישע מאַרטיראַלאָגיע פון אַלע דורות ווערט אַרויסגעפירט, כדי נאָך מער צו פאַרשאַרפן דאָס בילד פון היינטיקער יידישער פּיין, נביאים און משיחים, קעמפער און רביים פון דער פאַרגאַנגענהייט, די גאַנצע געאַגראַפיע פון יידישן סענטימענט, אַלץ, וואָס איז הייליק אין ארץ-ישראל, אַמאַליקע שלאַכט-פעלדער און שולן און לאַנדשאַפטן, — אַ גאַנצער אוצר פון געשיכטלעכע נעמען — ביז צום זיידן ר' אורי סטרעליסקער דעם שרף — ווערן צוגע-קייטלט צו יעדן געדאַנק, אין פאַרגלייך, אין קעגנשטעלונג, אין פאַרכאַפנדיקן אויסגאַס. און דאָס אַלץ פאַרגאַסן מיט בלוט, אַ ים מיט בלוט, געשניטן, גע-פאַלמעסט, גערעדערט, אויף אַלע מאַטער-כלים פון פיינפולן זכרון, דאָ און דאַרט צוגעפערט מיט בילדער און פאַרגלייכן, וואָס האָבן אַזאַ שטאַרקן עראַטישן ביי-טעם און זענען אַזוי שוידערלעך ווירקזאַם.

ניין, ניין, „מעפיסטאַ“ איז נאָך נישט אינגאַנצן אויסגעלעבט. נישט מער, איצט גייט ער אין שפּאַן פון „מלכות ישראל“.

און מיטאַמאַל צעזינגט און צעשטראַלט זיך דאָס פנים פונם פאַלק ישראל, וואָס עס איז כולו קודש, דאָס געפייניקטע צעמאַטערטע ווערט אַזוי גרויס, שיין און הייליק, נאָר פאַרברעכער, פאַררעטער, מאַרקסיסטן, אינטערנאַציאָנאַליסטן פירן עס אַראָפּ פון וועג.

אין איין טאַפּ ווערט צונויפגעוואַרפן אַלץ, וואָס איז נישט רעוויזיאַניס-טיש. רבי מאַרקס הייסט זייער פירער, זיי זענען עס אַלע די זאַטע, די סאַציאַ-

ליסטון-באלעבעסלעך, פארקויפטע באַאמטע, לויטן נוסח פון היטלער, נאָר סאָר-קאַסטיש באַשלייערט און באַשפּיגן.

דער איינציקער, וואָס זעט ריכטיק, דער איינציקער, וואָס דענקט לאַגיש, דער איינציקער, וואָס האָט אַ האַרץ, איז ער, אורי צבי. ער וועט אויסשמידן דעם פּאָלק אַ נייע לאַגיק, אַ נייע נשמה; אָן אַ מאַס, אָן אַ וואָג, און אָן אַ גרענעץ, ביז נישט געוואָלטן גראַטעסק.

וויפל איראַניע און שפּייעכץ גיסט אויס גרינבערג אויף די פּאַרהאַרעוועטע מסירות-נפשדיקע הברות, וואָס האָבן זיך בלויז פּאַרטידיקט און נישט אַרויס איז אָנגריף-קאַמף קעגן דעם אַראַבישן אַרום, ווייל אזוי האָט געהייסן זייער געוויסן, זייער אייגענער שטייגער, זייער מאַראַל. ווי פּייסיק ער איז, ווי ער פּאַרשטייט צו רירן דעם מענטשלעכן שטאַלץ. ער, דער זינגער פון די מענטש-לעך טיפע טויט-לידער, „אַנקריאון על קוטב העצבון“ — אַנאַקראַען אויפן טרויער-פּאָל, ער וועלכער ווייסט אזוי שטאַרק איבערזוגעבן דעם טרויער און אומזין פון טויט — וווּ, פון יעדער שורה שלאָגן אַרויס אַנגסטן און ממש הינטישער שרעק, וואָס איז אזוי מענטשלעך און עכט — גראַד ער איז עס געוואָרן דער פּרעדיקער פון העלדנטויט און פון טויט בכלל. „בלוט אַנשטאַט בלוט“ אַט איז דער לאַזונג פון דיכטער פּאַשיסט.

ציטירן? אוממעגלעך. דאָ איז יעדער זאָץ כמעט אַ געקליבענע ציטאַטע. הגם גאָר גרינג וואָלט אַנגעקומען איבערזעצן. אומזיסט באַרימט זיך גרינבערג: נישט איז דאָס מיין מאַמע-לשון, וואָס כ'האַב אַרויסגעשניטן פון נשמה...

גרינבערג, וועלכער איז לגמרי נישט קיין שפּראַך-ווירטוואָז (ווי אַ שטייגער אַ שלאַנסקי, אָדער דער נישט לאַנג פּאַרשטאַרבענער מ. שוהם), וואָלט אָן יידיש אין דער נשמה קיינמאל נישט דערגאַנגען צו דער לעבעדיקייט און וואַרעמקייט פון זיין לשון (אַקוראַט ווי שלאַנסקי מיט יידיש נישט אין נשמה, וואָלט נישט נייטיק געהאַט אַנצוקומען צו ווירטוואַזיטעט).

עס איז אַ שטאַרק, זייער שטאַרק געקעכץ. גרינבערג האָט געוואָלט ווייזן ווי דיכטונג ווערט אַ פּירנדער כוח, ער האָט באַוויזן פּאַרקערט, ווי דיכטונג, עלעמענטן פון דיכטונג, ווערן פּאַרפירט אין דינסט פון פּאַשיזם. מיר קען נען פּאַשיסטישע ראַמאַנען, פּאַמפלעטן, אפילו גאַנץ שטאַרקע. אָבער פּאַשיסטישע דיכטונג מיט אַזאַ פּאַרנעם, מיט אַזאַ אימפעט איז אומבאַקאַנט. וויפל וואָלט היטלער געגעבן פּאַר אַזאַ דיכטער, פּאַר אַזאַ ווערק!

מיט עקשנות און פּאַרביסנקייט, מיט פלייץ פון שנאָה און גאַל האָט גרינבערג אויסגעשמידט אַט די גיפטיקע פיילן צום קאַמף פּאַרן יידישן פּאַ-שיזם. די יידישע פּאַשיסטן האָבן דאָס געפּייערט ווי דאָס „נאַציאָנאַלסטע“ בוך פון דער העברעישער ליטעראַטור זינט לאַנגע יאָרן, הגם ס'איז אַ גרויסער ספק צי די אַלע באַלעבאַטישע מעצענאַטן האָבן איבערגעלייענט מער ווי עטלעכע קאַפּיטלעך פון די 170 זייטן אַקטאָר-פּאַרמאַט. דערפּאַר מיט זויפל ווייטיק און שאַנד און פּאַרהאַלטענעם אַטעם לייענען עס יענע איינצלע אַר-בעטער אין די קבוצות פון טאַל יורעאל, וועלכע ווילן פּאַרט וויסן, וואָס זאָגט עס יענער דיכטער, וואָס האָט אַמאַל באַזונגען זייער „אַרעמע מאַלצייט“ און איצטער שעלט ער זיי אין געקליבענע אַלט-העברעישע קללות מיט טויט און אומפּרוכטבאַרקייט!

אָרץ-ישׂראל־דיקער גאַנג

ביי אונז אין ארץ-ישׂראל הויבט זיך אן אַ נייער אייגנארטיקער גאַנג פונם יידישן מענטש. דער יחיד ווערט איבערגעאנדערשט און איבערגעפורעמט אפילו ווען ער טראכט נישט דערוועגן. אָבער ס'זענען פאַראַן טויזנטער און נאָכאַמאָל טויזנטער, וואָס האָבן אָט דעם גאַנג אויפגענומען גאַנץ פּאַוווסטזיניק און שטרעבן אים צו רעאליזירן אויב אפילו ער זאל פאָדערן די גרעסטע אַנשטרענג גונג פון אַלע זייערע פסיכישע און פיזישע כוחות. אַזעלכע גייען אַריין אין היגו לעבן לויט אַ פאַרויס באַשטימטן פּלאַן און דערקלערן אַן אומקאָמפּראַמיס-לעכן קאַמף קודם כל זיך אַליין, די אייגענע שטימונגען און נייגונגען פון כריער, די אייגעוואַרצלטע רגילותן און באַדערפענישן, וועלכע זענען שוין געוואָרן אַ צווייטע נאַטור.

דאָס איז אַן ספּק אַ שווערער קרענקלעכער פּראָצעס, ווייל ס'מיינט נישט איבערנעמען אויסערלעך געוויסע פאַרמען; מיר האָבן דאָ פאַר זיך אַ דראַנג איבערצוגעשטאַלטן זיך אינם עצם וועזן, טיף אינערלעך, און דאָס קאָן נישט פאַרקומען אַן יסורים און טיפע ליידן. בפרט, אַז אין תּוֹך איז דאָך פאַרט נישט פאַראַן קיין לכתחילהדיקער „דעטאַלירטער פּראָגראַם“, ווי אַזוי קאַנקרעט דורכ-צופירן אָט די „איבערגעבורט“. ווערט מען אַליין יעדעס מאָל געפּלעפט פון איבעראַשוּנגען, אויף וועלכע מען האָט זיך נישט געריכט. . .

אין פּלוג איז עס אַ יחידישער פּראָצעס. אָבער ער איז איינגעגלידערט אינם אַלגעמיינעם פּראָצעס פון נאַציאָנאַלער איבערגעבורט. אין צענטער איז אַ געזעלשאַפּטלעכער אידעאַל. אַלץ דאַרף אַי ס אונטערגעאָרדנט זיין. אַ שטייגער, דער עלעמענט פון אַרבעט. אומעטום און אויך ביי ייִדן אין דער גאַרער וועלט איז אַרבעט אַ סאַציאַלע קאַטעגאָריע; דאָ אין ארץ-ישׂראל ווערט זי איבערפאַרמירט אין אַ סאַציאַל-עטישער קאַטעגאָריע. דאָס איז אַ דורכויס נייער, נאָך קיינמאָל און אין ערגעץ נישט געאַנטער צוגאַנג צו אַרבעט אין די ספּעציפישע נאַציאָנאַלע ראַמען פון ייִדישן לעבן. דאָ לייגט מען אַריין אין דער אַרבעט אַ באַזונדער מיין, אַן עקסטראַ כּוונה. נישט נאָר, און נישט אַזוי, און נישט דער עיקר אַלס מלאַכה, אַלס פּרנסה, צוליב פּערזענלעכער אינדיווידועלער אויסקומעניש. מען איז אויסן דורך אַר-בעט איבערגעשטאַלטן דעם ייִדישן קאַלעקטיוו. מען זוכט אין אַרבעט אַ תּיקון. און גריילעך נישט בלויז פאַרן יחיד, נאָר דווקא פאַרן כלל.

דער דאָזיקער ציל שטייט אָבער קאַנקרעט, דירעקט פאַרן יחיד; ער נעמט אויף זיך גערן כלערליי נסיונות און איז גרייט אויסצושטיין די מוראַ-דיקסטע אַנשיקענישן. ער טוט זיך אויס פון זיין נאַטירלעכער יחידישקייט און שפּאַנט זיך איין אין עול פון דער נאַצי. ע. ווערט ער, הלילה, געשטרויכלט און ס'גייט אויף אין אים דער חשש, אַז ער וועט נישט אויסהאַלטן, פאַרשאַפט עס אים גרויסע שמערצן און ס'פּלאַגט אים דאָס געוויסן, הלאַמאי ער איז אַזוי

קליינלעך און שוואך און עס האָבן איבער אים די שליטה די עגאָיסטיש-אינדי-
ווידואָליסטישע נייגונגען, פאַרוואָס ער איז נישט בכוה אויסצוואַרצלען שפּור-
לאָז טון זיך די נאַכווייענישן פון דער פאַרגאַנגענהייט. ציט ער זיך מיט אַ'ע
חושים און גלוסטונגען צום כלל, זוכט אין אים אַן אַנשפּאַר און שעפט פון
איים באַגייסטערונג און מוט בייצוקומען די אייגענע אייגעפעסטיקטע שוואַכ-
קייטן, וועלכע שלעפּן אים איבערגעוואַלט אין די ענגע ד' אַמות פון זיין
יחידישער באַגרענעצטקייט.

כללישקייט ווערט אַ גרונט-עלעמענט אין דער פּסיכיק פון דעם
נייעם יידישן מענטש אין ארץ-ישראל, אַ לייט-מאָטיוו ביי קאָנטראָלירן אייגענע
האַנדלונגען און באַשטימען אייגענע שריט. אַ נייע עטישע מאָס פאַר אַפּשאַצן
געדאַנקען, געפילן, געמיט-צושטאַנדן, טאַטן.

פון וואָנען האָט זיך עס גענומען, ווי אַזוי איז פאַרגעקומען אַט די מע-
טאַמאַרפּאַזע ביי דער יידישער יוגנט נאָך דעם, ווי אין משך פון באַלד צוויי
דורות האָט זי זיך אין איר „אויפגעקלערטער“ מאַסע געזוכט מיט אַ כיוון
אַפּפּרעמדן צום אייגענעם נאַציאָנאַלן כלל, מיינענדיק, אַז דורכדעם גופא וועט
זי זיך צונויפשמעלצן מיטן אלגעמיינעם מענטשלעכן קאַלעקטיוו, לכל הפּחות
ווערן מיט יענעם אייגענער און היימישער?

די פיזישע און גייסטיקע לייזן פון מיליאָנען יידן אין דער גאַרער
וועלט, די מאַרטיראַלאַגיע פון יידישן פּאַלק אין פאַרשידענע לענדער, אין
פאַרשידענע צייטן, אין אַלערליי סאַציאַל-עקאָנאָמישע פאַרהעלטענישן און אונ-
טער כלערליי פּאַליטישע הימלען, האָבן טראָפּן נאָך טראָפּן געטריפט אומצו-
פרידנקייט, פאַרביטערונג, געגאַסן אומרו אין מוחות און הערצער, און אויפגע-
צאַשט דאָס געוויסן. יידישע מאַרטירעריי האָט אויפגעהערט צו גילטן אַלס פּרַק
געשיכטע, וועלכן מען לייענט אויס אין ספרים און בנוגע וועלכן מען
איז יוצא מיט אַן אַנטשפּרעכנדיקן געמיט-צושטאַנד אויף אַ געוויסער צייט. די
גזירות און רדיפות אויף יידן, דער עצם מינדערעווערטיקייטס-וועלכעס טעפיל פון
די יידישע מאָסן האָבן אויסגעפילדעט אַ פּסיכישע אַטמאָספּער, וועלכע
עס האָט אַנגעהויבן אַטעמען אויך דער מער עמפּינדלעכער יידישער יחיד.
ס'האָט אַנגעהויבן ווערן אַ סוביעקטיווער, פּערזענלעכער ענין, אין
וועלכן מען איז אַריינגעטאַן מיט אַלע חושים; דער צער און גרויל פון דעם
שפּלידקן פּאַלקס-לעבן האָט דורכגענומען דאָס אייגענע לייב און גייסט ביז
ס'איז פון זיי אויפגעקומען אַ דראַנג צו איבעראַנדערשונג, צו אויסלייונג.

דער דראַנג איז געווען דער אויסדרוק פון אויפגעאַנגענעם לעבנס-כוח,
וואָס ווערט זיך קעגן פענטעס און איינשרומפונגען און פילט אַן דאָס גאַנצע
וועזן פונם יחיד מיט פּראַטעסט קעגן עקזיסטירנדיקן און גלוסטונג צום נאָך
פאַרנעפּלטן נייעם. דעריבער איז אַזאַ איינער נישט צוזאַמענגעבראַכן צוליב
דעם, וואָס ער האָט באַנומען דעם טראַגזיזם פון יידישן קיום, נישט געוואָרן
אַפּהענטיק און נישט רעזיגנירט אומגלויביק; אַדרבא, עס האָט אין אים אויפ-
געשטורעמט אַ ווילן צו ראַנגלען זיך מיטן כלומרשטן פּאַטאַלן, מיטן גורל און
איבערשטעלן ציל-באַוווסט די רעלסן פון אייגענעם לעבנס-צוג אויף ווייטער.
דאָס האָט געפּאָדערט אַ מאַביליזאַציע פון אַלע גייסטיקע קרעפטן, די שטיי-
גערונג פון לעבנס-טעמפּ, אַקטיוויזירונג פונם יחידישן רצון, זיין אינטימערע
צונויפוועבונג מיטן נאַציאָנאַלן גאולה-אידעאַל.

פון אַט דעם רעזערוואַר האָבן געשעפט די פּיאַנערן קיין ארץ־ישׂראל.
 ער איז נישט אויסגעטריקנט עד־היום פאַר אַלע אויפגייער אָהער, ווער—מער,
 דורשטיקער, לייַדנשאַפטלעכער, ביז פאַרכלינען זיך אינגאַנצן; ווער — לאַנג־
 זאַמער, אָפּגעהיטענער, צוריקגעהאַלטענער. אָבער אַלע טרינקען פון אים.
 דאָס איינלעבן זיך דאָ איז נישט קיין אַבסטראַקטער טעאָרעטישער ענין.
 ס'איז טאַג־טעגלעכע וואָר. דאָס איבערפאַרמירן זיך האָט צו טאָן מיט יעדן
 איינעם, אויף יעדן שריט און טריט. ביי פּריוואַטער באַשעפטיקונג, אין רייך
 פּערזענלעכן שטייגער און שוין אָפּגערעדט — אויפן ברייטן שלאַך פון נאַ־
 ציאַנאַל־געזעלשאַפטלעכער טראַנספּאָרמאַציע.

ארץ־ישׂראל איז אַ לאַנד פון אימיגראַציע און קאַלאָניזאַציע. דאָ קומט מען
 נישט אויף אַלעם גרייטן. יעדן שפּאַן לעבן מוז מען געווינען, דעראַבערן,
 דערגרייכן. נישט נאָר אויסערלעך, נאָר, בפּירוש, אויך אינערלעך. נישטאַ
 קיין פּאַרטיקער מוסטער, קיין שאַבלאַן: כּוזה ראה וקדש. דער „לכתחילה אויס־
 געאַרבעטער פּלאַן“ מוז קאַרעגירט ווערן דורך דערפאַרונג. אויך דאָס קומט
 נישט פאַר אַן יסורים. ס'איז געראַנגל, ס'איז אויפצאַפּל, ס'איז כּסדרדיקער
 אומרן און שטענדיקע אומזיכערקייט: צי איז דאָס דער ריכטיקער וועג?

דאָס לעבן באַשטייט פון קלייניקייטן. דער גרויסער צויבערנדיקער אידע־
 אַל פון נאַציאָנאַלער איבערגעבורט ווערט אויסגעביטן אויפן מיניץ פון, אין
 פּליג, אַנווערטטיקע, אומבאַדייטנדיקע שטיקלעך און ברעקלעך וואָר, אין וועלכע
 עס באַברעט זיך דער יחיד, און ס'פאַדערט זיך אומגעווענע זעלבסטקאָנטראָל
 אויסצוגעפינען אין יעדער קלייניקייט דעם צוזאַמענהאַנג מיטן געגאַרטן ציל:
 און נאָך מער פאַדערט זיך גבורה צו באַהערשן זיך און באַצוווּינען, אַז ביי
 יעדן נישטיקן פרט זאָל געזיכערט ווערן דער אויפקום און ניצחון פון אויס־
 געווייטיקטן אידעאַל.

אין אונזער תקופה קומט מען צו צום סאַציאַלן אַפּיל, ווען מען וויל
 זיך מתבודד זיין אין די ראַמען פון נאַציאָנאַלן. פון יעדן שפּאַלט און
 לאַך קוקן ארויס די געפאַרן פאַר נאַציאָנאַלער פּולער פּרייהייט, אויב עס זאל
 ווייטער אָנהאַלטן די איצטיקע קאַפיטאַליסטישע אַרדנונג מיט אירע אַווישן־
 פעלקערלעכע באַציונגען און פּראַפּיט־אינטערעסן. אין ארץ־ישׂראל האָט דאָס
 גרויסצוגיקע סאַציאַלע געמוזט אַרייַנשניידן זיך אין דער פּסיכיק פונם ייִדישן
 מענטש, נישט דווקא אונטערן בייטש פון בריטישן אימפּעריאַליזם. מ'האַט זיך
 באַזעצט אונטער איין דאַך, כּמעט אין איין געצעלט מיט אַראַבישע שכנים,
 קינדער פון אַן אַנדער פּאַלק, פון אַן אַנדער קולטור און לעבנס־נוסח. מ'האַט
 זיך אומגערן געריבן זייט אַן זייט, פאַרטשעפּעט זיך איינער אַן צווייטן, זיך
 צונויפגעפלאַנטערט אין געראַנגל פאַר אייגענע רעכט, וועלנדיק מיטן האַנצן
 האַרצן אַנערקענען די רעכט אויך פון אַנדערע. דער כלל האָט זיך געקאַמט
 איינערדן, אַז ער קוקט אַוועק, אַז ער אייגנאַרירט די אומאַנגענעמע דער־
 שייַנונג, די אומבאַקוועמע סיטואַציע. אָבער דער יחיד האָט אַלץ געזען מיט די
 אינערלעכע אויגן פון דער נשמה און עס האָט דעם מוח געשרפּעט די פּלאַג
 פון סתירות צווישן אייגענער פּרייהייט און פרעמדן אונטערגאַנג. צי האָב איך
 רעכט צו בויען אויף יענעמעס אומגליק? צי מעג איך און דאַרף מוותר זיין
 אויף אייגן גליק צוליב דעם חורבן פון צווייטן? און אפשר, ווידער, איז עס
 נאָר אויבנאויפיקע סתירה? אפשר איז פאַראַן אַ העכערער סינטעז, וווּ עס

קומען זיך צונויף אין האַרמאָניע די ביידע שטרעפונגען, אויף וויפל זיי ביידע זענען פראַגרעסיווע און באַזירן אויף שאַפנדיקער אַרבעט פון מאַסן, אויף אַלגעמענס לעבנס-אינטענסיוויטעט און שטייגערונג?

נישט געווען קיין איין טאָג און קיין איין ווינקל אין ארץ-ישראל, וווּ אַט דאָס פראַבלעם פון יידיש-אַראַבישע באַציונגען, די מעגלעכקייט פון יידיש-אַראַבישן צוזאַמענגיין צום העכערן פאַר ביידן זאָל נישט האָבן געמאַטערט דעם יידישן אַרבעטס-מענטש. דאָס יחידישע, נאַציאָנאַלע און סאַציאַלע האָבן זיך אַריינגעפלאַכטן איינס אינם אַנדערן און געזוכט צונויפסיסונג אין אַ מאַדערנער וועלטלעכער דרייאַייניקייט. דאָס האָט אָבער דעם יחיד געשלעפט צוריק פון די ד' אַמות פון נאַציאָנאַלער סביבה און אינטערעסן צו די העכערע ספערן פון אַלגעמיינ-מענטשלעכער איבערגעבורט און אויסלייונג. עס איז אוממעגלעך, אַז אין ארץ-ישראל, אַן איינפלוס-ספערע פון ענגלישן אימ-פעריאַליזם, זאָל בפירוש יעדער איינער זיך נישט אָנשטויסן אויף דעם פראַבלעם פון אימפעריאַליזם בכלל און נישט זיין געצווונגען צו פאַרטראַכטן זיך אויף דער שייכות צווישן יידישער נאַציאָנאַלער אויסלייונג און אומקום פון אימ-פעריאַליסטישער הערשאַפט. רינגעלע צו רינגעלע וועבט זיך אַרגאַניש אויס אַ קייט, וווּ יידישע גאולה און אַלגעמיינע סאַציאַלע אויסלייונג שמידן זיך אויס אין איין אומצערריסבאַרער גאַנצקייט.

אַזוי וויקלט זיך אויף די קאָמפליצירטקייט פון דער פסיכיק פונם נייעם יידישן מענטש אין ארץ-ישראל, וועלכע איז בשום אופן נישט באַשרענקט אויף אַיין באַשטימטן שטח פון אַלגעמיינע, געזעלשאַפטלעכע דערשיינונגען. דאָס גיסט זיך איבער אויף דער ענגערער ספערע פון אינטימע באַציונגען צווישן מענטש און מענטש, מאַן און פרוי, יחיד און געזעלשאַפט, קינדער און עלטערן, יוגנט און דערוואַקסענע.

ארץ-ישראל איז אַ לאַנד פון איינוואַנדערונג. עס פלייצן אַהער מאַסן-שטראַמען פון פאַרשידענע אַלטע יידישע קיבוצים, אָבער דער קוואַל ווערט נישט אויסגעוועפט און דאַרטן פליסט ווייטער דאָס לעבן פון יידישע מילי-אַנען. וואָסן אויף קאָנפליקטן און ראַנגלענישן צווישן דעם „קיבוץ גלילות“, וואָס פאַרמירט זיך דאָ, און די קיבוצים אין „גלות“, וואָס זענען איינגעשאַגט אין דעם אַנשטרענג צו איבערגעשטאַלטן זיך אין זייער אייגנאַרטיקייט אויך דאָרט. דאָ און דאָרט — אין זייער קעגנזייטיקייט, אין זייער קעגנזעלעכקייט, אין זייער איינהייטלעכקייט. עקאָנאָמיש, פּאָליטיש, קולטורעל, פסיכיש, שפראַכלעך.

אַ לאַנד פון איינוואַנדערונג. קומען נישט נאָר קליינוואַרג און יוגנט אין פריסטן עלטער. עס שפאַרן זיך אַהער אין אַלץ גרעסערע מאַסן דערוואַקסענע מיט אויסגעפאַרמירטן אינערלעכן פּרצוף, מיט אויסגעהאַמערטן כאַראַקטער, מיט פאַרטיקע איינגעשטעלטע איינזעענישן און פאַרפיקסירטן געשמאַק.

איז ווידער אַ פּראַצעס פון איבערברעכן זיך, אַפּזאָגן זיך פון אייגנס, אינטימעס, אויפנעמען נייעס, פּרעמדס, פיינטלעכס. אַפּטמאַל קעגן אייגענעם ווילן און באַווסטזיין, נאָר מחמת נויטיקייט זיך צוצופאַסן, „אויסגרינען“, איינהיימישן זיך אין דעם, וואָס איז נאָך אַליין רוי און אומהיילעך.

אינערלעכער געראַנגל, צוזאַמענשטויס, בונט און קאָמף. אויסערלעכע

דעזיגנאציע, אויבנאויפיקע הכנעה צום פאטום. טיפע אומצופרלידנקייט, אומ-
באפרידיקטקייט, געפיל פון דערנידערונג און גייסטיקער אראפזינקונג...

פאראן אויך א טייל, וואָס האָט דאָ איבערגענומען בלויז סאָציאלע
פאָזיציעס, אָבער דערווייל זיך איינגעקלאַמערט אין די מיטגעבראַכטע פון
דרויסן פּסיכישע איינשטעלענישן און שטימונגען. אַזעלכע זענען דאָ פרעמד
דעם אייגנאַרטיקן אָרגאַניזם און אין תּוך פּיינטלעך צו אים. זיי זענען געבליבן
קאַלט און נישטער, ווי ס'וואָלט זיי נישט געקומערט די נייע געענדערטע
סביבה און זיי וואָלטן זיך געזען אין זייער שטענדיקן, געוויינלעכן, טראַדי-
ציאָנעלן צושטאַנד...

אריץ־ישראל איז אַ לאַנד פון קאַלאָניאַציע. ס'קומען אויף נייע פּונקטן,
נייער לעבנס־טייגער, צוזאַמענפּאַרונג און צונויפשמעלצונג פון טיפּן און
כאַראַקטערן, נייער דור אין נייע נאַרהעלטענישן, אין איבערגעאַנדערשטער
געזעלשאַפטלעכער און נאַציאָנאַלער אַטמאָספּער. אַ נייער צוגאַנג צו די אַלע
פּראָבלעמען פון ייִדישן יחיד, צום נאַציאָנאַלן און סאָציאַלן. דאָס, וואָס פאַרן
פּיאַנער־דור איז געווען בבחינת פּראָבלעם, איז פאַרן היִואיסגעוואַקסענעם
נאַטירלעכע ווירקלעכקייט. די מיליאָנען ברידער אין בלוט און אין
ליידן זענען ווייט און פרעמד. געאָגראַפּיש, שפּראַכלעך, קולטורעל. עס איז
אָבער דאָ נייעס, דווקא נישט פּריוואַטעס, הגם עס איז טיף פּערזענלעך, סוב־
יעקטיוו: דאָס געפיל פון פּאַטערלאַנד, פון אַחריות פאַר אייגענער
לעבנס־באַשאַפּונג, וואָס טראַנסמיסירט זיך איבער ימים און אָקעאַנען צו יענע
מיליאָנען דאָרט אומעטום, אין דער גאַרער וועלט. פאַרמירט זיך ווידער אַ
נייער צוזאַמענהאַנג און ס'וועבט זיך אויט אַ געפיל פון איבערגעאַנדערשטער
און איבערגעבוירענער נאַציאָנאַלער געמיינזאַמקייט, וואָס שעפט יניקה נישט
פון יסורים און קוועלענישן, נאָר פון ייִדישן כללישן אויפקום און שאַפּונגס־
אויפשוונג. אָבער גריילעך אַט דאָס נייע נאַציאָנאַלע אין אריץ־ישראל שרייט
מיט טויזנטער קולות וועגן דער נויטיקייט פון אַן אַנדער סאָציאַלער אַל-
מענטשלעכער לופט, כדי עס זאָל נישט צעטראַטן ווערן מיט בלוט־
שטיזל.

נאַטירלעך קען מען אויך אין אריץ־ישראל נישט רעדן וועגן יידן סתם.
די סאָציאַלע דיפּערענצירונג האָט זיך דאָ אַנטפלעקט פיל שאַרפּער, ווייל זי
האָט דאָ אין ייִדישן לעבן מער זירעקטע, ממשותדיקע אינטערעסן. מען קאָן
אַננעמען אַלס דורכשניט, אַז די פּסיכישע איבערגעבורט האָט דאָ אָנגערירט
כמעט אויסשליסלעך די מאַסן, די אַרבעטס־מענטשן. די ייִדישע בורזשואַ-
אַזיע איז אויך דאָ געבליבן טריי איר נאַטור — דעם געיעג נאָך געלט־
פּראָפּיט. וויל זי דאָ גריילעך גאַרנישט ענדערן. דער באַזונדערס געשטיגענער
אינטערעס פון ייִדישע מאַסן צו אַרבעט, שמעקט איר לגמרי נישט. ווייל
אַרבעט ביי יידן מיינט, אין סך־הכל, אַרגאַניזירטע קלאַסן־באַוועגונג.
דאָס איז דער ייִדישער בורזשואַזיע דערווידער. אַדרבא, זי האַלט זיך שטאַרק
אַן דער טראַדיציע פון אריץ־ישראל פון אַמאָל, אויף וויפל דאָס קאָן איר צו
נוץ קומען אין איר דורשט נאָך מאַכט היינט.

ווערט דאָ נישט נאָר דאָס סאָציאַלע געטראַגן פון דעם אַרבעטער;
דאָס איז דאָך פאַרשטענדלעך און נאַטירלעך. דער ייִדישער אַרבעטער ווערט
אין אריץ־ישראל דער פּאַקטישער, איינציקער, טרייער טרעגער און היטער אויך

פון נאַציאָנאַלן. דאָס איז שוין ניל, דאָס איז דאָס טפּעציפּישע, אַרץ 5
ישראלדיקע, אין דעם אַלגעמיינעם פּרצוף פון דער פּראָלעטאַרישער
קלאַסן-פּאַוועגונג אין יידישן לעבן.

אין ערגעץ, אין קיין שום אַנדער לאַנד, האָט עס דער יידישער אַרבעטער
נישט געהאַט. אומעטום האָט ער דאָס נאַציאָנאַלע פעלד איבערגעלאָזן
אינגאַנצן דער בורזשאַוואַזיע און אַליין האָט ער קאָנצענטרירט זיין גאַנצע שלאַג-
קראַפּט אויפן סאַציאַלן געביט. ווייל די בורזשאַוואַזיע האָט דאָך אויך ניט גע-
קענט באַשטימען דעם אינהאַלט פון יידישן לעבן אָן דעם אַרום. דאָ דער-
שפּירט ער צום ערשטן מאל אין זיין געשיכטע, אַז ער שאַפט אין אַלע ווינ-
קעלעך און קעמערלעך ממשותדיק לעבן. ס'איז זיין „אויפטו“. ער קאָן זיך
בכּן נישט פּאַרלאָזן אויף אַנדערע קלאַסן; ער מוז אַליין נעמען אין זיינע
הענט צו שמידן די געשיכטע פון גאַנצן פּאַלק, פון דער גאַנצער נאַציע. דאָס
איז זיין נייע, אַחריותפולע ראָל אין נאַציאָנאַלן לעבן.

קאָן אַמאָל פּאַרבלאַסט ווערן דאָס סאַציאַלע אין ליכט פון נאַציאָ-
נאַלן פּראָזשעקטאַר, וואָס ווירקט דאָ אַזוי שטאַרק? פּאַרגינט זיך דער אַר-
בעטער נישט קיין צו פּרייע, זאָרגלאָזע באַציונג צו נאַציאָנאַלע ווערטן, פון
וועלכע ער האָט פּריער געוויכט. נאָגן אים נייע ספּקות: צי דאַרף ער באמת
צוקוקן און אַמאָל אויך מיטעהעלפן דעם פּאַנאָדערבלי פון די רעליגיעזע און —
נאָך מער — קלעריקאַלע עלעמענטן אין יידישן לעבן, באַשר ער וויל מיט זיי
נישט אינרייסן און זיי נישט אַפּשטויסן פון געמיינזאַמער אַרבעט פּאַרן וווּיל
פון גאַנצן פּאַלק? דאַרף ער ווירקלעך מוותר זיין אויף סאַציאַלן אינ-
האַלט צוליב אַחריות פאַר נאַציאָנאַלן יסוד?

*

ליידער איז נאָך אַלץ נישטאָ די ליטעראַטור אין ארץ-ישראל, וואָס זאָל
דערשפּירן און אויפנעמען דעם נייעם אייגנאַרטיקן גאַנג פונם יידישן מענטש
אין דאָזיקן לאַנד. פּאַראַן פּאַלעסטינע-ליטעראַטור, הויפּנס גאַנצענע. אַט איז
אַ שילדערונג פון בלויע הימלען, די געשאַטנטע בערג-קנייטשן, די לייכטע
כוואַליעס פון כּנרת און דער אייביקער גערויש פון ירדן — ס'איז שוין לאַנג
נישט דאָס אייגנאַרטיקע פון ארץ-ישראל. אַוודאַ איז עס נישט צו זוכן אין דעם
כותל-מערבי, אין דער בענקשאַפט צו זיינע פעלזן-שטיינער. אָבער אויך נישט
די פּרישע „מאָדערנע“ שילדערונג פון כלומרשטן קבוצה-לעבן דורך „פּרייע“
מיידלעך און בחורים מיט קורצע הויזלעך, אַפילו נישט — די אַרבעט ביים
כביש און ביים פּאַרט. זיכער איז אין דעם אַלעם פּאַראַן פון דער היגער וואָר;
אָבער ס'איז די אויבערפלאַך, דאָס טעכנישע, וואָס מ'זעט אויבן-אויף.

עס פעלט דער עיקר, דאָס טיפע, דאָס אייגנאַרטיקע פון אינערלעכער
איבעראַנדערשונג און פּסיכישער איבערגעבורט, דער געראַנגל און צאַפל אין
די קלאַמערן פון יחידיש, נאַציאָנאַלן און סאַציאַלן.

דערצו איז בויטיק, אַז דער קינסטלער גופא זאָל זיין אין דעם סודותפולן
און וויבירנדיקן אויפצייטער פון נייעם לעבן אַריינגעטאַן, זאָל דאָס אויספיי-
ניקן אין אייגענעם לייב און אויסלייטערן אין אייגענעם פלאַם פון נשמה, כדי
דיכטעריש אמתדיק באַנעמען און אויסטראַגן דאָס גרויסע טראַגישע
און סינטעטישע, וואָס ארץ-ישראל טראַגט אַריין אין דער פּסיכיק און אינם
גאַנג פונם יידישן מענטש.

די באטייליכטע אין "אריי-ישראל-שריפטן" :

ש. איזבאן. געב. גאסטינין, פוילן 1905. אין לאַנד זינט 1921. קאָנדיטאָר-אַרבעטער. אָנגעהויבן דרוקן אין 1925. פאַרעפנטלעכט 4 ביכער: „מאַסן“ (ראַמאַן); „נאַכן שטורעם“ (דערציילונגען); „קווער 1914—1918“ (ראַמאַן); „אויף רושטאַוואַניעס“ (דערציילונגען).

י. ח. בילעצקי. געב. אין קאַברין (פוילן) 1914, זינט נאָוועמבער 1934 אין ארץ-ישראל. אָנגעהויבן פאַרעפנטלעכן לידער אין י. 1931. אין י. 1936 דערשינען אין תּל־אָבֿיב אַ לידער־בוך „אומרו“. ביוראָליסט.

פ. בנאָביב, געב. אין מעזריטש (פוילן) 1912. אין א״י זינט 1933; אָנגעהויבן פאַרעפנטלעכן לידער אין י. 1932; אין גיכן דערשיינט אַ ביכל לידער. מאַלער־אַרבעטער.

א. גאַלאַמב, געב. אין אַ דאָרף ביי טראַקע, ווילנער געגנט 1888. זינט 1912 פאַרעפנטלעכט אַרבעטן אין יידיש איבער דערציילונגס־פּראָבלעמען און נאָ-טור־וויסנשאַפט. אין 1932 זיך באַזעצט אין ארץ-ישראל.

י. הייבלום, געב. וואַרשע 1906. אין א״י זינט 1924. אָנגעהויבן דרוקן 1928; פאַרעפנטלעכט אין י. 1931 (א״ב. י. יהלום), „איך וויל אַהיים“.

מ. זאָק, געב. אין איוועניעץ (פוילן) 1907. אין לאַנד זינט 1932; אָנגעהויבן פאַרעפנטלעכן לידער אין „גיוועלט“. בוי־אַרבעטער.

זרובב, געב. 1886 אין פּאַלטאָווע (אוקראַינע); אָנגעהויבן דרוקן ליטעראַ-טוריקריטיק אין יאָר 1907. זינט 1909 ביז 1915 אין א״י. 1935 זיך ווידער באַזעצט אין לאַנד. פון גרעסערע אַרבעטן פאַרעפנטלעכט אַ מאַנאָ-גראַפיע איבער ב. באַראַכאָוו.

ל. חייץ, געב. סובאַלק (פוילן) 1900; אין א״י זינט 1925; צוערשט שוואַרץ-אַרבעטער אין שטאָט, דאָרף, פּאַרט, איצט לאַנד־מעסטער. אָנגעהויבן שרייבן 1920. חוץ דערציילונגען און אַרטיקלען פאַרעפנטלעכט אין ציי-טונגען אַ גרעסערן ראַמאַן „טאַג־אייך טאַג־אויס“.

ד. טווערדאָווסקי, געב. אין ניקאָלאַיעוו (ראַטנפאַרבאַנד) 1906. זינט 1931 אין ארץ-ישראל. בוי־אַרבעטער. דעביוטירט אין יאָר 1932 אין „ליטע-ראַרישע בלעטער“.

ד. כּיסדער, געב. אין ראַטנפאַרבאַנד. שילער. אַ פּאַר יאָר אין לאַנד. דניאל לייבל, געב. דעמביץ (מערב־גאַליציע) 1891. זינט 1924 אין א״י. ערשטע לידער פאַרעפנטלעכט 1919; „אין גרינעם לאַמפן־שיין“ 1922; איבערזעצט פון פויליש סט. וויספּיאַנסקיס דראַמען „דניאל“ (1920), „ריכטער“ (1922); פּילאָלאָגישע אַרבעטן אין „שריפטן פון יונג“.

י. מ. לעדער מאָן, געב. אין לענדער (פעסאָראַביע) 1909. אין אײ זינט
1935. אַרבעטער. אָנגעהויבן פאַרעפנטלעכן לידער אין 1931. דערשינען
אַ בוך לידער „מעטאלענע קווייטן“.

אברהם לעוו, געב. אין פיעסק ביי וואַלקאַוויסק (פוילן) 1910. אין אײ
זינט 1932. דאָרף-אַרבעטער. ערשטע לידער פאַרעפנטלעכט 1925. אין
באַזונדערע אויסגאַבעס דערשינען „ביי קלאַסאַווער פעלזן“ (1932), „אונ-
טער בלויע הימלען“ (1935), „אין דיין טיר“ (1937).

ד. ב. מאַלקין, געב. אין מינסק (ווייסרוסלאַנד) 1901. פאַרעפנטלעכט זייט
1921, הויפטזאַכלעך אַרטיקלען איבער ליטעראַטור און טעאַטער. מיט-
רעדאַגירט וואַרשעווער „וואַכנשריפט“ און „ביכער-וועלט“. איבערזעצט
פּלעכאַנאָוס „מאַניום“ און פּריטשעס „געשיכטע פון אייראָפּעישער לי-
טעראַטור“, ברענערס „ווינטער“ א. א. זינט אָנהויב 1934 אין ארץ-ישראל.
גיטל מייזל, געב. אין קיעוו 1899. זינט 1927 אין לאַנד. אָנגעהויבן דרוקן
אין י. 1923. פאַרעפנטלעכט אין בוך-פאַרם איבערזעצונגען פון טאַל-
סטאַי און דאָסטאַיעווסקי פאַר קינדער. זשורנאַליסטיק.

לייב מאַלד, געב. אין זוואַלין (פוילן) 1894, געשט. פאַריו 1936. דעביוטירט
אין 1915 מיט אַ באַלאַדע; באַזוכט ארץ-ישראל, געווען טעטיק אין יידישן
ליטעראַטן-קלוב. פאַרעפנטלעכט ראַמאַנען, דערציילונגען, לידער, דראַמען
און רעפּאָרטאַזשן, צווישן אַנדערע: „פאַלעסטינע-רעפּאָרטאַזשן“.

רקודה פּאַטאַש, געב. טשענסטאַכאָו (פוילן) 1903. פאַרעפנטלעכט לידער,
פּאָעמען זינט 1919. אַ מיסטעריע „סקאַלעס“, אַ קאַמעדיע „דורך דער
וואַנט“; לעצטע יאָרן זיך באַזעצט אין ירושלים.

י. פּאַפּיערניקאָוו, געב. אין וואַרשע, 1899. דעביוטירט מיט אַ פּאָעמע
אין צייט פון מלחמה. זינט 1925 אין אײ. פאַרעפנטלעכט עטלעכע לידער-
ביכער: „אין זוניקן לאַנד“, „רויט אויף שוואַרץ“, גאַלדענע זאַמדן,
„מיט לענדער גלייך“, „די 24-טע שעה“, „פאַר מיר און פאַר אַלע“, „יע-
סענין“ (איבערזעצונג).

אַלכסנדר פּען, געב. אין ניושנייקאַלימסק, (צפון-סיביר) 1906, זינט 1928
אין ארץ-ישראל; אָנגעהויבן שרייבן גאַר יונג; העברעיש ערשט אין
ארץ-ישראל 1930.

אַרנאָלד צווייג, געב. אין גראַס-גלאַגאָו (נידערשלעזיע, דייטשלאַנד) 1887.
באַרימטער יידיש-דייטשער שריפטשטעלער. זינט 1934 אין אײ.

אַהרן קאַווע, געב. אין לובלין (פוילן), בוי-אַרבעטער. זינט 1924 אין לאַנד.
ג. ראַפּאַלקעס, געב. וואַרשע (פוילן) 1884. זינט 1925 אין אײ. אָנגעהויבן
דרוקן יידיש אין יאָר 1906. פאַרעפנטלעכט אין יידיש אַרבעטן איבער
פּאַליטישע פּראָגן, ספּעציעל: „געשיכטע פון סאַציאַליזם“, פּאַליטיק און
וירטשאַפט אין פּאַלעסטינע“.

אַ. ריוועס, געב. אין לאַמזשע (פוילן) 1901, אין לאַנד זינט 1925, אַ פרעסער.
דעביוטירט אין י. 1924. ס׳דערשיינט אַ בוך נאָוועלן „איבערפלאַנץ“.

מ. קאַסאָווער, געב. אין ווילנע 1908, זינט 1925 אין אײ. אַ לערער. אַנ-
געהויבן קאַרעספּאָנדענציעס אין י. 1927. פאַרעפנטלעכט אַרבעטן אין
פּאַרשידענע זאַמליכער, ספּעציעל אין די „היסטאָרישע שריפטן“ פון יוואָ.

ישראל רובין, געב. אין דאָשאַקאָוויטש (איצט פוילן) 1890, זינט 1930 אין לאַנד, פּעדאָגאָג און זשורנאליסט. אַנגעהויבן דרוקן יידיש 1915. פאַר-עפנטלעכט אין באַזונדערע אויסגאַבעס אַ ריי ביכער און בראַשורן איבער דערציִונגס-פּראַבלעמען.

י. צ. שאַרגעל, געב. אין כעלם (פוילן) 1905. אין לאַנד זינט 1926. טאַפּע-צירער, שפּעטער לאַנד-אַרבעטער. אַנגעהויבן דרוקן אין י. 1927 אין „אַרבעטער-צייטונג“, וואַרשע. פאַרעפנטלעכט אַ לידער-בוך „אין בלויען ליכט“.

הלל שאַרגעל, געב. אין כעלם 1906, זינט 1934 אין לאַנד. מאַלער-אַרבע-טער. אַנגעהויבן פאַרעפנטלעכן לידער אין וואַרשעווער „די פּרייע יוגנט“ 1933.

יעקב שטאַל, געב. 1900. מאַלער-אַרבעטער. פאַרעפנטלעכט: „אַ חתונה אין קאַטראַ“, „אין דער אויפגעמאַכטער טיר“.

אַריה שמרי, געב. אין קאַלושין (פוילן) 1907. זינט 1929 אין ארץ-ישראל. דאַרף-אַרבעטער אין קיבוץ פון „השומר הצעיר“. אַנגעהויבן דרוקן אין יאָר 1936.

באמערקטע פעלערן :

אויף זייט 23 אין דער באַלאַדע פון אַברהם לעוו נאָך דער 4-טער שורה פון אויבן פעלט אַ גאַנצע שורה : נאָר איר האַרץ, ווי אין אַ צוואַנג.

אין דער דערציילונג פון אַ ריוועס :

זייט 48	שורה 19	פון אויבן,	אַנשטאַט רויט	בערדל	—	דאַרף זיין גרוי
48	24	"	געפאַליעט			געפאַליעט
51	1	"	צופאַרגעקומען		"	אַפּערגעקומען
54	2	"	געוואַרט		"	געוואַכט
55	38	"	בורטשען		"	בוכטשען
64	32	"	שטאַרקע	אויגן	"	שטאַרע
68	27	"	שפיץ-נעץ		"	שפיין-נעץ

פון די ארויסגעבער :

„די שריפטן“ זענען פארטראכט געווארן מיט א אייט צוריק און האָבן, לויטן פלאַן געדארפט דערשיינען נאָך אַנהויב היי־יאָר. זיי דערשיינען מיט אַ היבשער פאַרשפּעטיקונג. די רעדאַקציע האָט דאָס מאָל געוואַלט צונויפברענגען אונטער איין דאָך אַלע יידישע שריפטשטעלער אין לאַנד, וואָס פילן זיך אַרגאָ-ניש באַהעפט מיט דער יידישער ליטעראַטור און באַטראַכטן נישט אין דעם פּרט ארץ־ישראל פאַר קיין אויסנאַם, וווּ יידיש טאָר נישט זען די ליכטיקע שיין. די אויסגאַבע איז אַ דורכויס ליטעראַרישע און האָט נישט קיין פאַרמאַכטע טיר פאַר קיינעם פון די שריפטשטעלער, וואָס פאַרמאַגט טאַלאַנט און האָט עפעס אייגנס צו זאָגן. די אַרויסגעבער האָבן איינגעלאָדן אויך יענע שריפט־שטעלער, וואָס זענען צוליב וועלכע עס איז טעמים, נישט קיין מיטגלידער פון ליטעראַטן־קלוב: זאַלן זיך אינם זאַמלבוך צונויפטרעפן אַ ל ע, אומאַפהענגיק פון זייער קוק אויף דער נויטיקייט צו האָבן אַ באַזונדערע אַרגאַניזאַציע פון זיי יידיש־שרייבער אין ארץ־ישראל.

דער פלאַן איז כמעט רעאַליזירט געוואָרן. ליידער האָבן אייניקע שרייבער צוגעשטעלט זייערע ווערק ערשט נאָך דעם, ווי דער זאַמלבוך איז שוין גע־ווען פאַרענדיקט, און דעריבער האָבן זיי בשום אופן נישט געקאַנט אַריין אין דער אויסגאַבע. לאַמיר האָפן, אַז זיי וועלן דערשיינען אין די נאַענטסטע „שריפטן“.

עס איז געווען אַ פיל שווערערע מניעה ביים שאַפן די נויטיקע פינאַנסן פאַר אַזאַ אויסגאַבע. האָבן מיר צו פאַרדאַנקען אין ערשטער ריי די פריינט פון דער אַמעריקאַנער „ליגע פאַר רעכט פון יידיש אין ארץ־ישראל“, די „קאַ־מיטעטן“ פון אַרגענטינע און אורוגוואַי „פאַר יידיש אין ארץ־ישראל“, דעם פריינט ש מ ח ה ב ר י ל י אַנט פון אויסטראַליע און וו. קעלער פון וויניפעג (קאַנאַדע), וועלכע האָבן אויף פאַרשידענע אופנים, דורך באַשטייערונגען און ילוואות מעגלעך געמאַכט דאָס דערשיינען פון די „שריפטן“.

אַפגעזען פון די אומפאַרמיידלעכע, פאַרדריסלעכע פעלערן, וועט די איצ־טיקע אויסגאַבע אין אַ באַדייטנדיקער מאָס מאַניפעסטירן די פאַראַנענע כוחות אין לאַנד, וועלכע זענען אַרגאַניש פאַרבונדן דורך זייער שאַפן מיט יידיש און ממילא מיט דער יידישער ליטעראַטור אין דער גאַרער וועלט. דער אויפקום פון נייעם לעבן אין ארץ־ישראל איז גורם דעם אויפקום פון נאָך אַ צווייג אין דער יידישער ליטעראַטור, וועלכע האָט דאָ נייע זאַפטן און פריש רוייער פאַר איר פאַנאַדערבלי.

דעם גאַנצן מאַטעריאַל פון די „שריפטן“, האָבן די אויטאָרן געגעבן אין יידישן אַרגינאַל ספּעציעל פאַר דער אויסגאַבע. בלויז צוויי זאַכן זענען איי־בערזעט: א. פענס פאַעמע — פון העברעיִש, און אַרנאָלד צווייגס נאָוועלע — פון דייטש.

די רעדאַקציע־קאַלעגיע פון די „שריפטן“ איז פאַשטאַנען פון זרובבל, דניאל לייבל און א. ריוועס.

א י נ ה א ל ט :

5	.	.	.	.	לייוער ציפרעס	---	---	אריה שמרי
9	.	.	.	.	מיין מאמע שרייכט א בריוו.	---	---	רקודה פאטאש
	.	.	.	.	תימנער הערן ראדיא			
10	.	.	.	.	אלע בערנ האבן גרינע אויפגעוואכט	---	---	י. צ. שארגעל
12	.	.	.	.	ערד און מענש	---	---	משה זאק
13	.	.	.	.	דאס ליכט פונם טאג	---	---	י. מ. לעדערמאן
14	.	.	.	.	שלאכטפעלד			
14	.	.	.	.	נילדענער מויער	---	---	הלל שארגעל
15	.	.	.	.	הארבסט			
16	.	:	.	.	ר' בער	---	---	פ. בנאביב
13	.	.	.	.	אבלדיק. שוועסטער. קלאג. פליטים.	---	---	י. פאפיערניקאוו
22	.	.	.	.	באלאדע וועגן סופר סת"ם ר' אלטער אונגער	---	---	אברהם לעוו
26	.	.	.	.	באלאדע פון דער צום מויט פארמשפטער	---	---	י. ח. בילעצקי
28	.	.	.	.	קעגן!	---	---	אלכסנדר פען
37	.	:	.	.	דער פלייטן-שפילער	---	---	יעקב שטאל
46	.	.	.	:	פלאמען	---	---	א. ריוועס
77	.	.	.	.	פינף הורנער	---	---	י. הייבלום
80	.	.	.	.	געלט			
84	.	.	.	.	זריעה	---	---	דוד טווערדאווסקי
101	.	.	.	.	עולים	---	---	ש. איזבאן
109	.	.	.	.	אויפן פארהער	---	---	אהרן קאווע
113	.	.	.	.	מיניאטורן	---	---	דוד כיסדער
121	.	.	.	.	אין די בערג	---	---	ל. חיין
129	:	.	.	.	די בלוטיקע מתנה	---	---	ל. מלאך
133	.	:	.	.	דער קליינער העלד	---	---	ארגאלד צווייג

	מרדכי קאסאווער — מאטעריאלן צו דער נעשיכמע פון קאמף
139	קענן יידיש אין ארץ-ישראל. . . . .
	ד"ר ישראל רובין — עטוואס וועגן רוים און צייט-באגריף בא
164	יידישע קינדער אין ארץ-ישראל . . . . .
168	גיטד מייזל — — — קינדער וועגן די נעשעענישן . . . . .
172	ד"ר נ. ראפאלקעס — די אדוואקאטור אין ארץ-ישראל . . . . .
181	א. גאלאמב — — — די אומוועגן פון „הבימה“ . . . . .
187	ל. שמעוני — — — ארנאלד צווייג — 50 יאר . . . . .
192	ד. ב. מאלקין — — — „זאמליכער“ . . . . .
207	ד. לייבל — — — א. צ. גרינבערג — זינגער פון פאשיוס
210	זרובבל — — — ארץ-ישראלדיקער נאנג . . . . .
217	די באטייליקטע אין די „ארץ-ישראל-שריפטן“ . . . . .
221	פון די ארויסגעבער . . . . .

אָחראַי : ד"ר נ. ראָפּאַלקס, תּל־אָבִיב.

מיט באַשטעלונגען זיך וועגדן אויפן אַדרעס פון ליטעראַטור־קלוב :
 ד"ר נ. ראָפּאַלקס, תּל־אָבִיב, רחוב אַחד־העם 34,
 אַדער : „גייִוועלט“, דפּוס „ליגאַ“, רמת־גן, טלפּון, 7176.

